

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KUTATÓHELYEINEK
2006. ÉVI TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEI

III.

Társadalomtudományi kutatóintézetek

Budapest

2007

A Magyar Tudományos Akadémia társadalomtudományi kutatóhelyeinek
beszámolóí alapján – az intézmények vezetőinek aktív közreműködésével –
szerkesztették az MTA Titkársága
Kutatóintézeti Főosztályának munkatársai

Banczerowski Januszné mb. főosztályvezető

Baranyainé Szabó Piroska
Dobos Istvánné
Markó Béla
Molnár Andrea
Szentpéteri József

ISSN 1418-835X

F.k.: Banczerowski Januszné

Akaprint Kft. F.v.: Freier László

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó.....	5
Általános megjegyzések	7
Társadalomkutató Központ	9
Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet	19
Jogtudományi Intézet	31
Művészettörténeti Kutatóintézet.....	43
Néprajzi Kutatóintézet.....	52
Politikai Tudományok Intézete.....	64
Régészeti Intézet.....	75
Szociológiai Kutatóintézet	87
Történettudományi Intézet	94
Világgazdasági Kutatóintézet.....	105
Filozófiai Kutatóintézet.....	114
Irodalomtudományi Intézet	122
Közgazdaságtudományi Intézet.....	134
Nyelvtudományi Intézet	146
Pszichológiai Kutatóintézet.....	159
Regionális Kutatások Központja.....	171
Zenetudományi Intézet.....	182
Rövidítések jegyzéke.....	194

ELŐSZÓ

A Magyar Tudományos Akadémia intézethálózata több mint egy évtizede hagyományosan közreadja éves beszámolóját, amelyben összefoglalja a kutatóintézetek tudományos kutatási eredményeit, valamint bepillantást enged tevékenységének jellemző, értékelő adataiba, mutatóiba. Ebben az évben ismét három kötetben jelentetjük meg a matematikai és természettudományok, az élettudományok és a társadalomtudományok eredményeit.

Az elmúlt években megindult az intézethálózat profiljának korszerűsödése, és e tendencia várhatóan folyamatos marad. A hálózat megőrizte az alapozó kutatásokban hagyományosan birtokolt erős pozícióját, ugyanakkor tevékenységének jelentős részévé vált a graduális és posztgraduális oktatásban való részvétel, s ma már a nemzeti innovációs rendszernek is figyelmen kívül nem hagyható, fontos elemévé lett. Elvitathatatlan az a tény, hogy a hazai K+F kutatás jelentős részét az MTA kutatóhálózata adja. Az intézetekben művelt kutatások interdiszciplinaritása szélesedett, megteremtve ezzel a lehetőségét a hálózat intézetei közötti együttműködések intenzitásának növeléséhez. Kutatási eredményeik hasznosítására több intézetben kis, innovatív spin-off cégek jöttek létre, telephelyeiken számos magáncég számára biztosítják a kutatás-fejlesztéshez szükséges szellemi kapacitást és kutatási infrastruktúrát.

A változó társadalmi és gazdasági környezet bizonyos tekintetben nagyobb lehetőségeket, ugyanakkor nem egy területen szűkülő kereteket és szigorúbb feltételeket hozott. Az akadémiai intézetek – számos jel szerint – lépést tudtak tartani a megváltozott körülményekkel. Az intézetek számos kutatója, kutatócsoportja megőrizte elismertségét tudományterületének nemzetközi porondján, mint ezt publikációik száma, idézettségük és a nemzetközi tudományos bizottságokban, folyóiratok szerkesztőbizottságában betöltött számos tisztségük igazolja. A hálózat eredményeinek nemzetközi elismerését mutatja, hogy az elmúlt években hét intézete kiválósági címet – Center of Excellence – nyert el európai pályázatokon.

A 2006. évben az akadémiai kutatóintézetek a nehezedő feltételek ellenére megőrizték magas színvonalú teljesítő képességüket és az előző évhez közel hasonló eredményeket értek el – mindezt a költségvetés támogatásának kiegyensúlyozatlansága, az ország ingadozó kutatás-fejlesztési politikája, hosszú távú kutatás-fejlesztési stratégiájának hiánya, a pályázati finanszírozás igen nehézkes, bürokratikus jellege ellenére is.

Kutatóintézeteink létszáma 2006-ban szinte változatlan maradt az előző évihez képest, ezen belül viszont a kutatói létszám mind a természettudományi, mind a társadalomtudományi területen – csekély mértékben – növekedett.

Az összes tudományos publikáció száma az előző évi növekedéstől eltérően 6393-ról 6153-ra csökkent, mintegy 3,8%-kal. A csökkenés ugyan kis mértékű, de mindhárom tudományterületen észrevehető volt a változás, ami a 2005-ös enyhe létszámcsökkenés hatása mellett a támogatások csökkenésének is tulajdonítható. Az élettudományok területén az összes tudományos publikáció száma közel 9%-kal csökkent, a matematika és természettudományoknál kisebb volt a csökkenés, kb. 4%, a társadalomtudományi területen 2,1%. Az összes tudományos publikáció 41%-a nemzetközi együttműködés keretében készült, ez néhány százalékos emelkedést mutat. A referált nemzetközi folyóiratokban megjelent cikkek száma összességében 2,8%-kal csökkent, évek óta az

összes publikáció több mint fele (55%-a) tartozik a minőségi publikációkhoz. A társadalomtudományi intézetek tudományos publikációinak 27,7%-a idegen nyelven jelent meg a korábbi évek arányának megfelelően.

Az egy kutatóra eső összes publikáció száma 2,57 (élettudományoknál 1,38; matematika és természettudományoknál 1,84, társadalomtudományoknál 4,5), az SCI referált cikkek száma 0,94 (élettudományoknál 0,74; matematika és természettudományoknál 1,03), az egy kutatóra eső idegen nyelvű publikáció a társadalomtudományoknál 1,3, tehát gyakorlatilag azonos az előző évi értékekkel. Természettudományi területen változatlan volt az összesített impakt-faktor száma, és ez vonatkozik a hivatkozások számára is.

A tudományos eredmények bemutatásának általánosan elfogadott módja a konferenciákon való előadás. Nemzetközi rendezvényeken 2006-ban 2526 előadásban és 1356 poszteren számoltak be kutatóink tudományos eredményeikről. A nemzetközi rendezvényeken tartott előadások száma 2,1%-kal növekedett az előző évhez viszonyítva, és növekedett a poszterek száma is kb. 57%-kal, bizonyítva kutatásaink nemzetközi jelentőségét. Nemzetközi elismerésünket bizonyítja, hogy a kutatók mintegy 27%-a tagja valamilyen nemzetközi tudományos bizottságnak, és 17%-a nemzetközi folyóirat szerkesztői bizottságnak is.

Az elmúlt évben 139-cel növekedett a minősített kutatók száma (természettudomány: 32 MTA doktora, 107 PhD; társadalomtudomány: 8 MTA doktora, 19 PhD). A kutatók közül 908-an vettek részt valamilyen formában a felsőfokú képzésben, szinte ugyanannyian, mint 2005-ben.

2006-ban változás történt mind a hazai, mind pedig a külföldi pályázatokból elnyerhető támogatások összegében. Jóllehet a nemzetközi pályázati sikeresség a természet- és a társadalomtudományok területén egyaránt jelentősen növekedett, a hazai pályázati források beszűkülése markánsan megmutatkozott. Megváltoztak a hazai források belső arányai: az OTKA-témák száma kis mértékben csökkent, ugyanakkor átlagosan 13%-kal növekedett a támogatás nagysága. Az NKTH-pályázatok esetében azonban mind a témák száma, mind a támogatás mértéke jelentős csökkenést mutat. Hasonló helyzetről számolhatunk be az NFT-pályázatok esetében is. A külföldi pályázati források között jelentősek voltak az EU FP-6-os pályázatok, és megindult az FP-7-es pályázatok szerveződése is, ezek azonban legkorábban 2007-ben, zömük pedig a jövő évben képezhet számottevő forrást intézeteink számára. Növekedést mutat az előző évekhez képest az intézetek egyéb bevételeinek alakulása.

A beszámoló kötetei – meggyőződésem szerint – hitelesen tükrözik az intézetekben az elmúlt esztendőben végzett munkát, jól mutatják kutatóink tenni akarását, az elért eredmények elméleti és gyakorlati hasznát. A 2006. év – minden problémájával együtt is – sikeresen zárult. Az elkövetkezendő időszak sem ígérkezik könnyűnek. Bízom abban, hogy a Magyar Tudományos Akadémia és ezen belül az intézményhálózat meg fogja találni helyét és sikeres lesz a tudományos kutatás reformok által kijelölt, újjáalakuló keretei között.

Budapest, 2007. május 7.

Meskó Attila

ÁLTALÁNOS MEGJEGYZÉSEK

A táblázattal kapcsolatos tudnivalók

Az adatokat az intézetek bocsátották rendelkezésünkre. Az indexszel jelölt számok jelentései:

- ¹ Az éves gazdasági beszámolóban szereplő átlagos statisztikai állományi létszám.
- ² A kutatóhely átlagos statisztikai állományi létszámában a 2006. évben szereplő, kutatói kulcsszám szerint besorolt személyek száma foglalkoztatásuk időarányos hányadában.
- ³ Mindazon tudományos és tudományos ismeretterjesztő publikációk, amelyeket az illető kutatóhely előző pontban definiált szerzője jelentetett meg.
- ⁴ A monográfia egy önálló, egységes tudományos kérdést lehetőség szerint minden szempontból kimerítően feldolgozó nagyobb terjedelmű szakmunka.
- ⁵ A szerkesztett kötethez lett besorolva a szerkesztett tanulmánykötet, a sorozatszerkesztés és a szövegkiadás.
- ⁶ Az egyéb egységes könyv kategóriába lett besorolva a tárgyévben megjelent kritikai kiadás, szakfordítás, bibliográfia, katalógus és a nem monográfiának számító, önálló kiadványként megjelent nagyobb terjedelmű, egységes tartalmú könyvek.
- ⁷ A tanulmány, cikk kategóriába lett besorolva a folyóiratban, illetve tanulmánykötetben megjelent nagyobb és kisebb terjedelmű tudományos tanulmányokon és cikkeken kívül a recenzió és kritika.
- ⁸ A tárgyévben az intézet kutatóinak korábbi tudományos publikációira vonatkozó hivatkozások száma (az egyszerű hivatkozás, valamint egy tudományos munkáról szóló recenzió tartozik ide).
- ⁹ A tárgyévben kiállított oklevelek alapján.
- ¹⁰ Mindazon személyek száma, akik hazai felsőoktatási intézményben rendszeresen, tantervi keretek között oktatnak. Az adatok a 2005/2006-os tanév második és a 2006/2007-es tanév első szemeszterére vonatkoznak.
- ¹¹ A 2005/2006-os tanév *második* és a 2006/2007-es tanév *első* szemeszterében megtartott elméleti és gyakorlati kurzusok száma.
- ¹² Minden olyan, az előző pontokban nem említett pályázat, amelyik támogatta a kutatóhely tudományos és oktató munkáját.

A felsőoktatási intézmények neveinek rövidítései

Azoknak a gyakran előforduló oktatási intézményeknek a nevét, amelyekben a kutatóintézetek munkatársai oktatnak, rövidítve jelöltük:

BCE	Budapesti Corvinus Egyetem
BM(G)E	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
CEU	Central European University, Budapest
DE	Debreceni Egyetem
ELTE	Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest
KGRE	Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest
LFZE	Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest
ME	Miskolci Egyetem
PPKE	Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest
PTE	Pécsi Tudományegyetem
SE	Semmelweis Egyetem, Budapest
SZIE	Szent István Egyetem, Gödöllő
SZTE	Szegedi Tudományegyetem

TÁRSADALOMKUTATÓ KÖZPONT

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1250 Budapest, Pf. 5

Tel.: 224-6791; fax: 224-6792

E-mail: bal8686@helka.iif.hu; honlap: www.mtatk.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- A stratégiai kutatási programok koordinálása, az eredmények publikálása, tudományos konferenciák rendezése, e programok között kiemelt a Balkán-kutatás elindítása.
- Akadémiai történelmi adatbázisok gyarapítása.
- A *Magyar Tudománytár* c. könyvsorozat munkálatainak folytatása.
- A vári akadémiai épülettömb üzemeltetése és felújítási munkálatainak végzése.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási és működési eredmények

A Központ munkájának súlypontjában a tudományszervezői feladat állt, melynek révén a különböző tudományos műhelyek közös programjait összehangolta, megszervezte.

Balkán-program

Csatlakoztak ahhoz a konzorciumhoz, amely a Balkán-kutatások virtuális központját alakította meg. A kutatási feladatban több akadémiai és egyéb intézet (MTA Jogtudományi Intézete, MTA RKK, MTA Néprajzi Kutatóintézete, MTA Történettudományi Intézete, Európa Intézet, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Vizsgadálkodási Kutatócsoportja) vesz részt, finanszírozásához az MTA–MeH együttműködésből nyertek támogatást. A program alap gondolata az, hogy a Duna-menti régió – mint a térséget meghatározó természeti egység – fejlesztési programja nem tagolódhat szét államnemzeti érdekek szerint. Azt vizsgálták, hogy a gazdasági fejlődés, a tőkebefektetések racionalitása erősebbnek bizonyulhat-e, mint a partikuláris társadalmi és politikai érdekek.

2006-ban két nagy területtel foglalkoztak: az egyik a dunai együttműködés természeti és politikai tényezők által meghatározott gazdasági lehetőségei és korlátai, különös tekintettel a mezőgazdaságra. A másik a térség biztonságpolitikai helyzete, a stabilizáló és destabilizáló tényezők számbavétele. Mindezen kívül lehetőséget kívántak teremteni arra, hogy egyes Balkán-kutató műhelyek széles kutatói körnek mutathassák be tevékenységüket. Az eddigi kutatási eredmények konferenciákon, valamint nyomtatott és elektronikus kiadványokban kaptak nyilvánosságot.

A kutatási program részeként az MTA Jogtudományi Intézetével közösen megjelentették a *Dayton, 10 év után* című tematikus kötetet. Ebben a balkáni politikai-jogi rendezés egyik legfontosabb eseményét, a daytoni egyezmény előzményeit vizsgálták és tízéves mérlegét vonták meg.

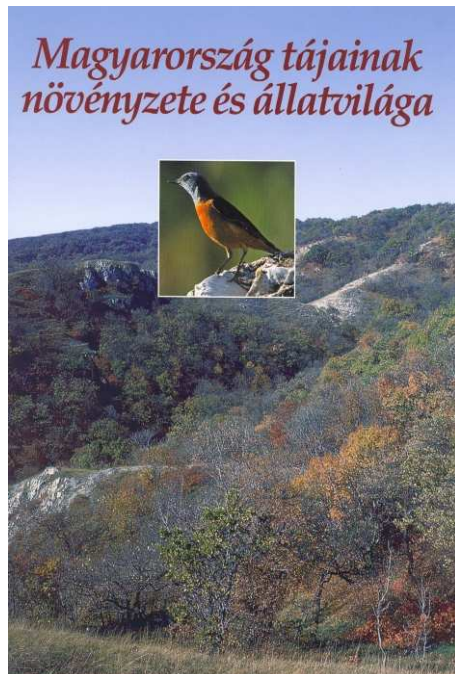
2006 júniusában elindult a www.balkancenter.hu című honlap, ahol folyamatosan közzé teszik kutatásaik eredményeit: az *Elemzések* menüpont alatt publikálják a tematikus konferenciákon elhangzott előadások szerkesztett változatát.

Párbeszéd a vidékért

2006-ban folytatták a 2005-ben megkezdett, országos hatókörű projektet. Fórumokat, egyeztetéseket tartottak a Párbeszéd a vidékért mozgalom továbbvitelének lehetséges módozatairól, melyet 2006 nyarán – az MTA hozzájárulásával – a Fővárosi Bíróság mint egyesületet bejegyzett.

Magyarország tájainak növényzete és állatvilága

E program keretében több mint húsz kutatót mozgató, többéves kutatás folyt, részben a stratégiai, részben az 5/047/2001. sz. NKFP kutatási program keretében. Hazánk növény- és állatvilágának korszerű rendszerezésével elkészítettek egy, az életföldrajz hagyományaira, illetve modern irányzataira egyaránt támaszkodó, a történeti-evolúciós szemléletet sem nélkülöző

Kárpát-medencei alapvetést, amely földrajzi keretekben, tájaink szerint – Alföld, Kisalföld, Észak-magyarországi-középhegység, Dunántúli-középhegység, Nyugat-magyarországi peremvidék, Dél-Dunántúl – vizsgálja a vegetációt és az állatvilágot. A kutatás több újdonsággal is szolgál. Az alaphelyzet és a tájtörténet rögzítése mellett rendszerezték az egyes tájak természettörténeti ritkaságait, a növényzetet természetközeli állapotában, a jellemző állatfajokat, az ember tájformáló tevékenységét, a vegetáció átalakulását. Az átalakulási folyamatok – elsősorban a gyakori tájhasználat-változás és a globális klímaváltozás – okán prognózist is készítettek a természetes növényzet várható jövőjéről. Ez az alkalmazott kutatási program a hazai geobotanika adóssága volt (1. ábra).

1. ábra

A magyar kultúra esélyei

A kultúra és az életmód vizsgálatát egy munkacsoport 1968-ig visszatekintve folytatta. A kutatás 2000-tól *Az életmód, az életvitel, a kultúra és a tudat átalakulása* című stratégiai kutatási program keretében újra elindult, majd a Széchenyi-terv keretében folytatódott egy átfogó kutatási program részeként, amelynek házigazdája az MTA Politikai Tudományok Intézete volt. A kutatás a kultúra hazai helyzetével és szerepével, illetve a kultúra és a társadalom összefüggésével foglalkozott, hangsúlyozottan a

társadalom oldaláról szemlélve, kitekintéssel Európára, illetve a nagyvilágra. Külön és történetiségében is vizsgálták a gazdasági-társadalmi és a kulturális fejlődés egymáshoz való viszonyát. Megállapították, hogy a kilencvenes években be kellett volna következnie egy kulturális kitörésnek, de az elmaradt, elsodorta a rendszerváltás. A kutatási eredményeket 2006-ban publikálták.

Rendszerváltás Magyarországon

A 2005-ben hivatalosan lezárt, a magyarországi rendszerváltozást kutató NKFP-projektből több évre áthúzódó feladat eredt: a kutatási eredmények közreadása. 2006-ban megjelentették *Az új politikai rendszer és a magyar valóság*, valamint a *Rendszerváltás a gazdaságban* című, az MTA Világgazdasági Kutatóintézetével közösen készített munkát. Megjelenésre várnak a jogrendszert, a vidéki szokáskultúrát, a gazdasági folyamatokat és a gazdasági jogot tárgyaló kötetek.

Stratégiai kutatások

Míg 2005-ben tizenöt, 2006-ban – az anyagi lehetőségek radikális szűkülése miatt – már csak kilenc stratégiai kutatási program folyt, emellett megkezdődött a *Magyar örökség* c. program alapozása.

A magyarországi gazdasági átalakulás társadalmi hatásai c. projekthez illeszkedve:

1. Munkaerő-gazdálkodás (programvezető: Koltay Jenő)
2. Politikai intézményrendszer (1998–2002) (programvezető: Kulcsár Kálmán)

A modernizáció lehetséges ágazati stratégiai és alternatívái c. projekthez illeszkedve:

3. Épített jövőnk (programvezető: Finta József)
4. A vegyipar stratégiai kérdései (programvezető: Szépvölgyi János)
5. Biomassza gazdaságtani kutatások (programvezető: Ligetvári Ferenc)

A magyarságkép... c. témakörhöz illeszkedve:

6. A mezőgazdaság privatizációja Erdélyben (programvezető: Sófalvi László)
7. Balkán (programvezető: Glatz Ferenc)
8. Rendszerváltás Magyarországon és a nagyvilág (programvezető: Gecsényi Lajos)
9. Történelmi belvárosok (programvezető: Enyedi György).

Egyéb kutatások

A több intézetet érintő kutatási programok mellett a Központ tudományos besorolású munkatársai is folytattak csoportban vagy egyénileg kutatómunkát.

Az Európa-történeti rendezvények kiegészültek a hazai kutatások koordinálásával, a nemzetközi együttműködések kiépítésével, valamint Európa-történeti tanulmányok írásával. A munkacsoport koordinálja a 2005 második felében elindult Balkán-kutatások programot.

A Népesedéstudományi Kutatócsoport 2006-ban a következő – OTKA által támogatott kutatásokat végezte: 1) A termékenység és a társadalmi státus közötti kapcsolat a rendszerváltás utáni Magyarországon, különös tekintettel a jövedelemre, az iskolai végzettségre, a lakóhelyre és annak fejlettségére. 2) Hátrányos helyzetű kistérségek népesedési viszonyai, különös tekintettel egyes etnikai különbségek vizsgálatára.

Többéves munkával elkészült a Közép-magyarország régió demográfiai atlasza, amely a térinformatika módszereit alkalmazó sajátos album, benne az ezredforduló, illetve a 21. század első éveinek demográfiai adatsoraiból készített, több mint négy száz ábrával, táblázattal. Az adatsorok a 2001. évi népszámlálásból származnak. Az atlasz kiadására a Központi Statisztikai Hivatal vállalkozott.

A Tudománytár munkacsoport folytatta a 2004-ben megkezdett akadémia-történeti számítógépes adatbázis kiépítését. A munkacsoport egyik tagja befejezte és publikálta a Műgyetem 1956–1957-es történetét feldolgozó, többéves kutatásait (2. ábra). Egy másik munkatárs gyűjtéseként jelent meg egy tudományos-népszerűsítő monográfia az ünnepkörökről, nevekről és hagyományairól.

Néhány munkatárs környezetvédelemmel, valamint a táplálkozás és a fogyasztási szokásokkal összefüggő kérdésekkel foglalkozott: a fény környezetszennyezésének vizsgálati eredményei a Budapesti Dísz- és Közvilágítási Kft. érdeklődését is felkeltették. Egy másik munkatársuk többedmagával kifejlesztett egy berendezést a PVC alapanyagú és magas PVC tartalmú műanyag hulladékok degradációjához, illetve a kinyert HCl-lel poliuretán hab savas hidrolíziséhez. Az eljárást 2006. februárban a Szabadalmi Hivatal mintaoltalomként bejegyezte (ennek – munkajogi vonzata miatt – 10%-ban a Központ lesz a tulajdonosa). A szabadalmi mintaoltalom nemzetközi bejegyeztetése folyamatban van, amit a kutatásfejlesztést a 2003. évi XC. innovációs törvény alapján támogató Nestlé Hungaria Kft. finanszíroz.

2. ábra

A központ szervezésében tartott rendezvények

A Központ az akadémiai intézethálózatban belül továbbra is az egyetlen olyan fórum, amelynek egyik alapfeladata, hogy a társadalomtudományok és a természettudományok művelőit – inter- és multidiszciplináris rendezvények, kutatási programok révén – különböző tudományos problémák közös vizsgálatára, elemzésére kérje fel.

Tudományos rendezvények

2006. február 28.: *Kitelepítések és más népmozgások Közép-Kelet-Európában 1939–1950.* (konferencia).
2006. március 21.: *Délkelet-európai éghajlatváltozások hatásai* (ülésszak).
2006. április 20.: Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének meghívására a Központba látogatott és előadást tartott Csingiz Ajtmatov kirgiz író.
2006. április 25.: *Balkán: együttműködés vagy verseny a mezőgazdálkodásban* (konferencia az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetével közösen).
2006. május 4–5.: *Diszciplínák határain innen és túl* címmel másodszor rendezték meg a társadalomtudományi Fiatal Kutatók Fórumát.
2006. május 16.: *A délkelet-európai térség és Magyarország Európa közlekedésében* (ülésszak).
2006. május 30. *A Magyarország tájainak növényzete és állatvilága* c. könyv bemutatója.
2006. szeptember 7.: *Az 1956-os forradalom a világpolitikában* (konferencia).
2006. október 24.: *A Magyar tudománytár* 6. kötetének bemutatása.
2006. november 9.: *A bevásárlóközpontok jelene és jövője* (konferencia a Selye János Egyetemen, Komárnóban).
2006. november 16.: *Merre tovább Balkán-projekt? (előadás).*
2006. december 5.: Az MTA Jogtudományi Intézete meghívására *Emlékezés, történelem, jog – európai reflexiók* (Roger Errera előadása).

Társasági rendezvények

2006. március 24. és május 24. között *A régmúlt árnyai – régészet a fotóművészetben* címmel a Jakobinus Teremben állították ki Dénes Fanni, az MTA Régészeti Intézete munkatársának régészeti leletekről készített művészfotóit.
2006. december 19-én az előző évek hagyományainak megfelelően karácsonyi koncertet tartottak az Akadémiai vonósok előadásában.

Egyéb rendezvények

A Központ feladatai közé tartozik más intézetek tudományos rendezvényeinek segítése mellett, hogy szolgáltatást nyújtson a termeket igénylők részére. 2006-ban a Jakobinus Teremben 62, a Kongresszusi Teremben 56, összesen 118 rendezvény volt.

A tudományos eredmények publikálása és terjesztése

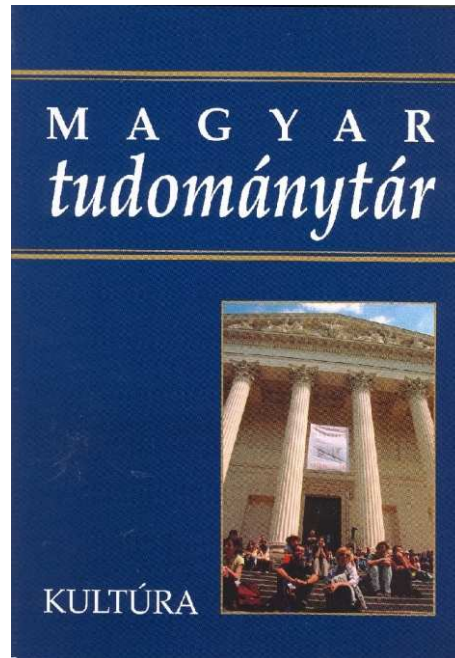
A Társadalomkutató Központ sokat tesz azért, hogy az akadémiai és felsőoktatási szférában született kutatási eredmények közkinccsé váljanak. Így saját szerkesztésben és nyomdai előkészítésben évente több könyvet jelentet meg. A kiadás fedezetének előteremtésére a Nemzeti Kulturális Alapprogramnál, illetve az Oktatási és Kulturális Minisztérium Alapkezelőségi Igazgatóságánál három esetben sikerrel pályáztak.

A Társadalomkutató Központ koordinálja a *Magyar Tudománytár* c. könyvsorozat munkálatait. A hatodik kötet – művelődés, kultúra, tudomány témakörben – 2006-ban jelent meg, amelyhez az MTA elnöki keretből is eredménnyel pályáztak (3. ábra).

A Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián és a Rendszerváltás Magyarországon c. NKFP-program keretében készült munkák 2006-ban három, illetve két kötetben láttak napvilágot.

A Központ gondozza az *Ezredforduló* című folyóiratot (4. ábra), aminek első két száma négy lap (História, Természet Világa, Köznevelés, Technika), második két száma – az anyagi lehetőségek szűkülése miatt – már csak két lap (História, Technika) mellékleteként jelent meg.

A Központ 2006-ban is folytatta az összes akadémiai társadalomtudományi intézet kiadványainak terjesztését a bookline.hu és a szakkonyv.hu elektronikus könyvtárakban. Közel nyolcszáz ezer forint értékben forgalmazták az intézetek kiadványait.

3. ábra

Folytatták a HunTéka könyvtári rendszer kiépítését, újabb modulokat szereztek és vettek használatba, elsősorban az MTA Történettudományi Intézetében.

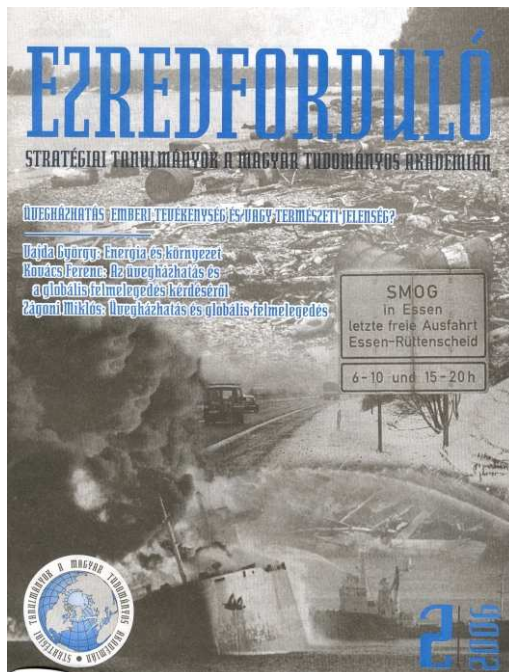
III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

A Társadalomkutató Központ tartós szakmai kapcsolatot épített ki több akadémiai intézettel, a hálójába tartozókon kívül kivált az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetével, az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézetével, az MTA Regionális Kutatások Központjával.

A Központ tudományos munkatársai közül öt oktat hazai felsőoktatási intézményben (ELTE BTK; Szent István Egyetem; Szegedi Tudományegyetem, Általános Orvostudományi Kar; Szent-Györgyi Albert Orvos- és Gyógyszerésztudományi Centrum Népegészségtani Intézete; Debreceni Egyetem; Semmelweis Egyetem, Közegészségtani Intézet; Budapesti Corvinus Egyetem). PhD-kurzust egy munkatárs tartott (Debreceni Orvostudományi és Egészségügyi Centrum).

Többen rangos rendezvények előadói voltak. A depóniagáz hasznosításának kérdései (II. Magyar Biogáz Konferencia, Gödöllő, 2006. május 16.); A rendszerváltás hatása az epidemiológiai korszakváltásra Magyarországon: csökkenő halandóság, javuló életkilátások (Népegészségügyi Tudományos Társaság XV. Nagygyűlése, Siófok, 2006. április 26–28.), Crisis and Revival in the Epidemiological Development in

Hungary after the Second World War (European Association for Population Studies, Liverpool, 2006. június 21–24.), Változó halálozási viszonyok és életkilátások másfél évtizeddel a rendszerváltozás után (MTA Orvosi Tudományok Osztálya és a Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya, 2006. november 16.); A katolikus egyház és 1956 (Bp., 2006. november 6.); „...a politikai közömbösség és fásultság konszolidációja”. A monolit ifjúsági szervezet visszaállítása a Műgyetemen (Nyíregyháza, 2006. szeptember 29.), A műgyetemisták nagygyűlése (Szeged, 2006. október 17.); A kényelmetlen örökség. Budapest politikai emlékművei a 20. században (Pécs, 2006. július 25.), Hősök emlékezete – a köztéri szobrok tükrében (Bp., 2006. október 14. *Hős, áruló, áldozat a történelemben*. Történelemtanárok (16.) Országos Konferenciája); A közétkeztetés stratégiai kérdései, az EU normáinak alkalmazása (Élelmezésvezetők Országos Fóruma, 2006. október 8.).

Az MTA elnöki keretből támogatott kutatási projektek közül az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete által elnyert, *Magyarország regionális kapcsolatrendszerének átalakulása és az értelmiségi munkaerőpiac változásai a schengeni rendszerbe történő integrálódása előtt és után* című kutatásban működött közre a Központ az MTA Politikai Tudományok Intézetével együtt. Interdiszciplináris kutatás keretében vizsgálták az új típusú, határok nélküli szomszédságpolitika alakulását a schengeni rendszer bevezetése előtt. Politológiai és nemzetközi jogi megközelítésben elemezték Magyarország szomszédságának uniós, visegrádi és az EU keleti szomszédsági dimenzióját, a migrációs, vízum- és állampolgársági politika új kihívásait és szabályozási törekvéseit.

4. ábra

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Felvették a kapcsolatot a Bécsben működő Institut für den Donauraummal, ahol kiemelten foglalkoznak a balkáni térséggel, egyes országainak EU-s csatlakozási lehetőségeivel, gazdaságával, kultúrájával.

Főként az Európa-történeti Munkaközösség és az év folyamán megszűnt Népesedéstudományi Kutatócsoport tagjai szerepeltek nemzetközi fórumokon: 2006.

május 1. és 9. között több franciaországi intézményben, így Táplálkozástörténeti és Kulturális Európai Intézetben (European Institute of Food History), a Versailles – Saint-Quantin Egyetem Mai társadalmak kultúrtörténeti központjában (Centre d'histoire culturelle des sociétés contemporaines de l'Université de Versailles – Saint-Quantin), a Maison des Sciences de l'Homme, Société des amis de Jean-Louis Flandrin (Párizs), valamint december 5–6-án a *Gastronomie et rayonnement touristique* c. rendezvényen (Université Lumière de Lyon).

A Magyar–Szlovák Történész Vegyesbizottságban egy munkatársuk titkárként vett részt, ugyanekkor a Központ közreműködött a nemzeti identitásról rendezett kassai konferencia szervezésében (2006. november 26–28.) az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetével együtt.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Az intézet gondozásában megjelent művek

Magyar Tudománytár sorozat

Magyar tudománytár 6. Kultúra. Szerk.: Marosi Ernő és Szabó B. István. Sorozatszerkesztő: Glatz Ferenc. MTA Társadalomkutató Központ–Kossuth Kiadó, Budapest, 2006, 595.

Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. c. sorozat

Magyarország tájainak növényzete és állatvilága. Szerk.: Fekete Gábor – Varga Zoltán. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006, 460.

Vitányi Iván: *A magyar kultúra esélyei – Kultúra, életmód, társadalom*. Az egyes fejezetek társszerzői: Bánáti Ferenc, Csejtei Mária, Falussy Béla, Hunyadi Zsuzsa. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006, 327.

Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián. Műhelytanulmányok c. sorozat

Dayton, tíz év után. MTA Jogtudományi Intézete–MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006, 165.

Rendszerváltás Magyarországon sorozat

Kulcsár Kálmán: *Az új politikai rendszer és a magyar valóság*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2006, 195.

Bakács András – Novák Tamás – Somai Miklós – Túry Gábor: *Rendszerváltás a gazdaságban*. MTA Társadalomkutató Központ–MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2006.

A munkatársak publikációiból

Könyvek

Balogh Margit et al. (s. a. r., jegyzetek): A szakadék szélén. Az MTI bizalmas jelentései 1943. július 22.–1944. március 10. Napvilág Kiadó–Magyar Távirati Iroda, Budapest, 2006, 293.

Horváth Zsolt: Műegyetem 1956–57. A forradalmi tanév története. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Budapest, 2006, 148.

Kozák Péter: Csízió, avagy neves személyek, jeles ünnepek és különös szavak magyarázata a 2007-es esztendő minden napjára. Enciklopédia Kiadó, Budapest, 2006, 512.

Tanulmányok

Balogh Margit: A katolikus egyház és a forradalom – események a források tükrében 1955 őszétől 1956 őszéig. In: A katolikus egyház 1956-ban. Új Ember, Budapest, 2006, 11–56.

Horváth Zsolt: „A politikai közömbösség és fásultság konszolidációja.” A monolit ifjúsági szervezet visszaállítása a Műegyetemen. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, 2006, 4. 475–483.

Husz Ildikó: Iskolázottság és a gyermekvállalás időzítése. Demográfia 49 (2006) 1. sz. 46–67.

Péterfi András: Köz- és díszvilágítás, épületvilágítás Budapesten a 20. században. Budapesti Dísz- és Közvilágítási Kft., Budapest, 2006, 35.

Pótó János: 1956 az Akadémián. Történelmi Szemle, 2006, 1–2. 53–90.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Balogh Margit

Intézeti átlaglétszám ¹ : 38		ebből kutató ² : 13
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 82		
<u>Könyv</u>		
monográfia ⁴	magyarul: 4	idegen nyelven: 0
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 23	idegen nyelven: 0
egyéb kötet ⁶	magyarul: 2	idegen nyelven: 0
Tanulmány, cikk ⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 13	idegen nyelven: 0
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	1
tanulmánykötetben	magyarul: 8	idegen nyelven: 2
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 29	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 45	idegen nyelven: 28
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	23	ebből nemzetközi: 5
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	37	ebből nemzetközi: 7
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	5	ebből külföldön: 0
opponensi vélemény összesen:	32	ebből külföldön: 0
egyéb szakértői vélemény:	4	ebből külföldön: 1
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	4	ebből külföldön: 1
tagság összesen:	15	ebből külföldön: 3
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 0 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 5		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	2	Doktori iskolát vezetőik száma: 1
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	7	Gyakorlati kurzusok száma: 7
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	2	A támogatás összege: 5,1 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	2	A támogatás összege: 29,2 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	2	A támogatás összege: 3,7 M Ft
Ebből EU-forrásból:	1	A támogatás összege: 3,7 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	9	A támogatás összege: 10,9 M Ft

ETNIKAI–NEMZETI KISEBBSÉGGKUTATÓ INTÉZET

1014 Budapest, Üri u. 53.; 1250 Budapest, Pf. 33
Tel.: 224–6790; fax: 224–6793
E-mail: titkarsag@mtaki.hu; honlap: www.mtaki.hu

I. Az intézet fő feladatai a beszámolási évben

A magyarországi nem magyar és a határon túli magyar kisebbségek identitásformáinak, nyelvi, kulturális sajátosságainak vizsgálata, a közép-európai régió etnikai adatbázisának továbbépítése. A régió országaiban kialakult önkormányzati és egyéb etnopolitikai modelleknek, az etnikai pártoknak és mozgalmaknak a funkcionális és összehasonlító jogi-politológiai elemzése. A kisebbségi oktatási és közművelődési intézményrendszerek adatbázisainak fejlesztése és az erre épülő szociológiai vizsgálatok folytatása. Kiemelt feladat a régió etnikai arculatát, interetnikus viszonyait befolyásoló migrációs folyamatok, etnikai előítéletek és konfliktusok folyamatos monitorizáló kutatása és egybevetése; a kelet-közép-európai kisebbségi kérdés 20–21. századi történeti forrásainak feltárása.

Az egyes kutatások közvetlenül kapcsolódnak a régió és az egyes országok aktuális etnopolitikai eseményeihez; vizsgálják többek között az uniós polgárság és a nemzetállami állampolgárság viszonyát, a parlamenti és a kisebbségi önkormányzati választásokat, a schengeni rendszer bevezetése nyomán átalakuló migrációs folyamatokat és a vízumpolitikát.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

A beszámolási évben az intézet nagy súlyt helyezett a nemzetközi kutatási programokban való részvételre. Két FP6-kutatásban vettek részt munkatársai egy-egy, az intézet által vezetett magyarországi konzorcium keretében. A *Challenge* és a *Localmultidem* cím alatt futó programokban az intézet részéről már elvégzett kutatások eredményei az FP6-programok internetes portáljain, illetve az intézeti honlap angol mellékleteiben elérhetőek. Az intézet harmadik éve nemzeti információs központja az Európai Rasszizmus és Xenofóbia Monitoring Központja (EUMC) által működtetett monitoring-vizsgálatnak, amelynek eredményeit az intézet angol nyelvű honlapja tartalmazza.

Az MTA elnöki keretének támogatásával – *Magyarország regionális kapcsolatrendszerének átalakulása és az értelmiségi munkaerőpiac változásai a schengeni rendszerbe történő integrálódás előtt és után* címmel – interdiszciplináris kutatást folytatott.

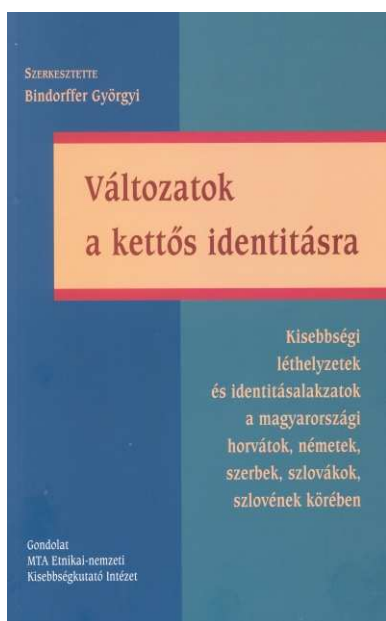
A határon túli magyar csoport nemzetközi konferenciával zárta le a *A Kárpát-medence kisebbségi magyar lakta településeinek együttélési viszonyai* című OTKA kutatási programját. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetével közösen folytatták az intézet szórványkutatási programját. Ennek eredményeként angol nyelvű kiadványt jelentettek meg.

A beszámolási évben megjelent a magyarországi migráns és menekült családok iskoláskorú gyermekeinek helyzetét vizsgáló kötet.

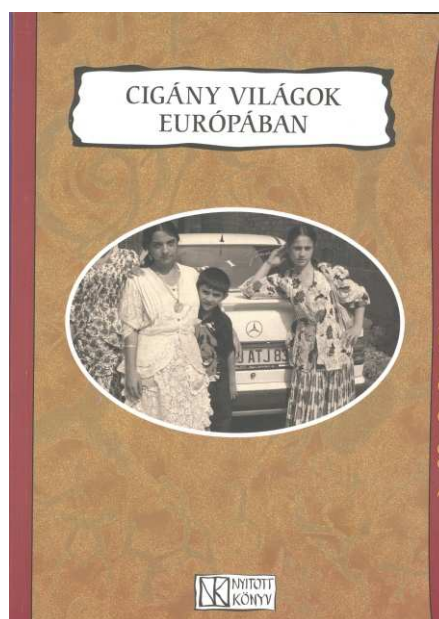
A magyarországi kisebbségekkel összefüggő kutatások közül az év folyamán eredményesen zárult a *Migráció, identitás, helyi társadalom*, valamint az *Asszimiláció, nyelvhasználat, identitás* című két OTKA-kutatás. Utóbbi záróköteté *Változatok a kettős identitásra. Kisebbségi léthelyzetek és identitásalakzatok a magyarországi horvátok, németek, szerbek, szlovákok, szlovének körében* címmel jelent meg (1. ábra).

A 2004-ben indult *Identitás – migráció – modernizáció* című kutatási program keretében elkészült a magyarországi kisebbségekhez tartozók vegyes házasságainak demográfiai elemzését összefoglaló tanulmány.

Fontos eredménye az intézeti romológiai tárgyú kutatásoknak a *Cigány világok Európában* címmel megjelent tanulmánykötet (2. ábra). Az intézet munkatársa társszerkesztője volt az *Atszervezések kora – Cigánynak lenni Magyarországon. Jelentés 2002–2006.* című kiadványnak, amely az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítványánál készült.

1. ábra

2. ábra

Nemzetközi kutatások

Az *európai szabadság és biztonság változásai (CHALLENGE)* című FP6 kutatási program 2004–2009 között zajlik, s ennek keretében az intézet a 7. munkacsomagért felelős. Ennek központi témája az EU bővítésének hatása az újonnan csatlakozó tagállamok biztonságpolitikájára, valamint a biztonsági szempontok érvényesülése a demokratikus intézményrendszerek működésében. A kutatásban kiemelt szerepet

kapott a migráció kérdése: a határellenőrzés, a külföldiek beutazása és tartózkodása különösen érzékeny terület mind a jogállamiság visszaszorulása, mind pedig a biztonsági megfontolások térnyerése szempontjából. Az újonnan csatlakozó tagállamok diaszpóra politikájának vizsgálata további hangsúlyos elem. A kutatás egy nyilvános adatbázist hozott létre (<http://libertysecurity.org/rubrique.html>), amely elemzéseket és értékeléseket tartalmaz a szabadság és a biztonság változó európai kapcsolatát illetően. Az intézet által vezetett munkacsoportban a kutatók interjúkat adatgyűjtést végeztek a vízumpolitikának és a határellenőrzésnek a migrációs folyamatokra gyakorolt hatásairól.

Az európai multikulturális demokrácia és a bevándorlók társadalmi tőkéje. Részvétel, szervezeti hálózatok, közpolitika lokális szinten (LOCALMULTIDEM) című FP6 kutatási program (2006–2009) (www.um.es/localmultidem/index.php?id=2) hét európai nagyváros (Lyon, Milano, Budapest, Madrid, London, Genf, Neuchâtel) bevándorolt közösségeinek politikai integrációját vizsgálta. A multikulturális demokrácia helyi szintű megvalósulását a projekt a politikai integráció helyi gyakorlatain, intézményein, interkulturális szabályrendszerén keresztül vizsgálta, hogy a multikulturális közegben milyen sajátos megoldásokra van szükség a demokratikus közélet intézményrendszerének működtetéséhez. A kutatás három szinten folyt: kontextuális (makro) szinten, szervezeti (mezzo) szinten és egyéni (mikro) szinten. Ez utóbbi szinten adatfelvételeket végeztek a kiválasztott bevándorolt csoportok tagjaival, valamint egy lakossági kontroll-csoporttal. Budapesten a határon túli magyar, a kínai és a különböző arab országokból érkezett csoportokat vizsgálták.

Az Európai Rasszizmus és Xenofóbia Monitoring Központja (EUMC) RAXEN projektje keretében a kutatók a munkahelyi diszkrimináció mérése kapcsán a hazai munkaerő-piacon tapasztalható (elsősorban etnikai és nemi) diszkriminációt vizsgálták egy speciális módszer, az ún. diszkrimináció monitorozás alkalmazásával. A kutatás 2006-os év folyamán megvalósult elemei: egy *Roma név-adatbank* kialakítása: a szakértők által felderített neveket tartalmazó dokumentumok listájának összeállítása. A roma nevek percepciója a közvéleményben: roma nevekre és hozzájuk kapcsolódó percepciókra vonatkozó kérdések a TÁRKI 2006. júliusi OMNIBUSZ-kutatása során, melynek eredményeit tanulmányban foglalták össze a kutatók. Emellett egy fényképes diszkrimináció-tesztelésre is sor került, önkormányzati és lakossági reprezentatív adatfelvétel segítségével.

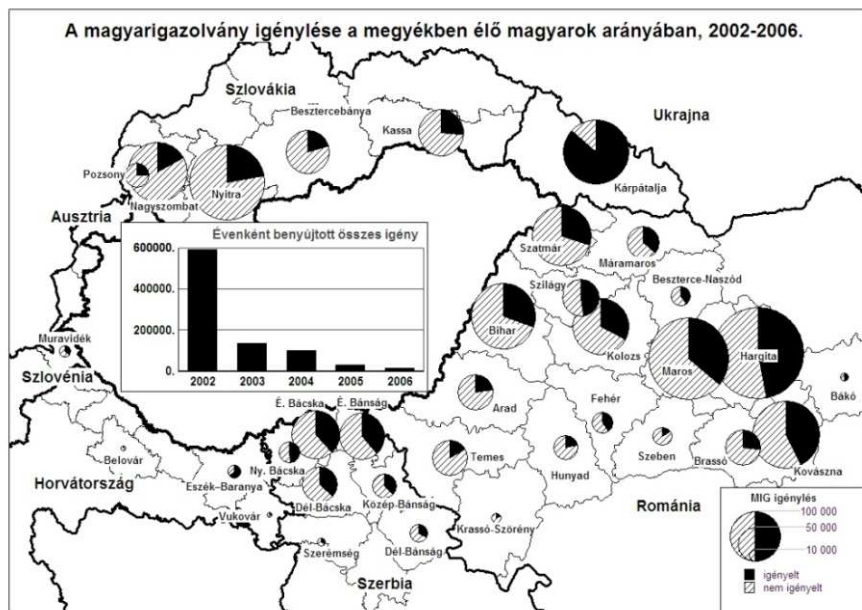
Határon túli magyar tárgyú kutatási eredmények

Az MTA elnöki keretéből támogatott *Magyarország regionális kapcsolatrendszerének átalakulása és az értelmiségi munkaerőpiac változásai a schengeni rendszerbe történő integrálódás előtt és után* című kutatási program részeként három diszciplináris kutatás együtt vizsgálta az új típusú, határok nélküli szomszédságpolitika alakulását. Politológiai és nemzetközi jogi megközelítésben elemezték Magyarország szomszédságának visegrádi dimenzióját. Szociológiai kutatás folyt a 2007. évi bővítési körben Románia és Bulgária csatlakozásával átalakuló keleti szomszédság interkulturális következményeiről, s azon belül az erdélyi magyar fiatal pályakezdő értelmiségi stratégiák változásairól. Kulturális antropológiai vizsgálat tárgya volt és az intézeti éves konferencia központi témájaként is megvizsgálták, majd pedig a *Tér és terep* sorozattal megjelenő intézeti évkönyvben publikálták a szomszédsági kapcsolatokat terhelő etnikai és történeti sztereotípiák működését, hatását.

A határon túli magyar szórványok kutatása című program keretében az intézet munkatársai az észak-erdélyi Domokoson, Gereblyén és Erzsébetbányán, a recens határhasználat és tájszerkezet agrártörténeti, birtoktörténeti és ökológiai összetevőit, az etnikai és nemzeti identitás változását, az asszimilációt, valamint a szerémségi Dobradóban a bácskai tömbmagyarság és a szerémségi szórványmagyarság vallási aspektusait hasonlították össze. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetével együttműködve az év folyamán megjelent a magyar szórványokkal kapcsolatos kutatások eredményeit bemutató angol kötet (*Perspectives of Diaspora Existence*).

A Kárpát-medence kisebbségi magyar lakta településeinek együttélési viszonyai című OTKA-projekt a 2006. évben fejeződött be. Az intézet két munkatársa a kulturális antropológia módszertanával kutatott Romániában (magyar–román–cigány közösségek sztereotípa-rendszere) és Szerbiában (magyar–szerb–cigány közösségek sztereotípa-rendszere és ezen belül a kulturális emlékezet). A projekt eredményeit a 2006 májusában Tornalján (Szlovákia) megrendezett *Cigány és nem cigány kultúrák együttélése Közép- és Kelet-Európában* című nemzetközi konferencián mutatták be.

A 2006–2008 között folyó *Etnopolitikai modellek Európában* című OTKA-kutatás első évében az intézet Mátrafüreden kétnapos projektindító kollokviumot rendezett a kiválasztott nyugat-európai és kelet-közép-európai uniós tagállamok, valamint az Unión kívül maradó államok etnopolitikai modelljeinek összehasonlító vizsgálatáról. A 2006. október 26-án a Corvinus Egyetem Közigazgatási Karával közösen megrendezett nemzetközi szimpóziumon az Európa Tanácsnak az európai nemzetfogalmak kapcsán elfogadott 2006. évi ajánlását és az azt megelőző nemzetközi összehasonlító vizsgálat és jelentés következtetéseit elemezték (3. ábra).

3. ábra

A határon túli magyarokkal foglalkozó csoport *szakértői munka* keretében elvégezte a magyar–szlovák–ukrán, illetve a magyar–román, magyar–szerb–horvát–szlovén és a magyar–osztrák határ menti együttműködést támogató Interreg-pályázat nyertes projektjeinek etnopolitikai elemzését. Elemzést készítettek az Országgyűlés elnöke által kezdeményezett Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma részére a magyar kisebbségpolitika megújításának lehetőségeiről. A Külügyminisztérium felkérésére szakértői munkát végeztek a magyar–szlovák, közép-európai és visegrádi együttműködés aktuális kérdései kapcsán.

A határon túli magyarokkal foglalkozó csoport antropológusai több kutatás és rendezvény keretében vizsgálták az etnicitás elméleti kérdéseit. A Rogers Brubaker által vezetett kutatócsoport, amelynek tagja az intézet egyik munkatársa is, az év végén könyvet jelentetett meg a kolozsvári magyar–román együttéléseiről (*Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town*).

Magyarországi kisebbségi és migrációs tárgyú kutatási eredmények

Az *Etnikai sztereotípiák a mai Magyarországon* című OTKA-kutatás első szakaszában a kutatók öt kiválasztott településen (Piliscsaba, Pilisszentiván, Pilisszentkereszt, Piliscsév, Leányvár) mélyinterjúkat készítettek abból a célból, hogy feltérképezzék, milyen sztereotípiák, nézetek, attitűdök élnek a két vizsgált kisebbségi csoportban (németek–szlovákok) egymásról, illetve, hogy milyen „nyelvet”, fogalmakat használnak az egymásról való beszéd során. A mélyinterjúk főbb tanulsága: a vizsgált csoportok (szlovákok és németek) egymásról kialakított képe alapvetően pozitív (még ha esetenként sztereotipikus is). Az egymásról kialakított sztereotípiák ritkán válnak előítélletté és a két csoport közötti konfliktusokat a résztvevők alapvetően nem etnikai konfliktusként érzlelik.

Az *Identitás – migráció – modernizáció* című kutatási program 2004-ben indult. A nemzeti identitás, az államhatalmi homogenizálási törekvések és a keresztkötődések viszonyrendszerének vizsgálata után, 2006-ban a program keretében elsősorban azt vizsgálták, hogy milyen hatása van a vegyes házasságoknak a magyarországi kisebbségi közösségek reprodukciójára, és milyen különbségek mutatkoznak az egyes kisebbségek között. Magyarországon a vegyes házasságok aránya – a cigányok kivételével minden kisebbség esetében – rendkívül magas, jóval magasabb, mint például a határon túli magyar közösségekben. A vegyes házasságok arányát befolyásolja az adott csoport korösszetétele, a nemek aránya, a társadalmi-gazdasági jellemzők, és főképp a területi megoszlás, a létszám és számarány.

A *Kitelepítettek – visszaszököttek – visszatérők* című projekt 2005-ben kezdődött. Az 1946–1948 között Magyarországról kitelepített svábok nagy számban tértek vissza szülőföldjükre – a levéltári források utalásai szerint számuk meghaladta a tízezret. A jelenség egyedülállónak tekinthető a régióban. Mögötte – az egyéni sorsok különbözőségein és a véletleneken kívül – nyilvánvalóan szisztematikus társadalmi tényezők vannak, mindenekelőtt a vizsgált személyek asszimiláltsága vagy integráltsága a magyar társadalomba. Az életútinterjúk és levéltári források feltárása mellett, 2006-ban befejeződött a témához kapcsolódóan a sajtóanyag teljes feltárása is.

Az MTA Regionális Kutatások Központja által kezdeményezett *Etnikai viszonyok és folyamatok az aprófalvakban. Az aprófalvak esélyegyenlőségéért* című kutatás (2004–2007) keretében az intézet munkatársa a baranyai Drávacsehi település etnikai viszonyait dolgozta fel.

2006 januárjában jelent meg az OTKA által támogatott *Nemzetállam, közoktatás és a migráció logikája* c. kutatás eredményeit összegző tanulmánykötet az intézet és a Sík Kiadó gondozásában *Nem kívánt gyerekek? Migráns gyerekek a magyar iskolákban* címmel.

A *Migráció, identitás, helyi társadalom* című OTKA-kutatás 2006-ban ért véget. A kutatás célja négy magyarországi német település (Piliscsaba, Somberek, Harta, Csolnok) migrációs folyamatainak vizsgálata volt: e migrációs folyamatok miként illeszkednek az országos tendenciákhoz, milyen azonosságok és eltérések mutatkoznak, s ezek milyen tényezőkkel magyarázhatók. A népmozgalmi folyamatokat a helyi társadalomban az elmúlt évtizedekben végbement gazdasági, társadalmi és politikai folyamatokba ágyazottan vizsgálták. Az elmúlt években megindult demográfiai, gazdasági és társadalmi változások a helyi társadalom, közélet szerkezetét erőteljesen átalakították, az egyes etnikai, társadalmi, kulturális csoportok között tipikus konfliktusok keletkeztek. Ezeket a különböző csoportok különböző szimbolikus stratégiákkal, egyéni és közösségi identitáspolitikákkal tudják kezelni.

A hazai kisebbségekkel foglalkozó munkatársak *szakértői munka* keretében az Országgyűlés és az MTA elnöke felkérésére véleményezték a bunyevácok nemzeti kisebbséggé nyilvánításával kapcsolatos kezdeményezést, adatokat szolgáltatottak az ombudsmannak a kisebbségi önkormányzati választások és a népszámlálás nemzetiségi adatainak összefüggéseiről, valamint a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal számára segítséget nyújtottak a kétévente készítendő kormánybeszámolóhoz.

Romológiai kutatási eredmények

A *romák esélyegyenlősége Magyarországon* címmel a Jedlik Ányos Program támogatásával 2006-ban kezdődött és 2009 szeptemberéig tartó kutatás intézeti részfeladatának témája az önkormányzatiság, a pozitív diszkrimináció, valamint az oktatás szerepe a romák helyzetének javításában. A beszámolási évben a kutatás megszervezése, módszertani alapjainak tisztázása volt a feladat.

Judaisztikai tárgyú kutatások

A történeti hebraisztika kutatás terén a *Héber források Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez – 18. század: források feltárása és tudományos kiadása* című projekt keretében elkészült a forrásgyűjtemény első kötetének kézírata: *Ezekiel Landau döntvényei. Magyarországra vonatkozó adatok* (Héber kútforrások Magyarország és a magyarországi zsidóság történetéhez – 18. század, 1. füzet). Az MTA Judaisztikai Kutatócsoport gondozásában már elkészült az 1867 utáni időszak rabbi-achontológiája.

Sor került a 2004-ben az Akadémiai Kiadó által megjelentetett *Képfogyatkozás – Vázlat az ikonofóbia történetéről a rabbinikus hagyományban* című kötet bővebb terjedelmű angol kiadásának előkészítésére. A tárgyi kultúra megannyi emléke (ókori zsinagógai mozaikok, középkori illusztrált kéziratok, díszesen megmunkált kegytárgyak) tanúskodik afelől, hogy a rabbinikus zsidóság sosem zárkozott el mereven a művészi esztétikumtól. A könyv számba veszi és elemzi a „természetes” látványokkal kapcsolatos talmudi és középkori forrásokat, valamint rámutat arra, hogy a bibliai források rengeteg támpontot adnak a látás eme „élő” formáinak megértéséhez és „pszichológiájához” is, melynek talaján a művi és a természetes látványokkal

kapcsolatos rabbinikus fenntartások és korlátozások egységes fogalmi keretben értelmezhetőek.

Intézeti adatbázisok, kutatási portálok és hírlevelek

2006-ban az intézet három új kutatási portálja kezdte meg működését. A *Kárpát-medencei Magyar Kutatási Adatbázis* 11 034 szomszéd országi település teljes két-, illetve többnyelvű névtárát, a magyarok által is lakott települések válogatott helytörténeti, kisebbségi nyelvészeti bibliográfiáját, valamint a települések demográfiai és térinformatikai adatait tartalmazza és integrálja.

A *Visegrad Countries Immigration Policies* című kutatási portál a Visegrádi Alap által támogatott azonos című kutatás dokumentációját, valamint a visegrádi államok bevándorlási és vízumpolitikájának legfontosabb kormányzati, jogi dokumentumait teszi elérhetővé angol nyelven.

A *Magyarországi Kisebbségi Önkormányzati Alportál* a magyarországi kisebbségi önkormányzati választásokhoz kapcsolódó tanulmányok, elemzések, cikkek és interjúk mellett a kisebbségi önkormányzatok választási eredményeit is tartalmazza. A portálon több mint 1 400 dokumentum található.

Az intézet 2006-ban *négy magyar nyelvű és egy angol nyelvű elektronikus hírlevelet* jelentetett meg, illetve küldött szét a partnerintézetek kutatóinak és más érdeklődőknek.

Szimpoziumok, konferenciák, kutatásszervezési feladatok

A *Nem kívánt gyerekek? Migráns gyerekek a magyar iskolákban* című kötetéről az intézet február 9-én szakmai beszélgetést szervezett az érintett tanárok, kormányzati szervek és egyesületek képviselőinek részvételével.

Mit jelent az etnicitás, ha nem csoportokat vizsgálunk? címmel az intézet 2006. március 30-án műhelybeszélgetést szervezett, amelyen részt vett Rogers Brubaker szociológus (University of California, Los Angeles), akinek *Ethnicity without Groups* (Harvard University Press, 2004) című könyvét, annak elméleti és módszertani vonatkozásait elemezték a résztvevők.

A *Kárpát-medencei kisebbségi magyar lakta településeinek együttélési viszonyai* című OTKA-projekt eredményeinek bemutatására 2006. május 11–12-én a szlovákiai Tornaújváron *Cigány és nem cigány kultúrák együttélése Közép- és Kelet-Európában* című nemzetközi konferencia keretében került sor. A konferencia kísérőrendezvényeként egy nemzetközi etnofotó kiállítás is megvalósult. A konferencián csehországi és szlovákiai kutatók is előadásokat tartottak.

Az intézet éves konferenciájára május 24–25-én került sor. A konferencia címe: *Etnikai sztereotípiák és társadalmi távolság – A kisebbségekkel szembeni előítéletesség formái Magyarországon*. A konferencia anyagai – együtt a *Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák* című kutatási program tanulmányaival – az intézet 2006. évi évkönyvében jelentek meg.

Az MTA Néprajzi Kutatóintézetével és a kolozsvári Kriza János Néprajzi Társasággal együttműködve került sor az intézet szórványkutatását bemutató konferencia megszervezésére *Regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás – Nemzetközi összefogás a szórványkérdésben* címmel, Zsobokon (Jebucu – Románia) 2006. június 8–11-én.

Az intézet határon túli magyar kisebbségekkel foglalkozó munkacsoportja ezen kívül több tudományos konferenciát rendezett: a *Kultúra, nemzet, identitás* címmel Debrecenben 2006. augusztus 22–25. között lezajlott VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus keretében *Nemzettudat és többes kötődések*, illetve *A kisebbségi magyarok közösségépítése a szomszédos államokban 1918–1948* címmel két szimpóziumnak volt a rendezője.

Az intézet által koordinált *Vízum- és bevándorláspolitikai a visegrádi országokban* című, a Visegrádi Alap által támogatott kutatási program záró konferenciáját 2006. szeptember 22-én Budapesten rendezték meg.

Az OTKA támogatásával indított *Etnopolitikai modellek Európában* című kutatási program (2006–2008) első konferenciájára 2006. október 26-án került sor a Budapesti Corvinus Egyetem Közigazgatási Kara és a Kar Nemzetközi Igazgatási és Emberi Jogi Kutatócsoportja szervezésében *Etnopolitikai modellek Európában és a nemzet fogalma* címmel. Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének a nemzet fogalmáról szóló 2006 (1735) számú ajánlásának megvitatására is sor került, az ajánlást előterjesztő Frunda György romániai szenátor részvételével.

November 6-án az intézet a varsói Nemzetközi Kapcsolatok Intézetével közösen *Az EU és az USA integrációs politikája* címmel nemzetközi szemináriumot rendezett a bevándoroltak társadalmi integrációjának szakpolitikai hátteréről.

Az intézet a *Magyar Tudomány Ünnepe* rendezvénysorozat keretében négy tudományos szimpóziumot szervezett. Ezek közül három rendezvény megtartására szerbiai, szlovéniai és szlovákiai partnerintézetekkel közösen, a szomszéd országokban került sor.

A november 4-én Zentán a Vajdasági Magyar Művelődési Intézettel közösen *Társadalomkép az ezredfordulón* címmel megrendezett szimpóziumon a vajdasági társadalomtudományi tanulmánykötet szerzői mutatták be elkészült elemzéseiket. Az elemzések önálló tanulmánykötetben 2007-ben jelennek meg a Vajdasági Művelődési Intézet kiadásában.

Lendván november 14-én a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézettel, illetve a Muravidéki Magyar Tudományos Társasággal közösen *A szlovéniai kétnyelvű oktatási modell tudományos elemzéseinek bemutatása* címmel egész napos konferencián vitatták meg a két intézet 2005–2006. évi közös oktatás- és nyelvészeti kutatásának eredményeit.

Kisebbségkutatás Szlovákiában és Magyarországon címmel a szlovákiai Forum Kisebbségkutató Intézettel és a Szlovák Tudományos Akadémia kassai Társadalomtudományi Intézetével közösen november 21-én Somorján rendeztek tudományos szimpóziumot.

Budapesten 2006. november 23-án, a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából került sor az *Identitásrepertoárok a magyarországi kisebbségek körében* című konferencia megtartására.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Az intézet az akadémiai társadalomtudományi intézetek közül a Néprajzi Kutatóintézettel, a Nyelvtudományi Intézettel, a Földrajztudományi Intézettel, a Politikai Tudományok Intézetével, a Történettudományi Intézettel, a Szociológiai Kutatóintézettel, valamint a Társadalomkutató Központtal működik együtt a legszorosabban. Az egyetemi kutatóhelyek közül az ELTE Germanisztikai Intézetével, illetve az ELTE TÁTK Kulturális Antropológiai Szakcsoporttal, az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszékével, a Pécsi Egyetem Kommunikációs Tanszékével, valamint az ELTE-UNESCO Kisebbségpszichológiai Tanszékével alakított ki rendszeres munkakapcsolatokat.

Az intézet munkatársai ezen kívül több más egyetemi tanszék, doktori iskola munkájában is részt vesznek. Folyamatos az együttműködésük a kisebbségi önkormányzatok intézetei közül a békéscsabai Szlovák Intézettel, valamint a pécsi Horvát Intézettel és jó kapcsolat alakult ki a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatallal és a kisebbségi ombudsman hivatalával.

Az intézet gyümölcsöző kapcsolatokat ápol több országos kisebbségi önkormányzattal: így például az Országos Német, Szlovák, Horvát és Lengyel Önkormányzattal. Az intézeti munkatársak több szakmai folyóirat – pl. a *Pro Minoritate*, a *Kisebbségkutatás*, a *Forum* – szerkesztőségének is tagjai.

Az intézet 2006-ban is több alkalommal sikeresen pályázott a különböző magyarországi kutatási alapoknál, alapítványoknál: az OTKA két új intézeti pályázatot támogatott, a Jedlik Ányos, a Nemzeti Kulturális Alap, az Apáczai Alapítvány, az Illyés Alapítvány és a Szülőföld Alap pedig egyet-egyet.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Az intézet a nemzetközi kutatási programok keretében az elmúlt év folyamán számos nyugat- és kelet-európai partnerintézettel, egyetemi kutatóhellyel vette fel a kapcsolatot. Különösen intenzív az együttműködés a visegrádi államokban működő etnológiai, kisebbségkutató csoportokkal, akadémiai és egyetemi intézetekkel.

A külföldi partnerek közül folyamatos az együttműködés a bécsi székhelyű European Monitoring Centre on Races and Xenophobia (EUMC) központtal, a bolzanoi Europäische Volksakademie-vel, valamint a Norköppingi Egyetem Etnológiai Kutatócsoportjával. A beszámolási évben a ljubljani Kisebbségkutató Intézettel és annak lendvai kutatócsoportjával az intézet hároméves együttműködési megállapodást kötött. Több közös kutatás és rendezvény alapozta meg a folyamatos együttműködést a szlovák, a cseh és a lengyel akadémia intézeteivel; így például a Szlovák Tudományos Akadémia pozsonyi Etnológiai Intézetével és kassai Társadalomtudományi Intézetével, a Sároserperjesi Egyetem Kisebbségi Intézetével, illetve a Cseh Tudományos Akadémia Masaryk Intézetével.

A határon túli magyar kutatóintézetek, tudományos műhelyek közül szinte minden társadalomtudományi kutatócsoporttal rendszeres a kapcsolat. Így például Erdélyben a kolozsvári Erdélyi Múzeum Egyesülettel, a Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézettel, a Szabó T. Attila Nyelvészeti Intézettel, a Kriza János Társasággal, valamint az Etnokulturális Forrásközponttal. Székelyföldön a csíkszeredai Regionális és Antropológiai Kutatási Központtal alakult ki szoros együttműködés. Szlovákiában a pozsonyi Mercurius Kutatócsoporttal, a somorjai Fórum Kisebbségkutató Intézettel, a dunaszerdahelyi Gramma Nyelvi Irodával, a komáromi Egyetem újonnan létrejött intézetével és a komáromi Etnológiai Intézettel van évek óta rendszeres munkakapcsolata az intézetnek. Hasonló intenzitás jellemzi a kárpátaljai, vajdasági és muravidéki magyar kutatócsoportokkal való együttműködést. Az együttműködés rendszerességét jól jelzi, hogy a vajdasági Magyar Művelődési Intézettel, a szlovéniai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézettel, illetve a beregszászi II. Rákóczi Ferenc Magyar Tanárképző Főiskola kutatócsoportjaival folyamatosak a közös kutatások, rendszeresek a közös rendezvények.

Az intézet alapító okiratában is megjelölt kutatásszervezési feladatainak megfelelően működtette a határon túli magyar kutatók részére kiírt Domus Hungarica, valamint a kisebbségi magyar tudományos műhelyekben dolgozó kutatók szülőföldön folytatott munkáját támogató akadémiai ösztöndíjrendszert.

A nemzetközi pályázatok közül az intézet egy újabb FP6-os programon, az Interreg 2006. évi pályázati fordulójában, valamint a Visegrádi Alapnál is eredményesen pályált.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

A. Gergely András – Papp Richárd – Prónai Csaba (szerk.): Kultúrák között. Hommage á Boglár Lajos. Nyitott Könyvműhely Kiadó, Budapest, 2006, 495.

Bakó Boglárka – Papp Richárd – Szarka László (szerk.): Mindennapi előítéletek. Társadalmi távolságok és etnikai sztereotípiák. Tér és terep V. Balassi Kiadó, Budapest, 2006, 478.

Balogh, Balázs – Ilyés, Zoltán (eds.): Perspectives of Diaspora Existence. Hungarian Diasporas in the Carpathian Basin. Historical and Current Contexts of a Specific Diaspora Interpretation and Its Aspects of Ethnic Minority Protection. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 300.

Bindorffer Györgyi (szerk.): Változatok a kettős identitásra. Kisebbségi léthelyzetek és identitásalakzatok a magyarországi horvátok, németek, szerbek, szlovákok, szlovének körében. Gondolat–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2006, 288.

Bíró, Tamás: Finding the Right Words: Implementing Optimality Theory with Simulated Annealing. Groningen Dissertations in Linguistics 62. University of Groningen, 2006, 250.

Brubaker, Rogers – Feischmidt, Margit – Fox, Jon – Grancea, Liana: Nationalist Politics and Everyday Ethnicity in a Transylvanian Town. Princeton University Press, 2006, 440.

Eiler Ferenc: Kisebbségvédelem és revízió. Gondolat, Budapest, 2006, 300.

Ilyés Zoltán: A tájhasználat változásai és a történeti kultúrtáj 18–20. századi fejlődése Gyimesben. Eszterházy Károly Főiskola, Eger, 2006, 300.

Kántor, Zoltán – Ieda, Osamu – Halász, Iván – Vizi, Balázs – Majtényi, Balázs – Deets, Stephen (eds.): Beyond Sovereignty: From Status Law to Transnational Citizenship? Series of Slavic Eurasian Studies, Slavic Research Center, Hokkaido University, Sapporo, 2006, 412.

Kállai Ernő – Törzsök Erika (szerk.): Átszervezések kora – Cigánynak lenni Magyarországon. Jelentés 2002–2006. Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2006, 203.

Kováts, András – Miklusakova, Marta – Rangelova, Vera – Siniovas, Vladimiras: Practical Social Work with Refugees – A Human Rights Approach. Menedék, Budapest, 2006, 200.

Prónai Csaba (szerk.): Cigány világok Európában. Nyitott Könyvműhely, Budapest, 2006, 494.

Tóth Ágnes – Vékás János (szerk.): Egység a különbözőségben. Az Európai Unió és a nemzeti kisebbségek. Érték és valóság. Hetedik füzet. Budapest, 2006, 197.

Tanulmányok

Kovács, András: Religiosity, Praxis and Tradition in Contemporary Hungarian Jewry. In: Eliezer Ben-Rafael–Thomas Gergely–Yosef Gorny (eds.): Jewry between Tradition and Secularism. Europe and Israel Compared. Brill, Leiden, Boston, 2006, 43–50.

Kovács, András: Hungarian Jews' Perception of Anti-Semitism. In: Randolph L. Braham – Brewster S. Chamberlin (eds.): The Holocaust in Hungary: Sixty Years Later. Social Science Monographs, Boulder, CO, Columbia University Press, New York 2006, 221–240.

Kováts, András: The Making of Migration Policy in Contemporary Hungary. Central European Political Science Review Vol. 6. No. 20. 2006, 92–116.

Szarka László: Integráció és együttműködés a kisebbségpolitikában. In: Bárdi Nándor–Simon Attila (szerk.): Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében. Disputationes Samarienses. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006, 23–42.

Vizi, Balázs: The EU and the Situation of Roma in Hungary in the Accession Process. In: Central European Political Science Review Vol. VI, No. 20, 2005/Summer 66–91.

Vizi, Balázs: The unintended legal backlash of enlargement? The inclusion of the rights of minorities in the EU Constitution. Regio 2005, 87–108.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Szarka László

Intézeti átlaglétszám ¹ : 26		ebből kutató ² : 17
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 130		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 3	idegen nyelven: 2
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 12	idegen nyelven: 5
egyéb kötet ⁶	magyarul: 3	idegen nyelven: 2
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 27	idegen nyelven: 0
	idegen nyelven	külföldi folyóiratban: 9
tanulmánykötetben	magyarul: 46	idegen nyelven: 16
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 5	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 81	idegen nyelven: 8
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	124	ebből nemzetközi: 52
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	19	ebből nemzetközi: 9
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	4	ebből külföldön: 2
opponensi vélemény összesen:	7	ebből külföldön: 5
egyéb szakértői vélemény:	8	ebből külföldön: 6
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	2	ebből külföldön: 2
tagság összesen:	44	ebből külföldön: 17
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 3 MTA doktora: 1		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 15		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	4	Doktori iskolát vezetőik száma: 1
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	42	Gyakorlati kurzusok száma: 49
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	5	A támogatás összege: 10 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	3	A támogatás összege: 7 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	7	A támogatás összege: 41 M Ft
Ebből EU-forrásból:	3	A támogatás összege: 27 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	6	A támogatás összege: 11 M Ft

JOGTUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Országház utca 30.; 1250 Budapest, Pf. 25

Tel:355-7384; fax: 375-7858

E-mail: lamm@jog.mta.hu; honlap: www.mta-jti.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- Az EU joga és a magyar jogrendszer
- A gazdaság és a magánjog aktuális kérdései
- A Rule of Law problémái, különös tekintettel a hazai jogrendszerre
- Emberi jogok, nemzetközi kapcsolatok a globalizálódó világban
- Környezetvédelmi jog a 21. század első évtizedében
- A jogrendszer elméletének általános kérdései
- Interdiszciplináris kutatások

A beszámolási évben az intézet munkatársai továbbra is elsősorban a kutatási tervben szereplő témakörök gondozására koncentráltak. Ugyanakkor valamennyi témakörön belül újabb altémák vizsgálata indult, amelyek nem kis részben a gyakorlati jogalkotói, illetve jogalkalmazói igényekre tekintettel kerültek megfogalmazásra. A kutatómunkánál kiemelt figyelmet kaptak azok a területek, amelyek társadalmi hasznosulása vitathatatlan. Ez a szemlélet kimutatható mind a publikációknál, mind pedig az év folyamán megrendezésre került tudományos tanácskozásoknál.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Az EU joga és a magyar jogrendszer

A korábbi években megkezdett kutatásokra építkezve 2006-ban az uniós jog és a magyar jogrendszer viszonyával foglalkozó vizsgálatok tovább folytatódtak, melyek három nagyobb csoportba rendezhetők: a kutatások egyrészt általánosabb közjogi-alkotmányjogi kérdésekre, továbbá az egyes uniós tagállamok szabályozását összevető komparatív elemzésekre, valamint – speciális jelleggel – az egyes jogágakat, illetve szakpolitikákat érintő vizsgálatokra összpontosítottak.

Az általános közjogi-alkotmányjogi kutatás keretében a Magyar Köztársaság Országgyűlése által is ratifikált EU Alkotmányos Szerződésnek és a magyar Alkotmány szabályainak viszonya volt a vizsgálat tárgya. Megállapítást nyert, hogy az Alkotmányos Szerződés esetleges hatálybalépése indokoltá tenné a magyar Alkotmány korrekcióját.

A komparatív kutatások keretében a tárgyévben több intézeti kutató közreműködésével az uniós tagországok heterogénnek tekinthető közigazgatási rendszereit összevető tanulmánykötet jelent meg. A kötet leírást ad hat uniós állam közigazgatási rendszeréről, valamint valamennyi tagállam központi és helyi igazgatási struktúrájáról, a hatékonyság mérésére alkalmazott módszerekről, a mezőgazdaság igazgatásáról és a regionalizmus releváns kérdéseiről.

Az uniós szakpolitikák közül a kutatások a regionális politikát is érintették. A téma kiemelt jelentősége következik abból, hogy a közép-kelet-európai államokkal történt 2004. évi bővítés új távlatokat nyitott e területen, már csak azért is, mert egyrészt jelentős politikai és gazdasági lehetőséget teremt az uniós belső piac bővülése, másrészt viszont az újonnan csatlakozott országok jövedelme lényegesen kisebb az uniós átlagnál. A kutatás mindenképp a tagállamok regionális politikájának, illetve a regionális önkormányzat reformjának elgondolásaira irányult, amelynek kiemelt jelentőségét az adja, hogy a létrehozott új struktúra hatékonyan tudjon beilleszkedni az uniós támogatási rendszerbe. Tanulmány készült *A helyi önkormányzatok jelentősége az EU Alkotmányában és az ENSZ Helyi Önkormányzati Világchartájának tervezetében* címmel, amely a magyar helyi önkormányzati rendszer jelenlegi helyzetére tekintettel rendkívül fontosnak tekinthető.

A gazdaság és a magánjog aktuális kérdései

A gazdaság és a magánjog aktuális kérdéseiről folytatott kutatások egyik kiemelkedő eredménye a hatályos Polgári Törvénykönyv papíralapon megjelent, összesen öt kötetből álló, közel kétezer nyomtatott oldalnyi terjedelmű kommentárja, amelynek főszerkesztője az intézet kutatója, és az egyes fejezetek szerzői között is számos intézeti munkatárs található (1. ábra). A kommentársorozat szerkesztése során fontos szempont volt, hogy a kiadvány az új Ptk. hatályba lépése után is használható legyen, ezért – gyökeresen szakítva a hasonló jellegű kommentárokkal kapcsolatos gyakorlattal – minden egyes kötet alapos tudományos elemzést tartalmaz, amelyekben az egyes jogintézmények kialakulását történetileg vizsgálva igyekeznek rámutatni a dogmatikai csomópontokra és a normaszervezet belső kohéziós fejlődésére.

1. ábra: A Polgári Törvénykönyv kommentárja

Jelentős publikációk születtek a gazdasági jog területén is. A HVG ORAC Kiadónál önálló társasági jogi monográfia jelent meg, amely tudományos igényrel tárgyalja a hatályos társasági jogunkat; a gazdasági jog–társasági jog–cégjog témakörében több nagyobb terjedelmű tanulmány került publikálásra. A versenyjog, piacszabályozás kérdéskörén belül elsősorban az energiajog, illetve a távhőszolgáltatás versenyjogi vonatkozásait feldolgozó munkák születtek. A csődjog és a végelszámolás szabályozása témájában két tanulmány került publikálásra, mindkettő elemzően mutatja be a legújabb jogalkotási folyamat eredményeit. A magánjog és a közjog jellegzetes határterületi jogintézménye a közigazgatási szerződés, amelyről szintén készült egy áttekintő cikk. A cégjog, vállalati jog, üzleti jog témakörében több olyan monográfia született, amelyek tudományos értékük mellett a gyakorló szakemberek számára is hasznosítható ismereteket tartalmaznak.

Az összehasonlító kártérítési jog keretében tovább folytak a vizsgálódások az egészségügyi szolgáltatók kártérítési felelősségének témakörében, s ennek eredményeképpen elkészült az orvosi felelősséggel foglalkozó tanulmánykötet. A kötet kártérítési fejezete elsősorban a magyar jog szemszögéből közelíti meg az egészségügyi szolgáltatók kártérítési felelősségét, nagyszámú, korábban nem publikált ítélet feldolgozása alapján.

A Rule of Law problémái, különös tekintettel a hazai jogrendszerre

A jogállamiság fogalmának értelmezési tartománya az Alkotmány egyéb rendelkezéseire képest meglehetősen kiterjedt. Magyarországon a jogállamiság alapértékét kitöltő elveket az Alkotmánybíróság 1990-től fokozatosan, meglehetősen részletességgel, konkrét ügyek kapcsán fejtette ki. Napjaink alkotmányos problémáját azonban az jelenti, hogy a jogállamiság fogalmának jelentése – Magyarország uniós csatlakozása következtében, illetve alkotmányunk bizonyos értelemben vett nemzetközivé válásával – túlmutat az Alkotmánybíróság által kialakított értelmezési körön.

Az állampolgárság, mint a politikai közösséget meghatározó szempont, az állampolgárság és a választójog kérdései is vizsgálat tárgyát képezték. Az év során az intézet munkatársai a japán Hokkaidoi egyetemmel közösen közreadtak egy kötetet *Beyond Sovereignty? From Status Law to Transnational Citizenship* címmel. A munka a kelet-közép-európai nemzetépítés, a szuverenitás, valamint az állampolgárság tartalmának változásával és a státustörvényekkel foglalkozik.

A demokratikus jogállamok igen eltérőek abban a tekintetben, hogy alkotmányaik mit és milyen részletességgel tartalmaznak a büntetőjogi szabályrendszernek az egyént az állam túlhatalmával szemben védő tételéből. Mindez nem változtat azon a tényen, hogy a büntető anyagi és eljárási jog alapelvei és garanciális rendelkezései nagy jelentőséggel bírnak a demokratikus jogállamokban. A beszámolási időszakban a büntetőjog körében tanulmány született a magyar büntető eljárásjog változásainak vizsgálatáról, különös tekintettel a 2006. évi LI. törvényre, mely érintette a kényszerintézkedéseket, a nyomozást és a fellebbezés rendszerét.

Magyarországon eddig közigazgatás-tudományi részről kevésbé kutatott témát dolgozott fel az intézet egyik kutatója, amikor a jogi (adminisztratív) sinológia meghonosításaként a kínai közigazgatásról írt. A tanulmány amellelt, hogy megismerteti az olvasót a kínai közigazgatási reformokkal, teret ad a kínai közigazgatási kultúra ismertetésének.

Emberi jogok, nemzetközi kapcsolatok a globalizálódó világban

Az emberi jogi kérdésekkel összefüggő vizsgálódások keretében az intézet kutatói foglalkoztak a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem lehetséges hatásaival az emberi jogok belső és nemzetközi védelme szempontjából. Az egyik e tárgykörben született munka a 2001. szeptember 11-én végrehajtott terrorcselekmények fényében elemzi a terrorizmus elleni küzdelem nemzetközi kérdéseit. A írás felhívja a figyelmet ezen terrorcselekmények újszerűségére, továbbá a terrorizmus elleni fellépés buktatóira, pontosabban arra, hogy ez a küzdelem az alapvető jogok és szabadságjogok önkényes korlátozásának az eszközévé válhat, alááshatja az emberi jogok terén elért vívmányokat, utat nyithat az erőszak alkalmazása előtt az államközi kapcsolatokban.

Az emberi jogi kérdésekre fókuszálva az intézet kutatói évek óta közreműködnek több olyan nemzetközi projektben, amelyek az emberkereskedelemmel, a családon belüli erőszak problémáival foglalkoztak. A tárgyévben az intézet részt vett az Európai Bizottság által támogatott a Ghenti Egyetem vezetésével folyó kutatásban, amelynek keretében elemezték egy olyan önszabályozó minőségbiztosítási rendszer megvalósíthatóságát, amely az utazási irodák és a társkereső ügynökségek tevékenységét szabályozva, az emberkereskedelem és a szexuális kizsákmányolás elleni fellépést teszi lehetővé. A vizsgálódások eredményeképpen két angol nyelvű írás készült el. A tanulmányok összegzik azokat a javaslatokat, melyek alapján az Európai Bizottság elkezdheti a kérdéskör jogi szabályozásának kidolgozását.

Szintén nemzetközi együttműködéssel – ún. Pandora projekt keretében – folytatók vizsgálódások a családon belüli erőszak fogalmaival, okaival, megelőzési lehetőségeivel kapcsolatban. A projekt keretében elkészült kutatási anyag ajánlásokat is megfogalmaz a probléma hatékonyabb kezelésére.

A kutatások szerves részét képezik a rasszizmussal és a xenophobiával foglalkozó elemzések. Ezzel összefüggésben az intézet egyik kutatója közreműködött a Rasszizmus és Idegenellenesség Európai Megfigyelőközpontjának (EUMC) Rasszizmust és Idegenellenességet Megfigyelő Európai Információs Hálózata (European Racism and Xenophobia Network, RAXEN) szakértőjeként több jelentés elkészítésében, amelyek egyebek között a rasszista indítékú bűncselekmények és a vonatkozó jogi szabályozás magyarországi helyzetéről; a rasszizmus, idegenellenesség és diszkrimináció megnyilvánulási formáiról Magyarországon (különös tekintettel a faji indíttatású bűncselekmények, valamint az antidiszkriminációs joggyakorlat kérdéseire) szóltak.

Új kutatási témaként említhetők az Egyesült Nemzetek Szervezetének reformjával foglalkozó vizsgálódások. E témakörben két tanulmány készült el. Az egyik a 2005. év végén életre hívott ún. Békeépítési Bizottságot, a másik pedig a Biztonsági Tanács reformjának szükségességét tárgyalja. Az ENSZ Közgyűlés és a Biztonsági Tanács segédszerveként működő Békeépítési Bizottságról készült írás feltárja az új bizottság működésével kapcsolatos kérdéseket, s rámutat azon tényezőkre, amelyek előrevetítik ezen új szerv tevékenységének esetleges kudarcát.

A beszámolási évben megjelent a *Dayton 10 év után* c. tanulmánykötet, amely a dél-szláv konfliktus különféle nemzetközi jogi aspektusait dolgozza fel (2. ábra).

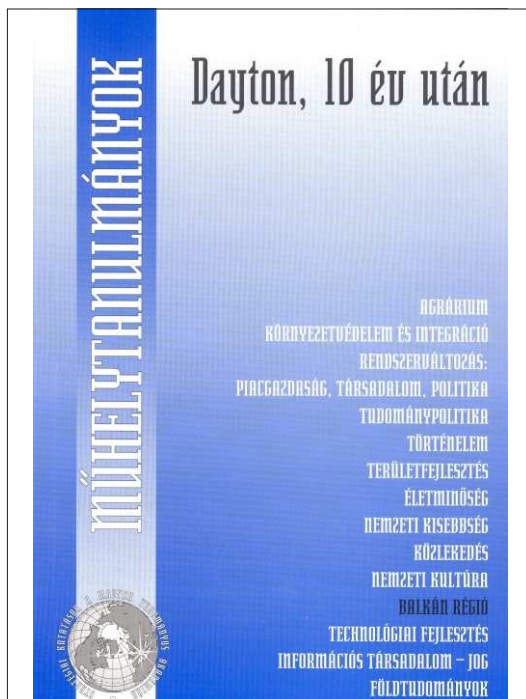
Környezetvédelmi jog a 21. század első évtizedében

2006-ban az intézet kutatói behatóan foglalkoztak a környezetvédelmi joggal és annak érvényesülésével. Külföldön került publikálásra az a tanulmány, amely a magyarországi környezetvédelmi szabályozás intézményi kereteit és alkotmányjogi háttérét foglalja össze. A munka külön kitér az egészséges környezethez való jog megjelenésére a magyar Alkotmányban.

A beszámolási évben is folytatódott a közérdek és a közigazgatás közötti összefüggések vizsgálata. A hangsúly a környezetvédelemre helyeződött, amely terület a közérdek megjelenésének különös tárhá- zaként fogható fel. A kutatások ráirányítják a figyelmet

arra, hogy a Közigazgatási eljárásjogi törvény által biztosított eljárási jogi eszközök lehetőséget biztosítanak ugyan arra, hogy egy-egy felvetődő ügy kapcsán környezetvédelő szervezetek ügyféli minőségben – ám saját érdekeltség nélkül – felléphessenek.

A beszámolási évben a nukleáris jogi kutatások elsősorban globális problémák megragadására irányultak. Ilyenként említhetők azok a vizsgálódások, amelyek egyfelől a nukleáris jognak a csernobili baleset óta történt fejlődését értékelték, másfelől pedig a világméretű kompenzációs alappal foglalkoztak. Megállapítható, az elmúlt két évtizedben a békés célú nukleáris tevékenységek szabályozása tekintetében igen jelentős a fejlődés, s több ilyen tárgyú nemzetközi szerződés született.

2. ábra

A jogrendszer elméletének általános kérdései

Évtizedek óta folynak olyan jogelméleti kutatások, amelyek az összehasonlító jog problematikájához kapcsolódnak, és a jogi kultúrák különbözőségeinek és hasonlóságainak, valamint fejlődési tendenciáinak elméleti tisztázására irányulnak. Ennek keretében a tárgyévben monografikus írás született a jogrendszerek történeti szempontú, világméretű osztályozásának formáiról, kritériumairól és tudományódszertani státusáról. A kiterjedt áttekintés foglalkozott a jogi hagyományok és a jogcsaládok történeti és jelenkori csoportjaival (a jogrendszer-eszmények, a joggal kapcsolatos várakozások és a jogi technikák változatosságával).

A jogelmélet-történeti kutatások a tárgyévben alapvetően a 20. századi magyar jogelmélet örökségét dolgozták fel. Átfogó politikai és szellemi életrajzi áttekintés jelent meg a magyar jogelmélet két világháború közötti és utáni tendenciáiról, részletes teoretikus értékeléssel, kölcsönös összehasonlításban, alapvetően Moór Gyula és Losonczy István életműve kapcsán. Megjelent három szerkesztett mű is, amelyek elsősorban a két világháború közötti magyar jogelmélet egyes teljesítményeit (Moór Gyula, Horváth Barna, a szegedi jogfilozófiai iskola: Bibó István, Szabó József, Vas Tibor) teszik a nemzetközi jogelméleti irodalom számára hozzáférhetővé. A kötetek életrajzokat, teljes szerzői bibliográfiákat és több rész tanulmányt is tartalmaznak.

Interdiszciplináris kutatások

Az interdiszciplináris kutatások között továbbra is jelentős helyet foglalnak el az orvosi jogi kutatások. A beszámolási évben vizsgálódás kezdődött az összehasonlító egészségügyi jog körében, amely az egészségügyi jog széles területére terjed ki, a genetikától a szervátültetésen át az élet végével kapcsolatos döntésekig. Szintén 2006-ban kezdődtek a biotechnológiai etikával foglalkozó kutatások, amelyek az Egészségügyi Tudományos Tanács által támogatott kutatási projekt részét képezik, s az intézetnek a projektben közreműködő kutatója feladatul kapta a humán biotechnológia nemzetközi jogi hátterének a feldolgozását, a hazai szabályozás összevetését más, különböző szempontok szerint kiválasztott államok jogi szabályozásával.

Az interdiszciplináris kutatások sorában 2006-ban új témaként jelentkezett a legújabb agykutatási eredményeket figyelembe vevő, az érzelmeknek a jogban játszott szerepével foglalkozó vizsgálódás. A kutatás abból a feltevésből indul ki, hogy a modern jog az érzelmek és az értelem szembeállítására épül, és arra törekszik, hogy szabályok előírásával korlátozza a döntéseket befolyásoló tényezők közül az érzelmiakat. A jog az emberi gondolkodásra vonatkozó társadalmi feltevések (egyebek közt az uralkodó folk-pszichológia) alapján alakítja a viselkedést, és e törekvés racionalitását eleve kétségessé teszi. A jog nem egyszerűen a kognitív megközelítést preferálja az érzelmek rovására, hanem egy meghatározott, deduktív gondolkodási formát erőltet – más gondolkodási formák rovására.

Az infokommunikációs jogi interdiszciplináris kutatások *Az információs társadalom keretfeltételei és a magyar versenyképesség az EU-integráció tükrében* című NKFP projekt köré összpontosultak. A 2006. évben a szerzői jog, az informatikai jog, az elektronikus hírközlési jog, illetve a médiajog területén sor került a médiakoncentrációval, a digitális televíziózás versenyjogi szabályaival, az elektronikus hírközlésben érvényesülő jogvédelemmel, az egyetemes szolgáltatással, a szoftverek jogi oltalmával, valamint a közös jogkezeléssel foglalkozó tanulmányok elkészítésére.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Az intézet kutatói a tárgyévben is végeztek szakértői munkát az Országgyűlés, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, és más állami szervek felkérésére. Az előző évekhez hasonlóan jelentős szerepet vállaltak a jogszabály előkészítésben mind a törvénytervezetek véleményezése, mind a kodifikációban való közvetlen közreműködés formájában.

A kutatók részvétele a hazai felsőoktatásban számottevő. Több munkatárs egyetemi tanár, tizenegyen doktori iskolában oktatnak, illetve négyen doktori iskolát vezetnek, ezzel jelentősen hozzájárulva a tudományos kutatók és egyetemi oktatók következő generációjának kineveléséhez.

Az intézeti munkatársak a tárgyévben meghívásra belföldön közel száz tudományos előadást tartottak, melynek kb. fele nemzetközi rendezvényen hangzott el.

Az Unió tagság következményei a magyar jogrendszerre és a közigazgatásra c. NKFP-kutatás során a beszámolási évben elsősorban a kiindulópontok meghatározása és kutatási hipotézisek felállítása szerepelt feladatként. Számos tanulmány készült el, amelyek az uniós csatlakozás alkotmányjogi aspektusait, a csatlakozásnak a magyar közigazgatás rendszerére gyakorolt hatásait, a szellemi alkotások, technológiai fejlesztések terén történt változásokat és a versenyjog, illetve kereskedelmi jogra gyakorolt integrációs hatást vizsgálták.

Az információs társadalom jogi keretfeltételei és a magyar versenyképesség az EU-integráció tükrében c. NKFP-kutatási program 2006. évi megvalósítása során egyes specifikus területek kidolgozására került sor. Ennek keretében az átfogó kutatásokban elvégzett munkálatok két nagy témakör köré csoportosultak, így tanulmány született a reguláció vagy versenyjog, szabályozó- vagy versenyhatóság témakörében, valamint az aktuális jogharmonizációs kérdésekről. Tanulmányok készültek továbbá az elektronikus hírközlési jogról, az informatikai jog területéről, valamint e területet érintő szerzői jogi és médiajogi kérdésekről.

A nemzetközi emberkereskedelem c. OTKA-pályázat keretében a tárgyévben összehasonlító elemzés készült az emberkereskedelem bűncselekményének büntetőjogi szabályozásáról az egyes európai országokban. A kutatás érintette a hazai szabályozás főbb kérdéseit is, illetve az emberkereskedelem elleni fellépés és megelőzés eszközeit és módszereit. Tanulmány született az emberkereskedelem és a prostitúció körüli élősdi jellegű cselekmények kapcsolatáról, valamint a prostitúció szabályozási modelljeiről (abolicionista, reglementációs, prohibicionista, a legalizált holland és a sajátos abolicionista svéd modell), és azok lehetséges hatásáról az emberkereskedelemre.

A Közérdek és közigazgatás c. OTKA-pályázat égisze alatt végzett kutatások eredményeképpen megállapítható, hogy az EU-jogban a közérdek-fogalom négy szabadság köré szerveződik, és megjelenik a közösségi közjó és közérdek, valamint a tagállami szintű közérdek, gyakran a közösségi jogharmonizáció alóli eltérésre felhatalmazás, eltérés formájában.

A bírói érvelés összehasonlító tanulmányozása c. OTKA-pályázat keretében vizsgálódások történtek a különböző jogi kultúrákról, különös tekintettel a bírói döntésekben megjelenő érvelések kapcsán.

A rendszerváltozás a magyar jogban c. MTA elnöki keret támogatásával folytatott kutatások eredményeit tartalmazó angol nyelvű tanulmánykötet elkészült.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

A közös kutatások közül kiemelést érdemel a Nagoya-i Egyetemmel évek óta tartó kooperáció, amelynek rangos eseménye volt 2006 decemberében *State, Social Transformation and Legal Reform* címmel Japánban megtartott tanácskozás, amelyen egyezményes keretben az intézet négy kutatója vett részt. A Nagoya-i Egyetem kiadvány formájában – *Hungary's Legal Assistance Experiences in the Age of Globalization* címmel – megjelentette a japán-magyar együttműködés keretében a magyar szakemberek által az elmúlt évek folyamán írt tanulmányokat (3. ábra).

2006-ban is folytatódott az intézet büntetőjogászainak a finn kutatókkal fennálló immár több évtizedes múltra visszatekintő együttműködése, amelynek keretében rendszeresen tartanak Budapesten, illetve Helsinkiben két-, illetve többoldalú találkozókot. A 2006-ban esedékes rendezvény házigazdája a Helsinkii Egyetem volt. A büntetőjog tudományának átalakulását tárgyaló tanácskozáson az intézet négy kutatója tartott előadást, a konferencia anyagát Finnországban fogják publikálni.

A munkatársak zöme nemzetközi tudományos társaságokban tagként, illetve elnökként vesz részt.

A Daphne Program, Pandora Projekt (2005–2006): *Családon belüli erőszak* c. kutatás keretében a témavezető portugál partner mellett spanyol, cseh, szlovák és magyar kutatók vettek részt. Az intézet két munkatársa elkészítette a kutatási projekt magyar viszonyokkal foglalkozó, büntetőjogi és kriminológiai anyagát.

Környezetvédelmi tárgykörű olasz-magyar kezdeményezésre indult az a kutatómunka, amely egyebek mellett a fenntartható fejlődés kérdésére és a Kárpát-medence egyes környezetvédelmi problémáinak feltárására koncentrált.

3. ábra

Konferenciák

A parlamenti etika kérdései volt a tárgya annak a nemzetközi konferenciának, amelyet az intézet a Friedrich Ebert Alapítvánnyal együttműködve rendezett. A tanácskozáson a hazai előadókön kívül referátumot tartottak angol, német és lengyel szakemberek.

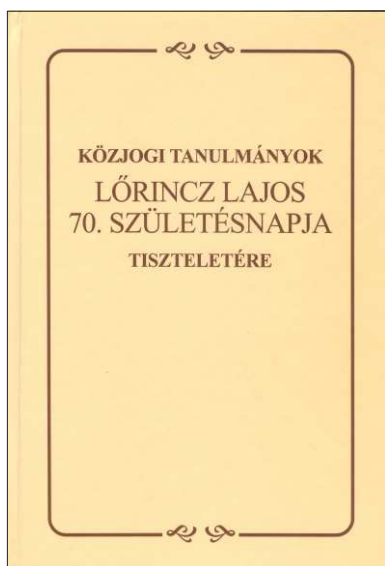
2006 novemberében a gyakorlatban dolgozó jogászok számára rendezett az intézet – a Friedrich Ebert Alapítvánnyal és a Széchenyi Egyetemmel együttműködve – Szombathelyen szemináriumot a büntető és a polgári ügyekben való mediációról.

Az intézet szervezésében az infokommunikációs joggal kapcsolatban a hazai és az európai tudományos élet, valamint az iparág és a szabályozók közötti kapcsolat élénkítése érdekében 2006-ban öt konferenciára került sor, melyeken külföldi szakemberek is részt vettek. Ezeken a tanácskozásokon szerzői jogi kérdésekről, a magyar és egyes külföldi államok elektronikus hírközlési szabályozásáról, a digitális átállás médiajogi, elektronikus hírközlési jogi, valamint versenyjogi vonatkozásairól, továbbá adatvédelmi kérdésekről volt szó. Az intézet társszervezője volt *Az elektronikus hírközlési jog bírói felülvizsgálatának konstrukciói* címmel Brüsszelben tartott nemzetközi konferenciának.

A 2006. évi rendezvények sorában kiemelkedő jelentőségű volt az a tanácskozás, amelyet az intézet az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériummal együttműködve rendezett *A fiatalok büntető igazságszolgáltatásának jövője* címmel. A tanácskozáson büntető anyagi és eljárási jogászok, kriminológusok, szociológusok, pszichológusok vitatták meg a fiatalok büntető igazságszolgáltatásáról készített törvény koncepcióját.

Az intézet a forradalom évfordulója alkalmából, *Jogtudományi kérdőjelek 1956 kapcsán* címmel rendezett tudományos konferenciát, melynek témája Bibó István munkássága és tevékenységének a jogtudományra gyakorolt hatása volt.

Folytatódott a tudományos műhelybeszélgetések rendezvénysorozat, melynek tárgyévi témája a Biztonsági Tanács reformjának szükségessége volt.

4. ábra

5. ábra

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Boóc Ádám – Török Gábor: A Polgári Törvénykönyv Kommentárja, I–IV. Közlöny Könyvek. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006. CD-RÓM

Halász Iván – Majtényi Balázs – Osamu Ieda (szerk.): Beyond sovereignty: From status law to transnational citizenship. Slavic Center Research, Hokkaido University, *Slavic Eurasian Studies No. 9*. Sapporo, 2006.

Lamm Vanda (szerk.): Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70. születésnapja tiszteletére. Aula Kiadó, Budapest, 2006, 453. (4. ábra)

Lőrincz Lajos (szerk.): Közigazgatás az Európai Unió tagállamaiban. Összehasonlító közigazgatás. Unió Kiadó, Budapest, 2006, 434.

Majtényi Balázs (szerk.): Az állampolgárság és az uniós polgárság kérdése a nemzetközi jogban. Elektronikus tananyag. Budapesti Corvinus Egyetem, Közigazgatás-tudományi Kar, Budapest, 2006.

Sajó András (szerk.): Alkotmányosság a magánjogban. Complex Kiadó, Budapest, 2006. (5. ábra)

Sárközy Tamás: Államszervezetünk potenciazavarai. A betegség okai, a beteg állapota, a gyógyulás útjai. Javaslat egy hatékony és modern kormányzati szervezet kialakítására. HVG-ORAC, Budapest, 2006.

Sárközy Tamás (szerk.): Társasági törvény, cégtörvény 2006. HVG-ORAC, Budapest, 2006.

Török Gábor: A magyar társasági jog alapjai. HVG-ORAC, Budapest, 2006, 150.

Varga Csaba: Julius Moór *Schriften zur Rechtsphilosophie*. „Philosophiae Iuris” sorozat. Szent István Társulat, Budapest, 2006, 485.

Tanulmányok

Bódig Mátyás: Az állami hatalom terjedelme és korlátai. In: Szabó Miklós (szerk.): Bevezetés a jog- és államtudományokba. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2006, 279–303.

Bragyova András: Becoming a member of the European Union: The constitutional problems. In: Sadakata, M. (ed): Hungary's Legal Assistance Experiences in the Age of Globalisation. Nagoya University, Nagoya, 2006, 59–76.

Dósa Ágnes: Kártérítési felelősség. In: Sótonyi Péter (szerk.): Orvosi felelősség. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2006, 83–150.

Hollán Miklós: A bűncselekményből eredő vagyon elvonása és az ártatlanság védelme. Alapjog-dogmatikai vizsgálódás. In: Nagy Ferenc (szerk.): Bűnügyi mozaik.

Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2006, 75–92.

Lamm Vanda: The Protocol amending the 1963 Vienna Convention. In: International Nuclear Law in the Post-Chernobyl Period. Nuclear Energy Agency, Paris, 2006, 169–185.

Ligeti Katalin: Az új Büntető Törvénykönyv Általános Részének koncepciója. In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Mészáros Bence (szerk.): Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára, PTE ÁJK, Pécs, 2006, 371–380.

Varga Csaba: Theatrum legale mundi avagy a jogrendszerek osztályozása. In: Fekete Balázs (szerk.): A jogösszehasonlítás elmélete. Szent István Társulat, Budapest, 2006, 167–184.

Végvári Réka: The re-codification of the law of criminal procedure and of substantive criminal law (1991–2005). In: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor – Mészáros Bence (szerk.): Tiszteletkötet Tremmel Flórián egyetemi tanár 65. születésnapjára. PTE ÁJK, Pécs, 2006, 643–657.

VI. Az intézet tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Lamm Vanda

Intézeti átlaglétszám ¹ : 53		ebből kutató ² : 38
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 185		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 4	idegen nyelven: 0
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 6	idegen nyelven: 4
egyéb kötet ⁶	magyarul: 15	idegen nyelven: 3
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 65	idegen nyelven: 10
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	14
tanulmánykötetben	magyarul: 34	idegen nyelven: 28
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 2	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 758	idegen nyelven: 152
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	112	ebből nemzetközi: 55
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	10	ebből nemzetközi: 5
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	17	ebből külföldön: 0
opponensi vélemény összesen:	16	ebből külföldön: 6
egyéb szakértői vélemény:	24	ebből külföldön: 7
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	12	ebből külföldön: 5
tagság összesen:	58	ebből külföldön: 31
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 2 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 27		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	11	Doktori iskolát vezetők száma: 4
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	92	Gyakorlati kurzusok száma: 85
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	4	A támogatás összege: 8 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	2	A támogatás összege: 20 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	2	A támogatás összege: 2 M Ft
Ebből EU-forrásból:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	3	A támogatás összege: 7 M Ft

MŰVÉSZETTÖRTÉNETI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Úri u. 49, 1250 Budapest 1. Pf. 27

Tel./fax: 375-0493, fax: 356-1849

E-mail: arthist@arthist.mta.hu; honlap: www.arthist.mta.hu

I. Az intézet fő feladatai a beszámolási évben

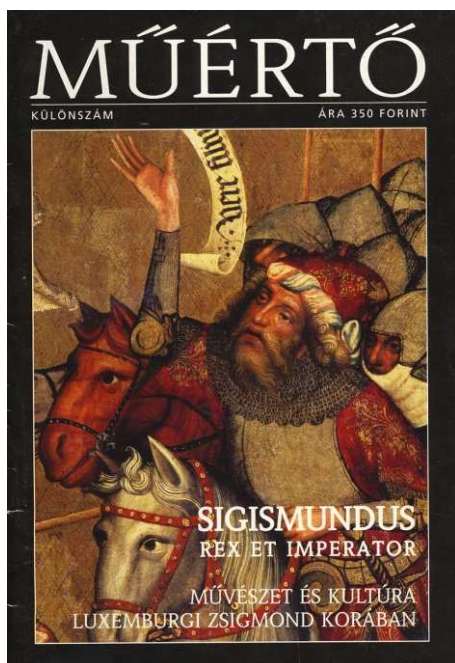
Alapvető cél a magyarországi és magyar művészet történetének, emléanyagának, forrásainak kutatása, feltárása és feldolgozása. Célkitűzéseinél és tudományos potenciáljánál fogva a diszciplína integratív, de egyben új megoldásokat ösztönző tényezője kíván lenni. Egyaránt feladatának tekinti a szükséges alapkutatások elvégzését és azok eredményeinek szintetizáló összegzését. Ennek megfelelően a szakterület más képviselőivel (múzeumok, egyetemek, műemlékvédelem) együttműködve kezdeményezi és cselekvően támogatja különböző tudományos projektek, kiállítások megvalósítását. Törekszik e projektek interdiszciplináris jellegének megerősítésére, együttműködik a Társadalomkutató Központtal s más akadémiai intézetekkel. Kutatásait az egyetemes és különösen a közép-európai művészet koordinátái mentén alakítja, tevékeny résztvevője a szakma nemzetközi projektjeinek és szervezeteinek. Fontos feladata a tudományág új metodológiai-szakmai módszereinek adaptálása és kimunkálása. Ezen alapelvek mentén alakította ki főbb kutatási feladatait, így a nagy kiállítás-projektekben (*Sigismundus rex et imperator, Van Gogh*) való részvételét, a különböző okokból hosszú időre megrekedt művészettörténeti szintézis (ún. kézikönyv) újraindítását és a művészetelméleti-metodológiai-tudománytörténeti kutatások koordinálását.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények s azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

A magyarországi romanikára és gótikára vonatkozó kutatások

Kiemelkedő volt e témakörben a Szépművészeti Múzeumban megrendezett, magyar–luxemburgi együttműködéssel megvalósult *Sigismundus rex et imperator c.* kiállítás (*1. ábra*) és annak tudományos katalógusa. Az intézeti kezdeményezés alapján született kiállítás, melynek előkészítő konferenciáiban, megvalósításában és egy neves német kiadónál megjelent tudományos katalógusának elkészítésében az intézet munkatársai kulcsszerepet tölthettek be, a nemzetközi tudományos élet kiemelkedő momentumává emelkedett (*2. ábra*). Ennek kapcsán az intézet sikeres, sok problémát tisztázó munkaértekezletet szervezett a kérdéskör meghívott cseh szakkutatóinak részvételével a prágai IV. Károly és a budapesti Zsigmond-kiállítás kapcsán felmerült, a közép-európai művészeti kölcsönhatások irányait és volumenét érintő vitapontokkal kapcsolatban.

Részben nemzetközi (német–cseh–lengyel–magyar) keretben, részben az OTKA segítségével folytatódott s fontos publikációkat eredményezett a Jagelló-kor művészetének, ezen belül a szárnyasoltároknak a kutatása. A középkori magyar szentek kultuszát interdiszciplináris szempontból is vizsgáló – Szent László udvari és provinciális tiszteletére, újabban Szent Imre és Szent Erzsébet lokális tiszteletére vonatkozó – kutatások szintén jelentős részeredményeket könyvelhettek el.

1. ábra

2. ábra: Zsigmond koronázása Windecke emlékiratából 1445–1450, Bécs, Österreichische Nationalbibliothek

A magyarországi reneszánszra és barokkra vonatkozó kutatások

Az intézet részt vállalt a 2008-as „reneszánsz-év” programjainak előkészítésében. Ebből a szempontból elsősorban a kodikológiai kutatásokat kell kiemelni. A Corvinákra vonatkozó tanulmányok mellett említést érdemel a Kalocsai Érseki Könyvtár vonatkozó anyagainak feldolgozása is.

OTKA-pályázat keretében sikeresen befejeződött a barokk kertművészetet úttörő szempontok szerint feldolgozó program, mely a történeti és botanikai szempontok összekapcsolásával több felvidéki és dunántúli kastélypark, így Fertőd vagy Csákvár rekonstrukciójához járulhatott hozzá. Külföldi, osztrák, szlovák és horvát levéltári forrásokat is feldolgozva több publikáció született a barokk kor főnemesi mecénatúráját feldolgozó kutatás során. Az eddig ismeretlen források feltárására alapozva nemzetközi konferenciákon is nagy figyelmet keltettek a 18. század építészetére és építészeti oktatására vonatkozó, valamint a század építészetének problematikus vonatkozásait tisztázni igyekvő kutatások. Eredményeket hoztak a kastélyok inventáriumaira, illetve belső berendezéseire (pl. kályhák) vonatkozó mélyfúrások. Ennek segítségével készülhetett el a veszprémi Dubniczay-ház rekonstrukciója, valamint – nem kis mértékben a fraknoi Esterházy-családi levéltár eddig ismeretlen anyagainak feldolgozására támaszkodva – a fertődi operának a 2009-es Haydn-évfordulóra esedékes helyreállítási dokumentációja.

A 19. század művészetére vonatkozó kutatások

A legfontosabb fejlemény az újrainduló művészeti szintézis 19. századot tárgyaló kötetének OTKA-támogatásból elinduló (s egyben az OTKA részéről kiemelkedő pályázatként minősített) szerkesztése. Több munkaértekezlet segítségével állt fel a szerkesztőség és alakult ki a koncepció. Elkészült a periodizáció, megtörtént a témák szerzők szerinti elosztása, kidolgozásra került a szükséges új metodika. Megjelent a kutatás eddigi eredményeit összefoglaló, a magyar klasszicizmus művészetét tárgyaló kötet.

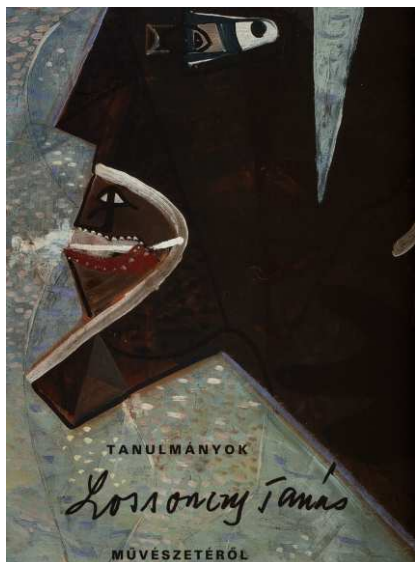
Komoly visszhangot váltott ki a német pályázati támogatások segítségével a berlini Technische Universitätén megrendezett, a magyar–német építészeti kapcsolatok viszonyrendszerét feltáró kiállítás és az azt követő konferencia, mely a német építészek 19. századi budapesti tevékenységével és a Berlinben tanult magyar építészek munkásságával foglalkozott.

A századfordulót és a 20. századi művészet első felét érintő kutatások

Az intézet tevékeny részt vállalt a *Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig* c., a Magyar Nemzeti Galériában megrendezett kiállítás és tudományos konferencia megvalósításában. Publikációkká értek a magyar szimbolizmusra és annak nemzetközi kapcsolataira vonatkozó munkálatok. Megkezdődtek az ehhez szorosan kapcsolódó *Nyolcak* kiállítás előkészítő munkálatai.

Fontos, nemzetközileg is értékelt eredmények születtek a szimbolizmus és a szecesszió feldolgozása során, elsősorban az irodalmi és zenei kapcsolatokra, valamint Csontváry és a fotográfia kapcsolatára vonatkozóan. Lezárult a korszak művészetkritikáját tárgyaló kritikai forrásgyűjtemény szerkesztése (OTKA-támogatással).

A 20. század második felének művészetét és a kortárs művészetet érintő kutatások

A Társadalomkutató Központtal közösen tevékeny részt vállaltak a Tudománytársorozat *Kultúra* kötetének elkészítésében és szerkesztésében. A művészettörténeti szintézis keretében előkészületek történtek a közelmúlttal és a kortárs művészettel foglalkozó kötet előkészítésére és az interdiszciplináris *Rendszerváltás-projekt* elkészült anyagainak hasznosítására.

A Műcsarnokkal való együttműködésben tanulmánykötetet készítettek és szerkesztettek az egyik legjelentősebb modern művész, a 103 éves Lossonczy Tamás művészetéről (3. ábra). Monográfiát jelentettek meg a kortárs művészet paradigmaticus egyéniségének számító Pauer Gyuláról (4. ábra).

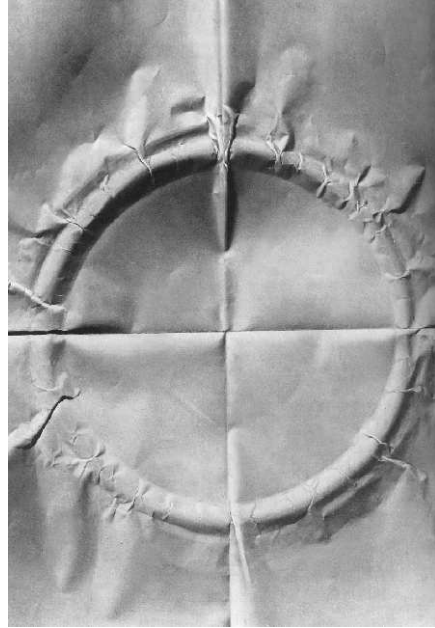
3. ábra

Metodológiai és tudománytörténeti kutatások

Az intézet munkatársai *A művészettörténet-írás új útjai* címmel nagy szakmai visszhangot kiváltó tudományos ülészeket szerveztek az MTA Közgyűlésének programjaként.

Kiemelkedő esemény volt a kortárs művészet és tudomány kapcsolatait tárgyaló, a Magyar Képzőművészeti Egyetemen közösen rendezett interdiszciplináris tudományos konferencia. Más intézményekkel (PTE, SZTE) együtt kutatások indultak a Visual Studies, a képelmélet (Picture Theory), illetve képtudomány (Bildwissenschaft) témakörében. Ígéretes eredmények születtek az ún. szituacionista művészetfelfogás témakörében, kiadták Guy Debord ma már kulcsfontosságúnak számító tanulmánykötetét.

A diszciplína tudománytörténetében fontos állomást jelent, hogy három kötetben megjelent a 19–20. század legfontosabb művészettörténeteszeit monografikusan és esszéisztikusan is tárgyaló, gazdag bibliográfiával ellátott összefoglalás. Előkészületben áll a Fülep- és Kállai-összkiadás következő kötete, valamint Genthon István repertórium.

4. ábra: Pauer Gyula: *Pseudo*, 1970–1971

Bibliográfia, adattárak, gyűjtemények

A személyi váltásból eredő problémák miatt újra kellett strukturálni a magyar művészettörténeti bibliográfiát. A módosítás sikeresnek bizonyult: a finomabb kulcsszavazásnak megfelelően könnyebben használható nemzeti bibliográfia állt elő. A szűkülő kondíciók közt is tovább folytatódott a *Bibliography of History of Arts* nemzetközi annotált bibliográfia magyar anyagának gyűjtése, illetve a Saur *Allgemeines Künstlerlexikon* 48–52. kötete magyar anyagának szerkesztése.

Befejeződött a legnagyobb magyar művészettörténeti képtárhívumnak számító Fotótár anyagának revíziója, a legfontosabb és legveszélyeztetettebb mintegy 10 ezer tétel digitalizálása, valamint megkezdődött a Levéltári Gyűjtemény legtöbbet használt anyagának elektronikus rögzítése.

Topográfia, Akadémiai Gyűjtemény

Utolsó fázisaihoz ért a Szent István Király Múzeummal együtt kezdeményezett *Székesfehérvár műemléki topográfiája* c., egy Magyarországon mindeddig nem alkalmazott, ún. Dehio-típusú kötet szerkesztése.

Fontos, nemzetközi jelentőségű esemény volt az MTA Képtárában George Maciunas bemutatója, illetve a hozzá kapcsolódó, mind aktuálisabbá váló művészeti táblázatokhoz kapcsolódó értelmezésről tartott előadás. Megjelent az MTA műkincseit bemutató angol nyelvű tudományos katalógus.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

A hazai tudományos kapcsolatok között ki kell emelni a múzeumokkal közösen megvalósított projekteket: Szépművészeti Múzeum (*Sigismundus rex et imperator, Van Gogh*), Magyar Nemzeti Galéria (*Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig*).

Az intézet munkatársai meghatározó szerepet töltenek be az oktatásban és továbbképzésben. Tanítanak az ELTE-n, a PPKE-n, a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, a Moholy-Nagy László Művészeti Egyetemen, a pécsi és szegedi tudományegyetemen, a Wesley János Lelkészképző Főiskolán, s több egyetem (Corvinus, CEU, UCLA) angol nyelvű budapesti kurzusain. Többen oktatnak a PhD- és DLA-képzésben.

A hazai projektek közül ki kell emelni az OTKA-t (jelenleg négy sikeres intézeti pályázat fut), valamint az NKA által támogatott pályázatokat.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Megtörtént a mindeddig legnagyobb szabású nemzetközi projekt, a francia INHA (Institut National d'Histoire de l'Art) vezetésével, magyar, német, brit, cseh és lengyel részvétellel a Culture 2007–2013 keretében benyújtott pályázat előkészítése a különböző országok művészeti archívumainak egységes szempontok szerinti feldolgozására.

Szoros kapcsolatban állnak a szomszédos országok hasonló profilú akadémiai intézeteivel, mindenekelőtt a Szlovák TA Művészettörténeti Intézetével és a Lengyel, valamint a Cseh Akadémiák intézeteivel. A magyar intézet segítségével tud bekapcsolódni a román partnerintézet az intézeti világhálózatba, a RIHA-ba (International Association of Research Institutes in the History of Art), rendszeres kapcsolat alakult ki a pozsonyi Szlovák Nemzeti Galériával és több szlovák egyetemen (Nagyszombat, Besztercebánya). A Zsigmond-kiállítással párhuzamosan megrendezett prágai IV. Károly- kiállítás kapcsán szakmai konzultációt tartottak, majd az intézet Budapesten rendezett munkaértekezletet a cseh kollégákkal. Eddig kiadatlan, külföldön őrzött levéltári forrásokat tanulmányoztak Pozsonyban, Bécsben, Fraknóban és Zágrábban. Az intézet támogatásával a bécsi Collegium Hungaricumban kiállítás nyílt *Magyar népeletképek* címmel.

A Prix Evelyn Euclit belga–francia alapítvány segítségével mód nyílt kortárs magyar nőművészek külföldi bemutatására.

Az intézet aktív munkát végez a szakma világszervezetében, a CIHA-ban (Comité International d'Histoire de l'Art). Ennek elismerése, hogy 2007-ben az intézet rendezheti a nemzetközi CIHA-ülésszakot. Az intézet tagja a művészettörténeti intézetek nemzetközi szervezetének, a RIHA-nak is.

V. Az év folyamán megjelent legjelentősebb publikációk

Könyvek

András, Edit – Bicskei, Éva (eds.): Art Treasures in the Palace of the Hungarian Academy of Sciences. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2006, 279.

Andrási Gábor – Pataki Gábor (szerk.): Tanulmányok Lossonczy Tamás művészetéről. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet–Műcsarnok, Budapest, 2006, 112.

Markója Csilla (szerk.): „Emberek és nem frakkok. A magyar művészettörténet-írás nagy alakjai.” Tudománytörténeti esszégyűjtemény I–III. Enigma–Meridián Kiadó, Budapest, 2006, 261+225+195.

Sisa József: A magyar klasszicizmus. Corvina Kiadó, Budapest, 2006, 135.

Szöke Annamária – Beke László (szerk.): Pauer. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2005 [2006], 455.

Tanulmányok

Aknai, Katalin: Den Dingen niemals nahe genug. Sosem juthatsz elég közel a dolgokhoz. Tanulmány Benczúr Emeséről. In: Tiefebene Hochkant – Aktuelle Kunst in Ungarn (Kat.), Neuer Berliner Kunstverein, Budapest, 2006, 18–23.

András, Edit: Transgressing Boundaries (Even Those Marked out by the Predecessors) in New Genre Conceptual Art. In: Art After Conceptual Art (Ed. by Alexander Alberro and Sabeth Buchmann), The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England and Generali Foundation, Vienna, Austria, 2006, 163–178.

Barki Gergely: Berény Róbert, az „apprenti fauve”. In: Magyar Vadak Párizstól Nagybányáig 1904–1914. Kiáll. kat. (Szerk.: Passuth Krisztina, Szücs György), Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2006, 217–234.

Bubryák, Orsolya: Ahnenkult als Zukunftsbild. Das Beispiel des Kunstpatronats der Grafen Erdődy. In: Zentraleuropa – Ein hybrider Kommunikationsraum (Hrsg. von Helga Mitterbauer, András F. Balogh), Praesens Verlag, Wien, 2006, 95–110.

Dávid, Ferenc: The Archives of the Esterházys – an introduction. In: The International Opera Foundation Esterháza, Newsletter, Vol. I., August 06, Geert Robberechts, Leuven, 2006, 24–27.

Dékei Krisztina: A magyar irodalom és a képzőművészet néhány kapcsolódási pontja (1965–74). In: Kékesi Zoltán–Peternák Miklós (szerk.): Kép-írás-művészet. Tanulmányok a 19–20. századi magyar képzőművészet és irodalom kapcsolatáról. Ráció Kiadó, Budapest, 2006, 44–68.

Faludy, Judit: Maszkok és csontvázak – James Ensor. Balkon, Budapest, 2006/3. 38–42.

Galavics Géza: A magyarországi jezsuiták és a barokk művészet – az identitás jelei. In: Szilágyi Csaba (szerk.): A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig. Művelődéstörténeti műhely, Rendtörténeti konferenciák 2. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Piliscsaba, 2006, 321–344.

Galavics Géza: Csontváry, a Hortobágy és a fotográfus. Haranghy György emlékezete. *Ars Hungarica* 2005/3-4. [2006], 55–88.

Gellér, Katalin: „Style art nouveau – style hongrois”. In: *Idée nationale et architecture en Europe 1860–1919. Finlande, Hongrie, Roumanie, Catalogne*, Presses universitaires de Rennes, Rennes, 2006, 123–130.

Hornyk Sándor: Az elvont művészet vizualitása. Lossonczy Tamás festészete az 1940-es években. In: *Andrási Gábor–Pataki Gábor* (szerk.): *Tanulmányok Lossonczy Tamás művészetéről*. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet–Műcsarnok, Budapest, 2006, 9–21.

Kerny Terézia: A veleméri Szent László-freskó XIX. századi feltámadása, *Ars Hungarica* Budapest, 33 (2005/2.) [2006], 331–363.

Marosi, Ernő: Fünfzig Jahre Herrschaft Sigismunds in der Kunstgeschichte, Sigismund von Luxemburg. Ein Kaiser in Europa. Tagungsband des internationalen historischen und kunsthistorischen Kongresses in Luxemburg, 8–10. Juni 2005. (Hrsg. von Michel Pauly und François Reinert, Philipp von Zabern), Mainz, 2006, 233–262.

Marosi, Ernő: Introduction. The Nineteenth-Century Process of „Musealization” in Hungary and Europe. Ed.: Ernő Marosi and Gábor Klaniczay. Collegium Budapest, Workshop Series No. 17, Budapest, 2006, 11–17.

Marosi, Ernő: Die Reproduktionstechnik zu Anfang der Kunstgeschichte in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts. Kunstdenkmäler wissenschaftlich dokumentiert und am Beginn des „technischen Zeitalters” zur Schau gestellt. The Nineteenth-Century Process of „Musealization” in Hungary and Europe. Ed.: Ernő Marosi and Gábor Klaniczay. Collegium Budapest, Workshop Series No. 17, Budapest, 2006, 317–334, 11 Abb.

Szentesi Edit: Szobrászattörténeti másolatgyűjtemények a Magyar Nemzeti Múzeumban a 19. század utolsó harmadában I. Pulszky Ferenc görög szobrászattörténeti másolatgyűjteménye. *Művészettörténeti Értesítő*, Budapest, 55 (2006), 1–94.

Szentesi, Edit: „Abgußsammlungen im Ungarischen Nationalmuseum im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts. Ist die Geschichte der griechischen oder der ungarischen Skulptur, die präsentiert werden soll?” In: Ernő Marosi and Gábor Klaniczay (eds.): *The Nineteenth-Century Process of “Musealisation” in Hungary and Europe* (Collegium Budapest Workshop Series, 17), Collegium Budapest, Budapest, 2006, 335–355.

Tímár Árpád: Van Gogh művészetének fogadtatása Magyarországon. In: Geskó Judit (szerk.): *Van Gogh Budapesten*. Szépművészeti Múzeum–Vince Kiadó [Budapest, 2006], 131–157.

Tóth, Áron: Umenie na Slovensku v historických a kultúrnych súvislostiach. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie, konanej v Trnave 26. – 27. októbra 2005. (Ed.: Ivan Gojdič, Kristína Zvedelová), Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, Architektonika na Trnavskej universite v 18. Storočí, Trnava, 2006, 126–131.

Végh, János: Über den Georgenberger Marienaltar. Ročenka slovenskej národnej galérie v Bratislave 2004–2005, Bratislava, 2006, 181–187.

Wehli Tünde: A Képes Krónika 19. századi másolata: a Bicsérdy-kódex. *Ars Hungarica* 33. 2005/2. MTA Művészettörténeti Kutatóintézet, Budapest, 2006, 363–382.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Beke László

Intézeti átlaglétszám ¹ : 33		ebből kutató ² : 25
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 334		
<u>Könyv</u>		
monográfia ⁴	magyarul: 2	idegen nyelven: 0
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 8	idegen nyelven: 3
egyéb kötet ⁶	magyarul: 2	idegen nyelven: 1
Tanulmány, cikk ⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 19	idegen nyelven: 1
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	8
tanulmánykötetben	magyarul: 83	idegen nyelven: 34
lexikoncikk	magyarul: 50	idegen nyelven: 39
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 74	idegen nyelven: 10
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 157	idegen nyelven: 42
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	67	ebből nemzetközi: 16
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	1	ebből nemzetközi: 1
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	4	ebből külföldön: 0
opponensi vélemény összesen:	7	ebből külföldön: 0
egyéb szakértői vélemény:	12	ebből külföldön: 2
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	1	ebből külföldön: 0
tagság összesen:	35	ebből külföldön: 7
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 1 MTA doktora: 1		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 12		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	5	Doktori iskolát vezetők száma: 0
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	14	Gyakorlati kurzusok száma: 6
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	4	A támogatás összege: 6,4 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Ebből EU-forrásból:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	2	A támogatás összege: 0,9 M Ft

NÉPRAJZI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30. 1250 Budapest, Pf.: 29

Tel.: 375-9011; fax: 356-8058

E-mail: hoppel@etnologia.mta.hu; honlap: www.etnologia.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- Kiemelt kutatási témák: regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás; társadalomnéprajzi jelenkutatás vizsgálatok: egyének és helyi közösségek élet- és alkalmazkodási stratégiái, a közösségszerveződés új formái, a lokális és etnikai identitás kérdései.
- A néprajztudomány alapvető kézikönyveinek, a *Magyar Néprajz* utolsó kötetének és az angol nyelvű összefoglalás, az *Encyclopaedia of Hungarian Folk Culture* feladatai a kötetek befejezése, publikálása érdekében.
- Folyamatok a népi kultúra alakulásának történetében: forrásfeltárások, -kiadások, társadalomtörténeti vizsgálatok.
- Folklórszövegek (mesék, mondák, egyéb elbeszélő műfajok), a hitvilág, a népi vallásosság jelenségei és szokások gyűjtése, forrásfeltárások, adatbázisaiuk továbbépítése, elemzése, a hagyományozódás kérdései, a folklorizálódás és a folklorizmus jelenségeinek vizsgálata.
- Etnológiai kutatások több terepen és kutatási témakörben

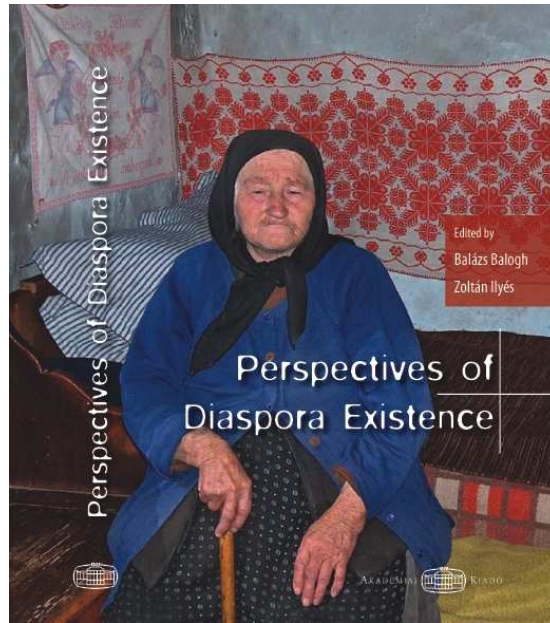
II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás

Az intézet az Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézettel és a Kriza János Néprajzi Társasággal együttműködve a kalotaszegi Zsobokon (Jebucu) 2006. június 9–12. között *Regionalitás, közösségépítés, szórványgondozás – Nemzetközi összefogás a szórványkérdésben* címmel konferenciát rendezett (1. ábra). A Kárpát-medencei szórványkutatás aktuális eredményeinek összegzését, megvitatását és a szórvány-probléma 21. század eleji kezelését, megoldások keresését és kidolgozását, valamint ennek szélesebb szakmai-közéleti, döntéshozói körben való megismertetését célul kitűző konferencia és tapasztalatcsere a szórványkutatásban és -gondozásban részt vevő kutatók, lelkészek, tanárok, helyi döntéshozók és civil társadalmi szereplők vélemény- és tapasztalat-transzferjére épült. A szórvány probléma társadalmi súlyosságát jelzi, hogy az erdélyi magyarság több mint fele szórványhelyzetben él, és a szórványmagyarság folyamatosan újrateermelődik. Fontos fejlemény a 21. század kezdetén, hogy az európai integráció a szomszédos országok számára a magyar kisebbségi- és szórványproblémák kezelésének kérdésében új perspektívákat nyitott. Az új lehetőségekkel csak akkor lehet élni, ha van tudományos elméleti megalapozottságú koncepció a fenti kérdéskörben, amire más tudományágak és a gazdasági szektor szakemberei is támaszkodhatnak.

Jelenkutatás

A paraszti közösségek felbomlásának, átalakulásának vizsgálata, az értékrend-változás követése falun a 20. század második felében elnevezésű, OTKA támogatással végzett kutatásban az egyén és közösség viszonyát, az értékrendek megváltozását, a lokális kapcsolatháló alakulását, közösségi minták és normák változását, illetve a változás és folyamatosság kérdéskörét kutatják a projektben dolgozók a kiválasztott lokális közösségekben, az 1945-től napjainkig terjedő időszakra fókuszálva, elsősorban a társadalomnéprajz és a kulturális antropológia elméleti és módszertani bázisáról kiindulva. A kutatás különböző előéletű/társadalmi helyzetű kisújszállási tévesz-tagok (volt cseléd, középparaszt, kulákká nyilvánított nagygazdával) életsorsán, önértékelő reflexióin keresztül igyekszik bemutatni a szocialista korszakban bekövetkezett értékrend-változást. Egy 100 évet élt parasztgazda életsorsa és tudásanyaga monografikus igényű feldolgozása *A személyes paraszti tudás érvényessége – Kisújszállás társadalma és gazdálkodása egy száz évet élt parasztgazda emlékezetében* címmel látott napvilágot az intézet *Néprajzi tanulmányok* sorozatában, A művet a MTA és az Akadémiai Kiadó nívódíjjal jutalmazta.

1. ábra: A konferencia előadásaiból angol nyelvű tanulmánykötet címlapja

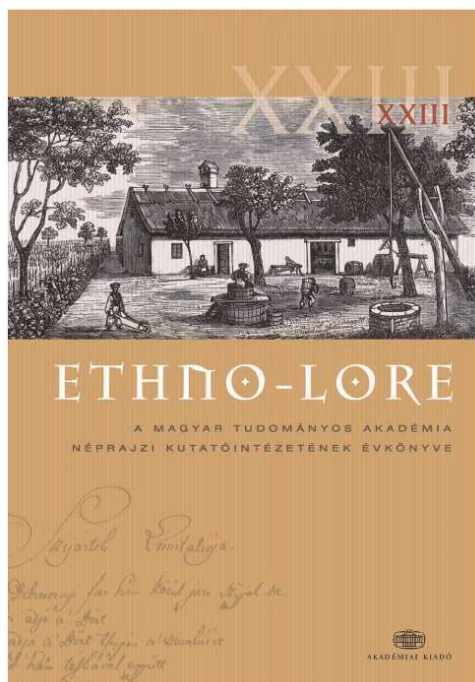
Az Österreichische Gesellschaft für Europapolitik és az MTA Néprajzi Kutatóintézetének együttműködésében végzett *Gelebte Nachbarschaft in der Grenzregion – Megélt szomszédság a határrégióban* c. projektben 2 intézeti munkatárs vett részt. A kutatás Vas és Győr-Moson-Sopron megye 10 határ menti települését érintette, 500 kérdőív lekérdezésére került sor, emellett interjúk készültek a kiválasztott települések polgármestereivel. A kérdőívek és az interjúk egyaránt a határrégió rendszerváltás, illetőleg a két évvel korábbi EU-csatlakozás hatására bekövetkezett változásait firtatták, különös tekintettel az életszínvonal, a munkaerőpiac, a határon túli munkavállalás, a határátlépési szokások és a határ túloldalán élőkkel való kapcsolattartás mikéntjének alakulására. A kérdőívek és interjúk kiértékelésével, táblázatokkal, grafikonokkal, kísérő tanulmányokkal kétnyelvű kiadványban látott napvilágot. Ugyancsak tanulmány született a polgármesterekkel készített interjúk alapján, s ez is két nyelven került a nyilvánosság elé.

Az átalakuló helyi társadalmak az ezredfordulón kutatás, amely Tarján rendszerváltás utáni gazdasági és társadalmi átalakulásának vizsgálja, azokat az egyéni, közösségi illetve lokális meghatározókat elemezte, amelyek szerepet játszanak vagy játszhatnak a jelenkori gazdasági és társadalmi változásokban, folyamatokban. Ez jelentette egyfelől gazdasági szereplők, társadalmi csoportok, máfelől a lokális közösség vizsgálatát.

Az Alkalmazkodási stratégiák a vidék gazdaságában OTKA-támogatással folyó jelenkutatás résztvevői alapvetően a vidéki gazdaság, a helyi munkaerőpiac sajátosságait, a kiválasztott települések és lakóik megélhetési stratégiáit a gazdaságantropológia és gazdaságszociológia módszereivel és szemléletével kutatják.

Az Aprófalvak és aprófalusiak életesélyei kutatási program résztvevői aprófalvas térségek gazdasági és társadalmi jellegzetességeit, lehetséges belső erőforrásait igyekszik feltárni a szociológia és kulturális antropológia módszereivel. A kutatást az RKK Térségfejlesztési Kutatások Osztálya koordinálja, a munkában az intézet egy munkatársa is részt vesz.

Egy észak-magyarországi falu, Varsány megismételt társadalomnéprajzi kutatása azzal a tanulsággal járt a javak generációk közötti mozgásának témája kapcsán, hogy a családok együttműködésével, amelyben az idősebbek pozícióit erősítette a tulajdonosi helyzet, egy az individualizációval ellentétes trend állapítható meg.

Fontos eredményeket hozott az öregek, továbbá a középkorú- öregedő, egyedül maradt nők speciális helyzetének, szerepének vizsgálata a lokális társadalmakban.

A generációk együttélése és együttműködése témakörben, amely az idősek társadalmi helyzetének, a nagyszülők és unokák kapcsolatának vizsgálja a Szilágyságban, kérdőíves felmérés történt a 14–18 éves unokák körében. A network analízis módszerével feltárult a nagyszülők kapcsolathálója, interjúk készültek felnőtt unokákkal és nagyszülőkkel. A vizsgálatban jól körvonalazódtak a kapcsolattartás preszocialista stratégiáinak, a szocialista korszak lehetőségeihez való alkalmazkodásnak és a jelenkori kihívásoknak való megfelelési törekvések összefonódása, közös rendszerben való működése.

2. ábra: Az intézet évkönyve 2006-ban is megjelent

A tisztaság és jól ápoltság fogalmának, a testápolás eszközkészletének és a testápolás gyakorlatának változása a 20. században, napjainkig tartó átalakulását vizsgálva feltűnő, hogy az 1990-es évektől kezdtek csak eltűnni a falusi háztartásokból a paraszti, parasztpolgári tisztálkodási szokásokhoz tartozó eszközök.

Magyar Néprajz I.

A kézikönyv-sorozat utolsóként készülő kötetéhez véglegesítették *Az etnográfia története Magyarországon* c. fejezet teljes szövegét, elkészült *A magyar népesség története* (1918–2000) téma szövege. A *Népcsoportok és regionális kultúrák* téma két jelentős fejezettel bővült (Alföld, Erdély). Összességében mintegy 14,5 szerzői ívvel gyarapodott a tervezett kötet anyaga.

Népi kultúra: forrásfeltárások, -kiadások, társadalomtörténeti vizsgálatok

A népi kultúra tárgyi és szellemi örökségének forrásfeltárása, adatbázisokba való rendezése, elemzése témacsoportban folyt a *Szőlőhegyi közösségek működésének változása a 17–19. század folyamán a Dunántúlon II.* elnevezésű kutatás. Befejeződött a dunántúli szőlőhegyi közösségek (hegyközségek) OTKA támogatással folyó, négy szakaszra tervezett, történeti-néprajzi kutatásának második szakasza. A téma levéltári forrásainak feltárására, a források archiválására, kiadására és bizonyos témakörök feldolgozására vállalkozó kutatás eredményeként a munka korábbi szakaszában megalapozott *Hegytörvény Archivum* gazdag dokumentumanyaggal (főleg írott források, kisebb részben képek és térképek másolatai) gyarapodott. A magyar szőlő- és borkultúra története és néprajza kutatásának keretében folytatódott az alföldi borvidék 19–20. századi történetének feldolgozása.

„*Ipari táj*”. *A bányák, gyárak, műhelyek népe a 19–20. században* címen kb. 25 íves kötet összeállítása (részben megírása), illusztrációinak összegyűjtése, szerkesztése történt a tárgyévben.

A népi kultúra a nemzettudatban. Közvélemény és szakkutatás (19–20. század) OTKA-kutatásban azt a kérdést vizsgálták, hogy mit jelentett a „magyar ruha” a közemberek körében, mennyire követte anyagában, díszítményében az előtűk járók öltözetét? *Folyamatok a magyar paraszti öltözködés alakulásában 17–20. századi viselettörténeti adatok tükrében* c. dolgozat számára a 19–20. századi parasztság-polgárosodás folyamathoz a kelengye szerepének és a színhalmozás lehetőségének feldolgozása történt meg.

A Köznépi textilkultúra a közgazdasági és művelődési változások tükrében 1850–1950 program keretében a falusi nőnevelés és a népszínműveknek a paraszti mentalitásban tapasztalható hatásával kapcsolatos kutatások folytak. A kutatás témája a magyar faluk, mezővárosok parasztlakosainak hozzávetőleg a 19. és a 20. század közepe közötti öltözködése. A kutatás vizsgálja a hatóságok, igazgatási szervezetek intézkedéseit, az iparos oktatás mellett a népiskolai kézimunka-oktatást, a nőipariskolák szerepét, amelyek a női hímzések és csipkék szerepének növekedését eredményezték. Számba veszi a „polgárosodásnak” nevezett divat hatását és az ezzel ellentétes tendenciákat: a késői népviseletek megjelenését és szerepét a „magyaros öltözködésben”, és ezek mögött a magyar identitást és a hazai ipart erősítő mozgalmakat, amelyeknek lényeges eszközei voltak a kiállítások.

A történeti néprajzi területén tanulmány született a magyar módra való bőrkikészítés továbbéléséről a 17–18. századi limitációk alapján, valamint a piarista rend dörgicsei birtokközpontjának kiépítéséről a helyi ökológiai, gazdasági, társadalmi-vallási viszonyok függvényében.

Egyház és társadalom kölcsönhatása a kora újkori református források tükrében kutatás azt vizsgálta, hogy a kora újkori erdélyi levéltári források alapján az egyház normateremtő, egyéni és közösségi viselkedést szabályozó szerepe miként érvényesült a gyakorlatban; az egyházi törvények által rögzített normákat mennyire tudták érvényesíteni a református vallást követő közösségekben, mennyire találtak ezek a helyi közösségek értékrendjével és érdekeivel, illetve buktak el azok ellenállásán; miként működött az egyháznak a kora újkori nyugat európai példákból ismert társadalmi fegyvelmező szerepe, illetve a népi kultúra gyökeres reformját célul kitűző tevékenysége.

Gazdaság, társadalom- és egyháztörténeti források néprajzi értelmezésének lehetőségei címmel konferenciát rendeztek. A konferencia célja az volt, hogy áttekintést nyújtson a jelenleg folyó történeti néprajzi és történeti antropológiai kutatások alapját jelentő írott, képi, és tárgyi források használatával kapcsolatos kérdésfelvetésekről, módszertani és forráskritikai megközelítésekről, értelmezési lehetőségekről, három nagy témakör (a gazdaság és társadalom struktúráinak, intézményeinek történeti vizsgálata; a műveltség, életmód és ezzel összefüggésben a tárgyi kultúra vizsgálata; az egyházak értékrend- és magatartásformáló hatása) és az ezekhez kapcsolódó forráscsoportok vizsgálatán keresztül. A kétnapos konferencián 31 előadás hangzott el, az intézetből 12 adtak elő.

Az intézet kutatói ugyancsak nagy létszámban szerepeltek a Pécsi Néprajz és Kulturális Antropológia tanszék által rendezett *Párbeszéd a hagyománnyal* konferencián. Előadások hangzottak el többek között a boszorkányság politikumáról és az antropológia alkalmazhatóságairól az amerikai Délnyugaton, az ártéri gazdálkodásról, a Vízvölgy természeti, gazdasági és kulturális alkalmazkodásáról, a 16-17. századi vizitációkról, amelyek a hódoltság-kori Magyarország tájszerkezetének vizsgálatához is támpontot adnak, a 19. század eleji fogadók traktáiról, a palóc kiszí és a savanyú ízirány kérdéséről. A kikuju táplálkozás leírása kapcsán született annak felvetése, hogy a magyar népi táplálkozáskutatásban is az eddig érvényesítettől eltérően volna érdemes azt hangsúlyozni, hogy mit is ettek valóban a falusiak az úri szakácskönyvek alkalmi lecsapódásának rögzítésétől eltérően.

A Vízvölgyben a kultúrtáj változásának vizsgálata történeti síkon elemzi a különböző társadalmi csoportok (etnikum, foglalkozás, közösség stb.) tájra gyakorolt hatását a levéltári források és a táji elemek segítségével. Eredményei a táji diverzitás – európaiilag is megfogalmazott – mint érték megismeréséhez és kialakulásához nyújtanak adalékokat.

A lengyel-magyar kétoldalú együttműködésben megjelölt témakörhöz kapcsolódóan összefoglaló tanulmány készült a magyar nemzetiségű építészek, Edgar Kovátsnak, a Zakopánéban működő Faipari Iskola igazgatójának szerepéről, tevékenységének hatásáról a lengyel nemzeti stílus alakulására, a máig ható „zakopáni stílus” megteremtéséről.

PhD-disszertáció készült el a tárgyévben *Egy erdélyi roma közösség a Gáborok presztízstárgyai, presztízsgazdálkodása* címmel, melynek középpontjában annak a

folyamatnak a vizsgálata áll, hogy a közösség korábban gázsó tulajdonban lévő műtárgyakból miként hoz létre etnikai identitásszimbólumokat, amelyeket részben épp a gázsóktól való szimbolikus elhatárolódás kifejezésének az eszközeiként definiálnak.

A *Kárpát-medence szakértői rendszer* részét alkotó intézeti számítógépes adatbázisok bővítése keretében elkészült a Magyar Néprajzi Atlasz elektronikus változatának 10. (virtuális) kötete, mely az atlasz szerkezetében 1900-as és 1910-es időmetszetben települési és járási szinten a következő témakörökben tartalmaz összesen 93 ún. kiegészítő térképet: felekezetek és nemzetiségek aránya (abszolút, domináns, többségi), település-lélekszám, népsűrűség, közigazgatás, birtokméret, művelési ágak aránya, művelési ágak jövedelme).

Folklórkutatás, hitvilág, népi vallásosság

Konferenciát szerveztek *Folklór és történelem* címmel. A konferencia egyrészt a történelmi jelenségek folklorizálódásának kérdését vizsgálta, az írott kultúra jelenségeinek hatását a szájhagyományra. A másik nagy kérdéskör a folklór történetisége volt, hogyan köthetőek a folklór különböző műfajai, jelenségei történelmi korokhoz. Hogyan és milyen alaposítással határozhatók meg egy-egy folklór műfaj történelmi rétegei. A történelmi emlékezet működési mechanizmusát, a népi történelmi tudat jelenségeit igyekeztek magyarázni a résztvevők. A tanácskozás központi kérdése volt, hogy a múlt eseményeiről szóló, különböző műfajú folklór narratívák hogyan értelmezhetőek. A konferenciát szakmán belül és elsősorban a történészek körében komoly érdeklődés kísérte. A rendezvényen több előadó választotta témájául 1956 folklórját.

2006-ban a kerek évforduló miatt a történelem és emlékezet kérdéskör kapcsán nagyobb nyilvánosságot kaptak a már korábban megkezdett 56-ra vonatkozó levéltári, illetve az oral history-n alapuló kutatások, azok a gyűjtések, amelyek a forradalmi események hatását gyűjtötték a munkahelyi, iskolai, lakóhelyi és más közösségekben, hatásukat a közösségi struktúrára és az egyes emberek kapcsolatrendszerére, társadalmi megítélésére. Az 1956-os évfordulóhoz kapcsolódó kutatásokban a református egyháznak a forradalom és szabadságharc alatti szerepéről, illetve az egyházat ért megtorlások témakörében született több publikáció is.

Az írott kultúra hatásának újai és útvesztői a folklórban kérdéskör több folklorista kutatásait is meghatározza az intézetben. A publikációs lista is tükrözi az intézeti folkloristák változatlan elkötelezettségét magyar történelmi mondák gyűjtésében, közreadásában, rendszerezésében. Napjaink mondaképződéseinek kutatását elindító tanulmány készült el *A magyar mondakutatás fehér foltja: városi monda* címmel.

PhD-disszertáció készült *A magyar honfoglalás szöveghagyományának megkonstruálása és popularizálása a XVIII–XIX. században* címmel, mely a XVIII. század végétől az első világháborúig terjedő időszak kalendárium- és ponyvairodalma alapján a nemzeti narratíva, a nemzetről szóló nagyelbeszélés kialakulásának, és popularizálódásának folyamatát elemezte folklorisztikai szempontból, az irodalom- és a művelődéstörténet eredményeit, módszereit is értékesítve.

A hazai folklorisztikai kutatások fontos eseménye volt 2006-ban Ipolyi Arnold kéziratosszöveggyűjteményének kiadása. (*Tengeri kisasszony. Ipolyi Arnold kéziratosszöveggyűjteménye egész Magyarországról 1846–1858*) A monumentális munka Ipolyi

Arnold és a Kisfaludy Társaság felhívására létre hozott gyűjtőhálózat által végzett folklórgyűjtést tette közzé, mely évtizedes adóssága a magyar folklorisztikának. Az 1840-es évek második felétől végzett gyűjtések össze akarták szedni mindazokat a hiedelmeket, meséket, népszokásokat, játékokat, amelyekben az összesűrűsödő nemzeti sajátosságok a saját korukban ismert nemzetközi párhuzamok közé helyezve képeseknek tűntek építőkövekként szolgálni egy hazai mitológia megteremtésére.

Az apokrif evangéliumok és a folklór kapcsolata, a 19–20. századi folklór szövegek először apokrif iratokban rögzített szüzséinek vizsgálata a legújabb filológiai eredmények felhasználásával OTKA-támogatással folyó kutatás, mely a szövegvariálódás útját követi nyomon az írásbeliségben és a folklórban. A tárgyévben a „sült kakas megszólal” motívum elemzése készült el, a frissen felfedezett etióp *Kakas könyve* c. apokrif szertartáskönyvtől napjainkig.

Az *Angyalok az archaikus imádságokban* témában összegző publikáció készült, a kalendáriumi szokások vizsgálatán belül pedig a pünkösdi hagyományok monografikus feldolgozása történt meg. Az evangélikus vallási néprajz kutatása kapcsán is kiemelt szerepet kaptak a pünkösdi hagyományok.

Visitatio Canonica – Válogatás az Esztergomi Primási Levéltár egyházlátogatásaiból XVII. század c. kutatás témája kapcsolódik több társtudomány, így a gazdaság- és egyháztörténet, történeti földrajz, történeti demográfia, művészettörténet, valamint a levéltárosok forrásfeltáró – és kiadó tevékenységéhez.

Etnológiai kutatások

Elkészült az *Uráli Mitológiai Enciklopédia* hanti kötetének angol fordítása és megjelent az Akadémiai Kiadónál. Válogatás készült Sámánénekből, amely régi, klasszikus gyűjtéseket és a szerkesztők által nemrég gyűjtött anyagokat is tartalmazza. A Diószegi archívum ditalizálásához elkészült a kumandi, tuva, tofa és burját sámánszövegek és hanganyagok megfejtése, számítógépre vitele, fordítása.

Rendszeres, hosszú állomásozó terepmunkán alapulnak azok a publikációk, amelyek többek között egy evenki falu sámánizmusát a nemzedékek és specialisták tudásának szempontjából elemzik, illetve egy evenki falu fiataljainak életkilátásait kutatja, akárcsak a szibériai alkoholfogyasztást (3. ábra).

A burjátiai evenkik és burjátok körében végzett kutatás a Max-Planck-Institut für Ethnologische Forschung/Max Planck Institute for Social Anthropology Halle/Saale Germany támogatásával, együttműködésével zajlott, akárcsak vietnámi projektjében Délkelet-Ázsia néprajzának, különös tekintettel az egykori francia Indokína hegyi törzseinek kultúráinak és vallásának kutatása.

Több munkatárs fordításokkal, lektorálásokkal, kiadási tevékenységgel a kulturális antropológia/vallásantropológia klasszikus szerzőinek megismertetésén és műveik magyar nyelvű kiadásán, népszerűsítésén fáradozott.

Az intézet igazgatója a tárgyévben sikeresen megvédte MTA doktori disszertációját *A sámánizmus újjászületése* címmel. Egyik munkatárs PhD-fokozatot szerzett *Mongol és belső-ázsiai török népi hitvilág szókincsének összehasonlító nyelvi elemzése* c. dolgozatával.

3. ábra: Egy kutyatemetésen az evenkik között egy szibériai terepmunka keretében
(áll: Sántha István kutató)

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Az intézet 3 konferenciát rendezett nem csak a szűken vett néprajztudomány, hanem a rokon- és társtudományok közreműködésével és részvételével (4. ábra). 21 más intézmények által szervezett hazai és 8 nemzetközi konferencián vettek részt az intézet kutatói.

A munkatársak közül 13 kutató vállalt jelentős, rendszeres munkát a hazai felsőoktatásban, az ELTE Tárgyi Néprajz-, Kulturális Antropológia- és Belső-Ázsia Tanszékein, a Pécsi Tudományegyetem Néprajz- és Kulturális Antropológia Tanszékén, a Debreceni TE Néprajzi Tanszékén, a Miskolci Egyetem Kulturális és Vizuális Antropológia Tanszékén, a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, a Szent István Egyetemen, a zsámbéki Apor Vilmos Katolikus Főiskolán és az ELTE Tanárképző Főiskolán. 4 intézeti kutató oktatott különböző doktori iskolákban, 3-an tartottak egyszeri előadást és az intézmény akadémikus kutatóprofesszora vezeti az ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszékén folyó Európai Etnológia PhD-programját.

Az intézet munkatársai 10 OTKA és 3 más pályázatban témavezetők és résztvevő kutatók.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Az intézetben folyó etnológiai kutatások kapcsán 3 kutató dolgozott hosszabb rövidebb ideig a Max-Planck-Institut hallei intézetben. A vietnami projekten kívül a „House of Culture-project”-ben vesz részt magyar kutató. A 2006 tavaszán indult nemzetközi

kutatás a Max Planck Institute for Social Anthropology Siberian Studies Centre támogatásával szibériai (altaji, tuva, csukcs, és komi valamint burját) kultúrházak működésének szociálanropológiai vizsgálatát végzi.

A jelenkutatás határmenti területekkel foglalkozó kutatásában az intézet együttműködő partnere volt az Österreichische Gesellschaft für Europa-politik.

Az antropológiai gondolkodás előfutárai témában a *The Humboldt Digital Library: A Global Network of Knowledge* c. amerikai–német projektben vesz részt intézeti munkatárs.

4. ábra: Csingiz Ajtmatov (középen) látogatása az intézetben (2006. április 20.)

A 2006–2007. akadémiai évben az Indiana University, Bloomington Central Eurasian Studies Department Hungarian Studies Programján az ez évi Ránki György Hungarian Chair visiting Professora az intézet egyik munkatársa, ebben a minőségében 2006. őszi szemeszterében két kurzust oktatott *Ethnicity Society and Culture in Historic Hungary, Part I: From the beginnings to the end of 17th century*, illetve *Rural Society and Folk Culture in Hungary* címen.

Az intézet másik munkatársa ugyancsak 2006. szeptember elsejétől a HAESF (Hungarian-American Enterprise Scholarship Fund, Senior Leaders & Scholars Fellowship) főmunkatársi és vezetői kutatóösztöndíjával Bloomingtonban, az Indiana University Central Eurasian Studies Department intézményében *Self-image, Self-representation and Heritage Institutions – Research on the Institutional Network of Hungarian Ethnic Communities in the US* program keretében Indiana, Pennsylvania és New Jersey államok magyar közösségeiben kutat.

Hárman nyertek el Magyar Állami Eötvös ösztöndíjat (3 hónap – University College London, Antropológia Tanszék, 3 hónap Kirgiz Állami Egyetem (5. ábra), 2 hónap Szlovákia, Besztercebánya).

Az intézet kutatói 585 napot töltöttek terepen, elsősorban hazai és határon túli magyar területeken, ezen kívül szibériai, kaukázusi népek körében és Vietnamban.

A 2006. évben létrejött egyezmények: horvát–magyar (horvát–magyar interetnikus kapcsolatok a hagyományos kultúrában), szlovén–magyar (lokális kultúrák a globális világban – összehasonlítások, Romániai–magyar (interetnikus kapcsolatok és társadalmi migráció a XIX–XX. századi Erdélyben), román–magyar Az időskor kategóriájának formális megkonstruálása és törvényi szabályozása. Megújított

egyezmények: Bolgár Tudományos Akadémia, Folklór Intézete (Bolgár–magyar összehasonlító kutatások a folklórisztika területén. Etnokulturális hagyományok és modern idők). Bilaterális egyezmények keretében 12 ki- és beutazás történt.

5. ábra: Terepmunka a kalmakok között Kirgizisztánban (balra Somfai Kara Dávid kutató)

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyv

Szilágyi Miklós: A személyes paraszti tudás érvényessége – Kisújszállás társadalma és gazdálkodása egy száz évet élt parasztgazda emlékezetében. (Néprajzi tanulmányok – sorozatszerk. Szemerkenyi Ágnes) Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006. 203.

Benedek Katalin (kiad., szerk.): Tengeri kisasszony. Ipolyi Arnold kéziratos folklórgyűjteménye egész Magyarországról 1846–1858. Balassi Kiadó, Budapest, 2006, 1012.

Magyar Zoltán: Szent György a magyar kultúrtörténetben. A Kárpát-medence Szent György-hagyományainak néprajzi és művelődéstörténeti rétege. Kairosz Kiadó, Budapest, 2006, 256.

Lammel, Annamária – Nagy, Ilona: La bible paysanne. Traduit du hongrois par Joëlle Dufeuilly. Bayard, Paris, 2006, 472.

Hoppál Mihály (főszerk.) – Vargyas Gábor (szerk.) – a szerk. munkatársa Berta Péter: Ethno-lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve. XXIII, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 596. (2. ábra)

Ekler Andrea – Mikos Éva – Vargyas Gábor (szerk.): Teremtés. Szövegfolklorisztikai tanulmányok Nagy Ilona tiszteletére. (Sudia Ethnologica Hungarica 8.) PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, Pécs – Budapest, 2006, 620.

Hoppál Mihály: Hiedelem és hagyomány. L'Harmattan, Budapest, 2006, 224. (Szóhagyomány. sorozatszerk. Nagy Ilona)

Balogh, Balázs – Ilyés, Zoltán (eds): Perspectives of Diaspora Existence. Hungarian Diasporas in the Carpathian Basin – Historical and Current Contexts of a Specific Diaspora Interpretation and Its Aspects of Ethnic Minority Protection. Akadémiai, Budapest, 2006, 279.

Hoppál, Mihály – Napolskikh, Vladimir – Siikala, Anna-Leena: Khanty Mythology. (Encyclopaedia of Uralic Mythologies 2.) Akadémiai Kiadó – Finnish Literature Society, Budapest – Helsinki, 2006, 241.

Tanulmány

Balogh Balázs – Borsos Balázs: A magyar néprajztudomány jelene. (Intézmények – kutatási irányok – intézményközi kapcsolatok) Magyar Tudomány, 167. évf. (2006) 7, 806–812.

Berta Péter: Az érték etnicizálása – az etnicitás értéke. A presztízstárgy-gazdaság mint etnikai identitásgyakorlat az erdélyi Gáborok között. Tabula, 2005, [2006] 2, 171–200.

Flórián Mária: Változások a köznép öltözködésében a 18. században. In: Hoppál Mihály (főszerk.) – Vargyas Gábor (szerk.): Ethno-lore. Az MTA Néprajzi Kutatóintézetének Évkönyve. XXIII, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 381–396.

Hoppál, Mihály: Le Chamanisme dans la culture hongroise. Ethnologie française, XXXVI, 2, 2006, 215–225.

Jávor, Kata: Roles sexuees á Varsány (1971–2004): entre tradition et modernité. Ethnologie française, XXXVI, 2006, 2, 273–282.

Nagy, Ilona: Le conte Le Christ et le forgeron et l'Évangile apocryphe de Thomas. Ethnologie française, XXXVI, 2006, 2, 227–236.

Kriza, Ildikó: Ugorszka vizvolna bijna y folklori ukrainciv-rusziniv. Hungarian War of Liberation in the Folklore of Ukrainians-Ruthenians. 4. Magyar néprajz – Ugorszka etnografija. 2006, 89–98.

Mikos Éva: A magyar honfoglalás történeteinek konstruálódása a XIX–XX. század fordulójának ponyva-, ifjúsági- és tankönyvirodalmában. Esettanulmány Böngérfi János életművének példáján. In: Ekler Andrea – Mikos Éva – Vargyas Gábor (szerk.): Teremtés. Szövegfolklorisztikai tanulmányok Nagy Ilona tiszteletére. PTE Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék – L'Harmattan, Pécs – Budapest, 2006, 442–461.

Paládi-Kovács Attila: A Felföld ásványvize: a csevice. Agria, Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve, XLII, 2006, 11–28.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Hoppál Mihály

Intézeti átlaglétszám ¹ : 46		ebből kutató ² : 35
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 194		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 15	idegen nyelven: 2
egyéb kötet ⁶	magyarul: 10	idegen nyelven: 1
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 70	idegen nyelven: 1
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	13
tanulmánykötetben	magyarul: 56	idegen nyelven: 7
lexikoncikk	magyarul: 5	idegen nyelven: 1
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 11	idegen nyelven: 2
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 432	idegen nyelven: 20
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	90	ebből nemzetközi: 37
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	11	ebből nemzetközi: 2
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	20	ebből külföldön: 4
opponensi vélemény összesen:	9	ebből külföldön: 0
egyéb szakértői vélemény:	36	ebből külföldön: 1
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	2	ebből külföldön: 1
tagság összesen:	85	ebből külföldön: 20
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹		
	PhD: 1	MTA doktora: 1
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 20		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	7	Doktori iskolát vezetőik száma: 1
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	21	Gyakorlati kurzusok száma: 16
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	10	A támogatás összege: 16,3 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	1	A támogatás összege: 1 M Ft
Ebből EU-forrásból:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	3	A támogatás összege: 1 M Ft

POLITIKAI TUDOMÁNYOK INTÉZETE

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1399 Budapest, Pf. 694/115

Tel.: 224-6726; fax: 224-6725

E-mail: ipshas@mtapti.hu; honlap: www.mtapti.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet munkáját a nagy projektumok, nemzetközi összehasonlító kutatások határozták meg. Kiemelten fontos téma volt a Jedlik Anyos Programban *A kormányzati, gazdasági és civil érdekérvényesítés az Európai Unióban* (EU-lobbi) kutatása, az EU F5-ös és F6-os programokban a vidék- és területfejlesztési stratégia és politika elemzése, a magyar munkaerő-piaci jelenségek monitorozása, az European Social Survey (ESS) – *Európai Társadalomtudományi elemzések (EUTE)* harmadik, 2006. évi adatfelvételének lebonyolítása, és a magyar társadalomnak a rendszerváltást követő átalakulását elemző angol nyelvű tanulmánykötet elkészítése.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Az EU és a globalizáció hatásaival foglalkozó elméleti és empirikus kutatások

A *European Social Survey* c. európai uniós összehasonlító kutatás két évente ismétlődő empirikus vizsgálatok keretében vizsgálja az európai országok polgárainak változó habitusát, beállítódását. A tárgyévben a kérdések egyaránt irányultak a politikai részvételre és attitűdre, egyes társadalmpolitikai kérdésekben való állásfoglalásra, a gazdasági és társadalmi fejlődés problémáihoz való viszonyra. A minimum 1500 fős tiszta mintán folyó kutatás szigorú módszertani sztenderdek szerint zajlott, és az ismétlődő kérdéspaneelen túl változóan olyan új témákat is érintett, mint a bevándorláshoz való viszony, az egészségüggyel, a korrupcióval, a nyugdíjtervezéssel stb. kapcsolatos lakossági attitűdök. A kutatás eredményeként empirikus adatsorok elemzésén és értelmezésén alapuló kötetek sorozata készül. Ez lehetőséget nyújt annak összevetésére, hogy a magyar társadalom bizonyos kérdésekben hol áll az európai mezőnyben. A legutóbbi kötet a 2006-ban megjelent társadalmi ábratár. 2006 végén megtörtént az új, 2006. évi, immár harmadik empirikus adatfelvétel, jelenleg folyik az adatfeldolgozás és a kiértékelés.

A *Lobbizás az Európai Unióban* 2006-tól három évig az intézet egyik legnagyobb kutatási projektje, a Jedlik Anyos Program keretében. A témakör az európai társadalomkutatások gyorsan fejlődő ága. Feldolgozásra kerültek a témával kapcsolatos alapvető irodalmi források és koncepciók. A kutatás egyik legfontosabb része az EU politikai napirendjének nyomon követése, hiszen az ügyek elemzésén keresztül lehet pontosan feltérképezni a különböző érdekkörök lobbitevékenységét. A kiemelt szakpolitikai területeken (mezőgazdaság, gazdasági és monetáris ügyek, intézményi reformok) egy-egy ügy átlagos átfutási ideje 2,5–3 év, tehát a most napirendre került ügyek döntő többsége a kutatás utolsó évében jut el a döntéshozatali szakaszba. Ebből kiindulva a vizsgált esetek előtanulmányok segítségével dokumentálásra kerültek, mivel folyamatosan a legaktuálisabb információkkal kell dolgozni, még akkor is, ha az ügy végső tudományos elemzésére csak 2008-ban kerülhet sor. Számos olyan témakörrel is szembesültek a kutatók, amelyek nem tartoztak szorosan a kutatás

stratégiai látókörébe, mégis, időközben egyre fontosabbá váltak. Ilyen például az Európai Unió soros elnökségének a kérdése. Magyarország 2011-ben látja el ezt a hivatalt, miközben a kormányzati és külpolitikai stratégiák kidolgozása e tekintetben még a legelején tart. Márpedig ez kulcsfontosságú kérdés, mivel egy tagországnak ilyenkor megnő az érdekérvényesítő szerepe. Régi tagországok és Magyarországnál sokkal befolyásosabb államok is éveken előre megkezdik a felkészülést erre a komplex feladatra.

A kutatás egyik alprogramja a www.eulobby.hu honlap elkészítése és folyamatos karbantartása. Ez a weblap nem csupán a projekt kommunikációs felülete, ahol a kutatási eredményeket közzé teszi az intézet, hanem adatgyűjtési szerepet is ellátó kutatási eszköz. A honlapra külön kifejlesztett speciális e-kérdőív segítségével olyan kérdések jutnak el a célcsoportokhoz (önkormányzatok, vállalatok, civil szervezetek), amelyek kielemezése jelentős adatbázist eredményez. A *Zöld közpolitika-befolyásolás az Európai Unióban* a Jedlik-projekt keretében készült és már lezárult kutatás, amely arra irányult, hogy bemutassa a környezetvédő civil szervezetek lobbitevékenységét az Európai Unió intézmény-rendszerében. A kutatás azt elemezte, hogyan alakult át az EU a civil szervezetek nyomása alatt, miként integrálja a társadalmi szervezetek tevékenységét saját intézményi működésében. Feltárta azokat a lehetőségeket és korlátokat, amelyek a magyar civil szervezetek nemzetközi közpolitika-befolyásoló tevékenysége előtt állnak.

A *Magyarország az Európai Parlamentben* kutatás keretében főleg a magyar pártok ideológiai karakterével és annak EU-s megjelenésével foglalkoztak. Az Európai Parlament 14 magyar képviselőjével mélyinterjúk készültek Brüsszelben. A strukturált kérdések arra irányultak, hogy a négy párt képviselői egyes kérdésekben milyen álláspontot, illetve stratégiát képviselnek. A kutatás azt a hipotézist igazolta, hogy az egyes képviselők álláspontjai nem tükrözik automatikusan a párt és ideológiai törésvonalakat. A magyar EP-képviselőknek a határon túli magyarok érdekében kifejtett eddigi tevékenységével kapcsolatban folytatott kutatás megállapította, hogy az elmúlt két év során a négy hazai párt uniós képviselői sokkal határozottabban együttműködtek e kérdéskörben, mint azt a hazai közvélemény gondolhatná. Elemzés készült a meghíúsult Európai Alkotmány körüli vitákról, illetve az EP-n belüli legfontosabb törésvonalakról is.

Az EU helyzetével foglalkozó másik kutatás szerint az Európai Unióban komplex válság van kibontakozóban, amelyen a Bizottság által meghirdetett kommunikációs stratégia egymagában nem képes segíteni. Szükség van a nemzetek feletti demokratizálódás, az európai *demos* és politika kialakulásához a politikai konfliktusok európai szintű megjelenítésére, azaz új típusú európai politikai pártok megjelenésére. A jelenlegi euro-apátia és politikai bénultság megszüntetésének egyik legfontosabb feltétele a nemzeti politikák és politikai pártok európaizálása. Ez viszont a mély gyökerekkel és társadalmi beágyazottsággal rendelkező nemzeti politikai pártok európai elkötelezettségének, kompetenciájának és fogékonyságának megerősödése nélkül elképzelhetetlen. Egy ilyen áthangolódás szükségképpen konfliktusokkal jár, sérti a helyi érdekeket és kiváltja a helyi érdekcsoportok masszív ellenállását, tehát elhúzódó, többesélyes folyamat. A szűkülő nemzeti horizontok csapdájának elkerülése érdekében az európai pártoknak szorosabban kellene együttműködniük nemzeti megfelelőikkel, mind kampányaik, mind a közéleti viták és kezdeményezések terén. Az Európai Parlamentben helyet foglaló hagyományos európai pártszövetségek (konzervatívok, szociáldemokraták, liberálisok, zöldek) mellett új, transznacionális

pártkezdemenyezések és politikai mozgalmak is kibontakozóban vannak, meglepetéseket tartogatva a 2009-es európai parlamenti választásokra (1. ábra).

1. ábra: A területfejlesztés útjai az Európai Unióban című konferencia

Az intézet munkatársai a dublini székhelyű az *Élet- és Munkakörülmények Európai Alapítványa* elnevezésű EU-s ügynökség számára információs jelentéseket és tematikus elemzéseket készítettek a munkaügyi kapcsolatok, foglalkoztatás, élet- és munkakörülmények, szerkezetátalakítás témakörében. 2006 márciusától az intézetben működik az Alapítvány (rövid nevén *Eurofound*) Magyarországi Információs Közvetítő Központja, melynek feladata az Alapítvány tevékenységének, ismeretanyagának megismertetése Magyarországon, és a *magyar munkaügy* területén dolgozó, kutató szakemberekkel történő együttműködés kialakítása.

A globalizációs folyamatok kutatása

A *globális újkapitalizmus viszonyairól* szóló elemzés új fogalmakat vezetett be és új összefüggéseket tár fel a mai társadalom fejlődésében. Fő tézise, hogy korunkban a globális tőke ellensúly híján felemészti önnön létfeltételeit, és ebben az öngyilkos folyamatban a társadalmat is magával ránthatja. A globalizáció és a vele együtt világszerte erősödő atomizáció körülményei között kérdéses, léteznek-e még homogén társadalmak. A kutatás külön figyelmet szentel a kelet-európai térség sajátos helyzetének, problémáinak. A *globális világrendszerre* irányuló elemzés a politikai tudományok és általában a társadalomtudományok megújulásának és egységesülésének lehetőségére/kényszerére világít rá. A témában született monográfia a komplex rendszerek fejlődését vizsgálva a globalizációt a modern világrendszer általános evolúciója keretében értelmezi. A modernizációt a társadalmi komplexitás

növekedésének kumulatív és progresszív folyamatként definiálja, mint a specifikusan tőkés fölhalmozás nem-lineáris dinamikájának történelmi következményét. A globalizációt a társadalmi komplexitás növekedésével előrehaladó, világrendszer-szintű ciklikus folyamat keretében ábrázolja. A regionalizációt is a komplex világrendszer evolúciójában rejlő, az integrálódás és differenciálódás eredményeképpen föllépő aszimmetrikus globalizáció részeként mutatja be. A régiók ebben a fölfogásban nem egyszerűen természeti-földrajzi egységek, hanem komplex társadalmi-kulturális alrendszerek, amelyek a tőkefölhalmozás sajátos történelmi mintáival és ezeknek megfelelő politikai megoldásokkal járnak együtt. A világrendszerrel más szemszögből is készült elemzés. Ez a működési törvényeiben és intézményes szerkezetében egységesülő világ gazdaság és a szociálisan, kulturálisan és fejlettségi szintjei szerint is heterogén világtársadalom kölcsönhatásos mozgásában értelmezi a globalizáció fejlődését. Álláspontja szerint a hegemonia és a hegemonikus ciklusok kibomlása nélkül nem érthető a globalizáció, s az új regionális integrációs formák (NAFTA, EU, délkelet-ázsiai térség) megjelenése sem.

A globalizáció további aspektusaival más tanulmányok is foglalkoztak. Az egyik a globalizáció és a társadalomtudományok viszonyát vizsgálva a társadalomtudományi kutatások interdiszciplináris nagyprojektekbe való szerveződését és hálózatosodását, állapította meg, a másik a globalizáció politikai hatásai közül a demokráciával szembeni populista kihívás természetével, és ennek térségünkben is jelentkező, erősödő hatásaival foglalkozott.

A globalizáció hatásait más szemszögből dolgozza fel a *Civil társadalom, globális kormányzás, demokratizálódás Közép-Európában* című kutatás. Fő tézise szerint a globalizációval kapcsolatos viták és nézeteltérések a társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális színterek mindegyikére kiterjednek, aláhúzza a globalizáció mindent átható jellegét egy olyan világban, ahol mindenki „stakeholderré” válik. Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy léteznék egyetértés vagy általánosan elfogadott meghatározás a globalizáció mibenlétéről, szerepéről és etikai dimenzióiról. A globalizáció folyamata sajátos etikai vákuumban mozog, ami gyengíti az intézményekbe vetett társadalmi bizalmat a kormányzás és a demokrácia minden szintjén. A dialógus és a jó kormányzás erősítik a globális közösséget. A globális „társadalmi forradalom” magában rejti egy eddiginél nagyobb részvételt biztosító és demokratikusabb globális kormányzási rendszer csiráját. Ahhoz, hogy ez a csíra kifejlődjék, a dialógusnak és a „deliberációnak” rendszeressé és rendszerszerűvé kellene válnia.

A *Kína a világpolitikában* c. kötet egy nagy történelmi múlttra visszatekintő birodalomnak a második világháború után kialakult kommunista államból való kibontakozásával foglalkozik. Az új, modernizálódó Kína gazdasági és politikai rendszerének kiépítését, és az így adódó problémákat elemezve mutatja be az országot, és a világpolitikában, az ázsiai környezetben stb. elfoglalt új helyét és törekvéseit, s utal gazdasági és politikai jövőjének lehetséges alakulására is.

A *Duna-kutatás nemzetközi metszetben* c. kutatást több hazai és nemzetközi tudományos intézménnyel kialakított kapcsolat segítette elő, melynek részint hazai konferenciái, projekt-eseményei zajlottak 2006-ban, részint publikáció készült a kutatás forrásanyagainak és áttekintő elemzésének felölelésével.

A politikai és kormányzati rendszerrel, pártokkal, választásokkal, kampányokkal kapcsolatos kutatások

A 2006-os országgyűlési választások kampányai c. kutatás négy parlamenti párt (MSZP, Fidesz, SZDSZ, MDF) és két parlamenten kívüli kis párt (MIÉP-Jobbik, Centrum) kampányát dolgozta fel, s igazolta a nemzetközi politikatudomány elméleteinek alkalmazhatóságát a magyar viszonyokra, ugyanakkor rávilágított ennek korlátaira is.

A Politika és tabloidizáció c. kutatás 2006-ban befejeződött, szeptemberben nemzetközi konferencia volt a témában. Az intézet Politikai Kommunikációs Kutatóközpontja elemzést készített az Invitel cég megrendelésére az elektronikus kormányzás témakörében.

A lokális kampánykutatás célja annak kiderítése volt, hogy a helyi kampányok mennyire egyeznek meg vagy térnek el a pártok országos kampányaitól, milyen tényezők játszanak szerepet a helyi kampányok sikerében, hozzájárul-e egyik vagy másik út a sikerhez. A vizsgálat három választókerületben folyt (Győr 01, Pest 04, és Budapest 09). A kutatás eredménye szerint az országos politika nagymértékben meghatározza a helyi kampány lehetőségeit is.

A pártok funkcióváltásáról szóló kutatás (elsősorban a rendező-elvek működési logikájának elemzése) új koncepciót eredményezett. Az ún. „*alkalmazkodás-kutatás*” projekt azt vizsgálta, hogy milyen kölcsönhatások vannak a politikai környezet és a politikusi személyiség között. A pártok funkcióváltásának története azt mutatja, hogy az új szerveződési elvek nem semmisítik meg a régi pártképződményeket, hanem vagy tőle függetlenül újakat hoznak létre vagy kiegészítik azt, vagy időlegesen felülkerekednek rajta. Gyakran a régiék asszimilálják az új szerveződési elveket és tovább egyszítláznak, sőt nemegyszer még vissza is szerzik dominanciájukat a politikai versenytérben. A radikális pártok európai erősödése összefügg azzal, hogy a hagyományos pártok képtelenek voltak adekvát választ adni a globalizáció egy sor kihívására, mint a migráció, a nemzeti kisebbségek autonómiája, a lokális szociálpolitika stb. Ez felveti a demokrácia-elmélet új kérdéseit, melyekről több tanulmány született. A kutatás foglalkozott a demokrácia-deficit, a törésvonalak és a politikai részvétel hazai problémáival. A magyar politikai kultúra vonatkozásában megállapítható, hogy az ezredforduló után a magyar civil társadalomban minőségi változás történt, tömeges mértékben megjelentek a „civic culture”-t hordozó erők.

A népszavazás intézményét nemzetközi összehasonlításban vizsgálták a kutatók. Nincs konszenzus a népszavazás intézményének alkotmányos helyét illetően sem a szakmai közönségben, sem a szélesebben vett publikumon belül. Ez akadályozza az intézmény gyakorlati érvényesülését és normális beágyazódását a politikai rendszerbe. Az alkotmányos szabályozás liberális-megengedő, míg a gyakorlat erősen megszorító, elsősorban az Alkotmánybíróság jogértelmezései következtében. 64 jogeset elemzésének tapasztalatai alapján a szabály alapú döntés és a nem szabály alapú (alapelvi vagy fogalmi) döntés különbsége állapítható meg a választójogban.

Az egymást követő kormányoknak a *politikai rendszert* (az alkotmányosságot is) érintő intézkedései, a sűrű alkotmányi változások, bizonyos mértékben az alkotmánybíróság jogalakító rendelkezéseinek hibái következtében a politikai rendszer jelentősen átalakult. A kezdeti elvi megfontolások az elmúlt 16 év alatt részben jelentősen

megváltoztak. A gyors átalakulás következtében jelentős torzulások is bekövetkeztek, amelyeket az EU-ba való belépés sem hozott helyre.

A politikai diskurzussal és kommunikációval foglalkozó elméleti elemzések

A *politikai diskurzus* kutatása 2006-ban egy monográfia publikálásával zárult. A kötet különböző diskurzus-elméleteket interpretál, amelyeket a politikai diskurzus nyelvi elemzésére támaszkodó esettanulmányok kísérnek. A politikai szereplők diskurzív stratégiái eltérő politikai szerepeket konstruálnak, amelyekben reprezentálják magukat és a másikat. A könyv e szerepek jellemzőiről szól.

A *politikai pártok diskurzív valósága* c. kutatás keretében a Fidesz – MPSZ 1998 és 2002 közötti tevékenységének elemzésére került sor, s ez empirikus tesztelése is a diskurzus-elméletnek. A politika világa jelentésekkel átszőtt valóság, amely tagolja a politikai teret. A Fidesz e tekintetben aktív, dinamikus politikai erőként jelentkezett, megújuló kommunikációs erőfeszítéseket téve önmaga és a magyar politikai élet meghatározására. A párt prominensei a vizsgált időszakban újraértelmezték a magyar politikát, miközben ők is hasonló ellenértelmezésekkel szembesültek. A kutatást záró tanulmánykötet írásai azt mutatják be, hogy ezekben az értelmezési vitákban a Fidesz miként vonta meg a magyar politikai élet határait, a lehetséges cselekvések körét, és mások hogyan reagáltak erre.

A politikai kommunikációkutatás eredménye a *Korszakváltások a politikai kommunikációban* c. kötetben került összefoglalásra. A kötet elemzi a 2006. évi kormányzati kommunikáció sajátosságait, áttekinti a politikai kommunikáció elméleti irodalmát, és összegyűjti, elemzi a magyar kormányzati kommunikáció empirikus anyagát. A kormányzati kommunikáció vizsgálatához kötődött a public relations (PR) eljárások mibenlétének és technikáinak elméleti értelmezése is. A politikaelméleti és a politikai filozófiai kutatások a *modern politikai racionalitás* problémáját járták körül Carl Schmitt és Michel Foucault munkásságának elmélettörténeti elemzésén keresztül.

A *társadalmi tudat alakulásával* foglalkozó újabb kutatások megerősítették azt a hipotézist, hogy az „emberi tényező” jóval nagyobb szerepet játszik a politikai–társadalmi–gazdasági folyamatokban – Magyarországon és másutt is –, mint azt általában feltételezni szokás.

A közpolitikával, a hatalom és társadalom kapcsolatával foglalkozó kutatások

A *Társadalmi metszetek – Érdekek és hatalmi viszonyok* c. tanulmánykötet (alcíme: Individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon) a társadalom átrétegződésével és ennek következményeivel foglalkozik. Szerzői között a PTI és az SZKI kutatói egyaránt megtalálhatók. A tanulmányok főbb témái: a településszerkezet átalakulása, a szegregáció, a migráció kérdései, a leszakadó, szegény rétegek újratermelődése, az ifjúság helyzete, az oktatási rendszer átalakulásának problémái, az új elit kialakulása, a fogyasztási csoportok vizsgálata, a kereskedelmi média szerepe a tudatformálásban, a politikai értékválasztások, a politika társadalomformáló hatásai, az érdekérvényesítés lehetőségei. A kötet a szociológia tudomány elért eredményeivel, jelen állapotának felmérésével, és a kutatások jövőbeli irányjaival is foglalkozik.

A *Magyarországon tevékenykedő multinacionális vállalatok társadalmi, gazdasági és politikai kisugárzása* c. kutatás egyik lényeges megállapítása az, hogy a magyar

gazdaság és társadalom a multinacionális vállalatok erős beépülésének következtében nagymértékben kiszolgáltatottá vált a világgazdaságban bekövetkező ciklikus, gyakran kiszámíthatatlan mozgásoknak. Az olcsó, képzetlen munkaerőt kihasználó, exportra termelő vállalatok ideje Magyarországon leáldozik. Ez azzal is jár, hogy a foglalkoztatottak egy jelentős csoportja végleg kiszorulhat a munkaerőpiacról. A hazai multinacionális vállalatok és a hazai (magyar) nagyvállalkozói körök korábban markáns érdekelletéi enyhülnek. Közös érdekük – legalábbis rövid távon – a munkaerő árának leszorítása és a közsféra visszaszorítása (2. ábra).

A globális környezeti rezsimek és a magyar közpolitika c. kutatás keretében az év első felében empirikus kutatás folyt: interjúk készültek a nemzetközi környezeti diplomáciában dolgozó szakértőkkel. *Social policy, regulation and private sector water supply. Country case study: Hungary* címmel lezárult egy nemzetközi kutatás, amely azt vizsgálta, hogy a vízprivatizáció hogyan érinti a szegény rétegeket, illetve milyen szociálpolitikák kísérik – ha kísérik – a vízprivatizációt.

A Szociálpolitika, mélyszegénység, kiszolgáltatottság c. projekt az évekkel korábban megkezdett, hat ország együttműködését biztosító EU-5-ös program utolsó évét zárta, de a pályázati pénzek késedelmes folyósítása miatt a projekt 2006-ban zárult le, csökkentett programmal. A kutatási anyagokat a kutatók interneten publikálták.

2. ábra: Intézeti tanácskozás

A Bukarestben élő magyarok identitás-állapota c. kutatást elméleti felkészülés és több napos terepkutatás előzte meg. 2006 nyarán kezdődött a romániai magyar és román nemzettudati stratégiák feltárása az ünnepekre készülés tükrében. A kutatás része a romániai rendszerellenes társadalmi aktivitás történeti korszakainak utóvizsgálata, főleg az 1956–57-es történelmi jelentőségű lázadások feltérképezése. A kutatás anyagából számos publikáció készült, a gazdag anyagot 11 romániai nagyvárosban vándorkiállításokon, valamint kormányközi tárgyalások háttéranyagaként mutatták be.

A társadalmi versenyképesség c. kutatási program keretében empirikus vizsgálat folyt a hazai öt növekedési/fejlesztési pólus körében. A kutatás öt vidéki nagyváros: Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs, Szeged önkormányzatainak fejlesztési terveit, stratégiáit vizsgálta, áttekintette az adottságokat, lehetőségeket és a szűk keresztmetszeteket. A kapott eredményeket kiértékelte, azokról összefoglalók készültek.

A pályakezdők problémáinak vizsgálatára Jász-Nagykun-Szolnok megye két halmozottan hátrányos helyzetű kistérségében került sor, összesen 18 településen, az itt élő 20–29 évesek körében. (A minta nagysága 1128 fő volt.) E fiatalok pályá- és életkezdése már a rendszerváltás utánra esik. A kilencvenes évek gyors gazdasági, munkaerő-piaci, társadalmi és iskoláztatási változásai közvetlenül rontották többségük életesélyeit. A munkaerőpiacra kilépő fiataloknak mindössze fele (52%) tudott elhelyezkedni a végzést követően, míg a másik fele kénytelen volt megelégedni valamely inaktivitást jelentő státussal. Többségük pesszimistán tekint a jövő elé, a jelenleg állásban lévők közel fele (46%) is tart munkahelye elvesztésétől.

A magyar kultúra esélyei c. kutatás során készült könyv összefoglalja a vonatkozó nemzetközi kutatásokat, a kultúra és a társadalom viszonyára vonatkozó kérdéseket, ismerteti a több évtizedes (1968-ban kezdett) kultúra-vizsgálatok eredményeit, részletesen bemutatja a legújabb (2004-es) reprezentatív felmérés adatait nemzetközi összehasonlítás alapján. Foglalkozik a közösség és kultúra, közösség és ifjúság változó viszonyának kérdésével is, és külön fejezet elemzi a kultúrpolitikára vonatkozó nemzetközi kutatásokat, és a magyar kultúrpolitika lehetőségeit.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

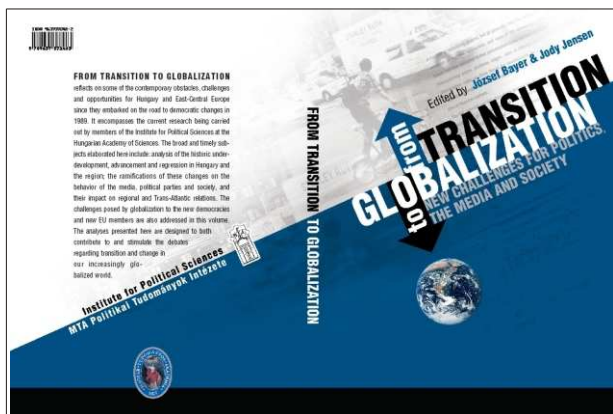
Az intézet munkatársai tanítanak a nagy egyetemeken folyó politikatudományi doktori iskolákban, illetve óraadók egyetemeken és főiskolákon. Több kutató oktatott 2006-ban felkérésre külföldi egyetemeken (USA, Franciaország, Spanyolország, Ausztria, Németország, Olaszország, Románia, Csehország).

Jelentős a munkatársak részvétele a nemzetközi és a hazai tudományos közéletben, s többen szakértői feladatokat is végeztek. Az intézet periodikái (Politikatudományi Szemle, Central European Political Science Review, Etnoregionális Munkafüzetek, Műhelytanulmányok a Magyar Elektronikus Könyvtárban) a szakmai jelenlét fontos tényezői.

A hazai pályázatok körül kiemelten fontosnak tekinthető két, az MTA elnöki keretében elnyert pályázat:

- Elkészült – és 2007 márciusában megjelenik – a *From Transition to Globalisation. New Challenges for Democracy, the Media and Civil Society* című, a magyar társadalom átalakulásának folyamatát, társadalmi, politikai, gazdasági jellemzőit bemutató angol nyelvű kötet (3. ábra).
- A 2001-ben az Európai Bizottság támogatásával indult Európai Társadalomtudományi Elemzések (European Social Survey, ESS) kutatást Magyarországon a Politikai Tudományok Intézete és a Szociológiai Kutatóintézet végzi konzorciumi együttműködésben. A hosszú távra tervezett összehasonlító európai kutatás

harmadik (2006. évi) adatfelvételi hullámához kapcsolódó feladatok elvégzését az MTA elnöki keretéből elnyert pályázat tette lehetővé. Az adatfelvételi pályázaton nyertes Magyar Gallup Intézet reprezentatív mintáját az ESS központ 2006 novemberében fogadta el. A személyes interjúkra épülő adatfelvétel 2006. november – 2007. január között zajlott.

E két pályázat mellett az intézet publikációs támogatásokat nyert el a Nemzeti Kulturális Alaptól, és az ország lemaradó kistérségeinek és régióinak problémáival, fejlesztési lehetőségeivel, a fiatalok helyzetével foglalkozó kutatást minisztériumi pályázati támogatással végezhetette el.

3. ábra

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Az intézet tíz nemzetközi pályázatából öt kutatás fejeződött be 2006-ban, három új nemzetközi kutatás (köztük két EU F6-os projekt) kezdődött.

A nemzetközi együttműködésben kutató témákban rendezett magyarországi és külföldi konferenciák, workshopok mellett továbbra is számottevő volt a munkatársak külföldi ösztöndíja, konferencia meghívása, szakértői megbízása. Folytatódott az együttműködés a határon túli magyar kutató és felsőoktatási intézményekkel. Intenzív az intézet kutatási együttműködése a csíkszeredai (Románia) KAM- Regionális és Antropológiai Kutatások Központjával (közös kutatások, kiadványok, munkaértekezletek).

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Balogh István: *Igazságosság és politika*. L'Harmattan, Budapest, 2006, 441.

Bayer József – Vasali Zoltán (szerk.): *Távol és közel. Tanulmányok a nemzetközi kapcsolatok körében*. ZSKF, Budapest, 2006, 250.

Böhm Antal (szerk.): *A helyi hatalom és az önkormányzati választások Magyarországon 1990–2002*. MTA PTI, Budapest, 2006, 421.

Fricz Tamás: *Az árok két oldalán – a magyar demokrácia természetrajza*. XXI. Század Intézet, Budapest, 2006, 333.

Galló Béla: *Szociáldemokrácia és globalizáció*. Dieta, Budapest, 2006, 137.

Hankiss Elemér: *Félelmek és szimbólumok. Egy civilizációelmélet vázlatja*. Osiris, Budapest, 2006, 414.

Kéglér Ádám: *Érdekvényesítés az Európai Unióban*. MTA PTI, Budapest, 2006, 196.

Kéri László – Szabó Andrea (szerk.): *Elszalasztott esélyek*. MTA Politikai Tudományok Intézete, Budapest, 2006, 245.

Kiss Balázs (szerk.): *Távolabb a médiától! Politikai kampányok Magyarországon 2004-ben*. L'Harmattan, Budapest, 2006, 246.

Kovács Imre (szerk.): *Társadalmi metszetek. Érdekek és hatalmi viszonyok, individualizáció és egyenlőtlenség a mai Magyarországon*. Napvilág, Budapest, 2006, 530.

Kulcsár Kálmán: *Az új politikai rendszer és a magyar valóság*. MTA TK, Budapest, 2006, 95.

Lévai Imre: *A komplex világrendszer evolúciója. A globális és regionális politikai gazdaságtan alapvonalai*. Akadémiai, Budapest, 2006, 201.

Tanulmányok

Stumpf István: *Új államépítés – Alkotmányos és kormányzati kihívások*. In: Gombár Csaba (szerk.): *Túlterhelt demokrácia – Alkotmányos és kormányzati alapszerkezetünk*. Századvég, Budapest, 2006, 69–108.

Szabó Márton: *Politikai idegen. A politika diszkurzív szereplőinek elméleti értelmezése*. L'Harmattan, Budapest, 2006, 236.

Szalai Erzsébet: *Az újkapitalizmus – és ami utána jöhet...* Új Mandátum, Budapest, 2006, 165.

Szigeti Péter: *Norma és valóság. Válogatott tanulmányok a jogelmélet, az alkotmányjog és a politikaelmélet köréből*. Publicationes Jaurinensis op. 8. Széchenyi István Egyetem, Győr – MTA PTI, Budapest, 2006, 387.

Tölgyessy Péter: *Túlterhelt demokrácia*. In: Gombár Csaba (szerk.): *Túlterhelt demokrácia – Alkotmányos és kormányzati alapszerkezetünk*. Századvég, Budapest, 2006, 109–145.

Vitányi Iván (szerk.): *A magyar kultúra esélyei*. MTA TK, 2006, 327.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Bayer József

Intézeti átlaglétszám ¹ : 54		ebből kutató ² : 40
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 187		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 17	idegen nyelven: 1
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 9	idegen nyelven: 5
egyéb kötet ⁶	magyarul: 4	idegen nyelven: 3
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 46	idegen nyelven: 4
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	10
tanulmánykötetben	magyarul: 72	idegen nyelven: 16
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 122	idegen nyelven: 32
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	209	ebből nemzetközi: 71
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	51	ebből nemzetközi: 23
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	83	ebből külföldön: 16
opponensi vélemény összesen:	146	ebből külföldön: 19
egyéb szakértői vélemény:	102	ebből külföldön: 5
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	9	ebből külföldön: 4
tagság összesen:	87	ebből külföldön: 14
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 0 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 36		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	16	Doktori iskolát vezetőik száma: 4
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	96	Gyakorlati kurzusok száma: 0
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	10	A támogatás összege: 19 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	2	A támogatás összege: 10 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	10	A támogatás összege: 52 M Ft
Ebből EU-forrásból:	7	A támogatás összege: 36 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	18	A támogatás összege: 46 M Ft

RÉGÉSZETI INTÉZET

1014 Budapest, Üri u. 49.; 1250 Budapest, Pf. 14

Tel.: 356-4567; fax: 224-6719

E-mail: balint@archo.mta.hu; honlap: www.archo.mta.hu

I. Az intézet fő feladatai a beszámolási évben

A Kárpát-medence és történetileg kapcsolódó vidékeinek, a történeti Magyarország régészetének a társtudományokkal együttműködve történő művelése és értelemszerűen az egyetemes régészeti kérdések kutatása a nemzetközi tudományos munkamegosztás keretei között. Napjainkban ez a hagyományosan a 20. század elején őstörténeti és történeti korszakokra bontott kutatás a természettudományokkal való szorosabb együttműködés következtében ismét egyfajta integrálódó fázisba érkezett: a környezettörténeti és a történeti genetikai kutatások több kort felölelő eredményei a régész kutatókat is arra ösztönzik, hogy nagyobb területen, hosszabb időszakokon áthúzódó kulturális – és az egykori társadalom szerkezetéről és változásairól valló – jelenségeket is vizsgáljanak. Az intézet célkitűzése az, hogy kutatási spektruma felölelje a neolitikumtól a késő középkorig terjedő időszakot, ezen belül azonban jól érzékelhető a koncentráció az őskor idősebb szakaszára (az élelemtermelésre való áttérés időszaka, neolitikum, rézkor, kora- és középső bronzkor), valamint a korai középkor, az államalapítás és a magyar középkor időszakára. Az intézeti régész kutatók kilencven százaléka e korszakokkal foglalkozik. A munkatársak őskori vallástörténethez, a középkori magyar történelemhez kapcsolódó, valamint római kori és középkori numizmatikai kutatásokban is részt vesznek. Valamennyi kutatott periódus nemzetközi együttműködés közepette folyik.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Magyarország Régészeti Topográfiája (MRT)

Megalakulása után ezt a témát az intézet egyik fő feladatákként vállalta magára, mivel tudományosan és a régészeti lelőhelyek védelme szempontjából indokolt és szükséges, országos jelentőségű munka volt. Törvénymódosítások következtében azonban a topográfia hagyományos feladatait 2003-tól a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KÖH) vette át: a minden település számára kötelezően kialakítandó rendezési tervhez készített hatástanulmányokat ez a szervezet hagyja jóvá és gyűjti saját adatbázisában. A megváltozott törvényi környezet és a vidéki kollégák – más elfoglaltság miatt – együttműködési készségének teljes hiánya együttesen vezetett az MRT-program átalakulásához, egyedül a gödöllői és aszói járás félbemaradt kötetei folytatását szorgalmazza az új Pest megyei múzeumigazgató. Mindezek mellett le kell szögezni, hogy bár a hatósági jogkör és feladatok a KÖH illetékessége, az intézet elmúlt öt évtizedében felhalmozott óriási szakmai tapasztalat és tudományos kutatómunka folytán egyszerűen lehetőségük és kötelességük is e feladatok folytatása.

A terepbejárások hatékonyságát, a lelőhelyek ellenőrzését nagymértékben segítette a légifényképezés. A Tolna megyei földvárakról szóló monográfia csaknem teljesen elkészült, folytatódott a Pest megyei földvárak légifényképes felmérése is. A *Régészeti*

kutatások Magyarországon c. sorozatban évente közlik a légi feltárásokkal kapcsolatos eredményeket.

Az intézetnek az utóbbi évtizedben végzett egyetlen, intenzív topográfiai jellegű programja a Kerka-völgyi mikrorégiós kutatás volt, amely során 58 új lelőhely került elő. Az újkőkortól a késő középkorig terjedő mintegy 7000 éves időszak topográfiai, korszakonként végzett történeti értékelő és természettudományos vizsgálatok eredményeivel kiegészített monografikus feldolgozása 5 intézeti és 9 külső szerző tollából – az MTA elnöke által biztosított külön keretnek köszönhetően – 2006-ban napvilágot látott (Antaeus 28.). Ezzel az intézet részéről befejezettek tekinthető az az 1979-ben tett vállalása, amelynek során a Kis-Balaton vidékétől a nyugati országhatárig három nagy terület teljes vizsgálatával alkotott és publikált kutatási körképet az elmúlt évezredek ottani megtelepülésének történetéről.

Őskori társadalom- és településrégészeti kutatások

Az intézet őskorral foglalkozó kutatói elsősorban egy-egy mikrorégió intenzív és multidiszciplináris szempontú kutatásával kapcsolódnak nemzetközi programokhoz. A Kerka-völgyi program újkőkori része jelentős eredményeket hozott az élelemtermelés kialakulásának korszakát vizsgáló hazai és külföldi, elsősorban nyugat-európai és észak-amerikai kutatók körében. Az egyik, itt feltárt lelőhely közlését is tartalmazó monográfiát a Science is idézi, egy kutató ugyanott a Kárpát-medencei neolitik kutatásokról írt társszerzőként egy tanulmányt. Ennek a témának köszönhetően egy munkatársuk meghívást kapott a Harvard Egyetemre (Department of Anthropology – Peabody Museum), ahol a neolitizáció új Kárpát-medencei eredményeiről tartott egyetemi előadásokat és konzultációt.

A University of Wales és az intézet együttműködési programja keretén belül – a korábbi topográfiai kutatások által felfedezett lelőhelyről – elkészült az ecsegfalvi (Békés megye) kora újkőkori település leletanyagának feldolgozása, amelyet nem kis részben az intézet kutatói végeztek. Az itt talált kerámia jellege és a radiokarbon-kezelés közötti ellentmondások feltárása és a megoldási javaslat jelentős új eredmény a termelő gazdálkodás kialakulásának kutatásában.

A Brit Tudományos Akadémiával kezdődött további együttműködés fontos állomása volt az intézeti M7 autópálya ásatások során feltárt lelőhelyről, Balatonszárszóról származó újkőkori sírok csontmintáinak stabilizotóp- és radiokarbon-vizsgálata (1. ábra).

A Regöly határában fekvő középső kőkori lelőhely feltárásának célja a Kr. e. 6. évezredi vadász-gyűjtögető alaplakosság és a balkáni földművelők kapcsolatának, keveredésének jobb megismerése a Dél-Dunántúlon. A több száz, rétegből származó kőeszköz mellett 2006-ban egy középső kőkori épület maradványai is előkerültek. OTKA pályázati támogatásból kezdődhetett meg a Fajsz környéki kora- és középső neolitikum kutatása is: Fajsz–Garadomb lelőhelyen három szondát nyitottak, és Fajsz–Kovácsfalom tell-települést geodéziailag felmérték. A kutatások a regölyi ásatással együtt adnak értékelhető képet a vidék élelemtermelésre történő átalakulásának legfontosabb fázisairól.

Elkészült az a monográfia, amely az intézet egy fontos régi ásatásának közlésére és értékelésére vállalkozott az ásató halála után. A polgár-csöszhalmi késő neolitikus

tell-településről szóló könyv Oxfordban jelenik meg, a BAR Central European Series 4. köteteként, a magyar Archaeolingua kiadóval együttműködésben.

Az M6-os autópálya megelőző feltárásainak egyikén, a Bátaszék melletti Alsónyéken a késő neolitikus lengyeli kultúrának egyedülálló leletei kerültek elő: a feltárt hosszúházak, az oszlopvázas sírípítmények alatt nyugvó csontvázak, gazdag tengerikagyló ékszerek és messze földről odahozott obszidián és más kő nyersanyagok olyan jelentőségűek, hogy a szokásos régészeti és antropológiai feldolgozás mellett a geológiai, radiokarbon-adatok, stabilizotóp- és stronciumizotóp-adatok, DNS-vizsgálatok is szükségessé váltak.

Az ELTE Régészettudományi Intézetével és a Magyar Nemzeti Múzeummal együttműködésben – az évtizedek óta a magyar régészet nagy adósságaként számontartott – budakalászi késő rézkori temető feldolgozása során 2006-ban elkészült a katalógus szakmai lektorálása. A társtudományok vizsgálatainak eredményei is rendelkezésre állnak már (antropológia, kagylók és csigák, egyéb állatsontok elemzése, kagylókon végzett stabilizotóp-vizsgálatok).

A Marburgi Egyetemen közösen végzett sopron-krautackeri feltárás volt a témája az intézet immár hagyományos novemberi konferenciájának, amelyen a magyar és német résztvevők mellett osztrák, cseh, szlovén, szlovák és horvát kutatók tartottak előadást.

1. ábra: Újkőkori és rézkori telep (Balatonszárszó)

Római Birodalom és peremterületei

Zala megyében elsősorban a szlovéniai vasútépítést megelőző ásatások során kerültek elő új római lelőhelyek, ezekkel összefüggésben Zalalövön a múzeum raktárában folyt a régebbi feltárások leletanyagának leltározása, rendezése. A Kerka-völgyi mikroégiós kötetben három, a terület római kori emlékeit értékelő tanulmány is megjelent. Numizmatikai stúdiumok keretébe tartozik az az újrameghatározó és leltározó munka, amelyet egy kutató a szentendrei Ferenczy Múzeumban és az Aquincumi Múzeumban őrzött éremleletekkel kapcsolatban végzett.

Az ókori, kelet-magyarországi barbár törzsek életével foglalkozó kutatás során az M3-as autópálya-program tiszaföldvári, ménfőcsanakai, kállói, szurdokpüspöki, kazári, mezőszemerei és kompolti lelőhelyét dolgozták fel.

Az ország határain kívül is folyt római korról kapcsolatos kutatás: az olaszországi San Potito-ban nemzetközi együttműködés keretében az intézet kutatói több mint két évtizede végeznek feltárásokat. 2006-ban egy kisebb ásatás mellett főként raktári munka zajlott, valamint az építészeti leletek, mozaikok és stukkók feldolgozása. Egy, a feltárásokat értékelő tanulmánykötet is elkészült, megjelenése 2007-ben várható.

Az őskori, klasszikus, késő római és kora keresztény kultúra afrikai világát kutató világszerte elismert nubiológus munkatárs 2006-ban elsősorban egy, az őskor évezredein átívelő monográfia fejezetein dolgozott, amely Núbia és Egyiptom kapcsolatainak történeti-régészeti és művészettörténeti elemzésére vállalkozik.

Avarok, magyarok és szomszédai

A Magyar Nemzeti Múzeummal közösen kiadott - egyértelmű nemzetközi elismeréssel fogadott – *Monumenta Germanorum Archaeologica* és *Monumenta Avarorum Archaeologica* sorozat egy-egy új kötettel gazdagodott.

A szóládi langobard temető ásatása és feltárása német együttműködésben zajlott, az első közlemény elkészült a *Germania* c. folyóirat számára.

A Magyar Nemzeti Múzeummal közösen Mosaburg/Zalaváron és környékén folyó kutatás célja a Dunántúl 9. századi központjának ásatásából származó teljes emlékanyag közlése. 2006-ban sikerült meghatározni és legnagyobb részt feltárni Zalavár-Várszigeten a Hadrianus zarándoktemplom déli oldalához csatlakozó palotaegyüttest (*palatiumot*), ami a Karoling-korban a salzburgi érsekek szálláshelye volt.

Az alsó-ausztriai Gnadendorfban napvilágra került jelentős honfoglalás kori lovassírral foglalkozó nemzetközi kutatócsoport munkájában két intézeti munkatárs vett részt, 2006-ban két idegennyelvű tanulmánykötet is megjelent erről a témáról. Nagy jelentőségűek a magyar honfoglalás korának kelet-európai (orosz, fehérorosz, ukrán) földön található emlékeinek, valamint egy legújabbban Bulgáriában ismertté vált magángyűjteményben őrzött leleteinek felgyűjtése.

Középkori kutatások

A Medium Regni – Királyi központok c. NKFP-pályázat új lendületet és anyagi fedezetet nyújtott a korábban már feltárt várak, királyi lakóhelyek feldolgozatlan

emlékanyagának méltó, monografikus formájú közlésére és egy összefoglaló tanulmánykötet megírására. A környezet- és iparrégészeti vizsgálatok sok vonatkozásban gazdagították a kutatást.

A középkori Székelyföld régészeti kutatása c. program során egy nemesi udvarház monografikus feldolgozásához véget értek a helyszínen folytatott kutatások: a fotókból és profilrajzokból mintegy 100 képtábla készült el. Teljessé vált a kapcsolódó okleveles anyaggyűjtés, és lezárultak a kapcsolódó természettudományos vizsgálatok, valamint az állatcsont-leletek feldolgozása.

A középkori Magyarország és a Balkán kapcsolatait kutató *Bevezetés a Balkán középkori régészetébe* c. értekezés szövege elkészült. Intézeti munkatársak szerkesztésében jelent meg a várkutató Nováki Gyula születésnapjára tanulmánykötete. A középkori régészet- és természettudományos kutatás határmezsgyéjére tehető annak az adatbázisnak a feltöltése és értékelése, amely a középkori Magyarország halastavaira, vízgazdálkodására vonatkozó forrásokat gyűjtötte egybe.

A Régészeti Intézet, az ELTE Régészettudományi Intézet és a Magyar Nemzeti Múzeum közösen szervezett Visegrádon konferenciát *A magyarországi közép- és kora újkori régészet legújabb eredményei* címmel.

Természettudományos kutatások

Az *Archeogenetikai Laboratórium* laboratórium munkáját ebben az évben három feladat határozta meg: folytatták az NKFP-projektet, a mainzi Institut für Anthropologie molekuláris genetikai laboratóriumával együttműködve, a szőládi ásatásra alapozva elkezdtek egy langobard-projektet; illetve egy Kárpát-medencei kora-neolitikus kutatási témát, valamint az M6-os autópálya Tolna megyei szakaszán feltárt lengyeli kultúrához tartozó temetkezések mintáinak begyűjtését.

Az MTA SZBK Genetikai Intézetével közös NKFP-projekt újabb 9–11. századi lelőhelyek mintáinak mitokondriális (vagyis az anyai származásról valló) DNS-vizsgálatát végezte el. Ezek egy részét külföldi gyűjteményekből, vagy az intézet régészeti kapcsolataira alapozva sikerült beszerezni. Kiemelkedő és a honfoglalás kori régészet egyik alapvető terminológiai kiindulópontját újraértelmezésre készítő eredményeket hozott a korábbi NKFP-projekt keretében feltárt harkai 10. századi kiscsaládi temető vizsgálata: 25 sírből 21 minta esetében végeztek DNS-vizsgálatot, amely megállapította, hogy a túlnyomórészt női sírokat tartalmazó temetőben belső rokonsági viszonyok nem voltak. Sikerült a kronológiai igényeknek megfelelő mintát szerezni Horvátországból és Ausztriából is.

Az év folyamán több változtatást hajtottak végre, melyek arra irányultak, hogy a laboratórium technológiai folyamatai megfeleljenek az egyre szigorúbb nemzetközi vizsgálati protokolloknak. Szeparált minta-előkészítőt sikerült létrehozni, valamint egy új PCR-boksz segítségével jobban el tudják osztani az izolálási-összemérési munkafázisokat.

2006 augusztusában előadással és poszterrel szerepeltek Budapesten az Európai Antropológiai Társaság kétévenként megrendezésre kerülő kongresszusának Populációgenetikai szekciójában.

Az intézetben folyó *antropológiai kutatások* elsősorban az intézeti feltárások embercsont-anyagát, részben az archeogenetikai mintavétellel összefüggésben vizsgálható emberi maradványokat vizsgálták.

Geológus, botanikus, zoológus munkatársaik segítségével az elmúlt évben is fontos eredmények születtek: ezek az előző évben lezárult NKFP-program eredményeinek közléséből és az intézetben folyó új kutatási programokhoz kapcsolódó talajfúrásokból, a minták értékeléséből álltak.

Az elsőhöz tartozik az NKFP résztvevői által megírt és intézeti munkatársak által szerkesztett, megjelentetett *Environmental archaeology in North-Eastern Hungary* c. tanulmánykötet (VariaArchHung 19.), valamint egy másik nyomdakész állapotban lévő angol nyelvű tanulmánykötet a Dunántúl környezettörténetéről. Mindkét kötet jellemzője, hogy a vizsgált terület sok évezredes környezettörténeti és régészeti, településtörténeti kutatási eredményeit együtt, egymást kiegészítő módon közli. Az NKFP/NKTH-program befejezése után is számos nemzetközi fórumon tartottak a résztvevők előadást, illetve szerepeltek a projekt eredményeit ismertető tanulmányokkal rangos folyóiratokban, konferencia-kötetekben.

Autópályás ásatások

2006-ban az M7-es autópálya-feltárásokkal kapcsolatos feladat már csak a Somogy megyei szakaszán feltárt lelőhelyek feldolgozásának koordinálása, a Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságával kötött szerződések határidőre történő végrehajtása volt, mivel maguk az ottani intézeti ásatások befejeződtek. Szerződést kötöttek a balatonöszödi badeni telep, a balatonkeresztúri őskori és középkori, a tikosi és balatonszemesi lelőhelyek késő bronzkori és kelta-római anyagának elsődleges feldolgozására. Ennek keretében három kutató három külső munkatárssal együtt átnézte és feldolgozásra kiválogatta a hatalmas kerámiaanyagot.

Az M6-os autópálya Tolna és Baranya megyei szakaszának megelőző régészeti feltárásaiban az intézet köznyelven, illetve az Archeosztráda Kft-n keresztül vett részt. Tolna megyében 14 ezer m²-t tártak fel egy nagy felületű lengyeli lelőhelyen. A terület stratigráfiailag rendkívül bonyolult és nagymértékben fedett, többszöri humuszosítást igényelt. Baranya megyében három jelentősebb felületen dolgoztak. Ezek közül is kiemelkedik a Szebény melletti késő római kori villa és villagazdaság, amelynek egy eddig ismeretlen rendeltetésű részét sikerült feltárni. Növeli a lelőhely jelentőségét, hogy a késő római időszakból ilyen nagy kiterjedésű villát nem ismerünk. A Nemzeti Autópálya ZRt. a lelőhelyre tervezett hídfőt át fogja terveztetni. Szintén Szebény mellett kerültek elő egy középkori falu maradványai és az ősz folyamán egy Kr. e. 6. évezredből származó, a Starčevo-kultúrába keltezhető lelőhely.

Az intézet 2006-os ásatásai között nagy jelentőségű az Abony-Turjányos rézkori lelőhelyen végzett (a Wienerberger Téglagyár agyagbányászását megelőző) több hónapos munka. Két munkatárs vezetésével 23 ezer m² humuszosított felületen csaknem 19 ezer m²-en tártak fel Kr. e. 3000 körüli telepjelenségeket és különleges, tömeges temetkezéseket. Az eddig feltárt 88 késő rézkori objektum között áldozati gödrök is akadnak, az 51 temetkezés egy része pedig emberáldozat lehetett.

Restaurálás

Az intézetben folyó kutatás elképzelhetetlen a restaurátorok munkája nélkül; az ugyanis nem merül ki a leletanyag helyreállításában, hanem a tárgyak rekonstrukcióját, sőt újraértelmezését teszi lehetővé. Három kerámia- (2. ábra) és két fémrestaurátor

szakmai munkája országos viszonylatban is kiemelkedő, az intézeti ásatások leletanyagán kívül külső felkéréseket is kapnak; így az autópályás megelőző feltárásokból származó régészeti leletek restaurálásának az intézet lett az egyik fő központja (3–4. ábra). Számos, az M7-es autópálya megelőző feltárásai során előkerült lelőhely leletanyagának restaurálását végezték: a szőládi ásatás aranyleleteiből (almandinköves fibulák) és a balatonszárszói ásatás középkori öveiből nagy figyelmet és sok időt igénylő munkával reprezentatív tárgyakat restauráltak. Kiemelendő lelet továbbá egy római bronzserpenyő (Tikos).

2. ábra: Edény a balatonszárszói telepről

Fotóműhely és grafikai részleg

A feldolgozó munka, a publikáció előállításának elengedhetetlen feltétele a képanyag, rekonstrukciók, térképek és egyéb felmérések készítése. A fotóműhelyben egy új munkatárs már kizárólag digitális felvételek képfeldolgozásával foglalkozik, az ő régészeti leletekről készített művészi fotóiból kiállítás nyílt a Vár Társadalomkutató Központjában, amelyet a széles nagyközönség is hónapokig látogathatott.

A hagyományos eljárásokat egyre inkább háttérbe szorító számítógépes adatfeldolgozás és előkészítés korszerű technikai háttere a közelmúltban megvalósult. A legtöbb publikáció képanyaga szerkesztett, elektronikus formában kerül a nyomdába. Az elmúlt évben már az intézetben készült el nyolc kötetnek, valamint számos tanulmánynak a teljes képfeldolgozása. Gyarapodott a számítógépen tárolt térképállomány is.

Könyvtár

Könyvtárfejlesztéssel csupán 25 szakkönyvet és 31 folyóiratot vettek mintegy egymillió forint értékben, melyet jól kiépített cserekapcsolatokkal ellensúlyoztak: a mintegy 400 szakmai partnerüktől intézeti kiadványokért cserébe kapott 268 könyvvel és 275 folyóirattal gyarapodtak.

Átálltak a vári társadalomtudományi intézetek által egységesen bevezetett Huntéka integrált könyvtári rendszerre. A korábban egyedi fejlesztésű nyilvántartó programba felvitt adatok konverziója megtörtént.

Adattár

Az intézetben őrzött fotók, rajzok, geodéziai felmérések, kéziratok, hagyatékok megőrzése és jól áttekinthető tárolásuk az Adattár feladata. Ez az év jelentős változást hozott az adattár számára, új helyre, az egykori tanácsterembe költözött. Egyidejűleg a mintegy 1000 db-os kéziratállomány kétharmada részben selejtezésre, részben könyvtárba került, vagy kérésre a szerzője visszakapta. Lezajlott a 2005-ig beletárolt 61 606 db-os diaállomány revíziója, valamint év végéig több mint 3500 kép szkennelése készült el. Bekerültek az adattárba az intézet fotóműhelyében 2005–2006-ban készült digitális fényképek. Elkészült a számítógépes rajzleltár. Az Adattár éves gyarapodása 2099 leltározott tétel.

3. ábra: Fibula a szóládi langobard temetőből (6. század első fele), restaurálás előtt és után

4. ábra: Őcsény, kályha oromdísz (15. század)

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Részvétel a felsőoktatásban

Az intézet 15 kutatója vett részt az egyetemi alapképzésben (ELTE Régészettudományi Intézet, Miskolci Egyetem, Pécsi Tudományegyetem, SZTE Földtani és Ásványtani Tanszék), közülük 10 kutató részt vesz doktori iskolák munkájában is (ELTE Régészettudományi Intézet, Egyiptológia Tanszék; SZTE Földtani és Ásványtani Tanszék). Több kutató vezet múzeumi gyakorlatot, témavezetője, illetve konzulense szakdolgozatoknak. 10 kutató összesen 40 doktori értekezést irányít. Egy kutató az ufai egyetemen tartott előadássorozatot.

Tudományos projektekben együttműködő belföldi szervezetek

Aquincumi Múzeum (albertfalvai ásatások); Bács-Kiskun Megyei Múzeumigazgatóság (fajszi őskori kutatások, honfoglalás kori korpusz); Békés Megyei Múzeumigazgatóság (régészeti topográfia, angol-magyar együttműködés); Budapesti Szépművészeti Múzeum (őskori tárgyak meghatározása és feldolgozása, egyiptológiai kutatások); Budapesti Történeti Múzeum (Királyi Központok c. program); Budapest, Collegium Budapest (nemzetközi konferenciák szervezése); Debreceni Egyetem Ásvány- és Földtani Tanszéke (őskori petrográfiai vizsgálatok); Debrecen, Déri Múzeum (gnadendorfi sír-kutatás); ELTE Egyiptológia Tanszék (egyiptomi őskori patintott kőeszközök feldolgozása); ELTE Geofizikai Tanszék (negyedidőszaki éghajlati változások kutatása); ELTE Közzetani-Geokémiai Tanszék (geoarcheológiai vizsgálatok); ELTE Régészettudományi Intézet (doktori iskola, állatsont-meghatározások, rézkori leletanyag-feldolgozás); Esztergomi Balassi Bálint Múzeum (Királyi Központok c. program); Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumigazgatóság (vaskori kutatás, Sopron-Krautacker, Ménfőcsanak, Lébény lelőhelyek feldolgozása); Heves Megyei Múzeumok (honfoglalás kori korpusz, autópályás lelőhelyek feldolgozása); Kalocsai Viski Károly Múzeum (fajszi kutatások, honfoglalás kori feltárások és kiállítás rendezése); Keszthely, Balatoni Múzeum (antropológiai kutatás); Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok (honfoglalás kori korpusz); Magyar Nemzeti Múzeum (a csőszhalmi ásatás feldolgozása, késő rézkori temető-feldolgozás, Zalavár-projekt, állatsont-meghatározások, kőeszköz-meghatározások, Kerka-völgyi mikrorégiós feldolgozás, langobárd, avar kori és honfoglalás kori korpusz, gnadendorfi sír-kutatás, keleti kerámia Magyarországon a 16–17. században, visegrádi konferencia); Nógrád megyei Múzeumok (leletmentő ásatások); Nyíregyházi Jónás A. Múzeum (gnadendorfi sír-kutatás); Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága (Abony – megelőző régészeti feltárás); Somogy Megyei Múzeumok Igazgatósága (autópálya-építést megelőző feltárások, közös kiadvány, kiállítás-rendezés); Százhalombatta, Matrica Múzeum (régészeti park); Szegedi Biológiai Központ (történeti genetika, ennek kapcsán valamennyi megyei múzeummal együttműködésben vannak); Szeged, Földtani és Őslénytani Tanszék (palinológiai, makrobotanikai, geológiai, talajkémiai vizsgálatok); Szekszárd, Wosinsky Mór Múzeum (a Dunántúl neolitikuma, S-9-es út megelőző feltárásainak feldolgozása, Decs–Ete középkori mezőváros kutatása); Szentendre, Ferenczy Múzeum (szentendrei római tábor, budaörsi későkelta–római telep, budakalászi avar temető és pilisi középkori anyag feldolgozása); Zala Megyei Múzeumigazgatóság (Kerka-völgyi mikrorégiós program, Zalalövő-projekt, vasútépítést megelőző feltárások, Zalavár-projekt).

Kapcsolat a gazdasági élet szereplőivel

Az év folyamán szponzorálási megállapodást kötöttek a Merck Kft-vel, valamint a Siemens magyarországi vállalatával. Jelentős partnerük még a Wienerberger ZRt. és a Nemzeti Autópálya ZRt.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Külföldi együttműködő szervezetek

Aquilai Egyetem (San Potito-i ásatások); Berlin, Freie Universität (DAAD); Bochumi Egyetem (DAAD); Bolgár Tudományos Akadémia (kora középkori kapcsolatok); Brit

Tudományos Akadémia, National Environment Research Council (balatonszárszói radiokarbon, izotóp-vizsgálatok); Brüsszel (Culture 2000-program); Cardiff, Egyetem (Ecegfalva-projekt, közös könyvkiadás); Deutsches Archäologisches Institut, Frankfurt (Corpus der Römischen Funde im Barbaricum-sorozat); Deutsche Forschungsgemeinschaft (fajsi őskori feltárások); Geistwissenschaftliches Zentrum. Geschichte und Kultur Ostmitteleuropas (GWZO), Leipzig (Fenékpuszta-projekt); Institut für Ur- und Frühgeschichte, Wien (neolit körárkok kutatása, karoling-kori díszkerámia, gnadendorfi sír); Marburgi Egyetem (DAAD-program); Norvég Tudományos Akadémia (ókortudomány); Orosz Tudományos Akadémia, Moszkva (kurgán-projekt, Kr. u. 1. évezred); Osztrák Tudományos Akadémia (kelta program, római szobrászati emlékek feldolgozása); Peking, Egyetem, Ökológiai Tanszék (TÉT együttműködés); RGZM, Mainz (gnadendorfi sír, Culture 2000 projekt); Saarbrücken, Egyetem, Institut für Ur- und Frühgeschichte (közös könyvkiadás); Soprintendenza Archeologica dell'Abruzzo, Chieti (San Potito); Stadtarchäologie Wien (Vindobona-kutatások); székelyföldi múzeumok (középkori kutatások); Szlovák Tudományos Akadémia, Nyitrai Régészeti Intézet (római kerámia, a barbaricum, korai és javaközépkor régészeti kutatása, honfoglalás kori korpusz); Tallinn, Institute of Ecology (TÉT együttműködés); Tübingeni Egyetem, Ős- és Koratörténeti Tanszék (fajsi kutatások); University of Wales, School of History and Archaeology (az Alföld neolitikuma); Wisconsin, Egyetem (Fulbright ösztöndíjas, Kapos-Koppány völgyi őskori program); Würzburgi Egyetem (ókortudomány).

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Archaeology and settlement history in the Kerka valley – SW Hungary. Antaeus 28 (ed.: Eszter Bánffy) Budapest, 2006, 383.

Research on the Prehistory of the Hungarians: a Review (ed.: Balázs Gusztáv Mende) Varia Arch. Hung. XVIII. Budapest, 2006, 406.

Environmental Archaeology in North-Eastern Hungary (eds: Erika Gál–Imola Juhász–Pál Sümegei) Varia Arch. Hung. XIX. Budapest, 2006, 426.

„Gondolják, látják az várnak nagy voltát” Tanulmányok a 80 éves Nováki Gyula tiszteletére. Szerk.: Kovács Gyöngyi–Miklós Zsuzsa. Budapest, 2006, 318.

Prohászka, Péter: Das vandalische Königsgrab in Osztrópataka/Ostrovány, SK. Monumenta Germanorum Archaeologica Hungariae 3. (Hrsg.: Éva Garam – Tivadar Vida) Budapest, 2006, 143.

Heinrich-Tamáská, Orsolya: Die Stein- und Glasinkrustationskunst des 6. und 7. Jahrhunderts bei den Awaren im Karpatenbecken. Monumenta Avarorum Archaeologica 8. (Hrsg.: Éva Garam – Tivadar Vida) Budapest, 2006, 227.

Tanulmányok

Ammerman, A. J., – Pinhasi, R. – Bánffy, Eszter: Comment on „Ancient DNA from the First European Farmers in 7500-Year-Old Neolithic Sites”. *Science* 312 (2006), no. 5782, 1875–1877.

Bánffy, Eszter: Eastern, Central and Western Hungary – variations of neolithisation models. *Documenta Praehistorica* 33, 2006, 125–142.

Bálint, Csanád: Der Reichtum der Awaren. „Fürstengräber” – Prunkgräber – Schatzfunde. In: C. von Carnap-Bornheim – D. Krause – A. Wesse (Hrsg.): *Herrschaft – Tod – Bestattung*. Verlag Dr. Rudolf Habelt Verlag GmbH, Bonn. *Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie* 139 (Bonn, 2006), 147–159.

Bálint, Csanád: Quedlinburg: Der erste Schritt der Ungarn nach Europa und dessen Vorgeschichte (Sackgassen, Fallen, Wahlmöglichkeiten). In: *Der Hoftag in Quedlinburg 973*. Hrsg.: A. Ranft. Akademie Verlag, Berlin, 2006, 29–35.

Bondár, Mária: Le chariot en Europe au Chalcolithique récent. In: *Premiers chariots, Premiers araires. La diffusion de la traction animale en Europe pendant les IV^{ec} et III^{ec} millénaires avant notre ère*. (Eds.: P. Pétrequin, R.-M. Arbogast, A.-M. Pétrequin, S. van Willigen, M. Bailly). *Collection de Recherches Archéologiques. Monographies* 29, CNRS Editions. Paris 2006, 225–237.

Gabler, Dénes: Un esempio di commercializzazione: Le province danubiane. In: *Territorio e produzione ceramiche. Paesaggi, economia e società in età romana* (a cura di S. Menchelli e M. Pasquinucci). Pisa, 2006, 365–380.

Szóke Béla Miklós: Nagy Károly hadjárata az avarok ellen 791-ben. (Feldzug Karls des Großen gegen die Awaren im Jahre 791). *Arrabona* 44 (2006) 497–522.

Takács, Miklós: Siedlungsgeschichtliche Auswertung. In: Daim, Falko – Lauerer, Ernst (Hrsg.): *Das frühungarische Reitergrab von Gnadendorf (Niederösterreich)*. Mainz, 2006, 211–252.

Török, László: Thirty-four Years after „Leda Christiana”. *Misery and Splendour of the First Century of Coptic Art History. Acta ad Archaeologiam et Artium Historiam Pertinentia* 18 (2005) [2006] 217–251.

Török, László: Space, Temple and Society. On the Built Worldview of the Twenty-fifth Dynasty in Nubia. In: I. Caneva–A. Roccati (eds.): *Acta Nubica. Proceedings of the X International Conference of Nubian Studies Rome 9–14 September 2002*. Roma, 2006, 231–238.

Vida, Tivadar: Hunting Jug from Budakalász and related Forms. To the Question of Development of Late Antique Vessel Forms. *ActaArchHung* LVII (2006), 259–271.

Zalai-Gaál, István: Die verzierten „Sonnenscheiben” des mittel- und südosteuropäischen Neolithikums. *ActaArchHung* LVII (2006), 297–323.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Bálint Csanád

Intézeti átlaglétszám ¹ : 61		ebből kutató ² : 32
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 118		
<u>Könyv</u>		
monográfia ⁴	magyarul: 1	idegen nyelven: 2
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 2	idegen nyelven: 3
egyéb kötet ⁶	magyarul: 1	idegen nyelven: 0
Tanulmány, cikk ⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 38	idegen nyelven: 9
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	7
tanulmánykötetben	magyarul: 10	idegen nyelven: 38
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 1
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 6	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 373	idegen nyelven: 480
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	82	ebből nemzetközi: 45
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	7	ebből nemzetközi: 5
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	29	ebből külföldön: 9
opponensi vélemény összesen:	53	ebből külföldön: 7
egyéb szakértői vélemény:	22	ebből külföldön: 1
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	8	ebből külföldön: 1
tagság összesen:	63	ebből külföldön: 17
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 0 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 15		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	3	Doktori iskolát vezetőik száma: 0
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	19	Gyakorlati kurzusok száma: 22
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	14	A támogatás összege: 21,1 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	1	A támogatás összege: 9,6 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Ebből EU-forrásból:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft

SZOCIOLÓGIAI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Úri u. 49.; 1250 Budapest, Pf. 20
Tel: 224-6740; fax: 224-674
Email: tamas@socio.mta.hu; honlap: www.socio.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

A tematikai profilra elsősorban a folyamatosság és a nagyobb projektek jelenléte volt meghatározó. Az elmúlt évekhez hasonlóan a szociológiai kutatást a nagy projektek, ezek között is elsősorban a nemzetközi kutatások és a stratégiai munkák köré rendelődő adatfelvételek uralták. Az intézet lényegében – mint ahogyan a korábbi években is – a versenyszférából érkező megrendelésekkel nem foglalkozott, az államigazgatás elemzési szükséglete azonban egyre fontosabbá vált, és a Nemzeti Fejlesztési Tervvel, valamint a különböző operatív programokkal kapcsolatos részfeladatok számos szakszociológiai területen fontos témaként jelentek meg. A kutatás fő hangsúlyait a nagy nemzetközi programokban a néhány éves futamidejű nagyobb stratégiai projektek határozták meg. Ezekből voltak és születnek a továbbiakban is szigorúan vett alapkutatói, illetve elméleti munkák. Az empirikus adatigényből következően az intézet nagyobb munkái duálisan felhasználhatóak. Közvetlen alkalmasak társadalmpolitikai stratégiák előkészítésére és tesztelésére. Ugyanakkor az így gyűjtött adatok és más társadalmi tények alkalmasak alapkutatói szintézisek előállítására is.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

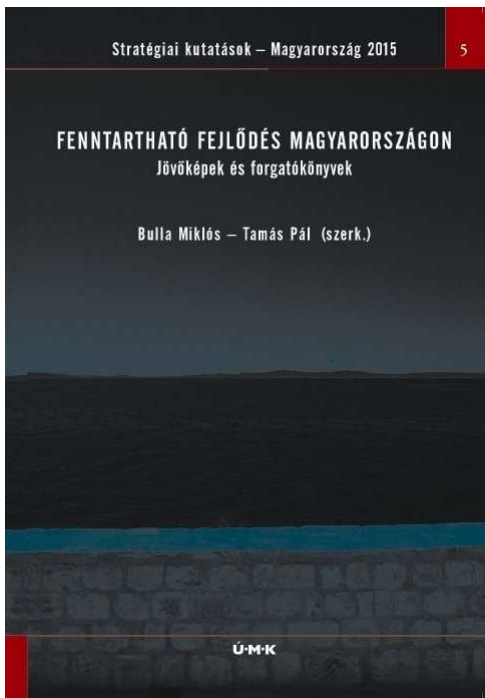
A kockázattal és a környezettel kapcsolatos vizsgálatok

Elkészült a *Magyarország 2015* projekt keretein belül a fenntarthatósági koncepció, új műhelyt alakítottak a klímapolitikai változások vizsgálatára. Újrafogalmazták a sebezhetőség-kutatásokat, befejeződött az a nemzetközi projekt, amelyben a genetikailag módosított élelmiszerek felhasználásának hazai szabályozásával és fogadtatásával foglalkoztak. Folyamatosak voltak mindeközben a kapcsolatok a vízpolitikával, itt is elsősorban a Tisza-völgyi és a balatoni komplex jövőképek kialakítására kerestek és találtak partnereket. Mindezekben elméleti kérdésként a társadalmi részvétellel kapcsolatos problémák, a civil társadalom és a technológia, illetve a modern szaktudás közéleti működésének kérdéseit boncolgatták. Fontos eredmény a szaktudás és a laikus tudás közötti különbségek feloldása és annak bemutatása, hogy a döntésekben érintett csoportokban felhalmozódott tapasztalati tudás (tacit knowledge) miként működik a környezeti jövőképek és adaptációs stratégiák kezelésénél. Különösen fontos eredmény a környezetpolitika szintproblémáinak komplex kezelése. A legfontosabb elemnek itt a globális problémák helyi (lokális, vagy nemzeti) környezetben elképzelhető kezelésének modellezését tartja a munkacsoport. Az adaptáció problémái mindenekelőtt ebben az összefüggésben, a célhierarchiák kezelésének a fenntartható fejlődés metszetében váltak érdekessé. Tovább foglalkoztatta a kutatóközösséget a sebezhetőség problémája, amellyel eredetileg az ENSZ Egyetemmel közösen, az intézet által koordinált projektben foglalkoztak, elsősorban az árvízi tematikát használva empirikus anyagként. Az ott alkalmazott technikák és megközelítések azonban értelmezhetőek és

felhasználhatóak voltak más területeken, mindenekelőtt a klímapolitikában, a nagy rendszerek kezelésénél és a szociálpolitikában a marginális csoportok mozgásterének vizsgálatánál is. A térszerkezeti kutatásokból a legfontosabbak az új regionalitásra vonatkozó vizsgálatok. Ezekben szerepjátékokat készítettek elő a régiókban, szakmai-szakértői hálózatokat építettek ki a jövőképek helyi generálásához. A korábbi, a várostérségekre vonatkozó nagy konfliktusprojekt – amely az NKFP5 része – újraértelmezésre került.

A technológiával és a tudásgazdasággal kapcsolatos projektek

Empirikus adatfelvétel készült 2006 augusztusában a magyar társadalom jövőképéről, és 2006 első felében egy Delphi véleménygeneráló projekt volt a magyarországi elitek jövőképeiről. Az előbbi reprezentatív felvétel volt, a másodikban pedig az akadémiai elit, a parlament és vezető médiaszemélyiségek véleményét kezelték. A Delphi projekt sajátos kereszthatásokat mutatott ki. Az elitcsoportok saját lehetőségeiket általában visszafogottan, a szomszéd ágazati elitek lehetőségeit pedig optimistábban ítélték meg. Vagyis, a politikusok többet vártak a tudománytól, mint a politikától. A vezető tudósok nagyobbra értékelték a médiaszemélyiségek mozgásterét a sajátjukénál. A médiareprezentánsok pedig úgy vélték, a politikusokhoz képest az ő játéktérük nagyon is szűk. Az országos jövőkép vizsgálat három legfontosabb megállapítása: a.) valamelyest nőtt a lakosság premisszimitása, konfliktuselviselő- és tűrőképessége, b.) a

társadalom többsége úgy véli, hogy a rendszerváltás után kialakult demokrácia, amelyben él, meghatározó módon igazságtalan, s ez az igazságtalanság a következő években sem változik nagymértékben. c.) az optimisták és a pesszimisták között a magyar társadalomban hagyományosan a különbségeket a kulturális meghatározottságokra és az életkorokra vezették vissza. Ezekkel szemben az új közvéleményben elsősorban a politikai szimpátiák és antipátiák tűnnek a legfontosabb optimista-pesszimista elválasztó vonalnak. A munka 2006-ban kezdődött. Új szakaszában, egy MTA–MeH finanszírozta projekt keretében elindult a *Magyarország 2020* jövőkép kidolgozása. Itt legfontosabb a tudástársadalom és a tanulási képességek regionális metszeteinek felrajzolása. 2006. második felében ennek érdekében regionális konzultációk egész sorát tartották, illetve munkacsoportokat is létrehoztak az egyes régiókban (1. ábra).

1. ábra

A munka- és szervezetszociológiai kutatások az új technológia, a tanulószervezetek, a vállalati tudás és a kapitalizmusok sokféleségének metszeteire összpontosultak. A továbbiakban az intézet kutatói sikeresek voltak a nemzetközi komparációra kínálkozó adatfelvételekben, és részt vesznek a *Magyarország 2015*, illetve *Magyarország 2020* projekt különböző részelemeiben is. E munkák két legfontosabb eredménye a vállalati tanulás folyamatainak részletes elemzése, és annak bemutatása, hogy a különböző tudástípusok terjedésében a különböző szervezetek hogyan kooperálnak. A nemzeti kapitalizmusokra vonatkozó munkák kiszélesedtek, sőt ezekben a kapitalizmusoknak a regionális változatai is tanulmányozhatóak. Foglalkoztak a szervezeti hálózatokkal, a szervezeti paradigmák és az innováció kapcsolatával is. Ezek a munkák, amelyek részben szintén EU-s projektekhez kapcsolódtak, bemutatják az innováció technológiai és nem-technológiai, vagy humán változatainak összefonódását, rendszerkénti működését is.

Az intézet egyik hagyományos kutatási területe a szociális szerepek és politikák vizsgálata. Itt folyamatosan három területen jelentkeztek eredmények. Fontos elméleti szintéziskísérlet született az intézetben a jóléti politika kontúrjainak kimunkálására. Hagyományos kutatási területe az intézetnek a romapolitika, ahol a magyar kutatások szinte folyamatosan a diszkrimináció különböző változataival és annak jövedelmi és kulturális hatásaival foglalkoznak. Az intézeti munkák jelentős politikai dimenziót is megneveztek. Megkísérelték áttekinteni, mekkora a többségi közvélemény premisszivitása egyik vagy másik romapolitikai foratókönyv lehetőségével kapcsolatban. Vizsgálták az identitáspolitika jelenlétét a roma közösségekben, különös tekintettel két szempontra: a roma Holocaust felhasználására a roma elitcsoportokban, illetve az EU csatlakozás után megnyílt új politikai mezőkben, ahol a roma érdekek megjelennek. A romapolitika hagyományos iskolai diszkriminatív elemeinek vizsgálata mellett kiemelt fontosságot tulajdonítottak, mint már évek óta, két más területnek: a gyermekvédelemnek és az egészségügynek. A magyar romakutatáson belül úttörő módon – a 2005-ben megkezdett – kutatások folytatódtak a magyar, a szlovák és a cseh romapolitika összehasonlításával. Ezek 2006-ban befejeződtek. Az eredmények alapkutatási feldolgozása, illetve konfrontálása a magyarországi roma politikával a következő évben teljesebb ki. Ezen a kutatási irányon belül, ha talán az előzőnél kisebb terjedelemben is, de foglalkozott a szociológiai kutatás olyan hagyományos témáival is, mint a családpolitika, a szexuális kisebbségek, és a gender különbségek kulturális meghatározottsága. Végül ide sorolhatók azok a nemzetközileg is igen ismert kutatások, amelyek az időskorúakra vonatkoznak.

A kultúrakutatásban újraéledtek azok a vizsgálatok, amelyek a magaskultúra hazai politikai erőteréről (stúdiószínházak működéséről, illetve budapesti galériákról) adnak számot. Szorosabbá vált az együttműködés a színházi reformot előkészítő szakmai csoportokkal, elkezdődött egy kulturális jövőkép kialakításával kapcsolatos munka (ezek feltehetően nagyobb állami programba olvadnak 2007-ben). A regionális jövőkép kialakításában olyan mozgalmak, értelmiségi csapatok, koncepciók megjelenése érhető tetten, amelyek újraszínezik a magyar régiókat, a vidéki nagyvárosokat és ily módon a következő évek hazai közbeszédének is fontos tárgyát fogják képezni. Folytatódnak a tömegkultúráról, mindenekelőtt a televíziózás új műfajairól és a sorozatok dramaturgiájáról szóló vizsgálatok. Az információs társadalom kutatásába ágyazódnak be a kulturális, vagy kreatív iparok, illetve azok helyi klasztereinek bemutatásai.

Különös hangsúllyal szerepel az a két nagy projekt, amelynek dimenziói meghaladták a hagyományos intézeti műhelystruktúrát, az intézeten kívüli intézményeket, ezért kutatási partnereket is bekapcsoltak. Az előző évekhez hasonlóan tovább folyt az

Európai Társadalmi Adatfelvétel 28 országra kiterjedő harmadik hullámának előkészítése, amelyet Magyarországon a TÁRKI-val és az MTA Politikai Tudományok

Intézetével együtt koordinál az intézet, és amely a teljes magyar empirikus társadalomtudomány egyik legfontosabb adatbázisává válik. Az előző hullám feldolgozása és a következő adatfelvétel előkészítése folyt a tárgyévben. A másik egy átfogó, a MeH megbízásából az intézethez telepített nagy projekt, amely Magyarország 2020-as jövőképét fogalmazza meg az EU számára a politológusok, közgazdászok, irányítási szakemberek, oktatási és környezetvédelmi szakértők bevonásával. E munka 2007-re is áthúzódik. Ezen belül az intézet fő intellektuális ambíciója a magyar társadalom fejlődése három jövőbeli olvasatának (fenntartható fejlődés, tudásalapú társadalom és társadalmi kohézió) együttes kezelése – különös tekintettel az új regionális döntési szintekre (2. ábra).

2. ábra

Az intézet a tárgyévben három nagy EU-projektet nyert el és folyik ötnek az előkészítése a 7. keretprogramra.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

A munkatársak valamennyi nagy egyetemen tanítanak a doktori képzésben, de ezen kívül alkalmazottak, vagy óraadók több egyetemen (ELTE, BCE, BME, DE, SZTE, PTE, SZIE stb.). 2006-ban egyetemi tanárként működött több kolléga a Magyar Iparművészeti Egyetemen, az ELTE Kulturális Antropológia Szakán, a Debreceni Egyetemen, a Székesfehérvári Kodolányi Főiskolán, a Budapesti Corvinus Egyetemen és a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen. A 2002-ben kötött egyezmény 2006-ban a Pécsi Egyetemmel kiteljesedett. Először a kihelyezett tanszék elsősorban nem az oktatásba, hanem a pécsiek európai kutatási projektjeibe kapcsolódott be. 2003 óta folyik a szervezett oktatás is. 2006-ban élénkek lettek a kapcsolatok a győri Széchenyi Egyetem Jogi Karával, annak Szakkollégiumával. Tovább élnek a korábbi években indított nyári egyetemi programok szerb, szlovák, ukrán, horvát és lengyel projekteken.

Az intézet szakmai jelenlétének fontos elemei az intézetben szerkesztett periodikák: Kultúra és Közösség, Társadalomkutatás, Módszertani Füzetek, East Central Europe/l'Europe du Centre-East, illetve a Working Paper sorozatok.

Az intézet 2006-ban támaszkodott a Külügyminisztérium Európa-projektjeire, a Gazdasági és Közlekedési Minisztériumra, az Oktatási és Kulturális Minisztériumra, az egészségügyi tárcára, a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztériumra és a MeH-re is. Különösen fontosnak tűnik a MeH-es együttműködés számos területen (Magyarország 2020 projekt, továbbképzések, kommunikációs stratégia kidolgozása, stb.). A Külügyminisztérium az intézetet bevonta a külügyi stratégia kidolgozásába. Az intézet adott technikailag helyet annak a kormány által kinevezett szakértői bizottságnak, amely 2006-ban áttekintette a magyar egyházpolitika alapjait és a magyar állam és a Vatikán közötti szerződés állapotát. Az intézet aktívan együttműködött az országos érdekegyeztető testületek szakértői koncepcióinak kidolgozásában – különösen a Társadalmi Szerződéssel kapcsolatos munkák kapcsán.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Az intézet bevételeinek több mint 40%-a származott részben vagy teljesen nemzetközi projektekből. Ezek többsége, mint korábban, a technológiapolitikához, a környezetpolitikához és a szociálpolitikához kapcsolódik. A továbbiakban is folytatódik az intenzív részvétel az EU Keretprogramjaiban. Megtörtént a kapcsolatfelvétel az OECD tudománypolitikai és gazdaságstratégiai stábjával. Az egyéb programok közül kiemelkedik a Japán Alapítvány segítségével létrehozott idős-program, a Wisconsin Egyetemen közös HIV/AIDS megelőző program, a IIASA (Laxenburg, Ausztria) kockázat projektje, a CNRS-sel, az Orosz, a Lengyel, az Ukrán, az Örmény és a Román Tudományos Akadémiákkal működtetett kétoldalú csereprogramok és az egyre több ágon kibontakozó együttműködések a nagy berlini társadalomtudományi intézettel, a WZB-vel. 2006 végén kétoldalú egyezmény készült a WZB-vel harmadik országbeli, mindenekelőtt balkáni programokra. Az intézet tagja egy prágai székhelyű közép-európai társadalomkutató doktoranduszképző hálózatnak. Kitéjesedett az együttműködés az ENSZ Egyetem Környezetpolitikai Intézetével (Bonn) és folytatódik az UNESCO Globális Vízprogramjával (Párizs). Aktívan bekapcsolódott a Soros Alapítvány olyan programjaiba, amelyekkel a nagy poszt-szovjet egyetemeken a társadalomtudományi képzés reformját támogatják. Így közreműködik a pétervári, a Ivovi, a harkovi és a kisinyovi reformokban. Az intézet kiemelt partnere és folyamatos házigazdája a német Friedrich Ebert Alapítvány (FES) magyarországi programjainak. Az év végén megindult az előkészítése olyan FES programoknak, amelyekben az intézet társrendezője lesz több balkáni és kelet-európai FES rendezvénynek is.

V. Az év folyamán megjelent fontosabb publikációk

Könyvek

Havas Gábor – Liskó Ilona: Óvodától a szakmáig. Felsőoktatási Kutatóintézet – Új Mandátum, Budapest, 2006, 213.

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor: Intézménymimika 2. Új Mandátum, Budapest, 2006, 302.

Rozgonyi Tamás – Jávor István: A szervezetek és a munka világa. L'Harmattan, Budapest, 2006, 342.

Szalai Júlia – Laki Mihály: The Puzzle of Success: Hungarian Entrepreneurs at the Turn of the Millennium WWICS EESP, Washington, 2006, 97.

Széman Zsuzsa – Pottyondy Péter: Idősek otthon. MMSZ – MTA Szociológiai Kutatóintézet, Budapest, 2006, 210.

Takács Judit (szerk.): A lélek műtétei. Új Mandátum, Budapest, 2006, 289.

Tamás Pál: Fenntartható fejlődés Magyarországon. Jövőképek és forgatókönyvek. Új Mandátum, Budapest, 2006, 511.

Tamás Pál (szerk.): A Vatikáni Munkabizottság jelentése a Kormánynak. Budapest, 2006. november, 72. www.magyarorszag.hu

Tamás Pál: A tudásalapú társadalom kialakulása Magyarországon. Új Mandátum, Budapest, 2006, 326.

Tanulmányok

Albert Fruzsina – Dávid Bea: A kapcsolati tőke dimenziói etnikai metszetben. In: Társadalmi Riport, 2006, Szerk.: Kolosi et al. TÁRKI, Budapest, 351–372.

Antal Z. László: Éghajlatváltozás és társadalmi változás. Vigília, 2006 3. 47–71.

Makó Csaba – Csizmadia Péter – Illéssy Miklós: Does EU-Integration Help the SMEs to Explore New Development Path? Lessons from an International Comparative Project Instytut Pracy i Spraw Socjalnych, Warsaw, 2006, 163.

Messing Vera: Lukából szőtt háló: háztartások közötti támogatási kapcsolatok roma és nem roma szegények körében. Ethnicity or poverty: kinship and community network among Roman and non-Roma poor, Szociológiai Szemle, 2006, 2, 37–54.

Neményi Mária – Kende Anna: Selection in education: the case of Roma children in Hungary, Equal Opportunities International 25 (7) 2006, 506–526.

Tamás Pál: Információs Társadalom Közép-Európában. Elemző, 2006, 3. 122–147.

Tibori Tímea: Az ifjúság fenntarthatósággal kapcsolatos várakozásai. In: Fenntartható fejlődés Magyarországon. Jövőképek és forgatókönyvek (Szerk. Bulla Miklós, Tamás Pál), Új Mandátum, Budapest, 2006, 372–401.

Vári Anna – Linnerooth-Bayer J. – Thompson M.: Floods and Fairness in Hungary In: Clumsy Solutions for a Complex World (Ed. Verweij M. – Thompson M. – Rayner S. et al.), Oxford University Press, Oxford, 2006, 181–203.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Tamás Pál

Intézeti átlaglétszám ¹ : 52		ebből kutató ² : 41
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 169		
<u>Könyv</u>		
monográfia ⁴	magyarul: 5	idegen nyelven: 1
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 5	idegen nyelven: 3
egyéb kötet ⁶	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tanulmány, cikk ⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 43	idegen nyelven: 0
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	36
tanulmánykötetben	magyarul: 39	idegen nyelven: 20
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 13	idegen nyelven: 4
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 226	idegen nyelven: 72
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	87	ebből nemzetközi: 59
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	7	ebből nemzetközi: 4
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	7	ebből külföldön: 5
opponensi vélemény összesen:	6	ebből külföldön: 0
egyéb szakértői vélemény:	4	ebből külföldön: 0
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	2	ebből külföldön: 2
tagság összesen:	26	ebből külföldön: 6
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 0 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 11		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	3	Doktori iskolát vezetők száma: 2
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	5	Gyakorlati kurzusok száma: 6
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	2	A támogatás összege: 2 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	3	A támogatás összege: 11 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	16	A támogatás összege: 66 M Ft
Ebből EU-forrásból:	9	A támogatás összege: 33 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	14	A támogatás összege: 23 M Ft

TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Úri u. 53.; 1250 Budapest Pf. 9
Tel: 224-6755; fax: 224-6756
E-mail: titkarsag@tti.hu; honlap: www.tti.hu

I. Az intézet fő feladatai a beszámolási évben

A 2002-ben kidolgozott hosszú távú elképzeléseknek megfelelően az intézet 2006-ban is az alapvető kézikönyvek készítését és más alapkutatások végzését tekintette legfontosabb feladatának. A szakma egyik fő nemzetközi tendenciája tükröződik abban, hogy az intézet ad otthont az embert mint biológiai egységet, mint a földi életgyűttes részét vizsgáló új típusú alapkutatásoknak (ún. Gaia-szemlélet). Tudományos és társadalmi igények felismerését mutatja, hogy új szervezeti egységet, Balkán-történeti munkacsoportot hozott létre, amely a Budapesti Európa Intézettel együttműködve röviddel megalakulása után már saját honlapon teszi közzé a magyar gazdasági és politikai külkapcsolatok irányítói között is érdeklődést keltő eredményeit. Az intézet a kutatási eredmények lehetőség szerinti gyors publikálására és új alapkutatások eredményeit tükröző szintézisek kiadására törekszik. Mindezekon túlmenően rendezvényei, valamint széles körű bel- és külföldi kapcsolatrendszere révén az intézet megőrizte központi műhelyszerepét a magyar történettudományban. Legfontosabb tudományszervezői munkaként az intézet feladata volt saját rendezvényein túlmenően az 1956. évi forradalom 50. évfordulója alkalmából kiírt országos pályázatok lebonyolítása.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Kézikönyvek, elmélet és módszertan

Az év folyamán a 2002-ben meghatározott tervek alapján folytatódtak a *Magyar Történeti Atlasz*, valamint a *Magyar Történeti Kronológia* munkálatai. Akadémiai elnöki keretből kapott támogatás tette lehetővé a Kronológia első középkor-kötetének publikálását, és végleges formába öntötték az 1526–1711 közötti időszak fejezeteit. Elkészült az 1849–1918 közti kötet kézírata, és terv szerint halad az 1918 utáni időszekekre vonatkozó anyaggyűjtés. A szerzők a technika-, tudomány- és éghajlattörténeti kutatások újabb eredményeivel jelentős mértékben bővítették a korábbi magyar kronológiák adatbázisát.

Felgyorsultak az archontológiai kutatások, elkészült az 1848–1849-es szabadságharc lengyel résztvevőinek kézikönyve, valamint az 1945–1990 közötti állami tisztségviselők listája.

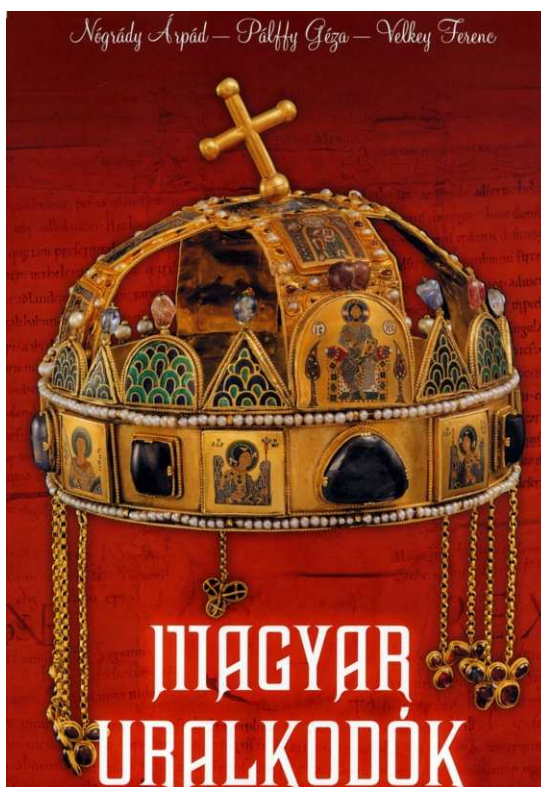
A magyar történettudomány „hagyományos elméleti közömbösségét” igyekeznek megtörni a modern történetelméleti irányzatokat és vitákat ismertető tanulmányok. Az intézet egyik munkatársa vezetésével az Eötvös Collegium történész-hallgatói elkészítették a *Történész Emlékkönyvek Repertóriumát* (1884–2004): 800 emlékkönyv és emlékszám 600 oldalas tematikus bibliográfiáját.

Forráskiadványok és feldolgozások

A *Középkori osztályon* a sajtó alá rendezés utolsó fázisába került *Az Árpád-házi hercegek és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke* c. kiadvány és a *Perényi család oklevéltára*. Így teljessé válik az Árpád-ház tagjai által kibocsátott oklevelek feltárásának 1913-ban kezdeményezett programja, és beérnek a magyar családi levéltárak középkori anyagának közzétételét célzó, az 1940-es évek elején megkezdett, hosszú évek kényszerű szünete után az intézetben fél évtizede tervezetten folytatott kutatások első eredményei.

Az utóbbi évtizedek kutatási eredményeit összegező kötetet publikáltak a középkori magyar uralkodókról (1. ábra). A magyar középkor történetének legfontosabb német nyelvű forrásait közlétező forráskiadvány-sorozatuk első kötete Eberhard Windecke Zsigmond-életrajza magyarul még soha meg nem jelent fordítása. Az osztályon készült *Vámok az Árpád-kori Magyarországon* című, az év folyamán megvédett doktori disszertáció a téma első teljességre törekvő, modern feldolgozása.

Az archontológiai kutatások terén befejeződött az 1205–1301 közötti időszakra vonatkozó adatbázis digitális rögzítése, és előrehaladt az 1458–1526 közötti várak és várbirtokosok adatbázisának összeállítása.

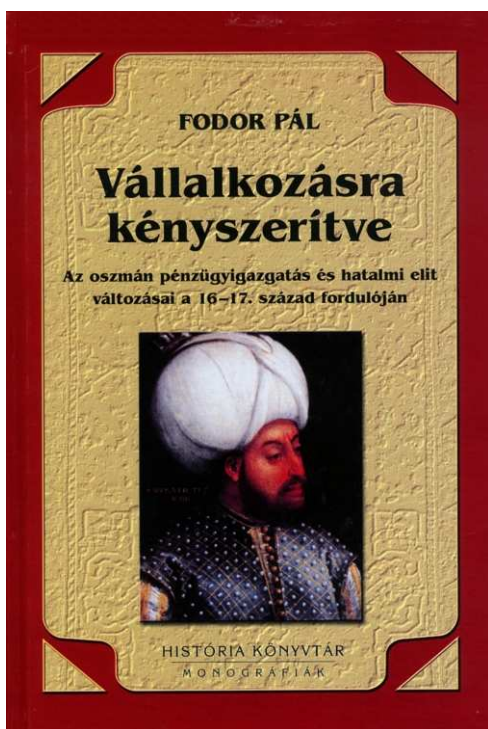

1. ábra

A *Kora újkori osztály* alapkutatásaiban új eredményeket hoztak a *valláskutatások*, amelyek elősegítik a hazai vizsgálódások nemzetközi integrációját. Római és vatikáni kutatások során több mint 300 fóliónyi, zömmel az 1686–1715 közötti időszakra vonatkozó forrást tártak fel, és (részben) dolgoztak fel a Vatikáni Titkos Levéltárban és a Hitterjesztés Szent Kongregációjának történeti levéltárában. Az anyag az erdélyi örmények kevésbé ismert uniójáról és katolizációjáról, a missziók szervezéséről és azok anyagi helyzetéről, a korabeli Erdély néprajzáról, etnikai viszonyairól, mentalitás- és társadalomtörténetéről, valamint a fejedelemség kori konfesszionális viszonyokról szolgál eredeti információkkal.

A bátai apátság török alatti adóztatásáról és birtokigazgatásáról közzétett kötet a magyar szakirodalomban először foglalta össze a katolikus egyházi középréteg kora újkori társadalomtörténetét és a kisebb egyházi javadalmak továbbélésének problematikáját. E kötet is bizonyítja, hogy a hódoltság egyes részei igen eltérő mértékben tagolódtak be a török-balkáni hatalmi rendszerbe. Egy 16. század eleji körmendi kolostorper latin nyelvű jegyzőkönyvének és a forrás feldolgozásának angol nyelven publikált összefoglalója a nemzetközi valláskutatás számára is hozzáférhetővé tette ezt az unikális magyarországi forrást. Ezzel párhuzamosan a *Social History* című szakfolyóiratban kétíves angol nyelvű tanulmányt tettek közzé a késő középkori hazai vallásosság és moralitás témájában.

Az osztály nemzetközileg is kiemelkedő eredményekkel szolgált az oszmán-török birodalom és a hódoltsági törökség története feldolgozása terén. Monográfiát publikáltak a birodalom pénzügyi és igazgatási rendszerének átalakításáról a 16. század végén és a 17. század elején (2. ábra). A számos eredeti, törökországi forrást is hasznosító munka kimutatta, hogy a változtatásokat a túlméretezett és túlköltekező állam költségvetésének megroppanása tette szükségessé, s hogy a korábban hanyatlási tüneteknek tartott jelenségek jól átgondolt „reformprogram” részeit alkották, amelynek megvalósítása során lépésről lépésre lebontották a korábbi központosított, újraelosztó rendszert. A könyvnek az oszmán történelmen túlmutató fontos következtetése, hogy egy állam modernizálását társadalmi modernizáció nélkül is végre lehet hajtani, de ennek az az ára, hogy a társadalom hosszú távon képtelenné válik a megújulásra. A kötet nemcsak a török történelem specialistái, hanem a muszlim világ, az állam és a modernizáció kérdései iránt érdeklődő közönség számára is sok újdonsággal szolgál.

2. ábra

A hódoltság várairól és várkatonaságáról készített nagylélegzetű munka monográfiából és adattárból áll. A monográfia feldolgozza az oszmánok magyarországi védelmi rendszerét és koncepcióját, a várkatonaság összetételét, rétegződését, származását, életkörülményeit, valamint költségvetési elszámolásokra alapozva bemutatja a hódoltságból származó jövedelmek elégtelenségét a katonák eltartására. Az adattár sűrítve tartalmazza a várakra és a katonaságra vonatkozó Bécsben, Isztambulban, Berlinben stb. őrzött források adatait. A munka a maga nemében első a világon, ilyen

alapos és gazdagon dokumentált összegzést a birodalom egyetlen tartományának aonai szervezetéről sem készítettek még. A hódoltsági művelődéstörténet kutatása is hozott újjdonságokat. Egy Budán meghalt oszmán hivatalnok könyvtárának meghatározásával az eddigiéknél pontosabb képet adtak egy hódoltsági értelmiségi olvasottságáról, érdeklődési köréről, a Kanizsa ostromáról szóló török krónika lefordításával pedig a török elbeszélő források egyik újabb típusát és legnépszerűbb darabját tették hozzáférhetővé magyar nyelven.

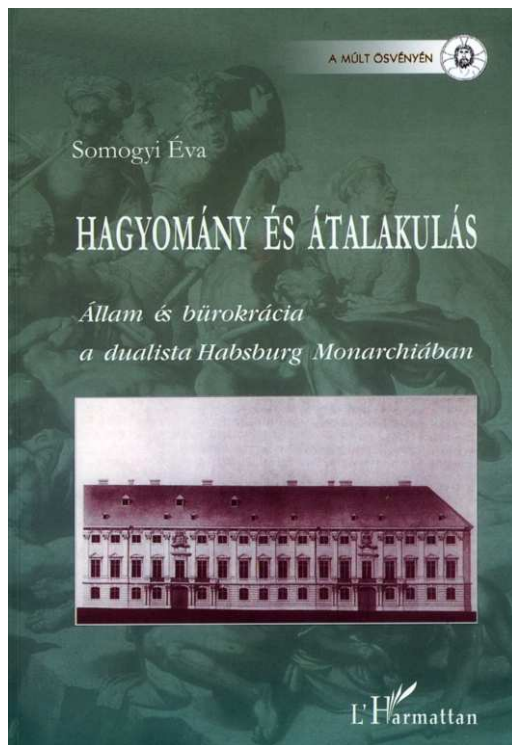
A kora újkor vonatkozásában az egyik legfontosabb kutatási irány azt vizsgálja, hogy a bécsi Habsburg-udvarban a magyar politikai elit miként volt képes a Magyar Királyság címereinek, zászlóinak és más felségjelvényeinek a Habsburgok dinasztikus-hatalmi reprezentációjában való érvényesítésére. Ez a munka cáfolja a történeti köztudatban rögzült vélekedést, miszerint a Habsburgoknak Magyarország csak törökellenes ütközőállamnak kellett volna. Bizonyítja, hogy a Magyar Királyság a Habsburg Monarchián belül a Német-római Birodalmat követően az igen előkelő második helyet foglalta el. Ezeket az eredményeket az Oxfordi Egyetemen 2006. augusztus végén tartott Német-római Birodalom-konferencia közönsége is elismeréssel fogadta. Az utóbbi időben összeszűkülő magyar gazdaság- és kereskedelem-történeti kutatásoknak is új impulzusokat adnak. Befejezték a máramarosi sókereskedőkön szedett vámok 1547-ből származó jegyzékének feldolgozását, s ennek során kb. 90 vámhelyet azonosítottak. Ily módon sikerült egy termék korabeli kereskedelmi útvonalának meghatározása. Erdélyre vonatkozóan egy Bocskai erdélyi államával foglalkozó tanulmány szolgál az év markáns újjdonságával. Az Erdélyt újratereztő fejedelmet kezdettől foglalkoztatta – ekkor meglepő módon – az a gondolat, hogy uralma alatt kapcsolja össze Erdélyt és a Magyar Királyságot. Személyének sokkal fontosabb szerepe volt a fejedelemség újbóli létrehozásában, mint eddig gondoltuk.

Több új elemzést tettek közzé az 1526 körüli Magyarországon élt zsidóság szerepéről és tevékenységi lehetőségeiről.

Az Újkori osztály rendkívül sokszínű tudományos profiljában hagyományosan meghatározó témakör a Habsburg Monarchia története. E vonatkozásban az intézet legfontosabb vállalkozása a közös minisztertanácsi jegyzőkönyvek közzététele. A sorozat II/1. kötete (1872–1875) kiegészítő munkálatai zárultak le az év folyamán. 2006 októberében a minisztertanácsi jegyzőkönyvek közös osztrák–magyar tudományos tanácsa ülést tartott Bécsben, ahol elismeréssel fogadták a magyar szakemberek előadásait készülő kötetük tudományos hozadékaról. A gazdagon jegyzetelt források és a bevezető tanulmány lényeges pontokon járul hozzá a birodalmi és a magyar kormányzat viszonyának megértéséhez, árnyaltabb ábrázolásához. Ténylegesen hasznosítható következtetések alapjául is szolgálhat mindazok számára, akik a nagy integrációs politikai kereteken belüli nemzeti és területi közösségek intézményes érdekérvényesítésének mai lehetőségeit kutatják.

A Hagyomány és átalakulás. Állam és bürokrácia a dualista Habsburg Monarchiában címmel publikált monográfia konkrét életutak bemutatásával igyekszik megvilágítani, hogy a birodalmi magyar tisztviselők nemzeti identitása és közös hivatali szerepe összhangban volt-e vagy ütközött egymással, illetve hogy a közös hivatali munka mennyiben módosította a tisztviselők nemzet- és birodalom-felfogását (3. ábra).

A Die Habsburgermonarchie c. reprezentatív nemzetközi kézikönyvsorozatnak az év során publikált kötetében intézeti szerző írta a *Vereine, Parteien und Interessenverbände als Träger der politischen Partizipation* c. fejezetet. Az osztály

hagyományos kutatási területe a „nemzetiségek” története. E témakörben számottevő és új szemléletű eredményeket hoztak délszláv vonatkozású és Ferenc Ferdinánd Monarchia újjárendezési koncepciójára vonatkozó kutatásaik.

Mai társadalom- és gazdaságpolitikai döntések megalapozásához is hozzájárulhatnak az intézetnek a kézművesipar történetére vonatkozó kutatási következtetései, valamint a budapesti és általában a modern kori városi léttel kapcsolatos, az év során publikált eredmények. Kiemelkedik ezek közül a Horthy-korszakbeli életmódot és mentalitást tárgyaló monográfia. Más művekben is elemzik a magyar főváros etnikai sokszínűségéből adódó politikai és társadalmi feszültségeket, a modernitás és hagyományos életforma nagyvárosi találkozási pontjait (4. ábra).

3. ábra

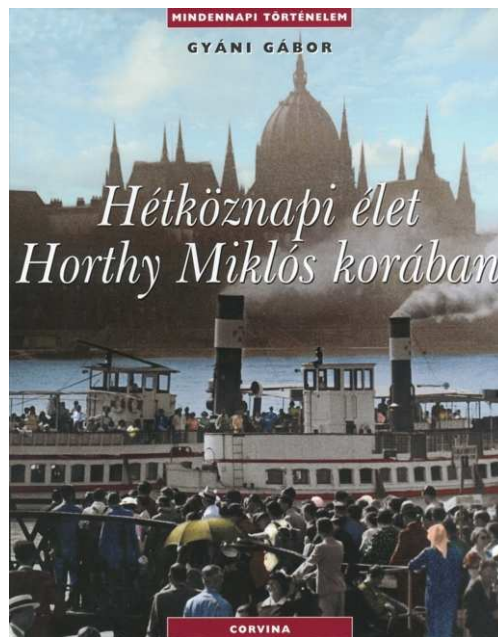
A Huszadik századi osztályon az év során 1956 évfordulójához kapcsolódott a legtöbb napi feladat, így az előző évhez képest az osztály 21 kutatója háromszor több kül- (43) és belföldi (98) előadást tartott. Az osztály munkatársai tollából megjelent három könyv közül is kettő a forradalomhoz kapcsolódik. Az egyik angol nyelven publikált munka eddig nem kutatott magyar levéltári anyag, valamint 2006 májusában kutathatóvá vált kínai külügyi iratok feldolgozása alapján hoz új eredményeket. A magyar–kínai viszony 1949–1956 közötti időszakának bemutatásán túl a tanulmány nemzetközi érdeklődésre is számot tartó újdonsága a magyar forradalom leveréséről született szovjet döntésben játszott kínai szerep vizsgálata. Az írás megcáfolja azt az 1960-as évek eleje óta hangoztatott – a nyugati és magyar szakirodalomban is gyakorta felbukkanó – kínai állítást, hogy a kínai befolyás kulcsfontosságúnak bizonyult a szovjet vezetés katonai megoldásról szóló döntésében. A rendelkezésre álló iratok nem támasztják alá azt a nézetet, hogy Mao Ce-tung – felismerve a magyar események „ellenforradalmi” jellegét – október 30-án nyomást gyakorolt volna a bizonytalankodó Hruscsovra az azonnali szovjet fegyveres beavatkozás érdekében. A munka elemzi mind a magyar események kínai belpolitikára gyakorolt hatását, mind a kínai propagandában betöltött szerepét. Az iratok elemzéséből levonható következtetés az, hogy Mao Ce-tung számára a magyar események elsősorban belpolitikai ellentmondások kezelésével kapcsolatban szolgáltak – elrettentő – példaként. Peking számára az eseményekből levonható belpolitikai tanulságok azért voltak elsődlegesek, mert a kínai vezetés 1956-ban még nem érezte elég erősnek magát a Szovjetunióval való nyílt szembeforduláshoz.

Egy osztrák kollégával közösen publikált, szintén angol nyelvű szintézis elsősorban a forradalom társadalmi bázisával és hadtörténetével kapcsolatos eredményeket tesz elérhetővé a nemzetközi szakmai közösség és a tágabb olvasói kör számára. Széles körű alapkutatások először publikált eredményeit tartalmazza, és érthetően nagy, a szakmán túlmenő érdeklődést keltett a Szovjetunióba hurcolt magyar foglyok sorsát elemző monográfia. A könyv azt kívánja bizonyítani, hogy magyarok százezreinek szovjetunióbeli fogságát alapvetően nem hadifogságnak, hanem kényszermunkának kell tekinteni. Erre mutat többek között az a tény, hogy a szovjet vezetés már 1939 szeptemberében, tehát majd két évvel a háborúba való belépése előtt olyan táborrendszer kialakításába fogott, melyekben nemcsak hadifoglyait, hanem polgári lakosságának egy részét is elhelyezni és dolgoztatni szándékozott. A könyv részletesen bemutatja a Kárpát-medencében élő magyar és német civil lakosság körében a háború utolsó hónapjaiban történt elhurcolásokat, s feltárja a deportálásokat végrehajtó szovjet hadvezetés terveit és indítékait. Az elemzett feltárt esetek arra engednek következtetni, hogy a szovjet különleges alakulatok előre elkészített, kisebb területekre lebontott, részletes tervek alapján hajtották végre a deportálásokat.

Sokéves kutatások igen jól szerkesztett, olvasmányos formában megírt összefoglalását tették közzé a huszadik századi lengyel történelem sorsfordulóiról.

Jelenkor-történeti kutatásaik meghatározó része a 17 kötetre tervezett *Magyarország a szovjet zónában* c. forráskiadvány-sorozat. A megjelenés előtt álló, az 1945–1990 közötti magyar–amerikai, illetve magyar–francia kapcsolatokat vizsgáló köteteken kívül lezárult az agrárpolitika, a közlekedéspolitikai, az oktatásügy és a magyar–német kapcsolatok történetét bemutató kötetek anyaggyűjtése.

A *Történeti Bibliográfiai Kutatócsoport* az előző évhez hasonlóan a *Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és szakirodalmába* című kézikönyv tíz kötetre tervezett új kiadásán dolgozott: az *Általános rész* harmadik (*Megyei levéltárak és iratkiadások*) és negyedik (*Városi és mezővárosi levéltárak, iratkiadások*), valamint az *Időrendi rész* első (*A Duna-medence múltja*) és ötödik (*Jagellók. Mohács, 1490–1526*) kötete anyaggyűjtési és lektorálási munkálatai elkészültek. Az *Általános rész* harmadik kötetének szerkesztése is befejeződött. Az eddig összegyűjtött anyagot a kutatócsoport munkatársai már megjelenés előtt is az érdeklődő kutatók rendelkezésére tudják bocsátani.

4. ábra

III. Hazai és nemzetközi kapcsolatok

Az intézet kapcsolatban van valamennyi jelentős magyarországi történettudományi kutatóhellyel, és továbbra is otthont ad a két legfontosabb szakmai szervezetnek, az MTA Történettudományi Bizottságának és a Magyar Történelmi Társulatnak, a Századoknak, valamint a História szerkesztőségének.

Átlagosan havi két-három különböző típusú szakmai rendezvényre került sor. Legrangosabb az *Intézeti Előadások* sorozata, ebben három intézeti és két intézeten kívüli szakember szerepelt. Két fiatal kolléga mutathatta be eddigi teljesítményét a *Fiatal Kutatók Fórumán*. Készülőben lévő nagyobb vállalkozásokat tekintenek át a *Műhelybeszélgetések*: egy külföldi és egy intézeti kolléga kutatási tervét vitatták meg. A külföldi vendégelőadók közül különösen nagy visszhangot kapott a Török Történelmi Társulat elnökeének előadása, amely a török történetírásnak az első világháború alatti örmény tragédiáról kialakított téziseit mutatta be.

Az intézet szervezte meg a Magyar Tudományos Akadémiának az 1956-os forradalom 50. évfordulójával kapcsolatos kétnapos nemzetközi konferenciáját. Két további konferenciát is rendeztek 1956 történetéről (nemzetközi politikai összefüggéseiről, valamint a vidéki eseményekről). A téma minden rangos magyar és külföldi szakértője részt vett a *Nándorfehérvár 1456* című, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeummal közösen megrendezett és több más intézmény által támogatott nemzetközi konferencián. Ugyancsak széles körű tudományos és társadalmi együttműködés eredménye volt a zsitvatoroki béke 400. évfordulója alkalmából Dunaalmáson tartott, török és osztrák előadókat is mozgósító rendezvény. Számos új, eddig nem publikált kutatási eredménnyel ismerkedhetett meg a második világháború alatti és utáni közép- és kelet-európai népmozgásokról tartott nemzetközi konferencia mintegy száz résztvevője. Több százán jelentek meg az MTA központi épületében a NEKOSZ megalakulásának 60. évfordulója alkalmából tartott egész napos konferenciájukon.

Az intézet szervezte a magyar–román történész vegyesbizottság budapesti, a magyar–ukrán történész vegyesbizottság sárospataki ülését, hozzájárult a magyar–orosz történész vegyesbizottság moszkvai ülésének előkészítéséhez, magyar oldalról szervezte a magyar–orosz társadalomtudományi kerekasztal moszkvai találkozóját.

Munkatársaik folyamatosan oktatnak valamennyi jelentős magyarországi egyetemen, külön megállapodás keretében működnek közre az ELTE BTK történelem államvizsgáin; opponensként, bizottsági tagként dolgoznak a tudományos minősítés fórumain. Miniszteri kérésre részt vettek a történelem érettségi előkészítésében.

Rendszeres feladatot jelentenek a szakértői tevékenységek, a Külügyminisztérium és egyes önkormányzatok kéréseinek teljesítése, köztük utcák, intézmények elnevezésével, emléktáblák, szobrok állításával kapcsolatos állásfoglalások készítése.

2006 folyamán 28 pályázati támogatás összesen 97,9 M Ft értékben segítette kutatásaikat. Ebből 43 M Ft szolgálta az 1956. évi forradalom 50. évfordulója alkalmából rendezett központi akadémiai konferencia előkészítésének és lebonyolításának költségeit, egyéb konferenciák költségeire 1,15 M Ft-ot nyertek, intézeti folyóiratuk a Történelmi Szemle 0,5 M Ft, egyéb kiadványaik 15 M Ft támogatást kaptak. A többi, túlnyomórészt OTKA-forrás legnagyobb részét a kézikönyv- és forráskiadási projektek aktuális költségeire fordították. Pályázati stratégiájuk két fő célját, a hosszú távú forráskiadási

program folyamatos finanszírozását és a kiadványaik rendszeres megjelentetéséhez szükséges pénzügyi háttér biztosítását 2006-ban is sikeresen megoldották.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

2006 folyamán is együttműködtek – többek között – az alábbi intézményekkel: bécsi Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut, müncheni Südost-Institut, Francesco Datini Nemzetközi Gazdaságtörténeti Intézet, European Science Foundation, belgrádi, bukaresti, kolozsvári, pekingi, pozsonyi, prágai, varsói, zágrábi akadémiai kutatóintézetek, a lipcsei Geisteswissenschaftliches Zentrum für Ostforschung, a potsdami jelenkortörténeti kutatócentrum, a londoni egyetem kelet-európai és szlavisztikai intézete, a New York-i Columbia Egyetem Európa Intézete, a freiburgi, jénai, innsbrucki, jeruzsálemi egyetemek történelem tanszékei. Intézeti munkatárs irányítja a révkomáromi magyar egyetem történelem tanszékének munkáját. Az együttműködések fő formái: kutatók, doktoranduszok fogadása, tevékenységük szakmai segítése, kiadványok cseréje, részvétel konferenciákon.

Rendszeres kapcsolatban vannak a Közép-Európa Egyetem Történelem Tanszékével, a Collegium Budapesttal, a budapesti amerikai, azerbajdzsáni, dán, finn, izraeli, lengyel, német, orosz, osztrák, török nagykövetséggel, a cseh, dán, francia, kínai, lengyel, német, olasz, orosz, osztrák, román kulturális intézettel. A Néprajzi Kutatóintézetrel közösen rendezték az első magyar–azerbajdzsáni társadalomtudományi konferenciát.

A széles körű nemzetközi kapcsolatrendszer tükrözi az intézeti rendezvények előadóinak összetétele is, a konferencia résztvevőkön kívül öt külföldi kollégát láttak vendégül előadáson, illetve műhelybeszélgetésen. Egyik munkatársuk felkérést kapott az Oxford University Press gondozásában készülő ötkötetes historiográfiai kézikönyv egyik kötetének társszerkesztésére, részt vesznek a világ legfontosabb társadalomtudományi enciklopédiája új kiadása címszavainak készítésében. Intézeti munkatársak szerepet kaptak a legismertebb közép- és kelet-európai vonatkozású angol nyelvű történettudományi könyvsorozat, a Columbia University Press által terjesztett East European Monographs szerkesztésében. A munkatársak rendszeresen publikálnak külföldön, többen tagjai külföldi folyóiratok szerkesztő bizottságainak vagy tanácsadó testületeinek, részt vesznek nemzetközi projekteken és képviselik intézetüket különböző nemzetközi konferenciákon. Az integráció elmélyülésének örömdetes jele a munkatársak külföldi idézetségének szaporodása. Tanácsadással és előadók küldésével rendszeresen segítik a külföldön működő magyar kulturális intézetek munkáját.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Erdélyi, Gabriella: *The Register of a Convent Controversy (1517–1518). Pope Leo X, cardinal Bakócz, the Augustinians and the observant Franciscans in Contest.* (Collectanea Vaticana Hungariae II/1- História Könyvtár, Okmánytárak 3.) Budapest–Róma, 2006, LXXXVIII, 221.

Fodor Pál: *Vállalkozásra kényszerítve. Az oszmán pénzügyigazgatás és hatalmi elit változásai a 16–17. század fordulóján.* História könyvtár. Monográfiák 21. MTA Történettudományi Intézete – Magyar Török Baráti Társaság, Budapest, 2006, 371.

1956 Sub Clausula. Dokumentumok a forradalom történetéhez. Szerk.: Gecsényi Lajos és Máthé Gábor. Összeállította és a bevezetőt írta: Baráth Magdolna. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006, 764.

A magyarok krónikája. Összeáll., szerk., összefoglaló tanulm. Glatz Ferenc. Negyedik, javított kiadás. Helikon Könyvkiadó–Alexandra Könyvkiadó, Budapest, 2006, 839.

Gyáni Gábor: Hétköznapi élet Horthy Miklós korában. Corvina, Budapest, 2006, 181.

Katona Tamás – Arday Lajos: Száztíz év. Az Interparlamentáris Unió magyar nemzeti csoportjának története. Magyar Országgyűlés, Budapest, 2006, 187.

A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia. Szerk.: Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv. Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 2006, 239.

Kovács István: Csoda a Visztulánál és a Balti-tengernél. A XX. századi lengyel történelem sorsfordulói. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2006, 650.

Litván, György: A Twentieth-Century Prophet: Oscar Jászi, 1875–1957. CEU Press, Budapest–New York, 2006, XIX, 550.

Molnár Antal: A bátai apátság és népei a török korban. (METEM Könyvek 56.) METEM, Budapest, 2006, 172.

Nógrády Árpád – Pálffy Géza – Velkey Ferenc: Magyar uralkodók. Debrecen, 2006, 104.

Schmidl, Erwin – Ritter A. László: Hungarian Revolution 1956. Osprey Publishing, London, 2006, 65.

Somogyi Éva: Hagyomány és átalakulás. Állam és bürokrácia a dualista Habsburg Monarchiában. L'Harmattan, Budapest, 2006, 255. (A múlt ösvényén)

Stark Tamás: Magyar foglyok a Szovjetunióban. Lucidus Kiadó, Budapest, 2006, 259.

Az agyagművesség évezredei a Kárpát-medencében. Szerk.: Holló Szilvia Andrea, Szulovszky János. Budapest, 2006, 204.

Tanulmányok

Borhi László: Washington és a magyarországi új kurzus. In: Sipos József (szerk.): Nagy Imre és kora. IV. kötet. Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2006, 181–193.

Dömötörfi, Tibor: Akteure des Aufstandes. Zur Soziologie der ungarischen Revolution und des Freiheitskampfes von 1956, in: Rüdiger Kipke (Hg.): Ungarn 1956. Zur Geschichte einer gescheiterten Volkserhebung, Wiesbaden: VS Verlag, 2006, 44–65.

Gecsényi, Lajos: On the Boundary of Two Worlds. Austrian-Hungarian Relations, 1948–1965. In: 1956: The Hungarian Revolution and War for Independence. Edited by

Lee Congdon, Béla K. Király and Károly Nagy. Atlantic Research and Publications. War and Society in East Central Europe XL (2006) 208–242.

Glatz Ferenc: Korunk kulturális körképéről In: Magyar Tudománytár. 6. kötet. Kultúra. (Szerk.: Marosi Ernő és Szabó B. István, főszerkesztő: Glatz Ferenc) Budapest, MTA Társadalomkutató Központ–Kossuth Kiadó, 2006, 19–58.

Hegyi Klára: A temesvári vilájet népeisége és katonaparasztrjai. Történelmi Szemle 47 (2005) 3–4. [2006] 297–314.

Horváth, Sándor: „Rowdys“, „Schnösel“ und „Gangs“. Subkulturen ungarischer Jugendlicher in den 1960er Jahren. Zeitgeschichte-online. Thema: Pop in Ost und West. Populäre Kultur zwischen Ästhetik und Politik. Hrsg. von Árpád von Klímo und Jürgen Danyel. 2006, April, www.zeitgeschichte-online.de/zol/portals/_rainbow/documents/pdf/pop_horvath.pdf

Oborni Teréz: Erdély kincstári bevételei a 16. század végén. Történelmi Szemle 47 (2005) 3–4. [2006] 333–346.

Pók, Attila: Geschichte im Transformationsprozess Ungarns. In: Helmut Altrichter (Hrsg.): Gegen Erinnerung. Geschichte als politisches Argument. Schriften des Historischen Kolloquien 61. Oldenbourg, München, 2006, 173–189.

Ress, Imre: Versuch einer Nationenbildung um die Jahrhundertwende. Benjámín Kállays Konzeption der bosnischen Nation. In: Kiss, Endre – Stagl, Justin (ed.): Nation und Nationenbildung in Österreich-Ungarn 1848–1938. Prinzipien und Methoden. LIT Verlag, Münster–Hamburg–Berlin–Wien–London–Zürich, 2006, 59–72.

Schmidt-Schweizer, Andreas: Der Kádárismus – das „lange Nachspiel“ des ungarischen Volksaufstandes. In: Kipke, Rüdiger (Hrsg.): Ungarn 1956. Zur Geschichte einer gescheiterten Volkserhebung, Wiesbaden, 2006, 161–187.

Seres Attila: A szovjet piac „mehódítása” és a magyar tőke Trianon után. Iratok a szovjet–magyar vegyes kereskedelmi társaság történetéhez (1923). Századok CXL (2006) 1. sz. 79–125.

Soós, István: Rijeka u sredistu interesa madarske politike. In: Temelji moderne Rijeke. 1780.–1830. Gospodarski us drustveni zivot. Priredio Ervin Dubovic. Muzej Grada Rijeke, Rijeka, 2006, 179–191.

Szász, Zoltán: Romania and the 1956 Hungarian Revolution. In: 1956: The Hungarian Revolution and War for Independence. Edited by Lee Congdon, Béla K. Király and Károly Nagy. (War and Society in East Central Europe Vol. XL.) Columbia Press, New York, 2006, 128–148.

Vámos, Péter: Sino-Hungarian Relations and the 1956 Revolution. (Woodrow Wilson International Center for Scholars, Cold War International History Project. Working Paper No. 54.) Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washinton, 2006, 44.

Zsoldos Attila: Városlakók a királyi család szolgálatában. Történelmi Szemle 47 (2005) 3–4. [2006] 193–206.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Glatz Ferenc

Intézeti átlaglétszám ¹ : 112		ebből kutató ² : 77
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 421		
<u>Könyv</u>		
monográfia ⁴	magyarul: 9	idegen nyelven: 3
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 11	idegen nyelven: 2
egyéb kötet ⁶	magyarul: 1	idegen nyelven: 0
Tanulmány, cikk ⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 149	idegen nyelven: 4
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	19
tanulmánykötetben	magyarul: 76	idegen nyelven: 41
lexikoncikk	magyarul: 25	idegen nyelven: 18
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 60	idegen nyelven: 3
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 399	idegen nyelven: 82
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	239	ebből nemzetközi: 77
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	20	ebből nemzetközi: 10
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	34	ebből külföldön: 5
opponensi vélemény összesen:	10	ebből külföldön: 2
egyéb szakértői vélemény:	18	ebből külföldön: 3
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	25	ebből külföldön: 1
tagság összesen:	64	ebből külföldön: 12
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 2 MTA doktora: 1		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 19		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	9	Doktori iskolát vezetőik száma: 0
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	56	Gyakorlati kurzusok száma: 0
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	18	A támogatás összege: 39,5 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Ebből EU-forrásból:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	10	A támogatás összege: 58,1 M Ft

VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

1014 Budapest, Országház u. 30.; 1535 Budapest, Pf. 936

Tel.: 224-6700, 375-9011; fax: 226-6761, 224-6765

E-mail: vki@vki.hu; honlap: www.vki.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet 2006-ban is folytatta az alaptevékenységeként meghatározott földrajzi és funkcionális világgazdasági témák feltárását és elemzését. Ezen belül különös hangsúlyt kaptak a világgazdaság jövőjét meghatározó tényezők és azok a globális kihívások, amelyekkel az Európai Uniónak is szembe kell néznie. Ezek közé tartoznak mindenekelőtt a világgazdaság növekedésének új mozgatórugói és új növekedési centrumai, a technikai fejlődés főbb irányai és gazdasági következményei, valamint a társadalmi változások jellege és eltérő irányai az egyes térségekben.

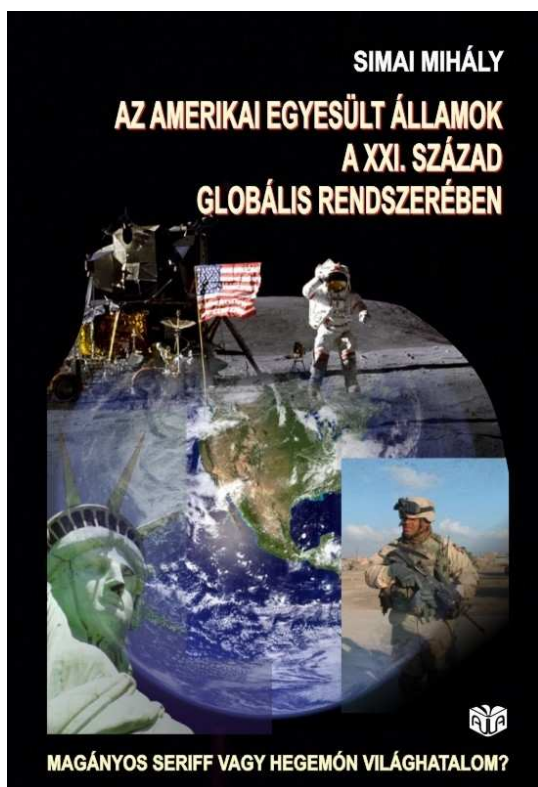
Az intézeti kutatások ötvözik az alapkutatást és a politikaorientált alkalmazott kutatást. Ez utóbbi közvetlenül is támogatja a politikai és gazdasági stratégiai döntéseket Magyarországon. Idetartozik Magyarország helyének és lehetőségeinek változása a XXI. század világgazdaságában. A beszámolási évben különösen jelentős eredmények születtek a nemzetközi versenyképességet meghatározó folyamatok elemzésében, interdiszciplináris (makro- és mikroszintű, társadalmi, gazdasági, történelmi, tudományos és technikai) megközelítésükben. Komoly feladatokat vállalt az intézet a felsőoktatásban és az ismeretterjesztésben is.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Sikeresen befejeződött *Az Egyesült Államok a XXI. század nemzetközi rendszerében* című többéves kutatómunka, amely a következő fő kérdéseket elemezte: Milyen konkrét előnyei vannak az Egyesült Államoknak hatalmi túlsúlyából? Mekkorák a globális gazdasági, politikai és katonai hatalmi pozíciói, fenntartásának társadalmi költségei a XXI. században? Milyen eszközökkel törekszik az amerikai politika annak megakadályozására, hogy más hatalmak vagy hatalmi csoportosulások veszélyeztessék hegemoniáját? Milyen távlati vannak egy új hatalmi szerkezet kialakulásának a nemzetközi rendszerben? Kína előretörése, az Európai Unió bővülése és a közös kül- és biztonságpolitikával kapcsolatos célok jelzik-e egy új szakasz kezdetét, amely végső soron az amerikai hegemonia megszűnéséhez vezet majd? Milyen világpolitikai és világgazdasági feltételrendszerben megy majd végbe az átmenet a XXI. század során az új hatalmi viszonyokra? Békés lesz-e vagy konfliktusos? A világ békeje és stabilitása szemszögéből nem előnyösebb-e az amerikai hegemonia, mint egy többpólusú, versengő világ, amelyben az értékviszonyok és az érdekellentétek elkerülhetetlenül ösztönzik az erőszakot, és esetleg új világkonfliktusok veszélyeit valószínűsítik? A kutatómunka eredményei könyv formában is napvilágot láttak (1. ábra).

2006 júniusában a szakmai közvélemény immár másodszorra kapta kézbe az intézet egyik súlyponti kutatási tevékenységének eredményét, az aktuális Monitoring-jelentést. A projekt keretében az intézet arra vállalkozott, hogy Magyarország és a térség többi államának EU-tagországgként mutatott teljesítményét, tapasztalatait elemezze. A jelentés minden év júniusában jelenik meg, és – az

összehasonlítást megkönnyítendő – egy ún. integrációs teljesítményindexet is tartalmaz, amely meghatározott mutatók alapján tükrözi az új tagállamok egymáshoz viszonyított eredményeit.

Komoly elismerést váltott ki a többéves nemzetközi együttműködésben végzett kutatómunkát lezáró konferencia, mely az ukrán gazdaság helyét és lehetőségeit taglalta a bővülő Európában. Az intézet 2004-ben felújította szakmai együttműködését az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Gazdaságkutató és Prognosztikai Intézetével. A közös bilaterális tevékenység 2006-ban – az intézet kezdeményezésére – háromoldalúvá bővült a kelet-közép-európai kutatásokban Európa-szerte az élenjárók közé tartozó bécsi Nemzetközi Gazdasági Összehasonlítások Intézetével (WIIW). A 2006 novemberében megrendezett konferencia – melyen a GKM és az üzleti szféra szereplői is jelentős számban képviseltették magukat – a háromoldalú tudományos együttműködés eredményeit tárta a szakmai közvélemény elé. A projekt partnerei további kooperációt terveznek a jövőre.

1. ábra

Az MTA és a MeH együttműködésének keretében az intézet kutatói két olyan stratégiai kutatási megbízást teljesítettek, amelyek közvetlenül is segítik a kormányzati tervezőmunkát, gazdaságpolitikai és külgazdasági téren egyaránt. A két téma *Az EU-költségvetés átfogó reformja – közgazdasági alapok, politikai feltételek, tagállami érdekek, különös tekintettel Magyarország szempontjaira*, valamint *Magyarország Kína-stratégiájának megalapozása*.

Szintén kormányzati felkérésre készült *A magyar gazdaság világgazdasági környezete 2008-ig* című stratégiai kutatás, ami a világgazdasági fejlődés fő tendenciáit elemezte.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Az MTA elnöki kerete terhére meghirdetett pályázatok révén az intézet megbízást kapott egy kutatási munkára: *A magyar gazdaság versenyképességének kiemelt tényezői – a döntés-előkészítési tanácsadó munka tudományos megalapozása*. A kutatás a versenyképesség néhány aktuális, kézzelfogható gazdasági előnyökkel járó aspektusát vette górcső alá. Ezek mindegyike szerepel az Új Magyarország Fejlesztési Terv prioritásrendszerében: innováció, technológia, humántőke, szolgáltatások, infrastruktúra. Megvizsgálták továbbá a nemzeti innovációs rendszerek (NIR) változásának versenyképességi vonatkozásait (vagyis azt, hogy miként változtak a legutóbbi években a fejlett országok nemzeti innovációs rendszerei), a változások irányait, közös elemeit és az átalakítást kiváltó tényezőket. A kutatás kiterjedt a humántőke-felhalmozás és a foglalkoztatás versenyképességi vonatkozásaira, a humántőke-intenzív hozzáadottérték-termelésre történő áttérés foglalkoztatáspolitikai dilemmáira. A 2007-re áthúzódó kutatás a szolgáltatások fejlesztésén alapuló gazdaságstratégiát fogalmazott meg. A projekt újdonsága a megközelítési mód eredetiségén alapul. Egyrészt abban, hogy a nemzeti innovációs rendszereket nem tekinti „köbe vésett” intézményi és ösztönzési rendszereknek, hanem abból indul ki, hogy a sikeres NIR-ek építőelemei folyamatosan változnak, a változó körülményekhez alkalmazkodva, azok elébe mennek. Másrészt újdonságot jelent a gazdaságpolitikai hangsúlyváltás szorgalmazása is, az iparfejlesztést kiegészítendő, a (tudásalapú) szolgáltatások ösztönzését megfogalmazó stratégia felvázolása.

Az MTA–MeH pályázati megbízásainak keretében az intézet két stratégiai kutatást végzett. Ezek egyike *Az EU-költségvetés átfogó reformja – közgazdasági alapok, politikai feltételek, tagállami érdekek, különös tekintettel Magyarországra szempontjaira*. A kutatás megvizsgálta az EU-költségvetés reformjának elméletileg lehetséges főbb irányait és a reformok lehetséges hatásait Magyarország helyzetére. A bevételi oldalon elemezte a jelenlegi rendszer működőképességének korlátait és az alternatív lehetőségeket (az új, saját források bevezetését). A kiadási oldalon megvizsgálta, hogy milyen lehetőségek nyílhatnak a jelenlegi prioritások újraszűzésére (különös tekintettel a közös agrárpolitika és a strukturális politika tételeire), illetve új prioritások hangsúlyos megjelenésére, összhangban az Európai Unió ambiciózus célkitűzéseivel (pl. a lisszaboni folyamat, a további bővítés megfelelő finanszírozása). A kutatás kiterjedt a politikai esélyekre és következményekre, beleértve a tagállami érdekeket, valamint Magyarország mozgásterének minél pontosabb meghatározását is. A kutatás eredményei az államigazgatás döntés-előkészítési és döntéshozási tevékenységében hasznosulhatnak, és bővíthetik az érdemi magyar hozzájárulást az EU költségvetésének átfogó reformjáról folyó – 2008-tól várhatóan igen intenzív – nemzetközi tudományos és politikai vitához.

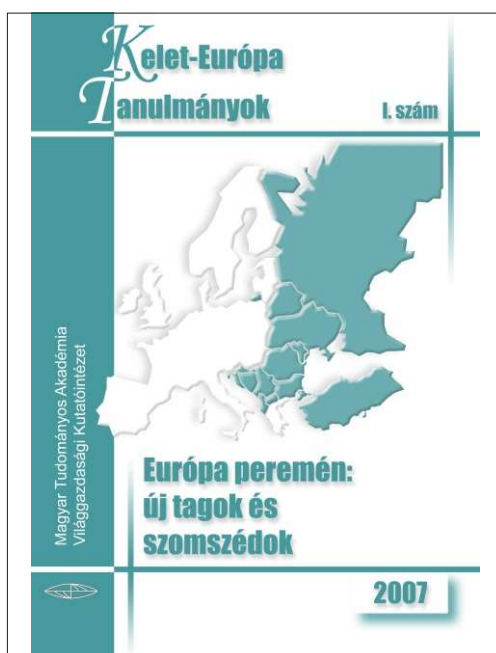
Szintén az MTA–MeH együttműködés keretében folyt kutatómunka *Magyarország Kína-stratégiájának megalapozása* címmel. A kutatás Kína belső és külső (India, USA, Japán) viszonyainak elemzésén kívül foglalkozott a magyar–kínai gazdasági-kereskedelmi szálak jelenével és jövőjével, illetve ajánlásokat dolgozott ki a kétoldalú kapcsolatok bővítéséhez és javításához.

Az intézet átfogó kutatási tevékenységet végzett a Külügyminisztérium megbízásából az Európai Uniót érintő aktuális kérdésekről és perspektívákról, illetve ezek nyomán összefoglaló javaslatokat dolgozott ki a magyar EU-tagság nyitott kérdéseiben képviselendő állásponthoz. A kutatás – a teljesség igénye nélkül – az alábbi fő témaköröket ölelte át: az Európai Unió a világban, az Európai Unió gazdasági

versenyképessége, közös politikák, renacionalizálás, többkörös integráció, a kibővülés és a mélyülés összefüggései, valamint a konfliktushelyzetek (Nyugat-Balkán, Törökország, Ukrajna). A tanulmányok a Külügyminisztérium, illetve az intézet honlapján is elérhetőek.

A foglalkoztatásbővítés perspektívái a globalizáció és a technológiai változások körülményei között c. kutatást az intézet az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány megbízásából végezte 2006-ban. A kutatási projekt elsősorban az Európai Unió régi tagállamainak tapasztalatait dolgozta fel, illetve esettanulmányok keretében vizsgálta meg a foglalkoztatásbővítés lehetőségeit. Arra kereste a választ, hogy a globalizáció és a technológiai változások okozta kihívások közepette van-e egyáltalán lehetőség a foglalkoztatás bővítésére, s ha igen, akkor milyen feltételei vannak (például melyek az ígéretes, új ágazatok ebből a szempontból) hazánkban, illetve az Európai Unió fejlettebb tagállamaiban.

Nagy hangsúlyt kapott a magyar gazdaságpolitika számára hasznosítható kutatásokban Magyarország közvetlen szomszédsága. A Friedrich-Ebert Alapítvány budapesti irodájával több éve zajló együttműködés eredményeként 2006-ban készült el egy könyv az Európai Unió és a Balkán kapcsolatának eddigi tapasztalatairól és a rövid és középtávon várható együttműködési lehetőségekről, akadályokról és alapvető dilemmákról (The European Union and Southeastern Europe: Achievements and Deficiencies – and Troubled Waters Ahead, megjelenés 2007 első felében nemzetközi kiadónál). Számos munkatárs közös tevékenységének eredményeként új kiadványsorozatot indítottak *Kelet-Európa Tanulmányok* címmel. Ennek első kötete

2006 végén látott napvilágot *Európa peremén: új tagok és szomszédok* címmel. Ebben az intézet munkatársai a térséget érintő aktuális politikai, gazdasági és társadalmi kérdéseket fogják tárgyalni. A kiadványsorozat átfogó összehasonlító vizsgálatokat kínál, amelyek egy-egy funkcionális területet dolgoznak fel; helyet kapnak a meghatározott szempontok szerint elkészített országtanulmányok s a térségre vonatkozó hagyományos típusú makrogazdasági elemzések és előrejelzések. A szerzők úgy vélik, hogy mind a közgazdász-társadalom, mind a döntéshozók, mind pedig a szélesebb közönség igényt tart a változó kelet-európai környezetben végbemenő folyamatok elemzésére, amelyek a legtöbb esetben közvetlenül is érintik Magyarország gazdaságát és társadalmát. Az első kötet az *Európa peremén: új tagok és szomszédok* áttekintést ad a délkelet-

2. ábra

európai térség, az egyes FÁK-országok és Törökország gazdasági-társadalmi folyamatairól (2. ábra). Ez utóbbi az Európai Unióhoz és a kelet-európai régióhoz fűződő politikai, gazdasági és földrajzi kapcsolatai miatt került a kötetbe. A kutatók célja a vizsgált országok gazdaságpolitikai megközelítésű elemzése volt, különös tekintettel a következő évek legfontosabb dilemmáira és problémáira, illetve a felzárkózás feltételeire, valamint az érintett országok és az Európai Unió közötti kapcsolatokra.

Az NKTH Mecenatúra pályázatán elnyert támogatásnak köszönhetően az intézet 2006 áprilisától új, internetes cikksorozatot indított el *Technológiai fejlődés és új tudományos eredmények* címmel. Ebben az intézet munkatársai bemutatnak néhány új tudományos eredményt és azok gazdasági, társadalmi hatásait, továbbá feltárják azokat a mechanizmusokat, amelyeken keresztül a technológiai fejlődés hatást gyakorol a gazdaságra. A projekt újdonságát a sorozat interdiszciplináris jellege adja.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

A kutatóhely 2006-ban két EU 6. keretprogramos konzorciumban végzett nemzetközi tevékenységet: a NEWGOV és a CONSENT nevű projektekben.

A *NEWGOV – New Modes of Governance (A kormányzás új formái)* – elnevezésű projekt az Európai Unió 6. K+F keretprogramja által finanszírozott négyéves interdiszciplináris projekt, amelynek célja, hogy az EU különböző politikaterületein feltárja, elemezze és kiértékelje a klasszikus közösségi döntéshozatali módszerektől eltérő új politikairányítási módszereket. A kutatás során a széles körű nemzetközi munkamegosztásban (amelyet a firenzei European University Institute koordinál) a Világgazdasági Kutatóintézet a strukturális politikával, illetve az uniós költségvetés kérdéskörével foglalkozik.

Maga a téma – és különösen annak az új tagállamokra történő alkalmazása – valójában alapkutatásnak számít az Európai Unió működését vizsgáló eddigi kutatási irányokat figyelembe véve. A megaprojekt célja lényegében az integráció újszerű döntéshozatali módszereinek feltérképezése, az új jelenségek megértése, hatékonyságuk kiértékelése. A projekt megrendelője az Európai Bizottság, amely egyben a kutatás egyik tárgya. Az európai adminisztráció központja – a tudományos eredmények minél jobb hasznosulása érdekében – rendszeres találkozókat is szervez a projekt résztvevői, az Európai Bizottság hivatalnokai, illetve az európai döntéshozatalban részt vevő további intézmények képviselőinek egész sorával. A NEWGOV-projekt tehát nem csupán a kutatás témáját, hanem annak európai szintű megszervezését tekintve is újszerű és példaadó. Az Európai Bizottság egyébként alapvetően támogatja az „új kormányzási módszereket” (amelynek egyik legismertebb formája a nyílt koordináció), amelyek révén a tagországok hatékonyan tudnak együttműködni olyan területeken is, amelyeken az EU csak gyengébb hatáskörrel rendelkezik.

Az intézet hat munkatársából álló munkacsoport az elmúlt év során tanulmányokat készített az EU új közép-európai tagországaihoz a kohéziós és strukturális politika bevezetéséről, e politikaterület irányításának intézményi fejlődéséről. A tanulmányok célja az egyes országok tapasztalatainak összegzése és ezek egymással, valamint az EU elvárásaival való összehasonlítása volt.

A Wider Europe, Deeper Integration – Constructing Europe (CONSENT, Bővített Európa, mélyebb integráció – Európa épül) elnevezésű, német konzorciumi vezetés alatt indult 6. keretprogramos projekt tevékenysége hosszabb előkészítő fázis után 2005 júniusában kezdődött meg. A CONSENT-projekt résztvevői nyitott hálózatot alkotnak, és egy-egy téma köré szerveznek konferenciákat. Az intézet csatlakozott a kb. 50 intézet és egyetemi tanszék alkotta együttműködési hálózathoz (integrált projekt). Az együttműködés közel 20 munkacsoportban történik, ezek az EU egyes aktuális problémaköreivel foglalkoznak. Az egyik munkacsoport (EU-költségvetés) társvezetője az intézet egyik munkatársa, így 2006 májusában Budapesten, az intézet szervezésében került sor a munkacsoport szemináriumára. A Világgazdasági Kutatóintézet részt vesz továbbá az EU-27 Watch (korábban EU-25 Watch) nevű alprojektben is, amelynek lényege a tagállamok aktuális integrációs kérdésekkel kapcsolatos nemzeti álláspontjának összehasonlító felmérése. Az évente két alkalommal (elektronikus formában) megjelenő publikus anyag részletezi a tagállami álláspontokat, érdekeket, motivációkat az aktuális kérdésekkel kapcsolatban, és igen széles körben jut el döntéshozókhoz és szakértőkhöz EU-szerte. Az intézet e projekten keresztül tevékenyen részt vesz a legfontosabb integrációs kérdések európai szintű vitájában.

Az MTA elnöki kerete tette lehetővé a nemzetközi keretprogramos együttműködések továbbfejlesztését. Az intézet újra felvette a kapcsolatot finn partnereivel, akikkel korábban már konzorciumvezetőkként sikeres pályázati együttműködésben vett részt. A cél az, hogy építve a korábbi kutatási tapasztalatokra, közös tématervezetet dolgozzanak ki, amelyet később a 7. keretprogram pályázataiban hasznosíthatnak. Az intézet jelentős előkészítő munkát végzett, és kidolgozott egy olyan pályázati koncepciót, amelynek témája a transznacionális társaságok szerepe a közepesen fejlett országok felzárkózásában a fejlett államok szintjére a XXI. század világgazdasági és európai feltételrendszerében. A finn partnerekkel történt megbeszélés után körvonalazódik a konkrét pályázati együttműködés lehetősége.

Az intézet egy új európai társasági formát is kutatásai tárgyává tett: a *Societas Europaea* gazdasági aspektusait vizsgálta, különös tekintettel az új formából adódó lehetőségekre és annak korlátaira. Több évtizedes előkészületek után az Európai Unió 2001-ben alkotta meg az európai vállalat (Európai Részvénytársaság, *Societas Europaea*) jogszabályi alapjait. Ezek 2004. októberi hatályba lépését követően nyílt meg a lehetőség e vállalati kategória kialakítására és működésére; Európában elsőként az Allianz állt át erre a társasági formára 2006. októberében. A külföldi és magyar vállalati, gazdasági, jogi és üzleti szakértőket is felvonultató kutatás eredményeit az Allianz Hungária Biztosító és az intézet közös szervezésében rendezett konferencián mutatták be az érdeklődőknek.

A Friedrich Ebert Stiftung finanszírozásában harmadik éve zajlik a délkelet-európai régió országaiban szervezett konferenciasorozat. A program tudományos szakmai háttérét a Világgazdasági Kutatóintézet biztosítja (3. ábra). Az együttműködés keretében olyan konferenciákra került sor, amelyek célja a délkelet-európai partnerek által megfogalmazott igények tudományos mélységű, de egyben alkalmazott közgazdaságtani megközelítésű tudástransfer révén történő kielégítése. Az intézet a Nyugat-Balkán hat országában rendezendő workshopokon ad szakmai tájékoztatást az Európai Unió bővítésének kérdéseiben, és beszámol a magyar felkészülési és tagsági tapasztalatokról.

3. ábra: Tudományos konferencia

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Artnér Annamária: Globalizáció alulnézetben: Elnyomott csoportok – lázadó mozgalmak. Napvilág Kiadó, Budapest, 2006, 279.

Inotai, András: The Employment Impact of FDI. The Experience of South-East European Countries. OECD, Paris, 2006, 111. (Discussion Paper, 2006 April)

Simai Mihály: Az Amerikai Egyesült Államok a XXI. század globális rendszerében. „Magányos békebíró vagy hegemon világhatalom?” Aula, Budapest, 2006, 218.

Tanulmányok

Hernádi András: Az Európai Unió 2004-es bővülése – japán szemmel. *Külgügyi Szemle* 2006, No. 1–2. 112–126.

Kiss Judit: Az EU agrárpolitikai dilemmái. *Gazdálkodás* 2006, No. 1. 27–46.

Simai, Mihály: World Economy in the Early Part of the 21st Century. In: Angelis, Vassilis – Maroudas, Leonidas (eds.): *Economic Systems, Development Policies and the Enterprise Strategies in the Age of Globalization*. Athens, Papazissis Publ., 2006, 169–201.

Szalavetz, Andrea: From Industrial Capitalism to Intellectual Capitalism – The Bumpy Road to a Knowledge-based Economy in Hungary. In: Piech, K – Radosevic, S. (eds.): The Knowledge-based Economy in Central and East European Countries. Palgrave Macmillan, 2006, 183–220.

Szanyi Miklós: Foglalkoztatás a tudásalapú társadalomban. *Külgazdaság* 2006, No. 11–12. pp. 26–46.

Székely-Doby András: Vernon és a számítógép: Az információs technológiai forradalom és a termékciklus-hipotézis összefüggései. *Közgazdasági Szemle* 2006, No. 9. 812–826.

Szemlér Tamás: Az Európai Unió és a balkáni országok kapcsolatai. *Külgazdaság* 2006, No. 4–5. 64–76.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Inotai András

Intézeti átlaglétszám ¹ : 47		ebből kutató ² : 30
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 126		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 2	idegen nyelven: 1
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 2	idegen nyelven: 1
egyéb kötet ⁶	magyarul: 7	idegen nyelven: 10
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 22	idegen nyelven: 0
	idegen nyelven	külföldi folyóiratban: 6
tanulmánykötetben	magyarul: 42	idegen nyelven: 15
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 18	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 20	idegen nyelven: 0
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	161	ebből nemzetközi: 91
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	20	ebből nemzetközi: 9
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	23	ebből külföldön: 8
opponensi vélemény összesen:	72	ebből külföldön: 4
egyéb szakértői vélemény:	12	ebből külföldön: 4
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	2	ebből külföldön: 2
tagság összesen:	29	ebből külföldön: 8
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 0 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 23		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	6	Doktori iskolát vezetőik száma: 0
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	42	Gyakorlati kurzusok száma: 12
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	4	A támogatás összege: 3,5 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	1	A támogatás összege: 1,0 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	9	A támogatás összege: 23,5 M Ft
Ebből EU-forrásból:	3	A támogatás összege: 15,0 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	20	A támogatás összege: 36,0 M Ft

FILOZÓFIAI KUTATÓINTÉZET

1052 Budapest, Szemere u. 10.; 1398 Budapest Pf. 594
Tel./fax: 312-0243

E-mail: office@webmail.phil-inst.hu; honlap: www.phil-inst.hu

I. Az intézet fő feladatai a beszámolási évben

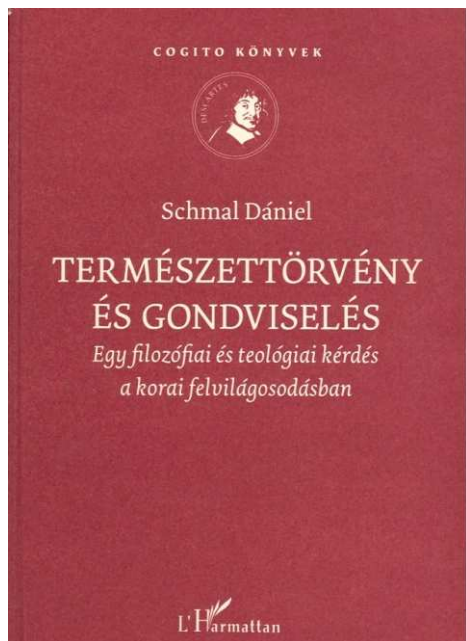
Az intézet fő feladatának a közösségben élő ember tudásbővítését, erkölcsi-politikai rendeltetését, illetve vallási helyzetét és kilátásait érintő problémáknak a vizsgálatát tekintette a bölelet tudományos perspektívájából. E nézőpontnak megfelelően a társadalomtudományok tapasztalati, történeti és antropológiai módszerein túlmenően teoretikus, analitikus és szisztematikus megközelítéseket is érvényre juttatott. A nemzeti szellemi hagyomány értékeinek figyelembe vétele mellett különös hangsúlyt fektetett a regionális (a Kárpát-medencét és Közép-Európát érintő) problémáknak a vizsgálatára és a globális trendeknek (kommunikáció-, nyelv-, tudomány- és vallásfilozófiai fejleményeknek) az intézeti kutatásokban való megjelenítésére, és a nemzetközi tudományos eredményeknek nemcsak a hasznosítására, hanem a gyarapítására is.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

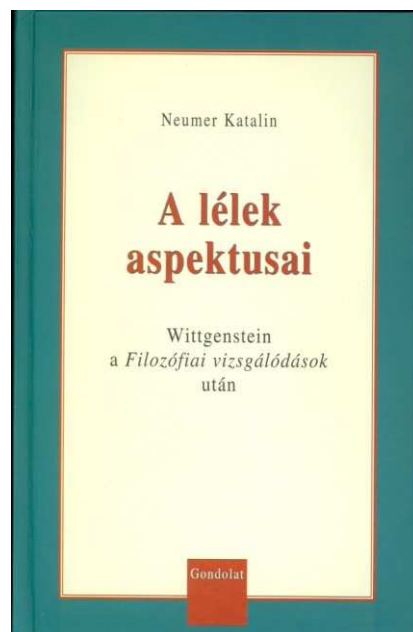
Az intézet nemzetközileg legsikeresebb kutatásai a *Magyar Virtuális Enciklopédiát* is fenntartó kommunikációfilozófiai programhoz kötődtek. A Magyar Virtuális Enciklopédia (URL: <http://www.enc.hu>) az MTA elnöki keretből nyert támogatást, ami biztosította a 2003-ban elindított tudomány- és kommunikációfilozófiai kísérlet folytatását. Egyrészt lehetővé tette az enciklopédia anyagának hagyományos típusú címszavakkal való további bővítését, amelynek során elsősorban az „aktuális” rovatba kerültek a tudomány legújabb eredményeit bemutató címszavak. Másrészt a támogatásnak köszönhetően lehetővé vált a régóta tervezett együttműködés a Mindentudás Egyeteme programmal. Ennek keretében megtörtént a kilenc szemeszter során elhangzott 150 előadás belső logikai kapcsolatrendszerének feltérképezése, az egyes előadásokról szóló címdokumentumok elkészítése és publikálása a világhálón, illetve az előadások közti elsődleges kapcsolatok elhelyezése. A Mindentudás Egyeteme-előadások közötti összefüggések így most már megjelentek a virtuális enciklopédia vizuális megjelenítőjén (az úgynevezett „csillagtérképen”) is.

Az új, elektronikus kommunikációs eszközök általános elterjedésének filozófiai következményeit feltáró vizsgálatoknak a tárgyévben publikált legjelentősebb belátása annak a lehetőségnek a felmutatása volt, hogy a mobil kommunikációs eszközök hozzájárulhatnak a társadalmi elidegenedés felszámolásához is. A közgazdasági szférához és a tudásmenedzsmenthez tartozó kutatók és vezetők publikációi és érdeklődése megmutatták az intézeti kutatások társadalmi relevanciáját. Részben kommunikációfilozófiai kutatásai elismeréseként az intézet egy kutatóját, első magyar filozófusként tagjai közé választotta az *Institut International de Philosophie*.

A vallásfilozófia a tárgyév legdinamikusabban fejlődő intézeti kutatási ága volt. A publikációk a konzervatív, neotomista vallásbölcselet korunkban való létjogosultságát éppúgy bizonyították, mint az empirikus vallástudomány szükségességét. Tavaly

1. ábra

2. ábra

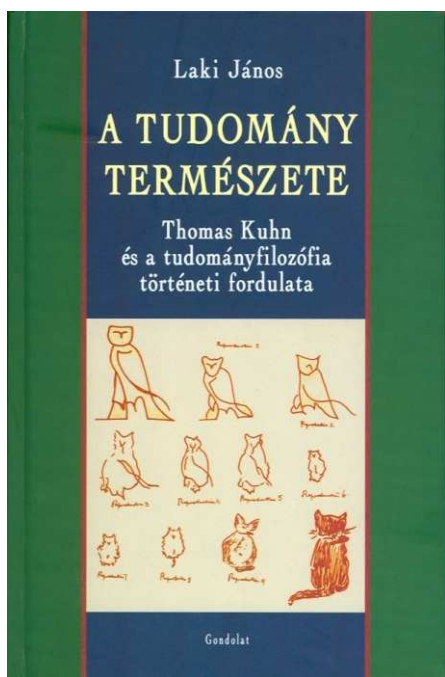
bontakoztak ki pályázat keretében a vallások társadalmi jelenlétét vizsgáló összehasonlító kutatások, amelyek az iszlám, a keresztény és a zsidó vallások magánügyből közüggé válásának tendenciáival és az egymással való párbeszéd lehetőségével foglalkoztak. Kutatóik tudományos közleményei és publicisztikai írásai, együtt szemlélve, a tradicionalista és liberális morálteológiák békés egymás mellett élésének képét rajzolták ki (1. ábra).

Az intézet a tárgyévben is folytatta nyelvfilozófiai kutatásait. Fontos hozzájárulásként a Wittgenstein-kutatásokhoz bebizonyosodott, hogy a kései Wittgenstein hagyatékában jelentősen pontosítható az egyes szövegek keletkezési ideje, illetve tér nyílt az életmű új korszakolására, egy negyedik alkotói periódus elkülönítésére (2. ábra).

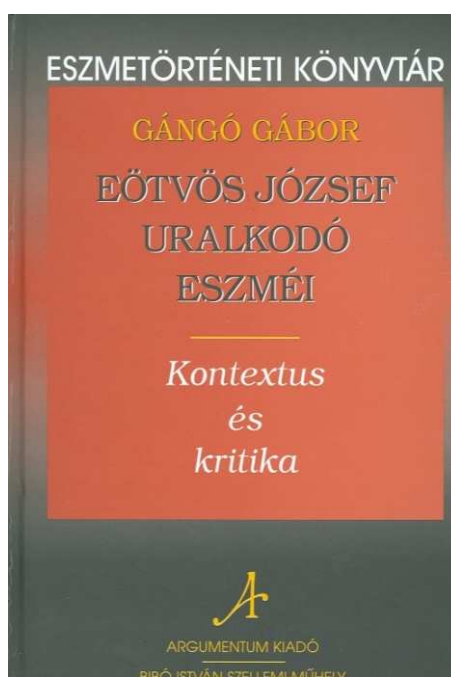
A tudományfilozófia területén az intézet kutatói a tárgyévben főként a természet- és társadalomtudományok kijelentésrendszereinek formálódásával és változásával, e változások összetevőinek feltárásával foglalkoztak. Számos publikáción keresztül hűződik és új elemeket tartalmaz a felismerés, hogy a tudományos paradigmák sokkal jobban ki vannak szolgáltatva a történeti és ideológiai kontextusnak, vagy akár a nem-tudományos kollektív hiteknek, mint eddig gondoltuk. Nemcsak Thomas S. Kuhn elmélete került ezáltal jobb megvilágításba, hanem az eszmetörténeti módszer érvényesítésével intézeti kutatók olyan magyar tudósok nemzetközi tudományfilozófiai jelentőségét is megmutatták esettanulmányokon keresztül, mint Apáczai Csere János vagy Halmágyi István (3. ábra).

Nemcsak a társadalomfilozófia szempontjából, hanem más tudományágakra tekintve is jelentős kutatási eredménye az intézetnek Eötvös József *Uralkodó eszmék* című művének átfogó elemzése és kritikája a korabeli filozófiai áramlatokhoz való kapcsolódás feltárásával és a mű utóéletének mítoszromboló rekonstrukciójával (4. ábra). Az intézet kutatói a tárgyévben is feladatuknak tekintették, hogy a jelenkor politikai és társadalmi kérdéseivel kapcsolatban (mint a globalizáció, a hatalom és a legitimitás problémája) megnyilatkozzanak, hozzájárulva e kérdések tisztázásához, tudományos, ismeretterjesztő és publicisztikai művekben egyaránt. E művek fontos társadalmi szerepet vállaltak a szociáldemokrata, liberális és konzervatív értékek megfogalmazásában, illetve a közép-európai régió kulturális tradíciójának megértésében is.

A filozófiatörténetre tekintve az intézet jelentős lépéseket tett annak érdekében, hogy az eddig tárgyalt „szösszetétel-filozófiák” mellett a filozófiai hagyomány egészének mind több fő ágában és kérdésében bizonyítsa nemzetközileg is mérhető kompetenciáját. A Szent Ágoston-konferencia a *De Civitate Dei* és más művek több szempontú megközelítésére adott alkalmat, új téziseket fogalmazva meg Ágoston emóció-, szabad akarat- vagy közösség felfogásáról. René Descartes-tal és a karteziánizmussal két rendezvény is foglalkozott a hazai és a nemzetközi kutatás elismert képviselőinek részvételével. Lukács György életművének intézeti kutatása a

3. ábra

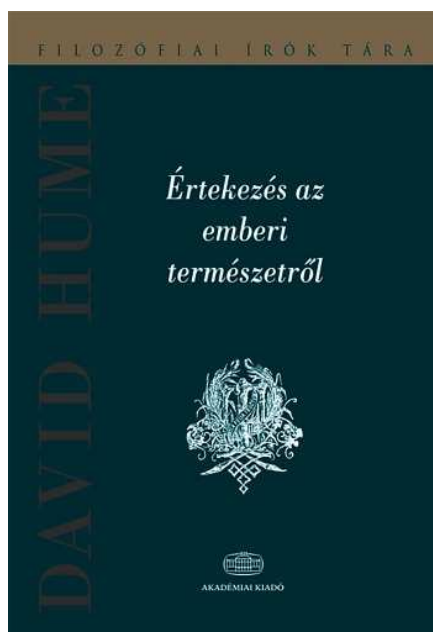

4. ábra

tárgyévben *Az esztétikum sajátossága* értelmezéstörténetéhez járult hozzá. A magyar filozófiai hagyomány kutatása a magyar filozófia, történet- és irodalomtudomány 19. századi összekapcsolódási és szétválási folyamatait tárta fel Szontagh Gusztáv, Kállay Béni vagy Asbóth János életművének vizsgálatán keresztül. Emellett rámutatott arra, hogy a Kárpát-medence magyar szellemi (és ezen belül: filozófiai) kultúrájának adekvát megközelítési módja lehet az erdélyi, a felső-magyarországi és a Pest- vagy Debrecen-központú magyar filozófiai művelődésnek mint saját meghatározottságaikkal és hiányaikkal birkózó, egymást kereső tradícióknak a felfogása.

Ezen erőfeszítések része a munkálkodás a magyar filozófiai nyelv érdekében: ezért is vállalta az intézet e törekvések folytatását a Magyar Tudományos Akadémia egyik legrégebbi és legpatinásabb sorozatának, a *Filozófiai Írók Tárá*nak újraindításával. Az első két kötet [(Arisztotelész és David Hume műveivel (5. ábra)] megmutatta, hogy lehetséges érvényesíteni a magyar filozófiai műnyelvben két fontos követelményt. A nyelv érdekeit védve az új vagy átdolgozott fordítások zsargontól mentesen, mégis szabatosan szólnak, és a filozófiatörténeti szempontokra tekintve sikeresen teremtik meg a terminológiával az antik és 18. századi szerzőknek a kortárs filozófiai áramlatokkal való párbeszédképességét.

5. ábra

Az intézet kutatóinak jelentős része elkötelezett a szakfilozófiai kérdéseken túl tekintő, tudományközi megközelítésmódok iránt. A tárgyév eredményei között feltétlenül említést érdemel hozzájárulásuk az irodalomtudományhoz, jelesen – kiterjedt recenzíós tevékenység mellett – a Madách Imre-, a József Attila-kutatáshoz és a magyar Monarchia-irodalom kérdésköréhez, valamint a huszadik századi magyar szellemtörténethez, illetve az irodalom és filozófia határterületeihez.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Az intézet szinte valamennyi hazai egyetemmel együttműködik, ahol filozófia tanszék van. Az intézet társszervezőként helyt adott a Liberális Akadémia előadássorozatának, amelynek keretében kutatóik elő is adtak. Nagy külső érdeklődés mellett zajlott le, egy évek óta sikeres rendezvénysorozat újabb állomásaként, az intézet nyelvfilozófiai ülészakja.

Két monográfia megjelenésével sikeresen lezárult a *Minden filozófia nyelvkritika* című OTKA-pályázat. A Lukács Archívum és Könyvtárban (LAK) befejeződött a *Lukács György levelezése 1945–1971* című pályázat. Sikeresen zárult a Cseh Tudományos Akadémia Filozófiai Intézetével folytatott *Consequences of the Controversy between Psychologism and Anti-Psychologism in Central European Philosophies* című pályázat.

A doktori képzést tekintve a tárgyévben írta alá az intézet az együttműködési szerződést a BMGE Tudománytörténet és Tudományfilozófia Tanszékével, illetve annak Technika-, Mérnök- és Tudománytörténet Doktori Iskolájával. Az intézet kutatói alapító tagok, illetve oktatók a Debreceni Egyetem, a PTE, a Miskolci Egyetem Filozófia Doktori Iskolájában. Emellett a Miskolci Egyetemen, az ELTE BTK-n, az ELTE TTK-n, a PPKE BTK Filozófiai Intézetében, az Eötvös József Collegiumban, a Berzsenyi Dániel Főiskola Filozófia Tanszékén, a Győri Püspöki Hittudományi Főiskolán vettek részt az alapképzésben.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Az intézetben a tárgyévben Leslie L. Muray és Axel Gelfert tartott előadást. Vendégük volt Vlastimil Hála. A LAK vendége, előadója volt Martin Vialon, Anvar Gali, Olaf Nicolai, Sebastian Kiss. Domus Hungarica-ösztöndíjasként az intézet vendége volt Ungvári-Zrínyi Imre és Mészáros András. Intézeti kutatók többek között Bécsben, Edinburghban, Prágában és Varsóban tartózkodtak ösztöndíjjal.

Az intézet és a LAK kapcsolatot tart fenn az Internationale Lukács-Gesellschafttal (Paderborn–Duisburg), a leuveni Katolikus Egyetemmel, a New York-i New School for Social Research-csel, a Varsói Egyetemmel, a londoni Warburg Institute-tal. Az EU-6. keretprogram, *Network of Excellence Kaleidoscope* projekten belül a „*Technology Enhanced Learning*” témakörben több kutató is részt vett. Egy kutató a Lipcsei Egyetemen tartott kurzusokat.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Agárdi Péter: „...a multat be kell vallani”. Nemzeti kultúra és baloldali tradíció. Argumentum Kiadó-Lukács Archívum, Budapest, 2006, 364.

Arisztotelész: Lélekfilozófiai írások. Ford.: Steiger Kornél, Brunner Ákos, Bodnár István. Filozófiai Írók Tára. Harmadik folyam 1. Szerk.: Bence György, Bodnár M. István, Borbély Gábor, Boros Gábor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 253.

Frenyó Zoltán: Kereszténység és filozófia. Tanulmányok. Kairosz, Budapest, 2006, 348.

Frenyó Zoltán – Turgonyi Zoltán: Jacques Maritain. Tanulmányok. L'Harmattan, Budapest, 2006, 117.

Gábor György: Abszolút tenger. Tanulmányok, esszék, kritikák. Semmelweis Kiadó, Budapest, 2006, 252.

Buda Péter – Gábor György: Szabad egyház szabad államban. József Műhely Kiadó, Budapest, 2006, 204.

Gángó Gábor: Eötvös József uralkodó eszméi. Kontextus és kritika. Eszmetörténeti könyvtár 5. Argumentum Kiadó–Bibó István Szellemi Műhely, Budapest, 2006, 350.

Horváth Pál: Vallásfilozófia és vallástörténet. L'Harmattan, Budapest, 2006, 304.

Hume, David: Értekezés az emberi természetről. Ford.: Bence György. (Filozófiai Írók Tára. Harmadik folyam 2. Szerk.: Bence György, Bodnár M. István, Borbély Gábor, Boros Gábor. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 629.

Laki János: A tudomány természete. Thomas Kuhn és a tudományfilozófia történeti fordulata. Gondolat, Budapest, 2006, 272.

Mester Béla: Magyar philosophia a szenvedelmes dinnyésztől a lázadó Ikaroszig. Pro Philosophia, Kolozsvár–Szeged, 2006, 323.

Mesterházi Miklós: Az irigységről. Argumentum–Lukács Archívum, Budapest, 2006, 142.

Neumer Katalin: A lélek aspektusai. Wittgenstein a Filozófiai vizsgálódások után. Gondolat, Budapest, 2006, 239.

Schmal Dániel: Természettörvény és gondviselés: egy filozófiai és teológiai kérdés a korai felvilágosodás korában. L'Harmattan, 2006, Budapest, 284.

Tanulmányok

Agárdi Péter: Közművelődés az ezredfordulón. In: Glatz Ferenc – Marosi Ernő – Szabó B. István (szerk.): Kultúra. Magyar tudománytár 6. MTA Társadalomkutató Központ-Kossuth Kiadó, Budapest, 2006, 61–134.

Békés, Vera: Die Rolle der Göttinger Schule bei der Entstehung der finnougri-schen Sprachwissenschaft. Nach dem Göttinger Tagebuch von István Halmágyi aus den Jahren 1752–1753. In: Holger Fischer (hg.): Wissenschaftsbeziehungen und ihr Beitrag zur Modernisierung. Südeuropäische Arbeiten 125. R. Oldenbourg Verlag, München, 2005 [2006], 127–145.

Danka István: Tudásegész vagy tudásfragmentálódás? A tudás relációs elméletének utóélete az információs korban. Világosság, 47, 2006/1. 29–36.

Demeter Tamás: A tudásszociológia ígéretei és az ideológiakritika: Az eszmetörténeti értelmezés módszertanáról. In: Fehér Márta–Zemplén Gábor–Binzberger Viktor (szerk.): Értelem és történelem. L'Harmattan, Budapest, 2006, 43–59.

Hévizi Ottó: Egy kripto-esztétika antinómiái (Lukács: Az esztétikum sajátossága c. művéről). Jelenkor 49, 2006/1. 62–75.

Nyíri, Kristóf: Das Mobiltelefon als Rückkehr zu nichtentfremdeter Kommunikation. In: Peter Glotz–Stefan Bertschi–Chris Locke (Hrsg.): Daumenkultur: Das Mobiltelefon in der Gesellschaft. Bielefeld: Transcript Verlag, 2006, 185–196.

Nyíri, Kristóf: Time and Communicaton. In: Friedrich Stadler–Michael Stöltzner (eds.): Time and History. Proceedings of the 28. International Ludwig Wittgenstein Symposium Kirchberg am Wechsel, Austria, 2005. (Publications of the Austrian Ludwig Wittgenstein Society. New Series. Vol 1), ontos verlag, Frankfurt–Paris–Ebikon–Lancaster–New Brunswick, 2006, 301–316.

Nyíri, Kristóf: Kritik des reinen Bildes: Anschauung, Begriff, Schema. In: H. Lenk–R. Wiehl (Hrsg.): Kant Today / Kant aujourd'hui / Kant heute. LIT, Münster–Hamburg–Berlin–Wien–London–Zürich, 2006, 71–84.

Palló, Gábor: Scientific Creativity in Hungarian context. *Hungarian Studies* 19, 2005/2. [2006] 215–232.

Palló, Gábor: Encyclopedia as Textbook. *Science & Education* 15, 2006/7–8. 779–799.

Schmal, Dániel: La réforme de l'entendement humain et l'entendement divin chez Malebranche. In: Chantal Jaquet–Tamas Pavlovits (éds): Les facultés de l'âme à l'âge classique. Publications de la Sorbonne, Paris, 2006, 203–217.

Szalai, Judit: Emotional Content, Cognitive Precondition, and Phenomenology. *European Journal of Analytic Philosophy* 2, 2006/1. 2–17.

Zvolenszky, Zsófia: Analytic Truths and Kripke's Semantic Turn. *Croatian Journal of Philosophy* 17, 2006, 327–341.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Borbély Gábor

Intézeti átlaglétszám ¹ : 31		ebből kutató ² : 24
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 217		
<u>Könyv</u>		
monográfia ⁴	magyarul: 5	idegen nyelven: 0
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 11	idegen nyelven: 2
egyéb kötet ⁶	magyarul: 9	idegen nyelven: 0
<u>Tanulmány, cikk⁷</u>		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 59	idegen nyelven: 1
	idegen nyelven	külföldi folyóiratban: 3
tanulmánykötetben	magyarul: 24	idegen nyelven: 16
lexikoncikk	magyarul: 4	idegen nyelven: 0
<u>Tudományos ismeretterjesztő írás</u>		
	magyarul: 81	idegen nyelven: 2
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 116	idegen nyelven: 20
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	103	ebből nemzetközi: 24
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	12	ebből nemzetközi: 4
<u>Szakértői tevékenység</u>		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	8	ebből külföldön: 2
opponensi vélemény összesen:	4	ebből külföldön: 0
egyéb szakértői vélemény:	20	ebből külföldön: 0
<u>Részvétel tudományos testületben</u>		
elnöki tisztség összesen:	8	ebből külföldön: 0
tagság összesen:	47	ebből külföldön: 8
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 1 MTA doktora: 1		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 21		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	10	Doktori iskolát vezetőik száma: 0
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	49	Gyakorlati kurzusok száma: 78
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	3	A támogatás összege: 3,8 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	2	A támogatás összege: 29,2 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	1	A támogatás összege: 1,5 M Ft
Ebből EU-forrásból:	1	A támogatás összege: 1,5 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft

IRODALOMTUDOMÁNYI INTÉZET

1118 Budapest, Ménesi út 11–13.

Tel.: 279–2776, 279–2760; Fax: 385–3876

E-mail: iti@iti.mta.hu; honlap:www.iti.mta.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet a tárgyévben ünnepelte alapításának 50. évfordulóját. Az ünnep alkalmat adott a számvetésre – bibliográfia készült az öt évtized könyvterméséről –, s egyúttal hozzájárult a további tervek és szakmai profil alakításához. Az intézet már a kezdetektől, fél évszázada elősegíti a hazai irodalomtörténeti és -elméleti kutatások szakmai együttműködését.

Legfontosabb szakirány a textológia, elsősorban a magyar és magyarországi klasszikus írói életművek tudományos igényű jegyzetekkel ellátott kritikai kiadása (a XV. századtól korunkig), ide értve az irodalom- és művelődéstörténet forrásainak közreadását is. Az irodalomtörténeti tényfeltárás mellett egyre erősebb irányzat az irodalomfogalom történeti változásainak kutatása, a kritika- és recepciótörténet, valamint – korszakoktól függetlenül – az irodalmi élet elméleti háttérének vizsgálata (eszmetörténet, retorika, poétika, verstan stb.).

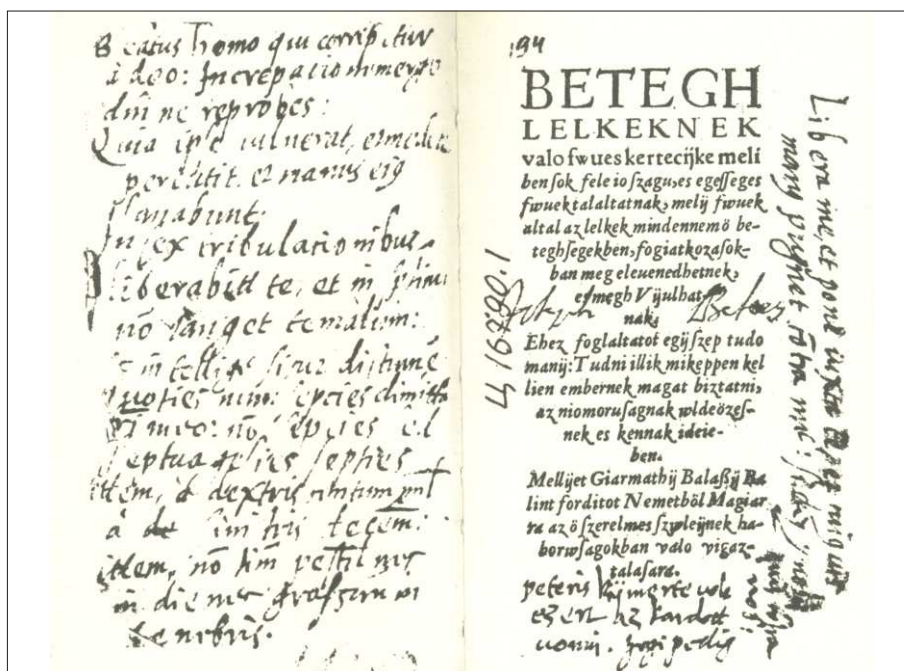
Kiemelkedő feladat volt a 3+1 kötetre tervezett új irodalomtörténeti kézikönyv előkészítése. *A magyarországi irodalmak történetei* c. szintézis alapjaiban változtathatja meg a magyarországi irodalomról kialakult képet, számos írói életmű és műfaj újraértékelésére vállalkozik (a politikai értékeken alapuló kánon helyett az esztétikai értékekre téve a hangsúlyt), s hozzá kíván járulni a nemzetközi hatások és az interdiszciplináris kapcsolatok feltárásához. Már címével jelzi azt az újdonságát, hogy kitekint a hazai latin, német, szlovák és más nyelvű irodalmakra is.

Az intézet saját folyóiratainak, kritikai kiadásokat, monográfiákat és tanulmányokat közlő könyvsorozatainak, illetve a korszerű hálózati kiadványoknak a megjelentetésén túl is részt vállalt a hazai kulturális életben. Munkatársai számos nemzetközi konferencia megszervezésében vettek részt 2006-ban, csakúgy, mint a nemzeti évfordulókhoz kapcsolódó irodalmi rendezvények előkészítésében, melyek a nagyközönség körében is jelentős sikert arattak. Az 1956-os forradalom, a Hunyadi János és Kapisztrán János nevével fémjelzett 1456-os évforduló, valamint a Tinódi-emlékév ünnepségein egyaránt több kutató részt vett.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

A textológia terén a nyolc megjelent kötet mindegyike fordulópontot jelent az adott korszak vizsgálatában. A Budapesten tartott XIII. Neolatin Világkongresszus tiszteletére három kötet jelent meg: *Janus Pannonius epigrammáinak* és *Sylvester János Grammatica Hungarolatinájának* kritikai kiadása, valamint *Dugonics András* latin regényének, az *Argonauticának* hasonló kiadása. A szakmai közönség szintén évtizedek óta várta a kora újkori magyar nyelvű vallásos próza két gyöngyszemét, *Balassi Bálint: Beteg lelkeknek való füves kertecske* c. ifjúkori fordítását (a kötet egyetlen fennmaradt példánya a közelmúltban érkezett haza Nyizsnyij Novgorodból)

(1. ábra), illetve Pázmány Péter Rövid tanúság c. munkáját. Hiánypótló jellegű a Régi Magyar Költők Tára XVIII. századi sorozatának Közköltészet 2. (Társasági és lakodalmi költészet) c. kötete, mely Csokonai korának anonim „alkalmazott irodalmába”, egyben a magyar szövegfolklor fontos forrásaiba enged bepillantást. Az irodalomtörténeti kánon átalakításában és a további kutatások ösztönzésében is nélkülözhetetlen Reviczky Gyula verseinek kétkötetes kritikai kiadása, illetve a Krúdy Gyula-életműkiadás 7–8. kötete (Regények és nagyobb elbeszélések 2–3.). Mindkét kiadásban bőven szerepelnek olyan művek, amelyek most jelennek meg először (2. ábra).

1. ábra

Az intézet munkatársai külső sorozatok keretében a nagyközönséghez szóló jegyzetelt szövegkiadásokat is készítettek. Sorukból ki kell emelni Babits Mihály tanulmányainak és esszéinek gyűjteményes kötetét, Pilinszky János válogatott verseinek és Kertész Imre K. dosszié c. regényének kiadását (mely az egyik intézeti kutató által készített interjú alapján), valamint több diákkönyvtári kötetet (Jókai Mór: Egy magyar nábob; Móra Ferenc: Aranykoporsó). A magyar irodalomtörténet-írás egyik klasszikusa, Horváth János életműkiadásából napvilágot látott Irodalomtörténeti munkáinak II. kötete. Elsőrangú művelődéstörténeti kézikönyvként szolgál Florio Banfi Magyar emlékek Itáliában c. könyvének régóta várt magyar nyelvű kiadása. A fentiekben túl több novellaválogatás is megjelent.

Az intézeti tudományos tanácskozáson elhangzott előadások megjelentetése szintén alapvető feladat. 2006-ban több ilyen kötet napvilágot látott. Sorukból kiemelkedik az irodalomtörténet-írásunk korai századait tárgyaló *Historia litteraria a XVIII. században* c. nemzetközi tanácskozás anyaga az *Irodalomtudomány és kritika* c. sorozat *Tanulmányok* új alsorozata első köteteként. A 2000. évi tihanyi Szent István-konferencia előadásai ugyancsak önálló kötetet alkotnak „*Hol vagy, István király?*” *A Szent István-hagyomány évszázadai* címmel. A wolfenbütteli Herzog August Bibliothek munkatársaival közösen rendezett eHerHHH *Die Ideologie der Formen* c. német és angol nyelvű konferencia előadásai a *Studia Humanitatis* intézeti sorozatban jelentek meg. Az új irodalomtörténeti kézikönyvet előkészítő módszertani tanácskozás előadásai és hozzászólásai a *Literatura* 2006/2. számában láttak napvilágot, „a nemzeti irodalomtörténet-írás atyja”, Toldy Ferenc születésének évfordulója alkalmából az Akadémián rendezett emlékülés referátumai pedig az *Irodalomtörténeti Közleményekben*. A 2006. évi budapesti Neolatin Világkongresszust megelőző 2005. évi debreceni előkonferencia anyaga egy magyar és egy idegen nyelvű kötetben jelent meg *Classica – Mediaevalia – Neolatina*, illetve *Hercules Latinus* címmel.

2. ábra

Az intézeti könyvsorozatok közül az OPUS keretében két, monografikus jellegű kötet hagyta el a sajtót. A több akadémiai kutatóhely munkatársait összefogó, európai szinten is egyedülálló *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon* V. és VI. kötetén kívül kiemelkedően fontos új kézikönyv *A magyar irodalomtörténet bibliográfiájának* új kötete, mely az 1991–1995 közt megjelent szakirodalmat rendszerezi (megjelenik 2007 márciusában). Az 1996-tól 2000-ig terjedő kötet anyaggyűjtése már folyik.

A monográfiák és monotematikus tanulmánykötetek közül kiemelkedik a régi magyar irodalom irányváltásairól szóló „*Elváltzott idők*”, a *Vasárnapi Kör* és az 1910-es évek magyar avantgárdjának impresszionizmus-ellenességét tárgyaló monográfia, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum gazdag gyűjteményének és régi könyveinek Magyarországra menekítéséről és 1945. évi pusztulásáról tudósító, tényfeltáró dokumentumkönyv, illetve a *Helikon* tematikus számai.

A jelenleg 3+1 kötetesre tervezett új irodalomtörténeti szintézist az intézet munkatársai 2006 folyamán több konferencián és a *Literatura* c. folyóirat hasábjain vitatták meg. Egy rendhagyó műhelykonferenciára is sor került *Magyar Tallózó* címmel.

Eredményes évet zárt az Illyés Gyula Archivum és Műhely is. Elkészült a költő dedikált könyvtárával bekerült folyóiratok jegyzéke (l. az intézet honlapján), valamint a hangzó és videodokumentumok, köztük fontos interjúk archiválása és feldolgozása.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

A 2005-ös emlékvé folytatásaképp több József Attila-tematikájú tanácskozásra került sor az egyetemi műhelyekkel és a József Attila Társasággal közösen. A Neolatin Világkongresszus hazai lezárásaképp decemberben Szegeden tartottak kétnapos tanácskozást. Tinódi Sebestyén halálának 450. évfordulóján az Illyés Archivumban tartott egynapos emlékülést az intézet és a Magyar Régizenei Társaság. Ugyanez a reprezentatív terem adott otthont októberben az *1956 a magyar irodalomban* c. ünnepi konferenciának (3. ábra), novemberben pedig *Új eredmények a Babits-kutatás műhelyeiből* címmel az egyetemi kutatóhelyekkel közös tanácskozást tartottak. E két utóbbi rendezvény előadásából tanulmánykötetek készülnek, melyek szerkesztése már

3. ábra

megkezdődött. A kutatók több mint 100 tudományos előadást tartottak Magyarországon, számos ismeretterjesztő előadás, könyvbemutató, illetve megemlékezések és médiaszereplés mellett. A nagyközönséghez szóló előadások sorából kiemelkedik az intézet igazgatójának televíziós előadássorozata (M2), mely a

humanizmus korától napjainkig 11 magyar író portréját rajzolta újra közérthetően, ugyanakkor a legfrissebb kutatások szempontjait is érvényesítve.

Az intézet munkatársai részt vállalnak a felsőoktatásban, illetve (a *fiatal kutatói ösztöndíjak* és pályázati konzultáció révén) a tehetséggondozásban. A kutatók közül 25-en tanítanak különböző hazai és külföldi egyetemeken, köztük az ELTE, a SZTE, a PTE, a PPKE, a KGRE, a ME, a DE, illetve az Eszterházy Károly Tanárképző Főiskola bölcsészkarain, a Színház- és Filmművészeti Egyetemen, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemen, a Rabbiképző Zsidó Egyetemen, a Berzsenyi Dániel Főiskolán; többen tanszékvezetői tisztséget látnak el. Doktori programon közülük 13-an oktatnak, egy kutató doktoriskolát vezet. 2006-ban az intézet munkatársai 14 PhD-, illetve akadémiai doktori pályázatot opponáltak, a PhD-témavezetői feladatok száma 36. Többen részt vettek egyetemi habilitációs és doktori bizottságokban is. Az igazgatóhelyettes a Magyar Akkreditációs Bizottság Irodalomtudományi Szakbizottságának elnöke, illetve a Plénium tagja volt. Hagyományos az intenzív részvétel az akadémiai szakbizottságok (pl. Irodalomtudományi Bizottság) és más tudományos testületek (Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Magyar Ókortudományi Társaság, Kultúraelméleti Társaság, Magyar XVIII. Század-Kutató Társaság) munkájában. Ezek sorát számos szépirodalmi, kritikai és más művészeti ágakat képviselő egyesület bővíti, pl. a Magyar Írószövetség, a Magyar Műfordítók Egyesülete, a József Attila Társaság, a Rezeda Kázmér Társaság és a Magyar Újságírók Szövetsége. Szintén az intézet égisze alatt működik az író műveit feltáró és kiadó Mészöly Miklós Egyesület.

Egyre nagyobb szerepet játszanak a pályázati támogatások a kutatásban és az eredmények publikálásában. Bár a korábbi évekhez hasonlóan jelentős elvonás nehezítette a pályázati pénzekkel való ésszerű gazdálkodást, az intézet szerencsére továbbra is több OTKA-, illetve NKFP-pályázatnak adhat otthont, külső kutatócsoportokkal együttműködve. Az intézet egyik főmunkatársa látja el az OTKA MIF-zsűrijének elnöki tisztségét, s más kuratóriumokban is vannak képviselőik. A pályázati témák szinte az egész magyar irodalomtörténetet lefedik, s nagy hangsúlyt fektetnek a feltáratlan területeken zajló kutatásokra, illetve a világirodalmi-komparatiztikai tanulságokra vezető elméleti vizsgálatokra. Kiadási terveink megvalósításának eredményességében rendkívül nagy szerepet játszott az MTA elnöki kerete által nyújtott külön támogatás.

A tudományos közéletben évtizedek óta kulcsszerepet játszó, magyar nyelvű intézeti folyóiratok (Irodalomtörténeti Közlemények, Literatura, Helikon, Magyar Könyvszemle) 2006-ban is teljes évfolyamukban megjelentek. Az intézet kutatói számos további folyóirat szerkesztésében részt vállalnak (pl. Irodalomtörténet, Alföld, Budapesti Könyvszemle, 2000, Holmi, Polisz, Vigilia, Élet és Irodalom, Kalligram, Távlatok, Élet és Tudomány). A szakmai párbeszéd ösztönzésére az egyik munkatárs – az Irodalomtudományi Bizottság Informatikai Albizottságának tagja – 2006 végén létrehozta az intézet internetes recenziós portálját (REC.ITI). A jelenleg feltöltésre váró portál állandóan frissített hír- és bírálatanyagával alternatívát jelent a nemegyszer többéves késéssel megjelenő nyomtatott könyvismertetések, kritikák mellett.

2006-ban az intézet több kutatója magas szakmai kitüntetésben részesült: Széchenyi-díjat, József Attila-díjat, Toldy Ferenc-díjat és Komlós Aladár-díjat kaptak munkásságuk elismeréséül.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Többéves előkészítő munka és előzetes kisebb konferenciák után 2006. augusztus 6–13. között Budapesten és Szegeden került sor a *XIII. Neolatin Világkongresszusra Varietas gentium – communis latinitas* címmel, az összes hazai szakkutató és száznál több külföldi (olasz, brit, belga, francia, svájci, német, amerikai és spanyol stb.) kolléga részvételével. A XIX. század elejéig egész Európában intenzíven fennmaradt, latin nyelvű tudományos és szépirodalom kutatása a magyar irodalomtörténet-írás nagy adósságai közé tartozott. A tanácskozás, valamint a tiszteletére megjelent kritikai kiadások sokak figyelmét ráirányították e kevésbé ismert tudományterületre, mely a latinitás miatt valaha a nemzetközi érintkezés magától értetődő fóruma volt. A nagyszerű rendezvény fontosságát jelzi, hogy a külföldi kutatók számára a magyarországi latin irodalom, hatalmas teljesítménye ellenére is jószerével terra incognita volt. A kongresszus főszervezője az intézet igazgatója, legfontosabb támogatója a Magyar Tudományos Akadémia volt. A lebonyolításban részt vett az *International Association of Neo-Latin Studies (IANLS)*, valamint a hazai és külföldi egyetemi műhelyek. A 2003. évi bonni kongresszus aktái szintén a budapesti találkozóra jelentek meg, nagyszámú magyar szerzővel.

A magyarságtudomány külföldi és hazai kutatói számára hasonló fontosságú volt a *VI. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus*, melynek a Debreceni Egyetem adott otthont augusztus 22–27. között. A *Kultúra, nemzet, identitás* címmel tartott tanácskozás a legkülönbözőbb humaniorák (magyar irodalomtudomány, nyelvészet, történelem, néprajz, film- és zenetörténet, szociológia stb.) képviselőinek az Európai Unióba lépés által is időszzerűvé tett problematikájával kitűnő alkalmat jelentett az eszmecserére, kerekasztal-beszélgetésekre és szimpóziumokra. A Társaság újraválasztott vezetőségében több intézeti munkatárs is tisztséget kapott.

A külföldi magyar tanszékekkel való együttműködés terén ugyancsak jelentős eredmények születtek. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti tanszékével közös konferenciát rendezett a Reneszánsz Osztály (*Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban*; 2006. május 24–27.), illetve a XVIII. Századi Osztály (*Felvilágosodás, Erdély*; 2006. október 12–15.). Mindkét tanácskozás hozzájárult az erdélyi és magyarországi kutatók szakmai kapcsolatainak szorosabbra fűzéséhez, s a közeljövőben hivatalos együttműködési megállapodást írnak alá az intézmények vezetői. Az Újvidéki Egyetemmel közös konferenciák sora 2006-ban sem szakadt meg: *Mítosz és irodalom* címmel a Modern Magyar Irodalomtörténeti Osztály kutatóinak részvételével ezúttal Újvidéken rendeztek tanácskozást. Szintén gyümölcsözők a kapcsolatok a római La Sapienza Tudományegyetemmel, melynek magyar tanszékét az intézet egyik főmunkatársa vezeti.

A külföldi folyóiratokban és tanulmánykötetekben szereplő egyedi publikációkon túl az intézet 2006-ban csoportos közlésekkel is rendelkezik. Az olaszországi Trevisóban jelent meg a 2005-ös budapesti humanizmus-konferencia aktája olasz nyelven, négy intézeti kutató részvételével (*L'umanesimo latino in Ungheria*). Az év végén látott napvilágot az olaszországi Acerbi Alapítvány gondozásában a mai magyar irodalmat bemutató vaskos kötet (*Letteratura dell' Ungheria*) az intézet több tagjának jelentős szerzői és szerkesztői közreműködésével. Egy főmunkatárs társszerkesztőként jegyezte meg Szófiában megjelent nemzetközi irodalomelméleti tanulmánykötetet.

Az intézeti kutatók összesen 43 előadást tartottak külföldi tudományos rendezvényeken, többek között Amszterdamban, Edinburghben, Párizsban, Berlinben, Moszkvában, Jyväskyläben, Pozsonyban, Varsóban, Kairóban, a kínai Beijingben és Nanjingban, valamint az Észak-Karolina állambeli Chapell Hillben. Több ismeretterjesztő előadásra és könyvbemutatóra is sor került, például az itáliai Arpinóban, Castelgoffredóban és Mantovában, valamint az 1956 emléke előtt tisztelgő Bolognában és Padovában. Többen vettek részt külföldi tanulmányúton Nagy-Britanniában, Hollandiában, Németországban, Olaszországban és a felvidéki levéltárakban, többek között a Mellon Fellow, az Erasmus/Socrates, a British Academy és a Herzog August Bibliothek ösztöndíjával.

Intézeti munkatársak az alábbi nemzetközi szakfolyóiratok szerkesztőségének tagjai: *Neohelicon*, *Hungarian Studies*, *Cahiers d'Études Hongroises*, *Revue d'Études Françaises*, *Rivista di Studi Ungheresi*, *European Integration Studies*, *L'Abaco*, *Comenius Jahrbuch*, *ACROSS*, *HJEEAS*, *Deutsche Shakespeare Gesellschaft Jahrbuch*, *Simpliciana*, *Kulturos Barai*, *Povijesni prilozi*, *Hungarológiai Közlemények (Ujvidék)*. 2006-ban is megjelent az intézet nemzetközi, idegen nyelvű neolatin évkönyve, a *Camoenae Hungaricae*. Több nemzetközi tudományos testületben (pl. a European Science Foundation – Standing Committee for the Humanities, International Comparative Literature Association, International Association for Neo-Latin Studies, Nemzetközi Magyarástudományi Társaság) szintén jelen vannak az intézet képviselői.

Külön figyelmet érdemel a Kelet-európai Összehasonlító Irodalomtörténeti Osztály vezetőjének munkássága, aki hosszú évek alatt megteremtette az intézetben a magyar baltisztikai kutatások központját. A nemzetközi kutatói együttműködés talán némileg pótolhatja a középkori történelmi kapcsolatok és a jelenkor közt tátongó űrt, s hozzájárulhat a Baltikum népeinek hazai ismertségéhez éppúgy, mint a magyar irodalom ottani befogadásához. Ennek kiváló eszköze az általa készített, 2007-ben megjelenő *Litván–magyar nagyszótár*.

Akadémiai és kétoldalú együttműködési szerződések alapján az intézet az alábbi külföldi intézményekkel áll partnerkapcsolatban:

- a Bolgár Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete
- a Cseh Tudományos Akadémia Klasszikus Tanulmányok Intézete
- az Észt Tudományos Akadémia Tuglas Irodalmi Központja
- Finnország: a Jyväskylä-i egyetem Hungarológiai Tanszéke
- Franciaország: a CNRS Humanizmus-kutató Intézete, a Sorbonne Nouvelle (Paris III) Hungarológiai Központja
- a Horvát Tudományos és Művészeti Akadémia Irodalom-, Színház- és Zene-tudományi Intézete, ill. a Zágrábi Egyetem
- a Kínai Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete
- a Lengyel Tudományos Akadémia Irodalomtudományi, ill. Filozófiai és Szociológiai Intézete, valamint a Varsói Egyetem Latin Tanszéke
- a Lett Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete
- a Litván Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete
- Németország: a Herzog August Bibliothek (Wolfenbüttel)
- Olaszország: az MTA-CNR egyezmény keretében a római La Sapienza egyetem Hungarológiai Központja; az ELTE Magyar Irodalomtörténeti Intézetével együtt háromoldalú egyezmény keretében a Nápolyi L'Orientale Egyetem Magyar Tanszéke, a milánói Francesco Petrarca Intézet, valamint a firenzei Villa I Tatti (Harvard Institute for Italian Renaissance Studies)

- az Orosz Tudományos Akadémia Gorkij Világirodalmi Intézete, valamint Szlavisztikai Intézete
- Szerbia-Montenegro: az Újvidéki Egyetem Hungarológiai Tanszéke
- a Szlovák Tudományos Akadémia Szlovák Világirodalmi Intézete, valamint Színházi és Film Kabinetje.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Ács Pál: „Elváltzott idők”: Irányváltások a régi magyar irodalomban. (Régi magyar könyvtár, Tanulmányok 6), Balassi, Budapest, 2006, 199.

Bartók István (ed.): Ioannes Sylvester, Grammatica Hungarolatina (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum), Akadémiai–Argumentum, Budapest, 2006, 142.

Bene Sándor (szerk.): „Hol vagy István király?” A Szent István-hagyomány évszázadai, Gondolat, Budapest, 2006, 329 + XII.

Bezeczky Gábor (szerk.): Krúdy Gyula Összegyűjtött Művei 5. és 6., Regények és nagyobb elbeszélések 2. Kalligram, Pozsony, 2006, 520 és 480.

Bretz Annamária (szerk.): Pázmány Péter: Rövid Tanúság. (Pázmány Péter Művei, 4), Universitas, Budapest, 2006, 211.

Császtvay Tünde (s. a. r.): Reviczky Gyula összes versei: Kritikai kiadás, 1–2. Argumentum, Budapest, 2006, 1198.

Csörsz Rumen István – Hegedüs Béla – Tüskés Gábor (szerk.): Bretz Annamária (munkatárs): Historia litteraria a XVIII. században (Irodalomtudomány és kritika: Tanulmányok), Universitas, Budapest, 2006, 711.

Csörsz Rumen István – Küllös Imola (szerk.): Régi Magyar Költők Tára XVIII. század, Közköltészet II, Társasági és lakodalmi költészet. Universitas, Budapest, 2006, 746 + 8.

Földes Györgyi: „Hadüzenet minden impresszionizmusnak.” A Vasárnapi Kör és az 1910-es évek magyar avantgárdjának impresszionizmusellenessége. Budapest, Széphalom Könyvműhely, 2006, 433.

Hajdu Péter – Polgár Anikó (szerk.): Papírgaluska. Tanulmányok a görög és latin klasszikusok fordításáról (Pont fordítva, 2), Balassi, Budapest, 2006, 247.

Jankovics, József – Németh S., Katalin (ed.): Die Ideologie der Formen. Rhetorik und Ideologie in der frühen Neuzeit unter besonderer Berücksichtigung des deutschen Sprachraums und seiner Ausstrahlung nach Ungarn (Studia Humanitatis 14.), Balassi, Budapest, 2006, 189.

Jeney Éva – Szegedy-Maszák Mihály (szerk.): A kultúra átváltozásai. Kép, zene, szöveg, Balassi, Budapest, 2006, 398.

Kálmán C., György – Kolarov, Radosvet (ed.): Images of the Other in Literary Communication. 1, Sofija, 2006, 266.

Karafiáth, Judit – Foucault, Y. (ed.): Prisonnier de sa langue, libre dans sa langue, Universitas, Budapest, 2006, 197.

Korompay H. János – Korompay Klára (szerk.): Horváth János Irodalomtörténeti munkái, II, Osiris, Budapest, 2006, 927.

Köszeghy Péter – Tamás Zsuzsa (szerk., sorozatszerk.): Magyar Művelődéstörténeti Lexikon (Középkor és kora újkor), V. és VI. Balassi, Budapest, 2006, 496 és 495.

Mayer, Gyula – Török, László: Iani Pannonii Opera Quae Manserunt Omnia. Volumen I Epigrammata. Textus. (Ritoókné Szalay Ágnes, Borzsák István sorozatszerk.) Balassi, Budapest, 2006, 278 + 9.

Sas Péter: A sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum elmenekített anyagának pusztulása 1945-ben (Erdélyi tudományos füzetek, 258.), Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2006, 286.

Szörényi László (szerk.): Dugonics András: Argonautica. [magyar és angol nyelvű kísérő tanulmánnyal] Balassi, Budapest, 2006, 754 + 58 + 9.

Tverdota, György (ed.): Le Génie de la douleur. Nouveaux regards sur Attila József Institut Hongrois de Paris, Budapest – Paris – Szeged, 2005 [2006], 455.

Tanulmányok

Ács, Pál: Historischer Skeptizismus und Frömmigkeit. Die Revision protestantischer Geschichtsvorstellungen in den Predigten des ungarischen Jesuiten Péter Pázmány. In: Jesuitische Frömmigkeitskulturen. Konfessionelle Interaktion in Ostmitteleuropa 1570–1700 (szerk. Ohlidal, A. – Samerski, S.), Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006, 279–294.

Angyalosi, Gergely: L'aporie des „idiomes nationaux” en philosophie. Derrida et Lukács. In: Literary Criticism and Cultural Criticism. Papers Presented to The Third International Conference on Literary Criticism (Ed. Ezz Eldin I), Cairo, 2006, 287–295.

Balogh, Magdolna: Krádez jazyka. Jazyk a totalitarismus, Amicus rocenka XIII (2005), 89–100. [2006]

Békés, Enikő: La metafora „medicus-Medici” nel De doctrina promiscua di Galeotto Marzio In: Atti del Convegno Internazionale di Studi „L'Umanesimo Latino in Ungheria” (szerk. Papo, A, Nemeth Papo, G), Fondazione Cassamarca, Treviso, 2006, 77–87.

Berkes, Tamás: Biedermeier jako struktúrnávný cinitel románu Babicka Boženy Nemcové. In: Božena Nemcová a její Babicka. Šborník příspěvku z III. kongresu světové literárnevedné bohemistiky III (ed. Piorecký, K.), Ústav pro českou literaturu AV CR, Praha, 2006, 178–186.

Bircsák Anikó: Az ünnep ideje. Kerényi Károly és Gadamer. Irodalomtörténeti Közlemények, 2006/1–2, 357–365.

Bojtár, Endre: Where is Central Europe?, *Lituanus*, 2006/1, 17–28.

Dávidházi Péter: Csokonai és az irodalomtörténet feltételeessége. *Alföld*, 2006/8, 46–65.

Dérczy Péter: A magyar irodalom az ezredfordulón. In: *Magyar Tudománytár VI. Kultúra* (szerk. Glatz F.), MTA Társadalomkutató Központ – Kossuth Kiadó, Budapest, 2006, 186–241.

Fórizs Gergely: A Poétai Harmonistika koncepciójának forrásai és eszmetörténeti kontextusa. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2006/1–2, 15–47.

Gyapay László: Viták a kritikusi felhatalmazás körül. In: *Historia litteraria a XVIII. században*, Universitas, Budapest, 2006, 386–402.

Hafner Zoltán: Pilinszky József Attila-élménye. In: *Véges végtelen. Isten-élmény és Isten-hiány a XX. századi magyar költészetben* (Finta G. – Sipos L. szerk.), Akadémiai, Budapest, 2006, 175–182.

Hegedüs Béla: Kalmár György a magyar nyelv származásáról. In: *Historia litteraria a XVIII. században*, Universitas, Budapest, 2006, 294–306.

Hites Sándor: Egy agresszív műfaj jámbor történetei. *Literatura*, 2006/2, 263–272.

Jankovics József: Wesselényi Ferenc nádor szemantikai érdeklődése, *Acta Historiae Litterarum Hungaricarum* (Ötvös Péter Festschrift) XXIX (2006), 97–105.

Kappanyos, András: The Chesire Cat as a Wooden Dog: Of the Untranslatable. In: *Literary Criticism and Cultural Criticism. Papers presented to The Third International Conference on Literary Criticism* (Ed. Ezz Eldin I), Cairo, 2006, 179–185.

Karafiáth, Judit: Dokumentum, revue de Kassák, *Communications* (Paris) 79 (2006), 141–150.

Kecskeméti Gábor: The Role of Neo-Latin Handbooks of Rhetoric in the Literary Theory and Practice of Early Modern Hungary. In: *Acta conventus neo-Latini Bonnensis: Proceedings of the Twelfth International Congress of Neo-Latin Studies*, Bonn, 3–9 August 2003 (Ed. Schnur, R.), Tempe, Arizona, 2006, 407–416.

Pajorin, Klára: Lotta contro i turchi e il primo Umanesimo in Ungheria. In: *Hercules Latinus. Acta colloquiorum minorum anno MMIV Aquis Sextiis* (Ed. Havas, L. – Tegye, I.), Societas Neolatina Hungarica, Sectio Debreceniensis, Debrecen, 2006, 159–169.

Szörényi, László: Die Geschichtsschreibung und Gelegenheitsdichtung von György Pray. In: *Acta Conventus Neo-Latini Bonnensis, Proceedings of the Twelfth International Congress of Neo-Latin Studies*, Bonn 30 August 2003 (Ed. Schnur, R. [general editor]), Tempe, Arizona, 2006, 799–807.

Tüskés, Gábor: Jesuitenliteratur und Frömmigkeitspraxis in Ungarn im 16. und 17. Jahrhundert. In: Jesuitische Frömmigkeitskulturen: Konfessionelle Interaktion in Ostmitteleuropa 1570–1700. (Ed. Ohlidal, A. – Samerski, S.), Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 2006, 17–36.

Völgyesi Orsolya: Egy „immorális” magyar író a történelmi korszakváltások határán. Kuthy Lajos változó megítélései. In: Személyes idő – történelmi idő. A Hajnal István Társadalomtörténeti Egyesület konferenciája. (Mayer L. – Tilcsik Gy. szerk.) (Rendi társadalom – polgári társadalom 17.), Szombathely, 2006, 63–73.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Szörényi László

Intézeti átlaglétszám ¹ : 69		ebből kutató ² : 50
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 406		
<u>Könyv</u>		
monográfia ⁴	magyarul: 2	idegen nyelven: 0
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 24	idegen nyelven: 5
egyéb kötet ⁶	magyarul: 12	idegen nyelven: 2
Tanulmány, cikk ⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 109	idegen nyelven: 17
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	7
tanulmánykötetben	magyarul: 74	idegen nyelven: 50
lexikoncikk	magyarul: 71	idegen nyelven: 2
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 31	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 400	idegen nyelven: 100
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	150	ebből nemzetközi: 78
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	15	ebből nemzetközi: 10
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	16	ebből külföldön: 3
opponensi vélemény összesen:	15	ebből külföldön: 3
egyéb szakértői vélemény:	12	ebből külföldön: 0
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	10	ebből külföldön: 6
tagság összesen:	41	ebből külföldön: 17
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 0 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 25		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	13	Doktori iskolát vezetők száma: 1
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	42	Gyakorlati kurzusok száma: 48
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	20	A támogatás összege: 31 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	4	A támogatás összege: 16 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Ebből EU-forrásból:	0	A támogatás összege: 0 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	7	A támogatás összege: 8 M Ft

KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI INTÉZET

1112 Budapest, Budaörsi út 45.

Tel.: 309-2652; fax: 309-2650

E-mail: titkarsag@econ.core.hu; honlap: <http://econ.core.hu/>

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet az éves kutatási tervében, valamint a 2005–2007. évekre vonatkozó kutatási stratégiájában meghatározott célokkal folytatta kutatásait, teljesítette a kutatási szerződésekben és megállapodásokban vállalt kötelezettségeit. Stratégiai célként tűzték ki, hogy a kutatók a közgazdaságtudomány alap- és alkalmazott kutatási területein új és nemzetközi mércével is jelentős tudományos eredményeket érjenek el. Ezek az eredmények járuljanak hozzá ahhoz, hogy a legfontosabb magyar, közép-kelet-európai és európai gazdasági és társadalmi kérdésekre megtalálják azokat a válaszokat, megoldásokat, melyek segítségével a gazdasági jólét növekszik, a társadalmi közérzet javul és a világ működése érthetőbb lesz. A kutatások középpontjában a piacgazdaság és a társadalmi jólét, a magyar gazdaság működése, fenntartható növekedése és európai integrációja kérdéseinek vizsgálata állt.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Piac- és vállalatelméleti és empirikus kutatások

A magyarországi kockázati- és magántőkeipar forrásellátását elemző kutatás az elmúlt másfél évtized hazai és nyugat-európai helyzetét vetette egybe. A magyarországi tőke 85–87%-a külföldi befektetőktől származott, s a nagyobb önállóságra berendezkedett piacokhoz képest a magyar piac forrásellátását jóval sebezhetőbbé tette a külföldi tőkének való erős kitettség. A Magyarországon érdekelt alapok forrásait a nyugat-európai befektetők adataival összevetve az tűnik ki, hogy Magyarországon az állami források szerepe sokkal nagyobb, mint az intézményi megtakarítóké, így háttérbe szorult a befektetési döntések üzleti jellege.

A szabályozott piacokon a *piaci szereplők viselkedését, ösztönzési rendszereit* vizsgálta a villamosenergia-szektor két fontos részpiacának, a szabályozási- és a kiegyenlítő energia piacoknak a működésével foglalkozó kutatás. A megbízhatóan működő szabályozási piac és a kiegyenlítő energia helyes árazása a liberalizált villamosenergia-piac hatékony működésének alapfeltétele. A kutatás során végzett számszerű elemzések több súlyos tervezési hibára is rávilágítottak. Egyrészt indokolatlanul magas kockázatokat kell a szabadpiac szereplőinek viselniük, másrészt az erőfőlényes helyzetben lévő Magyar Villamosági Műveket a jelenlegi árviszonyok „gaming”-re ösztönzik, amelyben erőfőlényes helyzetével visszaélhet.

A hálózati hatásoknak kitett piacokon (pl. szoftverpiac) megfigyelhető az, hogy a terméket, szolgáltatást nyújtó cég az eredeti termék csökkentett értékű, funkciójú változatát is piacra dobja. A csökkentett funkciójú változat piacra dobásának akkor van értelme, ha ezen változat hálózati hatásait a fogyasztók kevesebbre értékelik, mint a teljes változatét. A csökkentett funkciójú változat ingyenes piacra dobása pedig akkor jó üzleti stratégia, ha a két hálózathatás-értékelés közötti különbség elég nagy. A

csökkentett funkciójú változat megjelenése jóléti többletet eredményez. A kialakított elméleti modell legfontosabb újdonsága annak bemutatása, hogy a hálózati hatások önmagukban is elég ösztönzést adnak a csökkentett funkciójú változatok bevezetéséhez.

Makrogazdaságtan és növekedés

A tőkejövedelem optimális adóztatása c. kutatás fő hipotézise az, hogy az egyszektoros modellben a tőkejövedelem társadalmi szempontból optimális zero adókulcs többszektoros növekedési modellben már nem teljesül. Ennek oka az, hogy a tőke hozama többszektoros modellben nem csak a tőke határtermékén, hanem a szektorok kibocsátásának relatív árán is múlik.

A verseny és társadalmi hatásai az EU tagországaiban és a csatlakozó országokban c. kutatás bemutatja, hogy a vállalatok mind a már csatlakozott – Magyarország és Szlovénia – mind pedig az ezután csatlakozó országokban – Bulgária és Románia – növekvő versennyel néznek szembe. Ugyanakkor ezen országok termék-, tőke- és munkapiacai még számos tekintetben fejletlenek és tőkéletlenek. A külföldi működőtőke-beruházások (KMB) a gazdasági növekedés és fejlődés fontos előmozdítói. A kormányok különös előnyt igyekeznek biztosítani a KMB-nek. A nemzetközi nagyvállalatokról felteszik, hogy fejlettebb technológiát és üzemszervezési tudást hoznak az országba. Ha ez a tudás áterjed a többi vállalkozásra, akkor a kormányok joggal érezhetik, hogy a közvetlen vagy közvetett támogatás megérte.

A vállalatok közötti bérkülönbségek dinamikája c. kutatás során készített becslések alapján kirajzolódó általános kép az, hogy a termelékenységi hozamon való osztozkodás a magyar vállalatok bérstratégiájának kiemelkedően legfontosabb eleme. A hozamosztozkodás lényegesen intenzívebb a fejlett piacgazdaságokban megfigyelteknél, ámbar időben lényegesen csökkent és azt mutatja, hogy megfelelő körülmények között ideiglenesen a fejlett országokra jellemző hozamosztozkodási mechanizmus működhet szakszervezetek nélkül is.

A közalkalmazottak béremelésének hatása a foglalkoztatásra és a költségvetési kiadásokra c. kutatás során a közszolgáltatónak megfelelő vállalatok (egészségügy, oktatás) a többi vállalathoz viszonyított 2001–2003-as időszakbeli munkakeresletének és bérezésének vizsgálatára került sor. A foglalkoztatás töretlen és dinamikus növekedését a relatív bérek átlagosnál nagyobb növekedése kísérte. A munkakereslet bérérzékenysége egyedül a közfoglalkoztatással közvetlenül versenyző szektorban nőtt, mindenhol máshol csökkent. A hozamosztozkodás intenzitásának csökkenése azonban egyedül a közszférával versenyző szektorban volt drasztikus: a bér rövid távú termelékenységi rugalmassága esett. Mindez arra utal, hogy a közszolgálati béremelés lényegesen befolyásolta a közszférával versenyző vállalatok helyzetével együtt azok munkapiacai viselkedését is.

A kereskedelem és a technológiai fejlődés hatásainak elemzése c. kutatás során az eddig elvégzett becslésekben a technológiai változás és az import hatásainak számszerűsítése egy rugalmas termelési függvény segítségével történt. A tőkeállomány bővülése és a technológiai fejlődés egyértelműen pozitívan hatott a szakképzett munkavállalók helyzetére és negatívan a szakképzetlen munkavállalókéra. Az import kismértékben ugyan, de jobban emelte a szakképzetlen munkavállalók bérét, mint a szakképzettekéét.

Közösségi gazdaságtan és közpolitikák

Az integrációs politika iskolákra gyakorolt hatását elemző kutatás azt vizsgálja, hogy az új – képesség-kibontakoztató és integrációs – normatív támogatások hozzájárulnak-e az iskolai szegregáció csökkentéséhez, a hátrányos helyzetű diákok eredményesebb oktatásához. A kiadások 1–5%-át kitevő támogatás aligha teheti vonzóvá az iskolát az átlagnál jobb tanárok, s ezáltal a nem hátrányos helyzetű diákok számára. E támogatások összege a városok esetében nem elegendő arra, hogy a gazdagabb vagy akár az átlagos jövedelmű és a szegényebb települések iskolai kiadásai közötti különbséget ellensúlyozza. A 2001–2005-ös beiskolázási adatok elemzése azt mutatja, hogy a több általános iskolát működtető településeken a hátrányos helyzetű diákok iskolák közötti elkülönülésének mértékére az új normatív támogatások nem gyakoroltak statisztikailag kimutatható hatást.

A középfokú iskolák közötti verseny és a középiskolai oktatás expanzióját vizsgáló kutatás eredményei az iskolapiacok nagy heterogenitását mutatják mind méretüket, mind nyitottságukat tekintve. Az utóbbi másfél évtizedben a felsőfokú továbbtanulási arányt elsősorban a gimnáziumok, illetve a már korábban is eredményes iskolák növelték nagyobb arányban, az elitiskolák eleve magas továbbtanulási arányai nem növekedtek. Az iskola létszámának és a felsőfokú továbbtanulással mért eredményességének alakulása között nincs markáns összefüggés, a jól teljesítő iskolák nem növelik piaci részesedésüket, feltehetően emögött a kínálatnak az iskolák közötti verseny hatékonyság-javító hatását korlátozó rugalmatlansága áll.

A mai magyar adórendszer jellegzetességeit, problémáit áttekintő elemzés megállapította, hogy az adórendszer által központosított jövedelem aránya alacsonyabb, mint az EU-15 átlaga, ám az új EU tagországokhoz viszonyítva magasnak mondható. A tág értelemben vett adóbevételek aránya a GDP-hez meghaladja az ország gazdasági fejlettségének megfelelő értéket. Az eddigi adócsökkentő lépések az államháztartási kiadások és az újraelosztási rendszer mélyreható strukturális reformja nélkül történtek meg. Az Európában 1994 után mind szélesebb körben megjelenő, az egykulcsos adózásra, illetve alacsony adókulcsokra építő „új hullámos” adópolitikák versenyképességi szempontból, illetve a befektetésekért folyó versenyben komoly kihívást jelentenek Magyarország számára. Bár az egykulcsos adórendszer elméleti szempontból vitatható, és politikai támogatottsága is kérdéses, az irányába történő elmozdulás a jövedelemeltitkolásra, illetve az adóarbitrázsra irányuló ösztönzés csökkentésén keresztül pozitív hatásokkal járhatna a magyar adópolitika számára, amennyiben fenntartható módon, a közösségi kiadások szerkezetének átalakításával és mértékük csökkentésével együtt kerülne bevezetésre.

Emberi életpályák és háztartás gazdaságtana

Az Egyenlőtlenség, szegénység, mobilitás és stabilitás Magyarországon c. kutatás eredményei szerint a tartósan szegénységben élő, illetve a folyamatosan elszegényedő háztartások jövedelmi, kiadási és vagyoni egyenlőtlenségeinek, valamint háztartásonkénti immobilitásának a percepciója meghatározza a háztartások elégedettségét. A szegénység objektív változói mellett tehát további, a szegénység érzetét befolyásoló, az elégedettséget erősen meghatározó szubjektív változók megismerése is feltétlenül fontos. Megállapították, hogy az aktivitás és inaktivitás határán élő ún. marginális aktivitási csoportok tagjai (munkanélküliek, alkalmi munkából élők, rokkantnyugdíjasok, segélyből élők) jövedelmüktől függetlenül elégedetlenebbek, mint a velük azonos anyagi helyzetben élő más társadalmi csoportok

(pl. öregségi nyugdíjasok). Ennek fő oka a bizonytalanság, a negatív munkapiaci várakozások és a kirekesztettség.

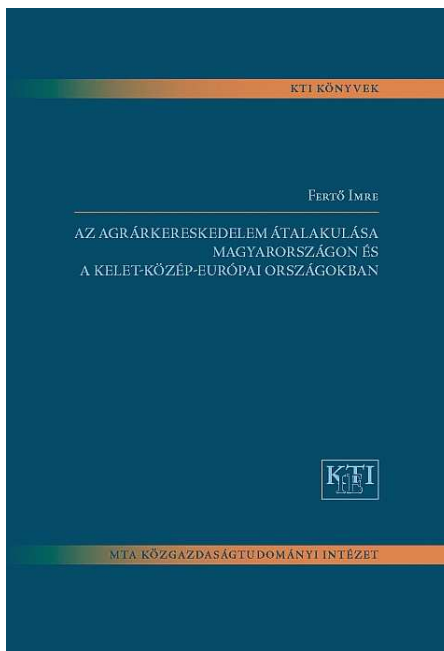
A lakosság fogyasztási kereslete és annak hatása a jóléti elemzésekre – háztartás-szintű becslés Magyarországon 1993 és 2001 között c. kutatási program középpontjában az ún. Almost Ideal Demand System kvadratikus továbbfejlesztésének (QUAIDS-modell) magyarországi alkalmazása állt. A kutatás legfontosabb eredménye az aggregált termékcsoportok jövedelem- és ár rugalmasságainak előállítás. Ilyen számításokat Magyarországon még nem végeztek, érdemi becsléseket csak lineáris keresleti rendszerekkel folytattak, s így az eddig végzett ár- és adóváltozási hatásvizsgálatok szükségszerűen figyelmen kívül hagyták a lakossági alkalmazkodás hatását.

Az eszmei nyugdíjszámla (NDC) elvi kérdéseivel foglalkozó kutatás az ösztönzés kérdéseivel foglalkozott. Az eszmei számla egy résztvevő éves nyugdíját úgy számítja ki, hogy elosztja az eszmei számlán „felhalmozódott” járuléktömeget a várható élettartammal. Ennek a módszernek az az ösztönzési előnye, hogy egyszerre kezeli a nyugdíjazási életkort és a szolgálati időt, ezért nincs szükség bonyolult táblázatokra és politikai vitákra e kétdimenziós kérdés kezelésére. A rendszert Svédországban sikerrel alkalmazták, és Lengyelországban és Olaszországban is bevezették. Ugyanakkor a rendszer súlyos elvi problémától szenved: feltételezi, hogy a népesség a nyugdíjazáskor várható élettartam szempontjából homogén. Ezzel szemben nyilvánvaló, hogy minél később megy valaki nyugdíjba, várhatóan annál tovább él. Ezért az eszmei számla túljutalmazza a késői nyugdíjba menetet, és túlbünteti a korait, sőt, aggregált egyenlege negatív, azaz utólagos korrekciót igényel.

Agrárgazdaságtan és vidékfejlesztés

Az ártranszmisszió szimmetriáját a magyar sertés, illetve marhahúspiacon vizsgáló kutatás megállapította, hogy mindkét piac áraiban a kilencvenes évek végére strukturális törések találhatók, ezért egy a strukturális törések jelenlétében alkalmazható kointegrációs eljárást alkalmazva arra jutottak, hogy a várakozásokkal ellentétben az ártranszmisszió szimmetrikus. Megállapították, hogy a strukturális törések, illetve az ezt követő árres-csökkenés lehetséges oka az, hogy a termelői szinten az állami támogatások a termelői árak emelkedéséhez, míg a kereskedelmi értékesítésben a nemzetközi láncok megjelenése a fogyasztói árak csökkenéséhez vezetett.

1. ábra

A szlovén mezőgazdasági árak, árfolyam, valamint ipari árak egy váratlan monetáris sokkot követő új helyzethez való alkalmazkodásának mértékét, illetve sebességét vizsgáló kutatás során alkalmazott modell lehetővé teszi a mezőgazdasági árak túlszaladása, valamint a pénzsemlegesség hipotézisek tesztelését. Pénzkinálati sokkot követően a mezőgazdasági árak gyorsabban alkalmazkodnak, mint az ipari árak, ezáltal pedig rövid távon megváltoznak a relatív árak (1. ábra).

Globalizáció EU integráció és felzárkózás

Az európai egyetemek fejlődési forgatókönyveinek elemzésével foglalkozó kutatás érdeklődésének középpontjában az állt, hogy milyen szerepet játszhatnak az egyetemek 2020-ig a kutatási-innovációs folyamatban és az Európai Kutatási és Innovációs Térség erősítésében. Figyelembe véve az egyetemek napjainkban tapasztalható átalakulását – megváltozott szerep, tömegszerű oktatás elterjedése, bolognai folyamat –, valamint a kutatásnak korunkban, és különösen a fejlett országokban való felértékelődését, az egyetemek jövőbeli fejlődését három szinten vizsgálták. Az egyetemek jövője egyrészt az EU által vett fejlődési irányoktól függ, tehát attól, hogy az EU a versenyképesség vagy a gazdasági és szociális kohézió erősítését valósítja meg, másrészt függ attól, hogy a világ fejlettebb régióival folytatott versenyben milyen pozíciót tud magának kivívni. Az egyetemeknek a kutatás világában elfoglalt helye ugyanakkor függ az Európai Kutatási és Innovációs Térség fejlődésének különböző elképzelhető útjaitól, és végül az egyetemek többé-kevésbé autonóm fejlődési pályájától is. Magyarországot eddig mintha elkerülte volna az a vita, amely az unió jövőjét, versenyképességét összeköti az európai kutatási rendszerek elkerülhetetlen megújításával, melynek része az elit-egyetemek, kiemelkedő kutatási központok és innovatív vállalatok hálózatának megteremtése.

A politikai-üzleti ciklusok, illetve a választási gazdaságpolitika lehetőségét és megvalósulását nagy és kis országokban, az EU és az euro-zóna régi és új tagállamaiban vizsgáló kutatás bemutatta, hogy a kis országokban illuzórikus a konjunktúra politikai célú jelentős befolyásolása, az euro-zónához közelítő kis nyitott gazdaságokban pedig a monetáris politika választási célú felhasználása is korlátozott. A kormányoknak azonban lehetőségük volt és van fiskális és kvázi fiskális eszközök bevetésére, hogy osztogatással befolyásolják a választások kimenetelét. Az empirikus elemzés szerint egy-egy választási év gazdaságpolitikája az éves GDP mintegy 4,5%-át kitevő költségvetésihiány-növekedésbe kerül, a fogyasztói árak egy évig körülbelül 3%-kal alacsonyabbak, mint egyébként azonos körülmények között, a folyó fizetési mérleg hiánya pedig a GDP 2%-ával százalékkal nagyobb.

A versenyképesség növelésének magyarországi makrogazdasági feltételeit elemző kutatás nemzetközi összehasonlításban és hosszú távú idősorok alapján megállapítja, hogy a közeljövőben a növekedés minden bizonnyal sokkal kevésbé fog a termelési tényezők teljes termelékenységének növekedésére alapozódni, mint ahogy az az 1990-es évek második felében volt tapasztalható, ugyanakkor jelentős szerep hárul a tőkeállomány bővülésére. Mivel utóbbi jelentős mértékben fog EU-finanszírozta programokban megvalósulni, felhívják a figyelmet arra, hogy a Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) által támogatott infrastrukturális és humántőke befektetések esetében is törekedni kell a teljes termelékenység (ún. külső gazdasági hatásokon keresztül megvalósuló) növelésére, mert az ilyen jellegű beruházások nem hozzák automatikusan magukkal a makroszintű hatékonyság növekedését. A vállalati szektorban megvalósuló fejlesztések általában közvetlenül célozzák meg a termelékenység növelését. Az NFT másik fő célja, a foglalkoztatás bővítése általában nehezen valósítható meg a

termelékenység jelentős bővítésével párhuzamosan, hacsak a makroszinten ható szakpolitikák, így a fejlesztéspolitika, az oktatáspolitikai és a foglalkoztatáspolitikai nem törekednek tudatosan a gazdasági növekedés tényezői közötti összhang megteremtésére.

Munkapiaci kutatások

A felsőoktatási expanzió munkapiaci következményeit vizsgáló kutatás megállapította, hogy a fiatal diplomások iránti kereslet 2002-ig folyamatosan nőtt. A fiatal diplomások arányának növekedése átalakította a diplomás foglalkozások egy részét, illetve az ügyviteli-irodai foglalkozások zömét. Ezekben a foglalkozásokban 2003-2004-ben már megfigyelhető a frissen belépő diplomások relatív kereseti előnyének csökkenése, illetve az érettségizettek bizonyos mértékű kiszorítása is. Ez arra utal, hogy kereslet szerkezeti átalakulása 10 év alatt nagyjából megtörtént és a diplomások munkapiaci egyensúlya várhatóan egy stabil szintre áll be.

Nemzetközi és hazai mikro-adatok segítségével kimutatták, hogy a nyolc általánost végzett népesség munkapiacról való kiszorulását saját készségeik hiányosságai mellett jelentős mértékben a szakiskolát végzettek hiányos írás-olvasástudása magyarázza. A magyar vállalatokat az azonos méretű és azonos iparágban működő nyugat-európaiakhoz hasonlítva megállapítható, hogy már néhány írás-olvasási feladat előfordulása esetén is érettségizett vagy diplomás munkavállalót keresnek, ami nagyon beszűkíti az érettségivel nem rendelkezők – köztük a szakmunkás végzettségűek – álláskilátásait, és erőteljes kiszorítási folyamatot indít el.

Az adóráták és a korrupció összefüggéseinek vizsgálata során nemzetközi keresztmetszeti ökonometriai elemzések segítségével kimutatták, hogy az adóráták mellett a munkapiac alakulásában a korrupció, mint pótlólagos adó fontos szerepet játszik. A munkapiac szereplői legtöbbször mind a két tényezőt „egymás mellett” figyelembe veszik, de a piacnak vannak olyan különleges szegmensei – az önfoglalkoztatói és a rejtett szektor – ahol az adóráták kapcsolatban vannak a korrupció szintjével: az adóráták hatását kifejező együtharmonos önmaga is függ a korrupció szintjétől.

A hátrányos helyzetű és roma tanulók továbbtanulásából származó költségvetési megtakarítások becslése során arra jutottak, hogy egy roma fiatal számára érettségi megszerzését lehetővé tevő befektetés jelentős hosszú távú haszonnal jár a költségvetés számára. A befektetés becsült hozama erősen változik a diszkontráta, a bérnövekedés feltételezett üteme, a középiskola után felsőfokú végzettséget szerzők aránya, valamint – a részben a munkapiaci diszkriminációra visszavezethető – etnikum-specifikus foglalkoztatási- és bérkülönbség függvényében. A legóvatosabb becslések szerint is legalább fejenként 7–9 millió forint a költségvetés nyeresége.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Hazai kutatásaikban döntő hányadot az OTKA által finanszírozott kutatások jelentik. Jelenleg 26 kutatás folyik az OTKA támogatásával és 15 új pályázat vár elbírálásra. Jelentős eredmény, hogy a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal (NKTH) 2006-ban kiírt Jedlik Ányos programjának keretében az intézet három pályázattal nyert. Az egyikben, amely az oktatás és a foglalkoztatás összefüggéseit vizsgálja

konzorciumvezető, míg az iskolai eredményességgel és teljesítményértékeléssel foglalkozó kutatásban az Országos Közoktatási Intézet partnereként vesz részt, az új technológiaorientált vállalatok innovációs tevékenységének állami támogatását értékelő kutatásban a Szegedi Tudományegyetemmel, a Pécsi Tudományegyetemmel valamint a Fiatal Kutató Közgazdászok Egyesületével dolgozik együtt. Emellett folytatódta a már korábban indult NKTH által finanszírozott kutatásai is az Európai Kutatási Térségbe történő versenyképes integrálódásról, illetve a demográfiai folyamatok és időskori biztonság összefüggéseiről. Az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány a munkanélküliek tartós foglalkoztatását vállaló programok hatásvizsgálatára és a közalkalmazotti béremelés hatásainak elemzésére kérte fel az intézetet. A Pénzügyminisztériummal 2005 óta közösen dolgoznak egy előrejelzésre és elemzésre alkalmas makrogazdasági modell felépítésén.

A Munkatudományi Adatbank továbbfejlesztéseként az intézet szélesebb körű Adatbank kialakításán dolgozik, amely az intézeti munkatársakon kívül a hazai kutatói társadalom számára is elérhető. Az adattisztítás és rendszerezés elvégzését az Akadémia elnöki keretéből kapott támogatás tette lehetővé, a Foglalkoztatási Hivatal további finanszírozásával munkapiaci elemzéseket végeztek kutatói.

Az intézetnek a magánszektorból évek óta tartó kapcsolata van a CIB Bankkal, amelynek megbízásából az euro-övezethez való csatlakozás előtti időszak kamat és árfolyam-ingadozásait, valamint makroökonómiai és pénzügyi folyamatait vizsgálták, továbbá a Balassa–Samuelson hatást és a relatív árak változását.

Műhelyszeminárium sorozat keretében 2006-ban 20 alkalommal vitathatták meg a kutatók a feltárt eredményeiket, ütköztethették szakmai nézőpontjaikat. Immár hatodik éve rendezték meg a nagy sikerű *Nyári Műhely* konferenciát, amelynek célja, hogy elősegítse a világ különböző tájain dolgozó magyar közgazdász kutatók közti szakmai kapcsolatok kialakulását, fennmaradását. Szirákon az MTA Munkatudományi Bizottságával közösen rendezték az immár hagyományosnak tekinthető munkatudományi konferenciát *Sokk, trendek és beavatkozások a munkaerőpiacon* címmel.

A Nemzetközi Bankárképző Központtal közösen *Bismarck* és *Beveridge* elnevezésű klubot indítottak, hogy elősegítsék a különböző csatornákon folyó szakmai viták találkozását a nyugdíj és a biztosítás legtagabb értelemben vett tematikájáról.

Az intézet kutatói részt vesznek a veszprémi Pannon Egyetem és a Közép-Európai Egyetem PhD-képzéseiben. Egyik kutatójuk a Budapesti Corvinus Egyetem, másikuk a Szegedi Tudományegyetem gazdasági tanácsának tagja. A Makrogazdaságtan és Növekedés Kutatócsoport a Budapesti Corvinus Egyetem Makroökonómia Tanszékével hosszú távú együttműködési megállapodást írt alá. A Munkapiaci Kutatócsoport évek óta folytat közös kutatásokat a Corvinus Egyetem Emberi Erőforrások Tanszékével. Az együttműködés eredményeit a Budapest Working Papers on Labour Market című közös kiadványsorozatukban jelentetik meg. Együttműködési megállapodást kötöttek továbbá a Közép-Európai Egyetemen az Európai Unió bővítésével kapcsolatos kutatásokat végző központtal (Center for EU Enlargement Studies – CENS).

A *Munkaerőpiaci Tükör* évkönyvsorozatának 2006-os kötete szorosan illeszkedik a Tükör-sorozat első kötetéhez, amely 2000-ben a magyar szakirodalomban lényegében

elsőként adott átfogó képet a rendszerváltozás utáni magyarországi beralakulásról (2. ábra).

Az intézet kutatói részt vettek az *Új Magyarország Fejlesztési Terv: Foglalkoztatás és növekedés – 2007–2013* fejezetének, az *ÚMFT Gazdaságfejlesztési Operatív Programjának*, a *Társadalmi Megújulás Operatív Programjának*, a *Társadalmi Infrastruktúra Operatív Programjának* véleményezésében, valamint az operatív programokhoz kapcsolódó indikátorok értékelésében.

Az intézet naponta frissülő honapján keresztül tájékoztatást nyújt az intézeti élet legfontosabb eseményeiről, a folyó kutatásokról, azok eredményeként megjelenő publikációkról, tudományos konferencia előadásokról, az intézet kutatói összetételéről és profiljáról, hazai és nemzetközi kapcsolatairól.

2. ábra

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Az intézet fontosnak tartja, hogy részt vegyen a nemzetközi tudományos életben, jelentős kutatási hálózatok munkájában, illetve megjelenjen a nemzetközi tudományos konferenciákon, fogadjon a külföldi vendégkutatókat és a nemzetközi szervezetek delegációit.

2006. április végén befejeződött az EU 5. keretprogramból finanszírozott *A verseny és társadalmi hatásai az EU tagországokban és a csatlakozó országokban (Competitive pressure and its social consequences in EU member states and in associated countries, HPSE-CT-2002-00149*, <http://econ.core.hu/compress>), c. kutatás, amelynek koordinátora az intézet volt. Hat ország mintegy 20 kutatójának részvételével elemezte a verseny gazdasági és társadalmi hatását. A kutatást lezáró végső beszámolót az Európai Bizottság elfogadta. A kutatás befejezésekor egy tanulmánykötet kiadása van folyamatban, illetve egy nemzetközi folyóiratban – *Applied Economics Quarterly* – elbírálás alatt van egy tematikus szám, melynek tanulmányai a kutatás fontosabb eredményeit tartalmazzák.

Az EU 6. keretprogramjában való részvétele idén három újabb projekttel bővült. 2006 októberében indult el *A vállalatok, régiók és ágazatok versenyképessége a tudásalapú gazdaságban: milyen lehetőségei vannak a foglalkoztatásközpontú növekedésnek?*

(„*The competitiveness of firms, regions and industries in the knowledge-based economy: What room for job rich growth in Europe*” – MICRO-DYN) c. kutatás, amely a növekedés, a foglalkoztatás és a versenyképesség vizsgálatát tűzi célul a tudásalapú európai gazdaságban mikroökonómiai megközelítésben vállalati adatok alapján. A négyéves kutatási programban 10 európai ország 17 intézménye vesz részt. Az intézet kutatói minden kutatási feladat végrehajtásában szerepet vállalnak, a módszertani-elméleti elemzéssel foglalkozó témacsoport szakmai vezetése is rájuk hárul. A kutatás előkészítéseként az Akadémiai elnöki keret segítségével 2006-ban elkezdték az adatbázis előkészítő munkálatokat, a K+F+I vállalati és ágazati adatai közötti kapcsolatok feltárását, az egyes ágazatok és vállalat-típusok sajátosságainak előzetes elemzését a vállalatok innovációs tevékenysége, képességei és a versenyképesség közötti összefüggések szempontjából, az interjú-vázlatok összeállítását és a vállalati esettanulmányok módszertanának kidolgozását.

Az *Integrating Foresight in Research Infrastructure Policy Formulation (Foreintegra)* FP-6 projekt célja a kutatási infrastruktúrák fejlesztését célzó szakpolitikák magalapozása a technikai előrettekintési módszer alkalmazásával, egyben a módszer tesztelése és a tapasztalatok alapján módszertani kézikönyv összeállítása. Partnerei a University of Manchester és a szófiai Applied Research and Communications Fund. A *Healthy and Safe Food for Future (FutureFood6)* FP-6 kutatás spanyol, osztrák, cseh, szlovák, horvát, román és bulgár résztvevőkkel végzi ugyanezt a tevékenységet az élelmiszerbiztonságra és az élelmiszerminőségre vonatkozó szakpolitikák megalapozása érdekében.

Továbbra is folyik a 2005-ben indult *Industrial Restructuring in the NIS: experience of and lessons from new EU Member States* című FP-6 projekt az ipari szerkezetátalakulás csatlakozás utáni folyamatairól. 2006-ban lezárult a Marie Curie Reintegration Grant keretében folyó az Európai Unió integrált vidékfejlesztési politikájának hazai adaptációjával foglalkozó kutatás.

A Világbank Global Development Network pályázatán egyéves kutatási támogatást nyert két ifjú kutató. Az Európai Bizottság Munkaügyi Főigazgatósága támogatásával a Munkapiaci kutatócsoport a Szociális és Munkaügyi Minisztériummal közösen végeznek másfél éves kutatást az alacsony munkapiaci aktivitás okairól és növekedésének lehetőségeiről.

Az intézetbe tartósabb kutatásra hét külföldi vendégkutató érkezett Koreából, Nagy-Britanniából és Csehországból. Rövidebb konzultációkra számos delegációt fogadtak, köztük a Chinese Academy of Social Sciences, az Institute of World Economy and Politics, a Nemzetközi Valutaalap delegációit, a Hitotsubashi Egyetem munkatársait, Japán Budapesti Nagykövetségének első titkárát, és a Bécsi Japán Nagykövetség gazdasági tanácsadóját, a Halle-i Institute für Agrarentwicklung in Mittel und Osteuropa (IAMO) professzorait, valamint az Orosz Tudományos Akadémia munkatársait.

Az AGRÁR kutatócsoport 2006-ban harmadik alkalommal rendezte meg a „*Transition in Agriculture – Agricultural Economics in Transition*” című nemzetközi konferenciáját, amelyen azon partnerei vettek részt, akikkel hosszabb távú együttműködésekkel folytatnak. Ők a Milton Keynes-i Open University-ről, a Rennes-i INRA-ból, a Kent Business School-ról, a Halle-i székhelyű IAMO-ból, az University of Primorska-ról, a University of Newcastle upon Tyne-ről, és az Agrárgazdasági Kutatóintézetből érkeztek.

Az intézet tudományos igazgatóhelyettese tagja a Cseh Nemzeti Bank Kutatási Tanácsadó Testületének, két kutatója társult tudományos munkatársként dolgozik a londoni Centre for Economic Policy Research intézetben, további két kutatója a University of Michigan Davidson Institute külső munkatársa. Technológiai előtekintéssel foglalkozó kutatójuk részt vett az UNIDO Regional Virtual Centre for Technology Foresight előkészítésében, és tevékenységének módszertani megalapozásában, tagja a High-Level Expert Group (DG Research, EC) szakértői csoportnak, és az ETEPS (*European Techno-Economic Policy Support Network*) Tudományos Tanácsának tagjaként részt vesz az ETEPS pályázati felhívások és pályázatok értékelésében. Egy kutatójuk oktat a frankfurti Goethe Egyetemen.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Csanádi, Mária: Self-consuming evolutions: A model on the structure, self-reproduction, self-destruction and transformation of party-state systems: Tested in Romania, Hungary and China. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 341.

Fertő Imre: Az agrárkereskedelem átalakulása Magyarországon és a kelet-közép-európai országokban. KTI Könyvek 8. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, 2006, 160.

Fazekas Károly – Kézdi Gábor (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör 2006. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest, 2006, 268.

Tanulmányok

Cseres-Gergely Zsombor – Csorba Gergely: Közgazdasági gondolatok a közszféra adataihoz való hozzáférésről. In: *Hozzáférés a közszféra adataihoz / Készítette a Nemzeti Hírközlési Tanács megbízásából az Eötvös Károly Intézet.* Budapest, 2006, 116–278. <http://ekint.org/dl/hozzaferesakozszferadataihoz.pdf>

Balla Katalin – Köllő János – Simonovits András: Transzformációs sokk heterogén munkaerőpiacon. *Közgazdasági Szemle* 53 (6) 2006, 485–508.

Brown, David J. – Earle, John S. – Telegdy, Álmos: The productivity effects of privatization: Longitudinal estimates from Hungary, Romania, Russia, and Ukraine. *Journal of Political Economy* 114 (1) 2006, 61–99.

Dobrinsky, Rumen – Kőrösi, Gábor – Markov, Nikolay – Halpern, László: Price markups and returns to scale in imperfect markets: Bulgaria and Hungary. *Journal of Comparative Economics* 34 (1) 2006, 92–110.

Égert, Balázs – Halpern, László – MacDonald, Robert: Equilibrium exchange rates in transition economies: Taking stock of issues. – *Journal of Economic Surveys* 20 (2) 2006, 257–324.

Herrendorf, Berthold – Valentinyi, Ákos: On the stability of the two-sector neoclassical growth model with externalities. *Journal of Economic Dynamics and Control* 30 (8) 2006, 1339–1361.

Karsai Judit: Kockázati tőke európai szemmel: A kockázati- és magántőkeipar másfél évtizedes fejlődése Magyarországon és Kelet-Közép-Európában. *Közgazdasági Szemle* 53 (11) 2006, 1023–1051.

Kertesi Gábor – Köllő János: Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. *Közgazdasági Szemle* 53 (3), 2006, 201–225.

Lackó Mária: Az adóráták és a korrupció hatásai a munkapiacra: Keresztmetszeti összehasonlító elemzés az OECD-országokon. *Közgazdasági Szemle* 53 (11) 2006, 961–985.

Laki, Mihály – Szalai, Júlia: The puzzle of success: Hungarian entrepreneurs at the turn of the millenium. *Europe–Asia Studies* 58 (3) 2006, 317–345.

Molnár György – Kapitány Zsuzsa: Mobilitás, bizonytalanság és szubjektív jóllét Magyarországon. *Közgazdasági Szemle* 53 (10) 2006, 845–872.

Simonovits, András: Optimal design of pension rule with flexible retirement: The two-type case. *Journal of Economics* Vol. 89 (3) 2006, 197–222.

Ürge-Vorsatz, Diana – Miladinova, Gergana – Paizs László: Energy transition: From the iron curtain to the European Union. *ENERGY POLICY* Vol. 34 (15) 2006, 2279–2297.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Fazekas Károly

Intézeti átlaglétszám ¹ : 76		ebből kutató ² : 54
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 136		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 1	idegen nyelven: 1
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 4	idegen nyelven: 2
egyéb kötet ⁶	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 50	idegen nyelven: 12
	idegen nyelven	külföldi folyóiratban: 11
tanulmánykötetben	magyarul: 19	idegen nyelven: 16
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 20	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 294	idegen nyelven: 160
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	130	ebből nemzetközi: 83
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	9	ebből nemzetközi: 6
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	44	ebből külföldön: 16
opponensi vélemény összesen:	28	ebből külföldön: 11
egyéb szakértői vélemény:	53	ebből külföldön: 18
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	2	ebből külföldön: 0
tagság összesen:	64	ebből külföldön: 35
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹		
	PhD: 2	MTA doktora: 0
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 35		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	8	Doktori iskolát vezetőik száma: 1
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	34	Gyakorlati kurzusok száma: 10
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	27	A támogatás összege: 37 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	8	A támogatás összege: 24 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	17	A támogatás összege: 72 M Ft
Ebből EU-forrásból:	12	A támogatás összege: 52 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	20	A támogatás összege: 78 M Ft

MTA NYELVTUDOMÁNYI INTÉZET

1068 Budapest, Benczúr u. 33.; 1399 Budapest Pf.: 701/518

Tel.: 351-0413, 321-4830; Fax: 322-9297

E-mail: linginst@nytud.hu; honlap: www.nytud.hu

I. Az intézet fő feladatai a beszámolási évben

Alap kutatások:

- a mai magyar nyelv leírása és nyelvtanelméleti kutatások;
- magyar nyelvtörténeti kutatások;
- élőnyelvi és szociolingvisztikai kutatások;
- finnugrisztikai, uralisztikai vizsgálatok;
- fonetikai kutatások;
- neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai kutatások;
- cigány nyelvészeti kutatások;
- orientalisztikai kutatások.

Innovációk, fejlesztések végzése:

- nyelvtechnológiai kutatások
- lexikográfiai kutatások;
- *A magyar nyelv nagyszótára* első szótári és apparátuskötetének elkészítése;
- *Új Magyar Tájszótár 5. (Sz-Zs)* kötetében kb. 10 000 szócikk főszerkesztése;
- az iskolai nyelvi nevelés integrált tananyagának elkészítése;
- közreműködés a kutatónyelvész-utánpótlás nevelésében;
- országos nyelvészeti tudományos és információs központ működtetése.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Nyelvtudományi alap kutatások

Az Akadémiai Kézikönyvek sorozatban megjelent *Magyar nyelv* c. kötetben, amely kurrens kutatásokat foglal össze, az intézet nyolc osztályának a munkatársai írtak fejezeteket.

A magyar nyelv leírása és nyelvtanelméleti kutatások

Az alaktan graduális jelenségeinek, valamint a fonotaktika és a fonetikai/percepció jelenségek kapcsolatának kutatásában elért újabb eredményeket több nemzetközi konferencián mutatták be. A legfontosabb eredménye egy, a fonotaktikai gradualitást vizsgáló pszicholingvisztikai kísérlet előkészítése. Új elméletet dolgoztak ki az ige utáni szabad szórend magyarázatára; az eredményeket angol és egy magyar nyelvű tanulmányban foglalmazták meg.

Megjelent az eseményszerkezet és az operátorszerkezet összefüggéseivel foglalkozó projektum eredményeit tartalmazó *Event structure and the left periphery: Studies on Hungarian* című kötet.

Elkészült egy *Formális szemantika* c. egyetemi tankönyv; magyar és idegen nyelvű cikkek és előadások születtek a hatókör és az információs szerkezet összefüggéseiről, a magyar diskurzus-partikulák, valamint az alkotást kifejező igék szemantikájáról.

Magyar nyelvtörténeti kutatások

Megjelent az 1522-ből származó *Keszthelyi kódex* kritikai szövegkiadása (1. ábra), valamint egy magyar nyelvemlékeket tárgyaló monográfia *Régi magyar nyelvemlékek* címmel. Előkészítették az *Érsekújvári kódex* kiadási munkálatait (2. ábra).

1. ábra

2. ábra

A középmagyar kor történeti nyelvtana keretében hét új fejezet készült el: Az óhajtó mondatok; A heterogén szerkezetű mondatok makroszerkezetének és mondathosszúságának vizsgálata; A határozottság és az aktuális tagolás; A tárgyias igei szerkezetek; A minőségjelzői szerkezetek; A kapcsolatos mellérendelő szerkezetek; Az alanyi mellékmondatok.

Élőnyelvi és szociolingvisztikai kutatások

A *Budapesti Szociolingvisztikai Interjú (BUSZI-2)* projektumban elkészült huszonöt interjú irányított beszélgetéseinek másodszer ellenőrzött (végleges, kutatható) változata, valamint a fájlokban rögzített tesztadatok összevetéséhez szükséges programok, és megtörtént az adattisztítás és az adatkorrekció. *A nyelvi másság dimenziói* kutatás keretében folytatódott a magyarországi kisebbségi közösségek (beás, német, romani, román, szerb, szlovák, siket) kétnyelvűségének és nyelvcserejének vizsgálata. Az eredményekből a *Language Policy* nemzetközi folyóiratban jelent meg

tanulmány. Sikeresen befejeződtek a *Kárpát-medencei magyar nyelvi korpusz* vizsgálatait (<http://corpus.nytud.hu/kmmk/>), elkészült *A kétnyelvű oktatás a Kárpát-medence magyar közösségeiben* projektum eredményeit összefoglaló kézirat. Folytatódtak az összehasonlító nyelvcsere-kutatások hat magyarországi kisebbségi közösségben.

A kodifikált nyelvhasználati formákhoz kapcsolódó attitűdvizsgálat során elkészült három tanulmány. A kérdőívvel végzett terepmunkát szociolingvisztikai interjúkkal egészítették ki.

Elkészült az 1960-as években felvett 754 órányi archív nyelvjárási hangfelvételek digitalizálása, kutatási és oktatási célokra. Megjelent a mondat információs szerkezetét vizsgáló francia–magyar kétnyelvű kötet.

Finnugrisztikai kutatások

Négy olyan munkálat folyik, amelynek adatbázis-építés a célja, vagy pedig az adatbázis képezi az alapját a ráépülő kutatásoknak. Az előbbiek közé az *Uráli és Permi Etimológiai Adatbázis*, az utóbbiak közé az *Udmurt Nyelvatlasz*, a magyar történeti fonológiai adatbázis, valamint a morfológiai elemzők tartoznak. Ezzel tematikai bővülés állt elő a hazai finnugrisztika kutatási területén. Az obugrisztika területén elkezdődött a mai hanti nyelv írott változatának szociolingvisztikai aspektusú elemzése, elkészült a *Schmidt Éva Könyvtár* második kötete, valamint az obugrisztikai konferencia anyagának CD-n publikált anyaga. A szamojédológiai kutatásokban folytatódott a nganaszan morfológiai elemző készítése, egy nagyobb terepmunka előkészítése és előrehaladtak a nganaszan leíró grammatikai kutatások is. Az uráli nyelvek legfőbb tipológiai jellemzésére koncentráltó monográfia munkálataihoz elkészült az uráli nyelvek tipológiai szempontú áttekintésének vázlatos leírása.

Fonetikai kutatások

Kiemelkedő a tipikus és a deviáns fejlődésű gyermekek (összesen több mint 1000 súlyos artikulációs zavarral, olvasási nehézséggel küzdő, ill. enyhe fokban mentálisan érintett gyermek) beszédpercepciók sajátosságainak kutatása. Ezek az eredmények

3–4. ábra: Képek a Kempelen Farkas Beszédkutató Laboratórium állandó kiállításáról

tudományos hírértékükön túl társadalmi szempontból is hasznosak a pedagógiai, gyógypedagógiai gyakorlat számára.

Kiemelkedő az a videofilm, amelyet az Acoustic Society of America 151. konferenciájára készítettek Kempelen Farkasról, a beszélőgépről és annak rekonstrukciójáról. A videó a kategóriájában 1. díjat kapott (3–4. ábra).

Neurolingvisztikai és pszicholingvisztikai kutatások

Neurolingvisztikai vizsgálatok: agrammatikus afáziás személyekkel végzett tesztek alátámasztották a hipotézist a meggyengült szintaktikai rendszerről, amely csak a mentális erőforrások kóros túlfogyasztása árán működik. Az afáziás agrammatikus mondatmegértést az ige lexikai jegyeinek korlátozott aktiválása, és a szintaktikai-szemantikai leképezési folyamatok működésének zavara szempontjaiból tesztelték. A nyelvi tesztekhez elektrofiziológiai vizsgálatokat is csatoltak, ép személyekkel és afáziásokkal. Kimutatták az időskori és az afáziás fonológiai tévesztések szótagszervezési műveleteinek közös alapelveit.

Pszicholingvisztikai kutatások: az egyeztetési hibák észlelését vizsgálták nyelvfejlődési zavarral diagnosztizált gyerekeknél. A szókinccsméret és verbális munkamemória-terjedelem szoros összefüggést mutatott az egyeztetési hibák észlelésével, és a nyelvtani tudás deficitje is megmutatkozott.

Cigány nyelvészeti kutatások

Leírták a beás nyelvnek a kérdő mondatokra és az összetett mondatok nyelvtani-szemantikai viszonyaira vonatkozó szabályait. Egy roma közösség nyelvi ideológiáit írja le egy PhD-dolgozat. Elemezték a beás és a romani nyelv szociolingvisztikai, oktatás- és nyelvpolitikai helyzetét.

Orientalisztikai kutatások

Megjelentették a *Ferec ba^cd eš-šidde* két kötetének kritikai szövegkiadását, amely az óoszmánli nyelv tanulmányozásához jelentős forrás. A *Fontes Orientales* II. köteteként fontos arab forrást tettek közzé kommentárokkal és monográfia méretű tanulmánnyal. A *Fontes Orientales* sorozatban közzétették a XII. századi szíriai emír, Uszáma Ibn Munqidz memoárját is, amely a keresztes hadjáratokat egy művelt muszlim szemével mutatja be.

Innovációk, fejlesztések végzése

Nyelvtechnológiai kutatások

A *Magyar Egységes Ontológia* projekt keretében hat különböző lexikai tartomány kidolgozása történt meg, s ennek kapcsán több száz lexikai egység formalizált leírására került sor. (<http://ontologia.hu/meo/docs/microtheo>). Elkészült a *Kárpát-medencei Magyar Nyelvi Korpusz* beszélt nyelvi anyagának összeállítása, a hálózati hozzáférés kialakítása (http://corpus.nytud.hu/kmmk/beszelt_nyelv.html).

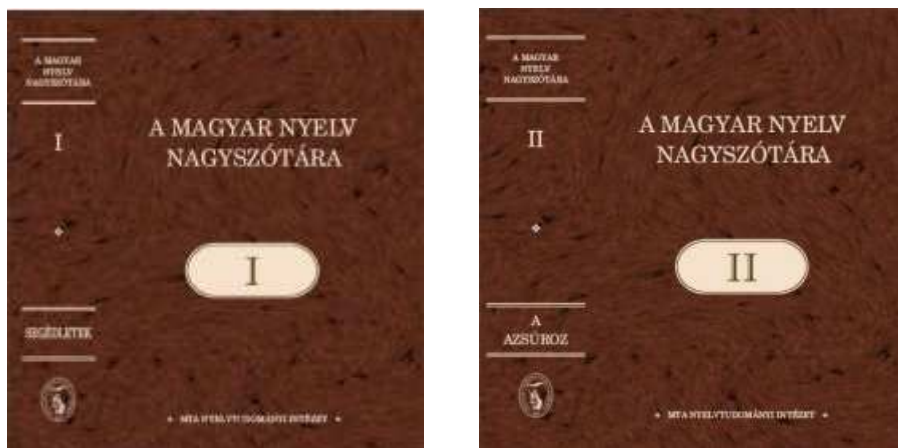
A magyar–angol gépi fordítási projektben az elnöki keret segítségével 20 000 igei vonzatkeret fordítása készült el. A magyar WordNet fejlesztési projektben elkészült 2000 igei szinonimacsoport és a magyar melléknévi állomány 90%-a. A *Magyar*

Nemzeti Szövegtár újabb változatához előfeldolgozásra került mintegy 470 millió szó, és elkészült az új hálózati lekérdező eszköz prototípusa. A Pszichológiai Intézettel együttműködésben elkészült a nemzeti és etnikai identitást feltérképező narratív visszaemlékezések korpusza (1,6 millió szó) és az elemzéshez szükséges morfológiai szótárak és elemző eszközök.

A *Nyelvbányász* projektum keretében elkészült egy korpuszon alapuló számítógépes önszervező, elemző modell első változata.

Lexikográfiai kutatások. A magyar nyelv nagyszótára

Megjelent *A magyar nyelv nagyszótára* 1. *Segédletek* és 2. *A-azsúroz* kötete. A *Segédlet* kötet tartalmazza a szótár bevezető, illetve tájékoztató tanulmányait; elkészült a különböző típusú forrásjegyzékek kb. 30 000 tételből álló bibliográfiája és két kiegészítő szerzői névjegyzék; továbbá 1809 ragozási táblázat és a szótár teljes rövidítésjegyzéke. *A-azsúroz* kötet: elvégezték a szócikkek szerkesztését, nyelvi-lexikográfiai és szaknyelvi lektorálását; a kötet 4500 szócikkének főszerkesztését és az önálló szócikkek címszavainak morfológiai kódolását. A szótár kiadója a Nyelvtudományi Intézet, a tipográfiát, borítótervet, tördelést, korrekciót, levilágíttatást intézeti munkatársak készítették (5. ábra).

5. ábra

Befejeződött a *C* betűs szócikkek megírása és elkezdődött a *Cs* betűs szavak írása. Elkészült a szótár teljes *Cs* betűs címszólistája, előrehaladt a *D* betűs címszavak kiválogatása.

Az *Új Magyar Tájszótár* 5. (*Sz—Zs*) kötete készítésében a *T—V* betűs anyagból 10 000 szócikk főszerkesztése történt meg.

Egy oktatási célú, 180 ív terjedelmű értelmező szótár kéziratának nyomdai előkészítése 90%-ban megtörtént.

Az anyanyelvi nevelés fejlesztése

Munkatársak részt vettek a 6., 8. és 10. évfolyam szövegértés-szövegalkotás integrált tananyagának készítésében; az oktatás százhusz iskolában megkezdődött. A *Nyelvtan – Kommunikáció – Irodalom Tizenéveseknek* programban a 7–8. évfolyam tankönyveit három fejezettel egészítették ki.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Pályázatok

Az MTA elnöki kerete által is támogatott a *Gépford2* (NKFP 2/008/2004) projektumban a legfontosabb eredmények: 20 000 igei rekord lefordítása, a szemantikai jegyek tartalmának és a kódolás módszertanának kidolgozása, a nyílt tokenosztályokat leíró nyelvtan kiépítése és a projektben használt morfológiai elemző továbbfejlesztése. A támogatással az eredetileg tervezett 6000 helyett összesen 20 000 igei rekord készült el, benne az igei vonzatkeret-adatbázis rekordjainak angolra fordításával és a kiinduló adatbázis bővítésével.

A fordítórendszer lexikona összesen 4800 újabb magyar vonzatkerettel és kollokációval bővült az alábbi forrásokból: (i) a *Magyar Nemzeti Szövegtár* újságnyelvi alkorpuszából reguláris nyelvtanokkal gyűjtött, majd statisztikai módszerekkel megszürt 17 700 vonzatkeret-jelölt kézi válogatása után 1558 valódi vonzatkerettel; (ii) az automatikusan gyűjtött igemódosító szerkezeteket tartalmazó listából 2045 tétel került az adatbázisba; (iii) az SZTE újságnyelvi korpuszból készített igei kollokációs listából 1152 rekord épült be az adatbázisba.

A projektumban kódolandó szemantikai jegyek listája végleges formát öltött. A magyar és angol WordNet adatbázisokból az ott kódolt és a fordítóprogram számára is szükségesnek minősített jegyek átkerültek a projektbe. A szótárban szereplő 33 000 szóból 15 000 szó szemantikai jegyeinek bekódolása történt meg.

Elkészült a nyílt tokenosztályok elemzésére szolgáló nyelvtan. 665 alapszintű és 401 összetett szabály jött létre. A szabályokkal személynevek, földrajzi nevek, intézménynevek, számok és dátumok kezelhetők.

Elkészült a 300 tételből álló vonzatos melléknévi adatbázis korrektúrája és fordítása.

A magyar morfológiai szótárban szereplő, de a kétnyelvű szótárakból még hiányzó 11 000 összetett szó gépi fordításának korrektúrájából az év végéig az első 1080 kifejezés ellenőrzését sikerült elvégezni.

A morfológiai elemző fejlesztésére elvégzett részfeladatok: a tévesen -s képzősnek vélhető főnevek kizárása, az igék tárgyasságának ellenőrzése, az igék ikességének eldöntése, az -i képző túlzott produktívitasának visszaszorítása, összetett szavak ellenőrzése a *Szósablya* korpuszon. Az eredmények beépültek a magyar morfológiai elemző adatbázisba.

A legfontosabb sikeres OTKA-projektumok: *Az adverbiumok szintaxisa és szemantikája, Strukturális magyar nyelvtan IV. (A lexikon szerkezete); A fonológia és a morfológia analógia-alapú formális megközelítése; Budapesti beszélnyelvi vizsgálatok; Permi nyelvészeti adatbázisok; A nganaszan nyelv számítógépes morfológiai vizsgálata; Eltérő fonetikai és fonológiai feldolgozási folyamatok az anyanyelv-elsajátításban; A magyar beszédben előforduló mássalhangzó-kapcsolatok rezgésképének és akusztikai szerkezetének kutatása, rendezett leírása; A középmagyar kor történeti nyelvtana; Az Akadémiai Nagyszótár készítése.*

HEFOP-projektum: *A Formális szemantika* c. egyetemi tankönyv megírása a bolognai képzési rendszer tartalmi fejlesztése keretében.

NKFP-projektumok: *Nyelvbányász (önszervező nyelvi tanulórendszer); Magyar Egységes Ontológia; Természeteshez közeli ember-gép kapcsolat megvalósítása információs rendszerekben; A magyar-angol gépi fordító rendszer; A magyar területi nyelvváltozatok geolingvisztikai kutatása.*

GVOP-projektum: *A magyar ontológia építése.*

Jedlik Ányos-projektumok: *A nemzeti és etnikai identitás vizsgálata; Tudásmenedzsment eszköz kifejlesztése az európai bünyöldöző szervek számára.*

NKÖM és NKA pályázati támogatással: elkészült és megjelent a *Schmidt Éva Könyvtár* sorozat második kötete.

Sikeresen lezárult az SZTE Finnugor Nyelvtudományi Tanszékével közösen: Mikola Tibor hagyatékának gondozása c. OTKA-projektum, *A nyelvi másság dimenziói* c. NKFP-kutatás és a *Magyar Egységes Ontológia*-t építő NKFP-projektum.

Intézményközi együttműködések

Az együttműködés a Morphologic Kft-vel, a Szegedi Tudományegyetemmel és a BME Média Oktatási és Kutatási Központtal három nagy pályázatra: a magyar-angol gépi fordító, a Magyar Egységes Ontológia és a magyar WordNet fejlesztő GVOP pályázatra is kiterjedt.

Az intézet munkatársai közreműködtek a Sulinova Kht. Által vezetett HEFOP projektumban az integrált magyar nyelv és irodalom műveltségi terület új tantervének fejlesztésében.

Az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszékével és a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetével együtt végzik *A nyelvi másság dimenziói* című NKFP-projektum eredményeinek további feldolgozását. *A Nemzeti és etnikai identitás vizsgálata* c. NKFP-kutatásban az MTA Pszichológiai Kutatóintézetével működtek együtt.

Kutatási együttműködés folyt az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai és Dialektológiai Tanszékével és az MTA Zenetudományi Intézetével archiv nyelvjárási hangfelvételek digitalizálása és digitális hangarchívum létrehozása céljából; az MTA Néprajzi Kutatóintézetével az intézet hangarchívumán végzett kutatásokban, valamint Schmidt Éva úti jelentéseinek összegyűjtésében; az élőnyelvi kutatások területén az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportjával; a kisebbségi nyelvek

kutatásaiban a Magyarországi Románok Kutatóintézetével és a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetével, fonetikai témákban az ELTE BTK Fonetikai Tanszékével; a kódexkiadás területén pedig az Országos Széchényi Könyvtárral. *A magyar nyelv nagyszótára* szoros együttműködésben készült az MTA-ELTE támogatott kutatócsoportjával.

Az intézet által szervezett hazai és nemzetközi konferenciák, szakmai találkozók

European Association of Chinese Linguistics 4.; Third Old World Conference in Phonology; Korpuszok, szövegfeldolgozó eszközök és alkalmazásai a Magyar Alkalmazott Nyelvészek és Nyelvtanárok Egyesületével közösen; International Morphology Conference; Első Szamojéd Műhely és Kerekasztal; First Central European Student Conference in Linguistics; 9th Symposium on Logic and Language; CLARIN (Common Language Resources and Technology Infrastructure) projektum (<http://www.mpi.nl/clarin/>) nemzetközi munkamegbeszélés); Dimensions of Linguistic Otherness: Prospects of Maintenance and Revitalization of Minority Languages; A magyar nyelv nagyszótára bemutatója; Szótárak a Nyelvtudományi Intézetben: A Magyar Tudomány Ünnepe. Kísérletes nyelvészet címmel 6 intézet és egyetem kutatói tartottak előadásokat az intézetben.

Részvétel a felsőoktatásban

Az MTA–ELTE szerződés keretében működtetett Elméleti Nyelvészet egyetemi szakon 2006-ban 61 diák, a doktori programon pedig 22 hallgató tanult. A doktori programon két sikeres PhD-védés volt. A teljes és részmunkaidős kutatókkal együtt 11 fős oktatói gárda a szakon minden félévben több mint heti 40 órányi oktatói tevékenységet végez. Ehhez adódik a PhD-hallgatók tutorálása.

A fentiekén túl a felsőoktatási intézmények következő szakjain oktattak intézeti munkatársak: ELTE BTK: magyar nyelv és irodalom, kínai szak, angol minor szak, anglisztika, egyiptológia, finnugor, germanisztika, keleti nyelvek, ókori nyelvek, romanisztika, szlavisztika, és Nyelvtudományi doktori iskola. ELTE GYFK: logopédia szak. PPKE: magyar nyelv és irodalom, általános nyelvészet, finnugor, német szak. SZTE: általános nyelvészet, magyar nyelv és irodalom, finnugor, angol, pszichológia szak, Nyelvtudományi doktori iskola. ME: magyar nyelv és irodalom szak. PTE: nyelvtudomány szak. BME: kognitív tudományok szak, Pszichológiai doktori iskola. KGRE: magyar nyelv szak. Intézeti munkatárs vezetőtanár az Erasmus Kollégiumban. Két munkatárs vezet doktori iskolát, négy munkatárs pedig doktori programot.

Országos nyelvészeti tudományos és információs központ működtetése

Az intézet által működtetett *Nyelvészinфо* elektronikus levelezőrendszer több mint 700 címre közvetített információkat. Az intézeti honlap 2006-ban 510 256 látogatást regisztrált. A *Fonetika* honlapot frissítették és folyamatosan fejlesztették. A neurolingvisztikai témákban szolgáltató *Neuroinfo* honlap új publikációkat és tesztanyagokat tett közzé. Az intézeti könyvtár állománya 2006-ban 514 dokumentummal bővült. Az év során közel 1840 személyes és 3535 on-line látogatót fogadtak.

Az Akadémiai Kiadóval együttműködve az intézet sikeres pályázatot hirdetett a megvédett doktori disszertációk kiadására. Két neves külföldi nyelvész egy-egy hetes előadássorozatot tartott a (poszt)graduális hallgatóknak, oktatóknak és kutatóknak.

Elvégezték *A magyar kísérleti beszédkutatás története* című állandó kiállítás bemutatásával és folyamatos fejlesztésével járó szervezéseket. Hatékonyan működött a közönségszolgálat és nyelvi tanácsadás, nyelvi szakértői tevékenységeket folytattak.

Szerkesztőségek

Az intézetben található a *Nyelvtudományi Közlemények*, az *Acta Linguistica Hungarica* és a *Finnugor Világ* szerkesztősége. A munkatársak részt vesznek a következő hazai periodikák szerkesztésében: *Magyar Nyelvőr*, *Nyelvtudomány*, *Modern Nyelvoktatás*, *Beszédgyógyítás*, *Alkalmazott Nyelvtudomány és a Beszédkutatás*.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és nemzetközi felsőoktatás

Nemzetközi kutatási együttműködések

EU projektum: az MTA elnöki keret által is támogatott *DILING (Dimensions of Linguistic Otherness: Prospects of Maintenance and Revitalization of Minority Languages) – FP6 Specific Support Action EU-projektum* 2006. április 1-jén indult el. A közép-kelet-európai régió nyolc országának (Csehország, Magyarország, Moldávia, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia, Ukrajna) szakembereivel folytatott együttműködés célja az, hogy multidiszciplináris megközelítéssel térképezze fel a régió nyelvi kisebbségeinek helyzetét és az eredményeket minél szélesebb körben ismertté tegye. 2006-ban a következő főbb feladatokat oldották meg: (i) létrehozták országanként a kutatócsoportokat és kijelölték a szakmai vezetőket, (ii) felkérték a nemzetközi szakmai tanácsadó testület tagjait és létrehozták a testületet, (iii) kidolgozták a 16 lapos részletes szakmai útmutatót az első nemzetközi konferencia előadásaihoz és a 2007-ben elkészítendő országtanulmányokhoz, (iv) megszervezték a *Dimensions of Linguistic Otherness: Prospects of Maintenance and Revitalization of Minority Languages* című nemzetközi konferenciát Budapesten (2006. október 25–27.), és (v) elindították a projektum honlapját.

Intézeti munkatársak részvételével közös nyelvtanelméleti kutatást végzett a Lundi Egyetem (Svédország) doktori iskolája és az MTA Nyelvtudományi Intézet/ELTE Elméleti Nyelvészet Intézeti Tanszék. Ennek keretében egy közös lundí konferenciát tartottak.

Intézeti munkatárs részvételével folyik a *Directions in Derivations* és *A flexible theory of topic and focus movement* című kutatás együttműködve a University College of Londonnal.

További nemzetközi együttműködések: (i) a finnugor kutatásokban az Orosz Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetével (Moszkva) és az Izsevszki Állami Egyetemmel (Udmurtia), (ii) a fonetikai témákban a Zágrábi Egyetem Fonetikai Tanszékével, (iii) a nyelvtechnológiai témákban a Bolgár Tudományos Akadémia Párhuzamos Nyelvi Modellézés Intézetével, valamint a besançoni Franche-Comte Egyetemmel, (iv) pszicho- és neurolingvisztikai területen a Purdue Egyetemmel (USA) és a Montreali Egyetem neurolingvisztikai kutatólaboratóriummal, interlingvisztikai témában pedig az Adam Miczkiewicz Egyetem (Poznan) interlingvisztika szakával.

Intézeti munkatárs is közreműködik a *Society and Lifestyles: Towards Enhancing Social Harmonisation through Knowledge of Subcultural Communities* c. EU-projektumban.

Részt vettek a *INTEX/NooJ* nemzetközi számítógépes nyelvészeti fejlesztőközösség munkájában. Vezető szerepet vállaltak a *Cross-Linguistic Evaluation Forum (CLEF)* európai egyesület által szervezett számítógépes nyelvészeti alkalmazások versenyének szervezésében.

Elnyerték a XEROX kutatóközpont által koordinált nemzetközi pályázatot, melyben 9 külföldi és egy hazai partnerrel közösen digitális könyvtári adatbázisokban való többnyelvű keresés támogatására fejlesztenek eszközöket: *Cross-language Access to Catalogues And On-line libraries – CACAO* projektum.

Az *Austrian Science and Research Liaison Office* támogatta a *First Central European Student Conference in Linguistics* című, az intézet által rendezett nemzetközi konferenciát.

Egy fiatal munkatárs a CUNY (New York) egyetemen kapott PhD-disszertáció megírásához kutatási lehetőséget.

Részvétel a nemzetközi felsőoktatásban

Intézeti munkatárs oktatott a következő külföldi egyetemeken: Universitát Wien, a Potsdami Egyetem Nyelvészeti Intézete, University College of London, az ESSLI 2006 nyári egyetem, a Malagai Egyetem, (Spanyolország), az LMU (München) Finnugor Tanszéke, a University of California (Los Angeles) nyelvészeti tanszéke, University of Groningen (Hollandia) finnugor tanszéke és a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetem.

Nemzetközi tudományos közélet

Az intézet munkatársa közreműködik a *The Year's Work in English Studies* c. narratív bibliográfia (Oxford University Press) készítésében. Intézeti munkatárs szerkesztette a *Lexicon Grammaticorum: Who's Who in the History of World Linguistics* (Niemeyer) kötet 22 magyar cikkét.

A munkatársak részt vesznek a *Journal of Sociolinguistics* és a *Language Policy* szerkesztésében, a *Multilingual Matters* és a Benjamins kiadó egy-egy könyvsorozatának szerkesztésében, a *Sociolinguistica* évkönyv készítésében. Intézeti munkatárs a *Nemzetközi Fonetikai Társaság* főtítkára, egy másik intézeti munkatárs pedig az *International Committee of Finno-Ugric Congresses* elnöke, egy további munkatárs pedig tagja.

A munkatársak szakértői tevékenységet végeztek a következő nemzetközi testületekben: *ICML 11.* konferencia *Academic Committee*, *International Pragmatics Association*, *Multilingualism in the World* (UNESCO projektum), *Mercator Education Network* (a kisebbségi nyelvek és oktatás témáiban), a *Centre Interuniversitaire d'Etudes Hongroises* (Sorbonne Nouvelle, Paris 3) Tudományos Tanácsa, a *Multilingualism and Linguistic Diversity* könyvsorozat nemzetközi tanácsadó testülete és a *Gesellschaft für Interlinguistik*.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Dömötör Adrienne: Régi magyar nyelvemlékek. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 188.

É. Kiss, Katalin (ed.): *Event structure and the left periphery: Studies on Hungarian. (Studies in Natural Language and Linguistic Theory; 68.)* Springer Verlag, Dordrecht, 2006, 299. További intézeti szerző: Christopher Piñón.

Gyuris Beáta – Varasdi Károly – Maleczki Márta: *Formális szemantika.* Budapest, Bölcsész Konzorcium. 2006, 243.

Haader Lea: *Keszthelyi kódex. Régi Magyar Kódexek 30.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2006, 959.

Hazai, György; Tietze Andreas: *Ferec ba^cd eş-şidde. „Freud nach Leid”.* (Ein frühosmanisches Geschichtenbuch). 1. Band. Text. – 2. Band. Facsimiles. Berlin, Klaus Schwarz Verlag, 2006, 650+595.

Ittész Nóra (főszerk.): *A magyar nyelv nagyszótára. 1. Segédletek.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2006, 1119. További intézeti szerzők: Csengery Kinga, Elekfi László, Gerstner Károly, Mártonfi Attila, Pajzs Júlia, Szabó Tamás Péter.

Ittész Nóra (főszerk.): *A magyar nyelv nagyszótára. 2. A–azsúroz.* MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2006, 1550.

Kálmán László (szerk.): *KB 120: A titkos kötet.* Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006, 440.

Kassai Ilona (szerk.): *A mondat információs szerkezete/La structure informationnelle de la phrase.* Budapest: L'Harmattan. 2006, 302.

Kiefer Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 1111. További intézeti szerzők: Bakró-Nagy Marianne, Bartha Csilla, Bánréti Zoltán, É. Kiss Katalin Gerstner Károly, Gósy Mária, Gyuris Beáta, Haader Lea, Hattyár Helga, Horváth László, Dömötör Adrienn, Kassai Ilona, Kenesei István, Kontra Miklós, Olasz Gábor, Siptár Péter, Várad Tamás.

Kiefer Ferenc: *Aspektus és akcióminőség – különös tekintettel a magyar nyelvre* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 344.

Mártonfi Attila – Papp Kornélia – Slíz Mariann (szerk.): *101 írás Pusztai Ferenc tiszteletére.* Budapest, Argumentum Kiadó, 2005, 660. További intézeti szerzők: Balázs Judit, Dömötör Adrienn, Gerstner Károly, G. Orosz Renáta, Haader Lea, Horváth László, Ittész Nóra, Kemény Gábor, Oszkó Beatrix, Pajzs Júlia, Pólya Katalin, Siptár Péter, Szabó Tamás Péter, Szentgyörgyi Rudolf, Szirmai Diána. (Megjelent 2006-ban.)

Olasz Gábor: *Hangidőtartamok és időszerkezeti elemek a magyar beszédben.* Nyelvtudományi Értekezések 155. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 187.

Simon Róbert: *Uszáma Ibn Munqidz, Intelmek könyve. Fontes Orientales II.* Corvina Kiadó, Budapest, 2006, 334 .

Sipos Mária (szerk.): *Obi-ugorok a 21. században.* (CD) MTA Nyelvtudományi Intézet ISBN-10: 963-200-100-1; ISBN-13: 978-963-200-100-5. További intézeti szerző: Bakró-Nagy Marianne.

Tanulmányok

Bartha, Csilla – Borbély, Anna: Dimensions of linguistic otherness: prospects of minority language maintenance in Hungary. *Language Policy* 5.3 (2006), 337–365.

Bródy, Mihály: ‘Move’ in syntax: Logically necessary or undefinable in the best case? *Lingua* 116 (2006), 1553–1560.

Gósy Mária: Beszédképzés és nyelvi reprezentáció. *Magyar Nyelv* CII (2006), 287–299.

Kenesei, István: Focus is identification. In: Valéria Molnár and Susanne Winkler (eds.) *The architecture of focus*, Mouton de Gruyter, Berlin–New York, 2006, 137–168.

Kontra, Miklós: Sustainable Linguicism. In: Frans Hinskens (ed.): *Language Variation – European Perspectives*, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 2006, 97–126.

Mészáros Éva – Jolsvai Hajnal – Csépe Valéria – Csuhaj Roland: A szám-személy egyeztetés a hozzáférési idő függvényében. *Pszichológia*, 26, No.3 (2006), 227–246.

Posgay, Ildikó: Dialect Contact within Language Contact. In: Timuška Agris (ed.): *Proceedings of the 4th International Congress of Dialectologists and Geolinguists*, Riga, July 28-August 2, 2003, Latvian Language Institute, University of Latvia, Riga, 2006, 412–417.

Sass, Bálint: Extracting Idiomatic Hungarian Verb Frames. In: Salakoski, T., Ginter, F., Pyysalo, S., Pahikkala, T. (eds): *FinTAL’06*, LNAI 4139, Turku, Finnország, 2006, 303–309.

Surányi Balázs: Quantification and focus in Negative Concord. *Lingua* 116/3 (2006), 272–313.

Szalai, Andrea: Yaron, Matras, *Romani. A Linguistic Introduction* (Review article). *Lingua* 116, (2006) 2238–2253.

Várad Tamás. Részleges gépi fordítás a Nooj rendszerben. In: Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia 2006, SzTE Informatikai Tanszékcsoport, Szeged, 2006., 202–210.

Varasdi, Károly: On the Role of Verbal Particles in the Progressive in Hungarian. *Acta Linguistica Hungarica* 53 (4), 2006, 449–466.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Kenesei István

Intézeti átlaglétszám ¹ : 129		ebből kutató ² : 84
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 298		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 6	idegen nyelven: 1
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 15	idegen nyelven: 8
egyéb kötet ⁶	magyarul: 1	idegen nyelven: 3
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 37	idegen nyelven: 5
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	11
tanulmánykötetben	magyarul: 118	idegen nyelven: 48
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 43	idegen nyelven: 2
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 735	idegen nyelven: 273
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	189	ebből nemzetközi: 93
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	26	ebből nemzetközi: 17
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	241	ebből külföldön: 120
opponensi vélemény összesen:	43	ebből külföldön: 3
egyéb szakértői vélemény:	96	ebből külföldön: 4
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	4	ebből külföldön: 2
tagság összesen:	66	ebből külföldön: 21
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹		
	PhD: 2	MTA doktora: 3
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 48		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	27	Doktori iskolát vezetők száma: 2
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	108	Gyakorlati kurzusok száma: 149
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	15	A támogatás összege: 57 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	10	A támogatás összege: 38 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	3	A támogatás összege: 37 M Ft
Ebből EU-forrásból:	1	A támogatás összege: 35 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	4	A támogatás összege: 17 M Ft

PSZICHOLÓGIAI KUTATÓINTÉZET

Budapest, Victor Hugo u. 18–22.; 1394 Budapest, Pf. 398

Tel.: 279–6000; fax: 239–6727

E-mail: czigler@cogpsyphy.hu; honlap: www.mtapi.hu

I. Az intézet fő feladatai a beszámolási évben

A kutatómunka fő területei és irányai: a társas tudás és megismerés, a szociális reprezentáció és a narratív identitás kognitív, illetve érzelmi összetevőinek kvalitatív elemzése; a történelmi, élettörténeti és irodalmi elbeszélések narratív pszichológiai vizsgálata; az előítéletek és a pszichoszomatikus zavarok társadalomlélektani hátterét, valamint a versengés időskori és fiatalkori jellemzőit nemzetközi összehasonlításban feltáró kutatások; a csecsemőkori kognitív fejlődésre és tanulási folyamatokra, a nyelvi feldolgozás fejlődési és szerzett zavaraira, a pszichés folyamatok idegrendszeri mechanizmusára, és agyi funkcionális állapotváltozásaira, az idős és fiatal korra jellemző percepció, döntési és kockázátészlelési folyamatokra vonatkozó vizsgálatok.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Általános pszichológiai és pszichofiziológiai kutatások

Megállapították, hogy a hangok frekvencia-idő mintázata a vizuális tér-idő mintázatokhoz hasonlóan megalapozza a hallási észlelési tárgyak feldolgozását. Új értelmezési keretet állítottak fel a hangforrások elkülönítésének értelmezésére és annak egyes tulajdonságait kísérletes adatok kvantitatív modellezésével támasztották alá.

Eredményeik szerint látás esetén az események szervezésében rövid (~180 ms) időtartamon belül integrációs folyamatok működnek. Ezeket az egységeket vizuális emlékezeti rendszer tárolja, mely érzékeny a vizuális ingerlés elvontabb szabályszerűségeire is. Feladathoz nem kapcsolódó ingerek hatása idős személyeknél hosszabb ideig fennmarad, mind a fiataloknál, és ezek hatása hasonlóan mutatkozik mind a vegetatív mutatókban, mind az agyi elektromos tevékenységben. Ugyanakkor az ilyen ingerek általános hatásai kisebbek ezekre a reakciókra.

Elektroencefalográfiai laboratóriumot állítottak fel a Semmelweis Egyetem I. sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikáján, és kísérletsorozatokat kezdtek el az újszülöttek hallási képességeinek kutatása céljából (1. ábra).

A lassú hullámú alvófázisok egyik fontos EEG manifesztátuma a K-komplex. A K-komplexet epilepsziás betegekben a tüske-hullám kisülések előzményének tartják. Az általuk kialakított regisztráló módszerekkel vizsgálva e kérdést megállapították, hogy e jelenség alapja egy aktivitást követő, visszacsapás jellegű folyamat. E folyamat okozhatja az epilepsziára jellemző elektromos aktivitást. A módszer lehetőséget teremt az agyi elektromos működések hátterében álló idegrendszeri alapfolyamatok elemzésére.

A szakirodalomban összefüggést feltételeztek az alvás egyik szakaszában (lassú hullámú alvás 4. fázisa) mérhető egyik kérgi tevékenység (<1 Hz) oszcilláció (LO) és az

epilepsziás betegeknél a rohamok között regisztrálható egyik hullám-tevékenység összefüggéséről. Megállapították, hogy az LO kapcsolatban áll ugyan e hullámforma megjelenésével, azonban maga az oszcilláció nem epileptogén, bár befolyásolja az agykéreg serkenthetőségi szintjét.

1. ábra: Újszülöttek hallási képességeinek vizsgálata

Temporális lebeny epilepsziában (TLE) a hippocampális formáció szubikuláris területe megőrzött, ellentétben a hippocampus CA1 régióval. Intraoperatív ülésekben rétegelektrodos elvezetésekkel vizsgálták a szubikulum elektromos aktivitását TLE betegekben. Két betegben enyhe, hét betegben súlyos hippocampális szklerózis mutattak ki. Egy beteg kivételével (enyhe szklerózis), mindegyik páciens produkált szubikuláris túske-hullám kisüléseket. Megállapították, hogy ezen paroxysmális aktivitások alapvetően két csoportra oszthatók. Az egyik csoportban a kezdeti serkentés a sejtest rétegre, míg a második csoportban a dendritikus régióra koncentrálódik. Mindkét esetben nagy szinkronitást figyeltek meg mind a szubikulum medio-laterális, mind az erre merőleges antero-poszterior tengelye mentén. A túske-hullám kisülések idő-frekvencia viszonyait vizsgálva megállapították, hogy a kezdeti serkentés csúcsa alatt – és nem előtte – a legnagyobb a magas frekvenciás (100–500Hz) szubikuláris kérgi teljesítmény, majd a hullám fázis alatt ez a teljesítmény az alapvonal alá esik. A soksejt (multiunit) aktivitás vizsgálata is hasonló eredményt mutatott. A túske-hullám kisülések esetén nem tudták igazolni azt a széles körben elfogadott hipotézist, miszerint a paroxysmális aktivitások magas frekvenciás, szinkronizáló oszcillációk (100–500Hz) következtében alakulnak ki. Nagy téri-időbeli felbontással vizsgálva a szubikulum aktivitását, megállapították, hogy a magas frekvenciás oszcilláció nem a kiváltó oka, hanem következménye az epilepsziás túskezésnek.

Egészséges személyeken (pszichoaktív élvezeti szerek és öregedési folyamatok), valamint nagy népegészségügyi jelentőségű betegségekben (stroke, Alzheimer-kór) a kognitív, percepciós teljesítmények jellegzetességeit újszerű matematikai eszközökkel vizsgálták, többek között az agyi elektromos tevékenység „komplexitás-elemzésével”.

Kimutatták, hogy az alkohol és a nikotin már kis dózisban is befolyásolja a spontán és kiváltott agyi elektromos tevékenységet, mely elsősorban a gyors frekvencia-sávok, és az újdonság-ingerek feldolgozására jellemző potenciálok változásában nyilvánul meg.

Az agyi érbetegségek elektrofiziológiai jellemzőit elemezve megállapították, hogy a kéreg alatti stroke hatásaként a károsodás oldalán a vizuális aktivációra jellegzetes változások alakulnak ki. Feldolgozási módszereik (az agyi elektromos tevékenység komplexitásának változása) segítségével kimutatták a károsodott oldalon a neuronális kapcsolatok megszakadását. Az aktiváló hatás csökkenését így a neuronális rendszerek csökkent együttműködése okozhatja.

Az egészséges és a kóros öregedési folyamat elemzése során megállapították, hogy egészséges idős személyeken az érzékelés-észlelés korai folyamatai viszonylag érintetlenek maradnak, de a kognitív működésekhez kapcsolódó későbbi folyamatok az öregedés során jelentős mértékben megváltoznak. A különbségeket okozó számos tényező közül fontosnak tűnik a kognitív működés nehézsége. Kevésbé összetett helyzetekben az öregedés hatásai észrevétlenek maradhatnak, míg komplexebb feladatokban hatványozottan jelentkezhetnek.

Korai stádiumban levő Alzheimer-betegek csoportjában az agyi elektromos tevékenység frekvenciaspektrum-elemzésével sikerült már demencia kezdeti szakában is kimutatni a későbbi szakaszokra jellemző folyamatokat (az elektromos tevékenység lassulását). A legnagyobb változások azonban az elektromos működés komplexitás-mutatóiban jelentkeztek, ami feltehetőleg összefüggésben van az agykéregnek a betegség miatt romló összeköttetésekkel, illetve a neuronok és szinapszisok számának csökkenésével.

Társadalomlélektani, döntésméleti, szociálpszichológiai, kulturális pszichológiai kutatások

Lezárult a szomatizációs tünetekkel és betegségklasszifikációkkal kapcsolatos tudományos és laikus diskurzusokat tanulmányozó kutatás. A kutatás eredményei a következők voltak: 1. Magyarországon magasabbra becsülik a szomatizáció előfordulását, mint másutt; 2. A tüneteket egyéni okoknak tulajdonítják, bár a társadalmi hatások szerepe is megjelenik a diskurzusokban; 3. A tünetek reprezentációiban megjelennek a szomatizációval kapcsolatos kortárs teóriák elemei és a nemekkel kapcsolatos társadalmi sztereotípiák; 4. A laikusok és szakemberek vélekedései több hasonlóságot mutatnak annál, mint a felek gondolják; 5. A szomatizációs zavarok kialakulását jelentősen befolyásolják az orvos-beteg kommunikáció zavarai. A kutatás témájához kapcsolódott a *Tünetek és történetek – A szomatizáció társadalmi és művészeti olvasatai* című interdiszciplináris műhelykonferencia. A kutatás eredményeit ismertető tanulmányokból tematikus szám jelent meg a *Pszichológia* c. folyóiratban.

Tovább folytatódott a hisztériás mozgások nonverbális elemzése és a verbális, illetve képi üzenetekkel való összekapcsolása. Az ezek alapján készült film Londonban került bemutatásra nemzetközi konferencián.

Budapesten, valamint Szekszárdon és kistérségében teljes körű kérdőíves felmérés készült 1400 második osztályban tanuló gyermek körében. A kutatás az iskolaérettség pszichológiai és pedagógiai fogalmainak társadalmi, demográfiai vonatkozásait tárta fel. A vizsgálat eredményei szerint az iskolai esélyegyenlőtlenségek és teljesítmény

különbségek mérséklése érdekében, az egyéni szempontokat előtérbe helyező pszichológiai megközelítésekben paradigmaváltás szükséges.

Folytatódott a magyarországi pszichoanalízis tudomány- és társadalomtörténeti, kulturális kontextusának feltárását célzó kutatómunka. Ennek keretében tanulmányok készültek a nők és a pszichoanalízis kapcsolatáról, illetve a magyar női pszichoanalitikusok első generációjának életútjáról, Hermann Imre munkásságáról, valamint Freudnak és Ferenczi Sándornak a „háborús neurózisokkal” kapcsolatos felfogásáról. Több tanulmány és előadás készült a Freud születésének 150. évfordulója alkalmából megjelent kiadványok, illetve konferenciák számára.

A szövegek pszichológiai elemzése során a társadalom leszakadó csoporttagjai körében élettörténetekkel végzett kvalitatív kutatások kimutatták, hogy a marginalizációban fontos szerepet játszik a cselekvőképtől (ágenciától) való megszabadulás élménye. Az élettörténeti narratív perspektíva tér-idői összetevője és az érzelmszabályozás közötti kapcsolat vizsgálata kimutatta, hogy a narratív perspektíva ezen összetevője erősebb kapcsolatban van az elbeszélte események által kiváltott érzelmi válasszal, mint az elbeszélés során átélt érzelmi állapottal. Az élettörténeti elbeszélés idődimenziójával kapcsolatban megállapították, hogy az elbeszélő időélményében (gyors–lassú, folytonos–szakadozott) az érzelmi stabilitás és impulzivitás fejeződik ki. A perspektíva, az időélmény, a szöveg érzelmi telítettsége, a mentális tartalmak, az intencionalitás, az aktivitás–passzivitás és az értékelés vizsgálatára automatikus tartalomelemző programok születtek a NooJ számítógépes nyelvi elemző rendszer használatával.

Az elektronikus kormányzás program keretében kifejlesztésre került egy ügyfélszolgálati levelező rendszer problémamegértő moduljának kiinduló változata.

Egy magyar, brit, szlovén összehasonlító kutatás során három országban hasonlították össze a versengés és az együttműködés jelenlétét az iskolai oktatásban/nevelésben. Az eredmények szerint a magyar iskolában alkalmazzák a leggyakrabban a strukturált versenyeket, és a pedagógusok itt használják a legtöbb spontán, versengésre készítő kommunikációt is. Ugyanakkor a magyar pedagógusok alkalmazzák a legkevésbé az együttműködést. A versenyek során csalás lényegében csak Magyarországon volt megfigyelhető, és a megfigyelt pedagógusok mindössze tíz százalékát vették észre a csalásoknak, az elkövetett szabálytalanságok és így módon a jogtalan győzelmek fennmaradó 90%-a kezeletlenül maradt.

A versengés és a gazdasági versengés iránti attitűdök meghatározott mintázatba rendeződnek. A magyar középiskolás válaszadók pozitívabban viszonyulnak a versengéshez általában és személyesen is kínai és francia kortársaikhoz viszonyítva, de ők a legszkeptikusabbak a három csoport közül a versengésnek gazdasági életben betöltött szerepével kapcsolatban. A magyar üzletemberek ugyancsak pozitívan gondolkodnak a versengés gazdasági szerepéről általában, de a magyarországi versengésről erősen negatív nézeteik vannak.

A szociokulturálisan hátrányos gyerekek gondolkodásmódját a függetlenség és az érdeklődés hiánya jellemzi. A kedvezőtlen szociokulturális háttérű gyerekeknél a család távolról sem ad annyi törődést, mint akár az átlagos háttérű családok. Ennek eredményeképpen a tehetség fontos tényezői közül az önérvényesítés, a függetlenség és az érdeklődés terén mutatkozik jelentős elmaradás az ebbe a csoportba tartozó gyerekeknél. Az értékek közül az önérvényesítés mellett az altruizmus jelenik meg

erőteljesen. Mindez arra utal, hogy a manifeszt viselkedésben nem mutatkozik meg ugyan, de értéként az önérvényesítés is jelen van. A fejlesztéshez olyan internetalapú programot fejlesztett ki, amely a korábban kidolgozott Kognitív Profil Teszt mindenki által szabadon elérhető változata lehet.

A döntésszichológiai kutatások keretében az idősebbek és fiatalok között az információ-beszerezési stratégiák terén mutató különbségeket vizsgálták. Legfontosabbnak tűnő különbség, hogy döntési szituációkban az idősebbek inkább az előnyben részesített opció minél részletesebb, alapos megismerésére törekednek, mint arra, hogy valamely opcióról általános benyomást nyerjenek. A fiataloknál ezzel ellentétes irányulást lehet felfedezni. Az idősek stratégiáját elsősorban szabályozó tényező a várható cselekvés alapos kidolgozására való törekvés. A döntést megalapozó kérdezős stratégiákat vizsgálva megállapították, hogy érzelmileg erősen motivált (szélsőséges) személyek kevesebb egzakt választ váró kérdést tesznek fel, mint a mérsékeltek, a szélsőségesek és mérsékeltek közötti különbség a fiatalok esetében markánsan mutatkozik meg, idősebbeknél alig.

Fejlődés-lélektani kutatások

A kisgyermekkori utánzás megismerés-fejlődésben, tanulásban betöltött szerepének és jelentőségének feltárásában új modellt dolgoztak ki, a *humán pedagógián* alapuló hipotézist. Az elmélet szerint a szándékokat közlő (oszténzív) kommunikációs tanító jeleknek, melyekre a csecsemő veleszületetten érzékeny, alapvető befolyásuk van arra, hogy a bemutatott új viselkedést a csecsemő úgy értelmezze, mint ami lényeges és új ismereteket ad át. Ezt a mechanizmust a *kommunikatív-referenciális jelző kontextus (KRRK)* sajátosságai indítják el. Ezeket a jegeket azonosítja többek között a humán pedagógia elképzelése.

2006-ban a kísérletek fő vonalát olyan újabb kísérletek jelentették, melyek a referenciális viselkedés mint pedagógiai információforrás szerepét nemcsak az utánzás terén, hanem más területeken is igazolják. Két kísérleti vonal emelkedik ki: a pedagógia

2. ábra: Utánzás egyszerű összehasonlító vizsgálati helyzetben

tárgyakról való tanulásban betöltött szerepkörének vizsgálata és a pedagógiai jegyeket kifejező modell jelenlétének szerepe a megfigyeléssel tanulásban, fajok közötti összehasonlító vizsgálatban. A humán tanító viselkedés eredményeképpen 18 hónaposoknál egyszerű, tárgyakra irányuló érzelmkifejezési helyzetben sikerült kimutatni, hogy a korai személyes attitűdök értelmezése tárgyakhoz köthető interpretációt eredményez akkor, ha a modell referenciális viselkedést mutat és egy másik személynek ad választ a gyermek

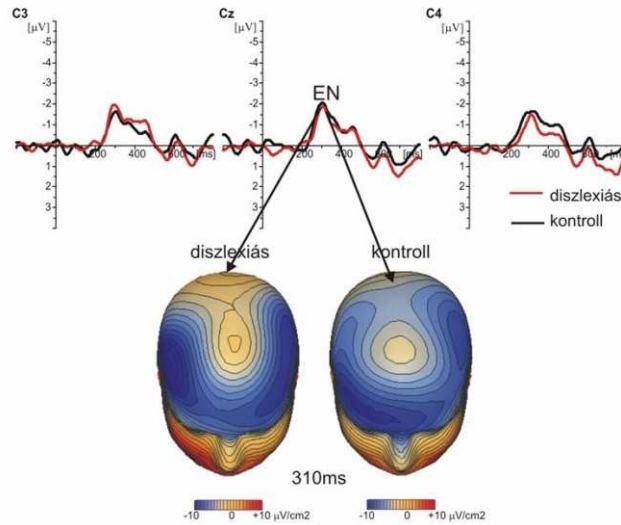
(2–3. ábra). Ez azt jelenti, hogy a pedagógiai kontextusban bemutatott érzelmkifejezést univerzális, a tárgyakra vonatkozó tudásként kódolják (a pedagógiai kontextus eredményeképpen) a kisgyermek. Nem pedagógiai kontextusban megismételve a helyzetet, a vizsgálat arra a tapasztalatra vezetett, hogy kisgyermekek hasonló általánosítást nem tesznek, hanem a tárgy és a személy viszonyát, a személy attitűdjét kódolják, mentalisztikus formában.

3. ábra: Utánzás egyszerű összehasonlító vizsgálati helyzetben

Kutya és csecsemő összehasonlító vizsgálatokkal a megfigyeléssel tanulás terén sikerült kimutatni, hogy míg a pedagógiai kommunikációval tanító modell jelenléte a tanulás eredményét csecsemőknél nem befolyásolja (megoldják a feladatot akkor is, ha a modell már nincs jelen), addig kutyáknál kimutatható, hogy a tanító modell jelenléte serkenti a feladat megoldását.

A fejlődés-pszichofiziológiai vizsgálatok terén befejező szakaszához érkező kutatások során új fejlesztésű kísérleti eljárásokban az agyi eseményhez kötött válaszokat elemezték. Kimutatták, hogy a mondatértésben a mondatrészek idői távolsága a jelentés feldolgozásának idejét nem, a mondat szerkezet felépülését és az ehhez rendelt feldolgozási kapacitást erőteljesen befolyásolja. A kutatások egyik fő fókuszusa, a diszlexia szempontjából igen lényeges ez az eredmény, mivel a diszlexiásokat egyébként is jellemző gyengébb munkaemlékezeti kapacitás a mondatértés során a szerkezethez való hozzáférésben is akadályt jelent. Újdonságnak számító eredmény, hogy a munkaemlékezet és a nyelvi rendszer fejlődésének anomáliáit a specifikus nyelvi károsodásban (SLI) vizsgálva jellegzetes altípusokat különítettek el. A viselkedéses és elektrofiziológiai módszerek kombinált alkalmazásával azt is kimutatták, hogy a diszlexiás olvasási zavart jól kompenzáló serdülők maradványtünete, a helyesírás zavara a finom akusztikai jelzéseknek (pl. részleges hasonulások) a tipikusan fejlődőkéltől eltérő feldolgozásával, egész pontosan a

feldolgozásában megjelenő túlkompenzáló mechanizmusokkal áll kapcsolatban. Az eredmények biztatóak egy olyan új eljárás kidolgozása szempontjából, amely a gyakori „maradványtünet”, a makacs helyesírási hibák enyhítésére irányul *4. ábra*).

4. ábra: Diszlexiás és kontroll személyek eseményhez kötött agyi potenciál válaszai szókezdő beszédhangok eltérésére

Kimutatták, hogy a gyermekkori epilepszia egyik súlyos, örökletes formájában a nyelvi zavarok finom szerkezete a neuropszichológiai és idegtudományi vizsgálatokkal jól követhető, nagyobb mintán tovább folytatva pedig egy szűrési protokoll kialakítását segítheti.

A matematikai képességek és a számérzék tipikus és atipikus fejlődését vizsgálva megállapították, hogy a nagyságok és elemi mennyiségek agyi reprezentációja a felnőtteknél és a tipikusan fejlődő kisiskolásoknál igen hasonló. Az atipikus fejlődés jellemzői a mennyiségreprezentáció és a műveletek kapcsolati rendszerében, illetve a téri-vizuális képességek eltérő fejlődésében ragadhatók meg leginkább.

A csecsemőkori temperamentum és kötődés háttérben álló genetikai és környezeti tényezők kutatása terén kimutatták, hogy a Budapesti Családvizsgálatban szereplő elsőszülött csecsemők szülőkhöz való kötődése között szignifikáns egyezés van, és az apához való kötődés biztonsága összefügg a csecsemő DRD4 genotípusával. Kidolgozták a magyar kisgyermekes családokat érő jelentős életesemények súlyozásának módját. Kimutatták a dezorganizált kötődés és az atipikus anyai viselkedés kapcsolatát és a csecsemők DRD4 genotípusának módosító hatását erre az asszociációra. A DRD4 gén 7x változatának hiányában az anyai atipikus viselkedés

összefügg a dezorganizált kötődéssel, a 7x változatot hordozó csecsemők azonban érzéketlenek az anyai viselkedés atipikusságára.

A longitudinális Budapesti Családvizsgálat során a csecsemőkori temperamentum/kötődés és a hatéves kori értelmi/érzelmi fejlődés összefüggésének vizsgálata kimutatta a csecsemőkori kötődési viselkedéssel összefüggő DRD4 génműtatók hatását az akusztikus ingerrel kiváltott agyi potenciálok (EKP) passzív figyelmi funkciókhoz kapcsolható jellemzőire.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Részvétel a felsőoktatásban

Az intézet 2006-ban is jelentős szerepet töltött be a magyarországi pszichológusképzésben és a pszichológia posztgraduális oktatásában. Közös oktatási egysége a Pécsi Tudományegyetemmel a Szociálpszichológiai Tanszék, a Debreceni Egyetemmel az Elméleti és Kísérleti Pszichológiai Csoport, az ELTE PPK keretében pedig a Pszichofiziológiai Központ. Ezekben az egyetemeken, valamint a Szegedi Tudományegyetemen és a Károli Gáspár Református Egyetemen az intézet munkatársai részt vesznek a pszichológus alapképzésben is. Az intézet munkatársai együttműködési megállapodás keretében általános pszichológiai tárgyakat tanítanak a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen. Az ELTE PPK, a PTE BTK és a DE BTK pszichológiai doktori iskolájának számos vezető tanára egyben az intézet munkatársa is. Ezekben a doktori iskolákban az intézet több más munkatársa is tart kurzusokat. A munkatársak részt vesznek továbbá az ELTE TTK-n, a Semmelweis Egyetemen és a Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem kognitív tudományi tanszékén folyó doktori képzésben is. A fenti együttműködések keretében az intézet lehetőséget teremtett doktori témák kidolgozására; számos PhD-hallgató az intézetben végzi kutatómunkáját. Más egyéb graduális és posztgraduális programban is tartanak az intézet munkatársai pszichológiai kurzusokat, így a Szegedi Tudományegyetemen (közgazdász-képzés), a Pécsi Tudományegyetemen (kommunikációelméleti, irodalomelméleti képzés, művészetterapeuta-képzés); az ELTE TTK-n (etológus-képzés).

Tudományos együttműködés

Az intézet számos hazai intézménnyel működik együtt különféle kutatási témákban. Fő partnerei közé tartozik: Agyérbetegség Országos Központja, Budapest; Budai Gyermekkorház Epilepszia Centrum; Debreceni Egyetem; Debreceni Egyetem Orvos és Egészségtudományi Centrum Magatartástudományi Intézet; ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Beszédjavító Intézet; ELTE IK, Informatikai Tanszék; ELTE PPK Pszichológiai Intézet; Ferenczi Sándor Egyesület; Frédéric Joliot-Curie Országos Sugárbiológiai és Sugáregészségügyi Kutatóintézet, Nem-ionizáló Sugárzások Osztálya; Kísérletes Állattani és Neurobiológia Tanszék, Pécsi Tudományegyetem; Magyar Mozgás- és Táncterápiás Egyesület; Magyar Pszichoanalitikus Egyesület; MÁV Kórház Rendelőintézete, Neurológiai Osztály; MTA Nyelvtudományi Intézet; MTA Szociológiai Kutatóintézet; Pécsi Tudományegyetem, BTK Pszichológiai Intézet, Művészeti Kar; PTE OEC ÁOK Neurológiai Klinika, Pécs; Rókus Kórház és Intézményei, Budapest; SE ÁOK Neurológiai Klinika, Budapest; SE ÁOK Pszichiátriai Klinika, Budapest; SE Orvosi

Vegyteni, Molekuláris Biológiai és Pathobiokémiai Intézet Molekuláris Genetikai csoportja; SE, 1. sz. Szülészeti és Nőgyógyászati Klinika; SE, 2. sz. Gyermekklinika; SZTE Pszichológia Tanszék; SZTE Neveléstudományi Tanszék; Vadaskert Gyermekpszichiátriai Kórház és Szakambulancia; Virtuális kutatóhálózat: Info-Humanica.

Hazai pályázatok

2006-ban az intézetben 19 OTKA, 3 OM NKTH és 7 egyéb pályázati téma volt folyamatban.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Tudományos együttműködés

Az intézet legfontosabb külföldi partnerei: Brunel University, Department of Human Sciences, London, Anglia; Cognitive and Biological Psychology, Institut für Psychologie, Universität Leipzig (Erich Schröger); Delaware Water Gap Science Institute, Bangor, USA; Department of Neurology, Oasi Institute, Troina, Sleep Research Center, Italy; Department of Neuroscience, Albert Einstein College of Medicine (Elyse Sussman); Department of Psychiatry and Clinical Psychobiology, University of Barcelona (Carles Escera); Department of Psychology, University of Helsinki (Risto Näätänen); Faculty of Science, University of Plymouth (Susan Denham); Department of Economic Sociology, Saratov State Socio-Economic University, Russia (Garber, I.); Graduate School of CUNY, City University of New York (R. és V. Shafer); Imago MLPC - The Multilingual Psychotherapy Centre (London); INSERM, Toulouse (Jean-Francois Démonet); Institute for Psychology, Chinese Academy of Sciences (Kan Zhang); Laboratoire Européen de Psychologie Sociale, Párizs; Network on Psychoanalysis in the Arts and Humanities 2006–2008, coordinator: Institute of Germanic and Romance Studies, University of London; Sigmund Freud Museum und Bibliothek, Bécs; Sigmund Freud Museum, London; Tianjin Normal University, Kína (Xuejun Bai és Shi Fengyan); René Descartes University, Párizs (Christine Roland-Levy); Université de Rennes II.; University Hospital, Vrije Universiteit, Department of Clinical Neurophysiology, Amsterdam; University of Cambridge (Usha Goswami); University of Freiburg (Michael Schecker). University of Jyväskylä (Heikki Lyytinen); University of Maastricht (Leo Blomert és Rainer Goebel); Universität München (Gerd Schulte-Körne); University of Salzburg (Heinz Wimmer, Karin Landerl); University of Zagreb, Department of Psycholinguistics (Melita Kovacevic).

Külföldi pályázatok

EU FP6-013123 (EmCAP) (Susan Denham – zeneészlelés); ESA-SURE 029 (Balázs László – prefrontális funkciók és téri kogníció); EU6. keretprogram: Neurodys (2006–2008); EDICI (Evolution, development and intentional control of imitation, in cooperation with Cecilia Heyes – University College London; Ludvig Huber – University of Vienna; Marcel Brass – Max Planck Institute for Human Cognitive and Brain Sciences in Leipzig); NEUROCOM (Neural origins of language and communication, in cooperation with Guy Orban – K.U. Leuven; Emmanuel Dupoux – EHESS, Paris; Stanislas DeHaene – INSERM, Orsay; Giacomo Rizzolatti – University

of Parma); FIRCA (R03 TW006014) együttműködési pályázat Karlen Lyons-Ruth vezetésével (Dept. of Psychiatry, Harvard Medical School, Cambridge, MA, USA). Genetic and caregiving effects on disordered attachment témában.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Borgos Anna – Erős Ferenc – Litván György (szerk.): Mérei élet – mű. Tanulmányok. Új Mandátum, Budapest 2006, 307.

Csépe Valéria: Az olvasó agy. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 223.

Gyarmathy Éva: A tehetség – Fogalma, összetevői, típusai, azonosítása. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2006, 215.

Halász László: Az elképzelt valóra válása – Irodalom- és politikapszichológiai találkozások. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006, 375.

Rác József: Kvalitatív drogzutatók. Kvalitatív kutatások budapesti droghasználók között. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006, 297.

Tanulmányok

Birkás, Emma – Horváth, János – Lakatos, Krisztina – Nemoda, Zsófia – Sasvári-Székely, Mária – Winkler, István – Gervai, Judit: Association between dopamine D4 receptor (DRD4) gene polymorphisms and novelty-elicited auditory event-related potentials in preschool children, *Brain Research* 1103 (1): 150–158 (2006).

Czigler, István – Winkler, István – Pató, Livia – Várnagy, Anna – Weisz, Júlia – Balázs, László: Visual temporal window of integration as revealed by the visual mismatch negativity event-related potential to stimulus omissions, *Brain Research* 1104 (1): 129–140 (2006).

Csibra, Gergely – Gergely, György: Social learning and social cognition: The case for pedagogy. In: *Processes of change in brain and cognitive development. (Attention and Performance XXI.)* (Eds: Munakata Y., Johnson M.), Oxford University Press, 2006, 249–274.

Erős Ferenc: Élmény és hálózat. Mérei Ferenc a magyar szociálpszichológia történetében. In: *Mérei élet – mű. Tanulmányok.* (Szerk.: Borgos Anna, Erős Ferenc – Litván György). Új Mandátum, Budapest, 2006, 127–160.

Fülöp, Márta: Competition and cooperation in the psychological literature: developmental and cross-cultural perspective. In: *Teachers' and Pupils' Constructions of Competition and Cooperation: A three-country study of Slovenia, Hungary and England.* (Eds. Ross A., Fülöp M., Pergar Kuscer M.), University of Ljubljana. Faculty of Education, Ljubljana, 2006, 37–57.

Honbolygó, Ferenc – Csépe, Valéria – Fekesházy, Attila – Emri, Miklós – Márián, Teréz – Sárközy, Gergely – Kálmánchey, Rozália: Converging evidences on language impairment in Landau–Kleffner Syndrome revealed by behavioral and brain activity measures: A case study, *Clinical Neurophysiology* 117 (2): 295–305 (2006).

Kende, Anna – Neményi, Mária: Selection in education: the case of Roma children in Hungary. *Equal Opportunities International* 25 (7): 506–522 (2006).

László, János: Narrative psychology as cultural and evolutionary psychology. *Journal Of Cultural And Evolutionary Psychology* 3 (3–4): 287–300 (2005).

Molnár, Márk – Csuhaj, Roland–Horváth, Szabolcs – Vastagh, Ildikó – Gaál, Zsófia Anna – Czigler, Balázs – Bálint, Andrea – Csikós, Dóra–Nagy, Zoltán: Spectral and complexity features of the EEG changed by visual input in a case of subcortical stroke compared to healthy controls. *Clinical Neurophysiology* 117 (4): 771–780 (2006).

Weisz, Júlia – Czigler, István: Age and novelty: Event-related brain potentials and autonomic activity. *Psychophysiology* 43 (3): 261–271 (2006).

Winkler, István – van Zuijen, Titia L. – Sussman, Elyse – Horváth, János–Näätänen, Risto: Object representation in the human auditory system. *European Journal of Neuroscience* 24 (2): 625–634 (2006).

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Czigler István

Intézeti átlaglétszám ¹ : 67		ebből kutató ² : 37
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 165		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 4	idegen nyelven: 0
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 5	idegen nyelven: 1
egyéb kötet ⁶	magyarul: 1	idegen nyelven: 2
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 41	idegen nyelven: 7
	idegen nyelven	külföldi folyóiratban: 23
tanulmánykötetben	magyarul: 36	idegen nyelven: 33
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 12	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 61	idegen nyelven: 188
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	190	ebből nemzetközi: 100
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	15	ebből nemzetközi: 7
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	87	ebből külföldön: 63
opponensi vélemény összesen:	24	ebből külföldön: 7
egyéb szakértői vélemény:	6	ebből külföldön: 5
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	6	ebből külföldön: 0
tagság összesen:	58	ebből külföldön: 26
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 0 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 26		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	16	Doktori iskolát vezetőik száma: 2
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	59	Gyakorlati kurzusok száma: 41
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	19	A támogatás összege: 43,7 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	3	A támogatás összege: 14,5 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	8	A támogatás összege: 57,0 M Ft
Ebből EU-forrásból:	4	A támogatás összege: 48,7 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	7	A támogatás összege: 7,0 M Ft

REGIONÁLIS KUTATÁSOK KÖZPONTJA

7621 Pécs, Papnövelde u. 22.; 7601 Pécs, Pf. 199

Tel.: (72) 523-800; fax: (72) 523-803

E-mail: horvath@rkk.hu; honlap: www.rkk.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

Az intézet a beszámolási évben célul tűzte ki az alapkutatások erősítését, ezen belül olyan tématerületek művelését, amelyek megalapozhatják az ország és az egyes régiók fejlesztéspolitikáját, kihasználva a kutatóközpont hálózati működését, a multi- és interdiszciplináris lehetőségekben rejlő előnyeket és az alkalmazott kutatási eredmények integrálását az elméleti vizsgálataikba.

Az intézet közfeladatának továbbra is első számú kutatási programirányként határozták meg az európai regionális politika elemzését, emellett fontos hangsúlyt adva a városhálózat, a decentrumok, az ún. fejlődési pólusok kiemelt fejlesztéséhez kapcsolódó kutatásoknak is. Az intézet részt kívánt venni az MTA és az Országos Területfejlesztési Hivatal közötti együttműködés kutatási feladatainak a teljesítésében. Tovább kívánta építeni a nemzetközi kutatási együttműködéseit a szomszédos országok tudományos műhelyeivel.

Az intézet a hosszabb távú kutatási együttműködést kezdeményezett partnerintézményeivel a kutatási-technológiai együttműködések; a közép- és délkelet-európai innovációs térség regionális komponensei; a növekedési központok; a regionális centrumok fejlesztési stratégiái; a közepes méretű városok szerepe a transz-regionális kapcsolatok szervezésében; regionális repülőterek; az üzleti szolgáltatások regionális centrumainak együttműködési lehetőségei; termelési együttműködések, közös ipari klaszterek; a Duna menti térségek fejlesztési koncepciói; a határ menti együttműködések szervezeti rendszerei; a térség egyetemei és főiskolái közötti képzési együttműködések, közös képzési centrumok kialakításának lehetőségei; regionális fejlesztési képzés a térség felsőoktatási intézményeiben témakörökben.

A hazai pályázati lehetőségek beszűkülésére is tekintettel az így kieső forrásokat a nemzetközi programokban való részvételük erősítésével kívánták pótolni, melyek biztosítják az intézet külföldi kapcsolatainak erősítését, valamint kutatóik számára a nemzetközi tudományos életben való közvetlen részvételt.

A fentiek mellett nagy jelentőségű tudományos feladat volt a Kárpát-medence régiói című monográfiatorozat további köteteinek kiadása: Dél-Dunántúl, Dél-Alföld, Közép-Magyarország, Vajdaság, Északnyugat-Erdély, Közép-Erdély, Kárpátalja.

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

A fejlesztéspolitika decentralizálása

A regionalizáció alap- és alkalmazott kutatásai során megállapították, hogy hazánkban a regionális kohézió viszonylag gyenge, melynek elsődleges okai a gazdasági szerkezeti átalakulás lassúsága, a dinamikus, innovatív gazdasági- és fejlesztési

tényezők hiánya, a közlekedési elzártság, az erős regionális központi funkciót betöltő székhelyek fejlesztésének elmaradása.

A II. Nemzeti Fejlesztési Terv előkészítéséhez kapcsolódó munkáik jelezték, hogy a következő programozási periódusban rendelkezésre álló uniós források felhasználási irányainak kijelölésében határozottan érezhető pozitív elmozdulás, amennyiben nagyobb figyelem irányul a városokra, városálózatokra, a versenyképességet elősegítő innovációra. A strukturális alapokból érkező támogatások fogadásához szükséges intézményi struktúra szereplőinek, a monitoring bizottságoknak és a működésükért felelős irányító hatóságoknak a vizsgálatai bemutatták, hogy az intézményi adaptáció jónak minősíthető, amit az unió-konform működés a sikeresen elköltött pályázati források és megfelelően minősített munkakapcsolatok jellemeztek.

A magyar településállomány változó szerkezete

A magyar településhálózat változásait elemző elmúlt évi kutatásaik feltárták a jelenlegi magyar falutípusokat, illetve az elmúlt három évtized alatt bekövetkezett változásokat. Kimutatták, hogy a településméret köré szerveződő folyamatok helyett a munkaerő-piaci helyzet és a földrajzi fekvés vette át a vezető szerepet a falvak differenciálódásában.

Városkutatásaik – egyebek mellett – arra is felhívták a figyelmet, hogy Magyarország 289 városa közül mintegy 80–90 nem rendelkezik városi funkciókkal, melyek többnyire az elmúlt másfél évtizedben várossá nyilvánított települések. Ez a folyamat leértékeli a városi rangot. A magyar városok erősen átalakulnak. A megkésett (szocialista) urbanizációt követően most a piaci viszonyok által keltett erőteljes dzsentifikációs és szuburbanizációs folyamatok hatják át a városi tereket. A városokon belül növekvő szegregációt és szociális feszültségeket egy újszerű, teljes értékű térinformatikai alapokon nyugvó szociális térkép készítésével bizonyították.

Magyarország szerepvállalási lehetőségei a kelet-, közép- és délkelet-európai területfejlesztési együttműködésekben

A határon túli területfejlesztési vizsgálataik Magyarország szerepvállalási lehetőségeit elemezték a közép- és délkelet-európai térség területfejlesztésében, regionális politikai kérdéseiben. Átfogó elemzésekben mutatták be a térség kapcsolódását az Európai Unió regionális politikájához, e térségnek ott elfoglalt helyét, az egyes részeire érvényes stratégiai célokat, támogatási rendszereket, azok tapasztalatait, területi szerkezetének átalakulását, a városálózatot, a közlekedési hálózatot, valamint a regionalizációs és decentralizációs folyamatokat.

A kelet-közép-európai országok belső gazdasági-társadalmi fejlődésében, ha nem is gyorsuló mértékben, de tapasztalható a területi különbségek növekedése. A térség legfejlettebb régióit egyértelműen a fővárosok és a fővárosok régiója képezik, de jelentős átalakulási folyamatok zajlottak és zajlanak a városálózat, a népesség migrációja tekintetében is. Az itt írtakon túl kimutatták bizonyos területek, szállítási útvonalak stratégiai, geopolitikai felértékelődését, emellett az államosítási folyamat lezáratlanságát, elbizonytalanodását.

Vizsgálataik eredményei között felhívták a figyelmet arra, hogy Magyarország szerepvállalása a jövőben jelentősen növekedhet a kelet-közép-európai és ezen belül a Balkán térségét érintő európai regionális politikában. Egyértelmű, hogy az ország

kulturális, történelmi kötődései erősek ezen országok felé, ami kedvező alapot jelenthet a nagyobb szerepvállalásra.

Egyes térségekbe sűrűsödő szociális, foglalkoztatási problémák kezelése

Vizsgálataik eredményei szerint a foglalkozáspolitikai, a szociálpolitikai, a terület- és vidékfejlesztés egyaránt felismerte a szociális gazdaság jelentős szerepét a foglalkoztatásban, szolgáltatások nyújtásában és a társadalmi tőke növelésében. A munkavállalói motivátlanság, a fizetőképes kereslet hiánya, a jogi szabályozatlanság, a többszoros finanszírozás nehézségei stb. viszont alapvető problémákat jelentenek a szociális gazdaság megalapozásában – mutatták ki az e területeket érintő kutatásaik, súlyos problémaként jelezve az esélyegyenlőtlenséget, melynek kezelésében az EU-s irányelvek alig jelennek meg.

A munkaerőpiac területi jellemzőit és változásait, a társadalmi kirekesztettség térségi – települési fogalmát és sajátosságait, illetve a digitális szakadék keletkezését és tartalmát feltáró vizsgálataik egybehangzóan bizonyították, hogy a rurális társadalom felzárkózása csak hosszú távú és komplex szemléletű, szinergikusan egymásra ható programok mentén lesz lehetséges. Ehhez az alulról építkezés alapelvein túl új és érdemi decentralizációra is szükség lesz.

A felsőoktatási és kutatási együttműködések lehetséges irányai a közép-európai térségben

Az átalakuló felsőoktatási szektor minőségi jellemzői között ma már alapvetően a nemzetközi kapcsolatok minősége és mennyisége, melyek az egyetemek, főiskolák versenyképességét alapvetően befolyásolják az oktatási és a tudományos/kutatási piacon egyaránt – mutattak rá az e témakörben folytatott vizsgálatok. A vidéki felsőoktatás nemzetköziesedése a nekik helyet adó városok, térségek, régiók versenyelőnyét befolyásolja hazai, nagy-regionális és nemzetközi szinten egyaránt.

A felsőoktatás és a K+F szektor és annak kapcsolatai tehát az ország és a térségek versenyelőnyének forrásai közé sorolhatók, jelezték e kutatási eredmények. Ugyanakkor – hívták fel a figyelmet – a szektoron belül is elindult egy nemzetközi szintű verseny, amelynek terepe a bolognai folyamat révén ma már egységesülő európai felsőoktatási piac lesz. Ebben a versenyben – hangsúlyozták – nem egyedi intézmények, hanem ezek hálózatai vesznek részt, melyeknek a csomópontjai nem az egyes intézmények, hanem azoknak a régióba ágyazott lokális kapcsolati rendszere (a fejlett régió, a gyakorlati, egyetemen kívüli tanulmányi, tapasztalatszerzési helyek összessége). Minél szélesebb kínálatot tudnak nyújtani ezek a csomópontok, annál fontosabb pozíciót tölthetnek be a vázolt hálózatokban.

Vizsgálataik feltárták azt is, hogy a felsőoktatás és a kutatás nemzetközi kapcsolódásai több területi szinten képzelhetők el. Ezek sajátossága, hogy viszonylag kis „üzemméret” esetén is közvetlenül illeszkedhetnek egy globális hálózatba, amely összefogja az adott tudományterületet művelő intézményeket és személyeket. Második szintként a kontinentális kapcsolatrendszer kiépítése történhet meg. Harmadik, legszűkebb szinten pedig azok az együttműködések mozognak, amelyek már közös képzéseket dolgoznak ki, közösen kínálnak képzési lehetőségeket. Végeredményben olyan hálózatok alakulhatnak, amelyekben több intézmény, több ország területén egyesíti kapacitásait.

Külföldi vállalatok együttműködése a kutatóhelyekkel

A gazdaság területi szervezetét elemző vizsgálatok ráirányították a figyelmet arra, hogy Magyarország eminens érdeke, hogy a külföldi nagyvállalatok (multinacionális cégek) jelentős szerepet játsszanak a hazai kutatásban, fejlesztésben, akár saját, önálló tevékenységként, akár a hazai kutatóbázissal együttműködve.

A kooperáció az egyetemekkel, illetve a külföldi K+F intézmények beágyazódása a hazai gazdaságba, viszont rendkívül nehéz és a kívánatosnál sokkal lassúbb folyamat – részben a magyar gazdaság duális szerkezete, részben a vállalati és egyetemi/állami kutatóintézményi eltérő érdekeltségi rendszer következtében. A kutatások felhívták a figyelmet ennek okaira, másrészt bemutatták a „zászlóshajó” projektek – amikor egy-egy multinacionális vállalat bekapcsolódik az egyetemi K+F tevékenységbe, sőt oktatásba – sikeres megoldásait (Győr – Audi; Miskolc – Bosch).

Az „új gazdaság” (az információtechnológia, a működő tőke és a modern szolgáltatások terjedése, stb.) kutatásai kiegészültek a mezőgazdaság szerepének területi vizsgálataival is, kísérletet téve arra, hogy e hagyományos regionális gazdasági tényező tényleges területi eltartó képességét meghatározzák.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Az intézet hazai kapcsolataiban és pályázati tevékenységében több tekintetben is jelentős változások történtek az elmúlt évekhez képest. Az előző esztendőben kialakított stratégiai partnerhálózat főbb elemei megmaradtak, de lényeges súlypontváltozások figyelhetők meg: s több új elem, együttműködési forma, intézmény gazdagította e kapcsolatokat.

A beszámolás évében megvalósultak az intézeti célkitűzések, hogy az együttműködések konkrét kutatási, oktatási programok megvalósítására, tudományos rendezvény szervezésére vagy egy-egy kiadvány megjelentetésére szolgáljanak. Lényeges elmozdulást jelentett az is, hogy a konzorciális kutatási programokban az intézet egyre nagyobb mértékben vállalt vezető szerepet. Ez növelte az intézet szakmai presztízsét, egyúttal nagyobb leterheltséget és felelősséget is jelentett.

A sokszintű és „sokszínű” kapcsolatokra jellemző az alap és alkalmazott kutatások egymást erősítő megjelenése, a kutatások interdiszciplinaritása, s tán legfontosabbként a kutatóhelyek, kutatók együttműködése – legyenek azok horizontális műhelyek, kutatási programok vagy valamely régió fejlesztési dokumentuma kidolgozásában való részvétel. Az intézet menedzsmentjének elmúlt évben való profiltisztítása eredményezte, hogy egyértelművé vált a központ irányító, koordináló, egyeztető szerepe, és a kutatási egységek, programok önállósága az adott kutatási együttműködés megvalósításában.

Az intézet forrásszerző tevékenységében egyre nagyobb szerepet tölt be a közbeszerzés. Egyrészt megjelentek a „közbeszerzési-pályázati” piacon, másrészt maguk is írtak ki közbeszerzési pályázatokat. Ezek újfajta tudásokat, a jelentős mértékű bürokratikus eljárásoknak való megfelelést követelnek meg.

Az intézet lassan másfél évtizede folytatott komplex, interdiszciplináris, az elméleti és alkalmazott kutatások szimbiózisát adó kutatásaival, hálózati működésével,

tudományos eredményeinek a társadalmi praxisba történő közvetlen hasznosításával, szakértői tevékenységével meghatározó szerepet játszik társadalmi közfeladatai teljesítésében, a regionális tudomány hazai meghonosításában, s olyan tapasztalatokat halmozott fel, amelyek hozzájárulhatnak az akadémiai reform megvalósításához.

Az intézet bővülő kapcsolatrendszerében meghatározóak voltak a központi állami szervekkel kialakítottak, mint például MeH, NFÜ, FVM, KVM, ÖTM. A regionális fejlesztési tanácsokkal és ügynökségekkel, valamint az egyre több kistérségi fejlesztési társulással, tanáccsal az adott térségek fejlesztési dokumentumainak kimunkálásában működtek együtt. A korábbi évekhez képest csökkenő számban, de több nagyvárossal is létrejött szakmai kapcsolat, mint például: Budapest, Győr, Pécs (ez utóbbi kettőnél az Európa Kulturális Fővárosa 2010 előkészítése emelendő ki). A vállalati, banki szféra is megjelent a kapcsolatok között (pl. Paksi Atomerőmű, Intereurópa Bank).

Az intézet a hazai felsőoktatási intézményrendszert kiemelt stratégiai partnernek tekintette, olyannak, amellyel együtt valósítja meg kutatási programjait, amellyel együtt pályázik, amellyel közös tanszéket működtet, amelyek doktori iskolájában nagy számban oktatnak kutatói, s amely intézmények hallgatói részt vesznek a kutatási feladatok megvalósításában. Az intézményekben a kutatói állomány döntő hányada oktatási tevékenységet folytat, egyetemi tankönyveket, jegyzeteket ír.

Az Akadémiával való kapcsolatot egyrészt a köztestületekben és a területi bizottságokban, munkabizottságokban való aktív szerepvállalás jelentette. Az intézet részt vett a MeH–Akadémia közötti megállapodás realizálásában, az akadémiai reform előkészítésében. Az intézet kezdeményezésére az Akadémia tagja lett a Pécsi Fejlesztési Pólus Kft-nek is, ahol az MTA-t az RKK képviseli. Az intézethálózaton belüli partnerek közül az Földrajztudományi Kutatóintézet, a Politikai Tudományok Intézete, a Közgazdaságtudományi Intézet és a Világgazdasági Kutatóintézet emelendő ki.

Az előző évhez képest az RKK pályázatainak száma több mint 10%-kal nőtt, viszont kb. ugyanennyivel csökkent a támogatási összeg. Az OTKA-, NKTH-pályázatok száma nem változott. A nagyobb volumenű pályázatokat konzorciumban adták be. A benyújtott pályázatok 5-10%-a sikertelen volt, illetve elbírálása folyamatban van.

Az MTA elnöki keretből elnyert kutatási támogatás felhasználásának célja a Kelet- és Délkelet-Európa regionális kutatási együttműködésének megalapozása volt. E térség uniós tagállamaiban és a csatlakozásra váró országokban a strukturális és kohéziós politika iránt fokozott érdeklődés tapasztalható. A nemzeti fejlesztési tervek regionális megalapozásában megmutatkozó igények sorában a regionális együttműködés fontos helyet foglal el. A kooperáció gazdaság- és térségfejlesztő szerepének megítélésében azonban bizonytalanság figyelhető meg. A regionális fejlesztési stratégiákban nem azonosították még azokat a konkrét elemeket, amelyek operatív programokká fejlesztve a régiók együttműködésének alapját jelenthetnék. E program keretében az alábbi eredmények születtek.

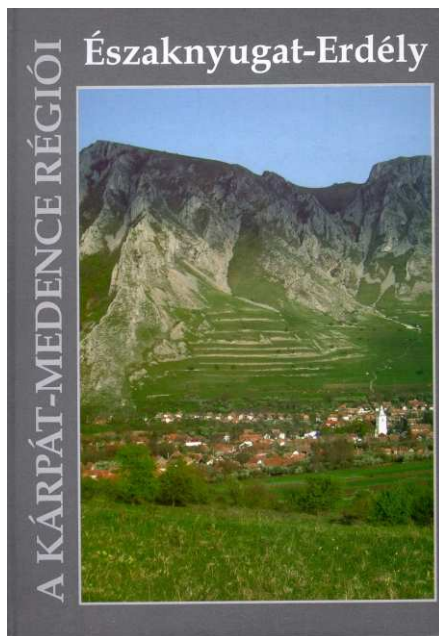
Annotált bibliográfia készült 15 nemzetközi regionális tudományi folyóirat feldolgozásával az elmúlt másfél évtized kelet- és délkelet-európai tematikájú tanulmányairól. A bibliográfia elemzéséből levont egyik következtetés az, hogy a magyar regionális tudomány publikációs intenzitása a lengyel tudomány után következik. A közel 300 tételes bibliográfia az intézet honlapjára kerül.

A Nemzeti Fejlesztési Hivatallal 2006. március 27-én az MTA székházában közösen szervezett nemzetközi konferencia célja az volt, hogy elősegítse a közép-európai térségben fejlesztéspolitikával foglalkozó kutatók együttműködésének összehangolását. A szervezők szándéka a közös gondolkodás volt a Duna – mint a közép-európai térség egyik potenciális gazdasági, közlekedési, logisztikai, turisztikai fő ütőere – környezet- és természetbarát revitalizációjáról, valamint a határ menti együttműködések politikamentes elmélyítéséről, az országok fenntartható fejlődését megalapozó gazdasági, kulturális, környezetvédelmi és infrastrukturális kapcsolatok erősítése révén.

A 2006. október 2. és 6. között megrendezett kelet- és közép-európai regionális tudományi szeminárium 20 külföldi résztvevője tájékoztatót kapott az intézet kutatási stratégiájának céljairól, és konzultációk folytak a közös kutatási témák meghatározására. A szeminárium előadásai a Discussion Papers Special sorozatban jelennek meg.

Az Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium által koordinált magyar–orosz együttműködési vegyes bizottság munkatervébe felvette a két ország regionális tudományi kapcsolatainak fejlesztését. Egymás regionális kutatásainak és politikájának eredményeiről mind ez ideig a szakmai közvélemény még minimális ismeretekkel sem rendelkezik. Oroszországban a magyar területi politika eredményei iránti érdeklődés alapja az ország regionális problémáinak megoldását szolgáló szabályozás kidolgozása lehet, míg Magyarországon ezek az ismeretek az oroszországi befektetések és egyéb gazdasági kapcsolatok iránt érdeklődő üzleti körök figyelmére tarthatnak számot.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Az intézet nemzetközi kapcsolataiban (az előző évekhez képest) három területen mutatható ki elmozdulás. Az első, hogy több EU-s szervvel alakultak, illetve stabilizálódtak az együttműködések, egyre több EU-s projektbe sikerült bekapcsolódnia, külföldi partnerekkel együtt sikeresen pályázni. A másik a Kárpát-medence, a Balkán területfejlesztési dokumentumainak kidolgozásában vállalt szerep megnövekedése. A harmadik, hogy több külföldi akadémiai társintézettel erősödtek a kapcsolatai (pl. szerb, orosz, ukrán, román, lengyel). Kiemelt jelentőségűnek minősíthető a Kárpát-medence régiósorozat. A beszámolás évében az Északnyugat-Erdély kötet jelent meg (1–3. ábra).

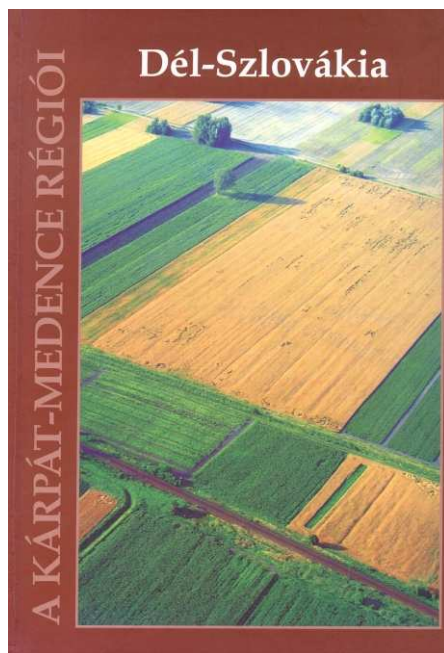
1. ábra

Az intézet nemzetközi, euroregionális kutatási együttműködéseivel hozzájárult a kelet-közép-európai térség regionális politikai sajátosságainak feltárásához. Javaslatot készítettek pl. a magyar–horvát–román határon átnyúló együttműködések jövőbeni irányaira, bemutatták a szomszédos országok regionális politikájának főbb területeit. Az intézet vezette azt a nemzetközi konzorciumot, amely az EU Bizottság DG régió megbízásából előkészítette az Unió 2007 és 2013 közötti programozási periódusában követendő területi együttműködés politika-szakmai alapjait.

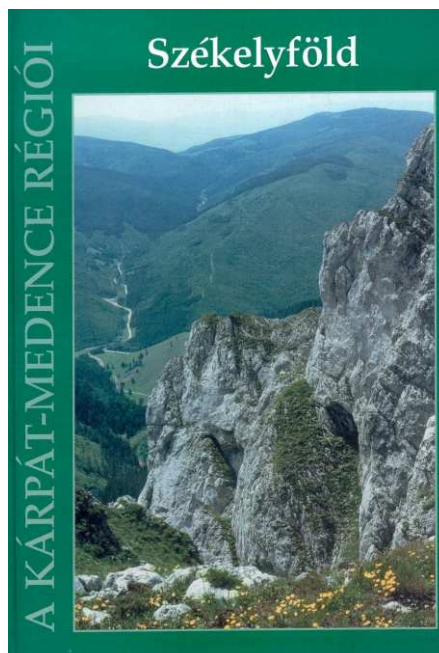
Az intézet több EU-FP-6-os és EU-FP-7-es programban vett részt (pl. környezettudatosabb kormányzási rendszerek, határon átnyúló együttműködések civil beágyazottsága), és megkezdte az EU 7-es keretprogramban való pályázatának kidolgozását.

Az intézet több INTERREG programba is bekapcsolódott. Ezek közül kiemelendő a szerb-magyar határ menti regionális dokumentációs központ (Békéscsaba) létrehozása. Részt vettek továbbá ESPÓN, LEONARDO, CADSES, ESTIA programokban, és sikerrel pályáztak a Norvég és a Visegrádi Alap által kiírt programokra.

A nemzetközi tudományos életben való részvétel statisztikai mutatói nagyjából azonosak az előző évekével, viszont több mint duplájára emelkedett a nemzetközi pályázatok száma és a támogatási összeg, mely megállapítás érvényes az EU forrásokra is.

2. ábra

3. ábra

V. Az év folyamán megjelent fontosabb publikációk

Könyvek

Barta, Györgyi – Beluszky, Pál – Czirfusz, Márton – Győri, Róbert – Kukely, György: Rehabilitating the Brownfield Zones of Budapest. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Discussion Papers 51, 2006, 71.

Barta, Györgyi (ed.): Hungary – the New Border of the European Union. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Discussion Papers 54, 2006, 58.

Beluszky, Pál: Historische Geographie der Großen Ungarischen Tiefebene. Schenk Verlag, Passau, Studia Hungarica, 2006, 280.

Enyedi, György – Kovács, Zoltán (eds.): Social Changes and Social Sustainability in Historical Urban Centres. The Case of Central Europe. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Discussion Papers. Special, 2006, 252.

Fodor István – Bodnár László – Lehmann Antal: A környezet- és természetvédelem földrajzi alapjai. Szerk.: Bodnár L. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006, 383.

Gál, Zoltán: Banking Functions of the Hungarian Urban Network in the Early 20th Century. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Discussion Papers 55, 2006, 69.

G. Fekete, Éva – T. Hargitai, Judit – Jász, Krisztina – Szarvák, Tibor – Szoboszlai, Zsolt: Idealistic Vision or Reality? Life-long Learning Among the Romany Ethnic Groups. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Discussion Papers, 53, 2006, 122.

Grosz, András: Clusterisation Processes in the Hungarian Automotive Industry. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Discussion Papers 52, 2006, 72.

Győri Róbert – Hajdú Zoltán (szerk.): Kárpát-medence: települések, tájak, régiók, térstruktúrák. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 2006, 450.

Hajdú Zoltán (szerk.): Dél-Dunántúl. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, A Kárpát-medence Régiói 3, 2006, 499.

Horváth Gyula (szerk.): Északnyugat-Erdély. MTA Regionális Kutatások Központja, Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, A Kárpát-medence Régiói 4, 2006, 584.

Horváth Gyula (szerk.): Régiók és települések versenyképessége. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 2006, 480.

Rácz Szilárd (szerk.): Regionális átalakulás a Kárpát-medencében. Magyar Regionális Tudományi Társaság, MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs, 2006, 368.

Rechnitzer, János – Smahó, Melinda: Regional Characteristics of Human Resources in Hungary During the Transition.: Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Discussion Papers 50, 2006, 97.

Somlyódyne Pfeil, Edit: Changes in the Organisational Framework of Cooperation Within Urban Areas in Hungary. Centre for Regional Studies of Hungarian Academy of Sciences, Pécs, Discussion Papers 48, 2006, 63.

Tanulmányok

Balcsók, István – Dancs, László: Patterns of legal and illegal employment of foreigners along the Hungarian-Ukrainian border. In: EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion. Ed. J. W. Scott.: Ashgate, Aldershot, Border Regions Series 2006, 171–176.

Baranyi, Béla: Euroregions along the eastern borders of Hungary: a question of scale? In: EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion. Ed. J. W. Scott. Ashgate, Aldershot, Border Regions Series, 2006, 149–162.

Bihari, Zsuzsanna – Kovács, Katalin: Slopes and slides. Spatial inequalities in employment opportunities at the turn of Millennium. In: Core and Peripheral Regions in Central and Eastern Europe. Eds. T. Komornicki, K. Ł. Czapiewski. Polish Academy of Sciences Stanisław Leszczycki Institute of Geography and Spatial Organization, Centre for European Studies Polish Geographical Society, Warszawa, Europa XXI, (14) 2006, 77–94.

Csatári Bálint: Változások az Észak-Alföld településeinek átalakulási dinamikájában. A Falu 21 (1) 2006, 51–62.

Erdősi Ferenc: A régiók közötti közlekedés fejlesztésének főbb irányai. Közlekedéstudományi Szemle 56 (8), 2006, 282–291.

Faragó László: A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása. Tér és Társadalom 20 (2) 2006, 83–102.

Győri Róbert: A történeti régió fogalma. – Comitatus 16 (5) 2006, 5–13.

Hajdú, Zoltán – Nagy, Imre: Changing border situations within the context of Hungarian geopolitics. In: EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion. Ed. J. W. Scott. Ashgate, Aldershot, Border Regions Series, 2006, 65–80.

Illés Iván: Regionális politika Európában és Magyarországon. In: Forgács I. (szerk.): Jubileumi évkönyv 1996–2006, Nemzeti Fejlesztési Hivatal Európai Integrációs Iroda, Budapest, 2006, 119–141.

Koncz, Gábor – Szabó, Gyula: Transboundary interaction in the Hungarian-Romanian border region: a local view. In: EU Enlargement, Region Building and Shifting Borders of Inclusion and Exclusion. Ed. J. W. Scott.: Ashgate, Aldershot, Border Regions Series 2006, 163–170.

Koós Bálint Ákos – Rácz Katalin – Neumark Tamás: Hátrányos helyzetű térségek társadalmi-gazdasági viszonyai. *Tér és Társadalom*, 20 (2) 2006, 115–141.

Kugler József: A II. világháború utáni népességmozgások hatása Mezőberény etnikai és vallási összetételére. *Kisebbségkutatás* 15 (4) 2006, 669–695.

Kukely, György – Czira, Tamás: The economic and regional impacts and consequences of the development of automotive industry in Central East Europe. In: *New Members – New Challenges for the European Regional Development Policy*. Eds: T. Markowski, M. Turała.: Committee for Space Economy and Regional Planning Polish Academy of Sciences, Warszawa, *Studia Regionalia* 18 2006, 282–295.

Nagy Erika: A fogyasztás átalakuló tereinek szabályozási-tervezési környezete Kelet-Közép-Európában. *Európai Tükör* 11 (6) 2006, 49–69.

Nagy, Gábor: Economic potential of regions-modelling the spatial structure of Hungary in the period of transition. In: *Core and Peripheral Regions in Central and Eastern Europe*. Eds. T. Komornicki, K. Ł. Czapiewski. Polish Academy of Sciences Stanisław Leszczycki Institute of Geography and Spatial Organization, Centre for European Studies Polish Geographical Society, Warszawa, *Europa XXI* (14) 2006, 7–26.

Pálné, Kovács Ilona – Futó, Péter – Fleischer, Tamás: Governance in regional and environmental policies in Hungary: challenges of Europeanisation and adaptation. In: *Adapting to EU Multi-Level Governance. Regional and Environmental Policies in Cohesion and CEE Countries*. Eds. Ch. J. Paraskevopoulos, Getimis, N. Rees. Ashgate, Aldershot, 2006, 107–135.

Rechnitzer János: A város mint az európai területi fejlődés régi-új tényezője. In: *Pénzügypolitikai stratégiák a XXI. század elején*. Szerk. Lentner Cs. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 397–413.

Szépvolgyi, Ákos: Effects of transition to a knowledge-based society on the Hungarian regional development. In: *Paths of Urban Transformation*. Ed. F. Eckardt. Peter Lang, Berlin, 2006, 25–33.

Timár, Judit: La politica urbana e la dimensione di genere: il ruolo della scala geografica nella partecipazione delle donne al governo locale in Ungheria. In: *La città delle donne. Un approccio di genere alla geografia urbana*. A cura di G. Cortesi, F. Cristaldi, F. Droogleever. Prtron, Bologna, *Geografia e organizzazione dello sviluppo territoriale* 48, 2006, 275–294.

Timár, Judit: The transformation of social and cultural geography during the transition period (1989 to present time) in Hungary. *Social and Cultural Geography* 7 (4) 2006, 649–667.

Virág Tünde: A gettósodó térség. *Szociológiai Szemle*, 16 (1) 2006, 60–76.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

A főigazgató neve: Horváth Gyula

Intézeti átlaglétszám ¹ : 118		ebből kutató ² : 66
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 314		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 2	idegen nyelven: 1
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 1	idegen nyelven: 4
egyéb kötet ⁶	magyarul: 11	idegen nyelven: 7
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 85	idegen nyelven: 6
	idegen nyelven	külföldi folyóiratban: 10
tanulmánykötetben	magyarul: 143	idegen nyelven: 29
lexikoncikk	magyarul: 0	idegen nyelven: 0
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 7	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 640	idegen nyelven: 130
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	280	ebből nemzetközi: 88
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	25	ebből nemzetközi: 9
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	42	ebből külföldön: 11
opponensi vélemény összesen:	70	ebből külföldön: 2
egyéb szakértői vélemény:	50	ebből külföldön: 14
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	11	ebből külföldön: 0
tagság összesen:	158	ebből külföldön: 26
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹ PhD: 5 MTA doktora: 0		
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 55		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	17	Doktori iskolát vezetők száma: 2
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	103	Gyakorlati kurzusok száma: 25
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	10	A támogatás összege: 10,3 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	4	A támogatás összege: 58,5 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	17	A támogatás összege: 68,2 M Ft
Ebből EU-forrásból:	14	A támogatás összege: 58,8 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	66	A támogatás összege: 283,6 M Ft

ZENETUDOMÁNYI INTÉZET

1014 Budapest, Táncsics Mihály u. 7.; 1250 Budapest, Pf. 28

Tel.: 214-6770; fax: 375-9282

E-mail: director@zti.hu; honlap: www.zti.hu

I. A kutatóhely fő feladatai a beszámolási évben

- zenetörténeti kutatások: régi zenetörténet, magyar zenetörténet, Bartók-kutatás, Dohnányi-kutatás
- a népzene gyűjtése, archiválása, rendszerezése, közreadása
- a néptánc kutatása és közreadása
- zenei muzeológia és bibliográfia
- a *Studia Musicologica* nemzetközi zenetudományi folyóirat szerkesztése

II. Az év folyamán elért kiemelkedő kutatási eredmények, azok társadalmi (gazdasági) hasznossága

Régi zenetörténet

A *Corpus Antiphonarium Officii Ecclesiarum Centralis Europae* (CAO-ECE) program keretében megjelent az V/B kötet. A 479 oldalas kiadvány harminc forrás elemzése alapján, három korrelatív hagyományág (Esztergom, pálosok, Szepesség) szerint rendezve tartalmazza a tágabb értelemben vett esztergomi térség ének-sanctoráléjának repertoárjegyzékét, kiemelve az egyedi officiumokat. A kritikai jegyzetek regisztrálják a tipikus forma és az egyes kéziratok egymáshoz képest kimutatható variánsait. A kötethez két ívnyi bevezető és 122 oldalas index csatlakozik. A Kalocsa-zágrábi officium (sanctorale, commune) teljes anyaga számítógépre került.

A három kötetre tervezett rezponzórium-összkiadás előkészítő munkálatainak keretében nagyban előrehaladt az összegyűjtött antifonálék kottarevizója, kritikai jegyzeteinek és a kommentárjainak megírása (*1. ábra*). Faksimile kiadásra készítették elő a ljubljana püspöki könyvtárban őrzött kranji aquileai rítusú Antifonálét: megírták a bevezető tanulmányt, összeállították a tételjegyzéket és egyéb dokumentációt. A szentek 11–14. századi officiumainak (históriák) közép-európai repertoárja c. projekt keretében kritikai kiadásra előkészítettek két históriát (Szt. Demeter, Szt. Mátyás). Ennek során átírták a középkori zsolozsmák teljes szöveg- és dallamanyagát, áttekintették a forrásokat, összefoglalták a rítusterületenként változó megjelenésformákat, számba vették a szövegi és zenei variánsokat. A magyarországi liturgikus zenei források feltárása során egy vidéki magángyűjteményben hat 16–17. századi kódexet fényképeztek le. A Digital Archive of Medieval Sources (DAMS) gyűjtemény 56 forrással gazdagodott, melyből 38 magyarországi, 18 összehasonlító kutatást szolgáló külföldi forrás. A projekt kezdete óta digitalizált források száma eléri a 317-et, azaz a teljes mikrofilmgyűjtemény (850 tétel) 37%-át.

A Nemzetközi Zenetudományi Társaság (IMS) Cantus Planus munkacsoportja keretében megjelentették a 2004-es konferenciájuk anyagát tartalmazó kötetet 51 tanulmánnyal 922 oldalon.

Magyar zenetörténet

A Magyarország zenetörténete sorozat 3. kötete (18. század) számára megírták a zenés színjátszás intézménytörténetét és feltárták repertoárját. Elkészült a zenetanítással és az iskolai zeneérettel foglalkozó fejezet. Végleges formát öltöttek a zeneélet-történet túlnyomó hányadát kitevő városi, egyházi és rezidenciális zenekultúrát feldolgozó fejezetek. Fogalmazvány formában megírásra kerültek az egyházi kompozíciókat és a szimfonikus termést feldolgozó fejezetek. Rögzítették a kötet végleges tematikáját, és megkezdődött a szövegek egységesítése. A Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából az MTA Nyelv- és Irodalomtudományok Osztálya rendezésében ülészakon ismertették a 18. század magyar zenetörténet kutatásában elért eredményeket.

7000 STR: P8D/V1/R. Fr. -3; f.3r, -5; 0v, -7; f.197r, -8; p.290, IST: f.109 v.

1 2 3 4
Ap - pa - tu - e - nite a - po - sto - lis dis - cer - ti - tue lin - gue tan - quam
5 6 7
li - tis, al - le - lu - ja - ja * se - dis - que - su - gra - tis - gra - tis
8 9 10
e - o - rum Spi - ri - tus San - ctus, al - le - lu - ja al - le - lu - ja
11 12
V. Lo - que - ban - tur va - ri - is lin - guis a - po - sto - li ma - gna
13 14
- li - a De - i * Se - dit -

1 2 3 4 5 6 7 8
-A,IST -IST -? -A,IST -?A,IST -? -A,IST -A,IST -A,IST
9 10 11 12 13 14
-?A,IST -?A,IST -? -A,IST -A,IST -A,IST

♯, -A, dispartita; ♯, ♯, Lycopodium; ♯, ♯, Argemone; ♯, ♯, Argemone

1. ábra: Kódexlap és modern, jegyzetelt átírás a responzorium-összkiadásból

A 18. századi levéltári feltárásokat kiterjesztették a 19. század első felének zenekultúrájára. Kigyűjtésre kerültek többek között a Teleki, Zichy, Festetich, Csáky, Keglevich, Perényi, Kornis, Lónyay családok rezidenciális zeneéletének adatai. Kigyűjtötték Pest város 19. század eleji tanácsülési jegyzőkönyveinek zenetörténeti adatait az 1810–1830. évkörben, vizsgálták a budai és a pesti számadáskönyveket (1790–1830). A magyarországi szerzetesrendek zeneéletének kutatása keretében vizsgálták a 1780-as évek első felében feloszlatott szerzetesrendek hangszer- és zeneműleltárait és iratgyűjteményeit.

Az év folyamán három, 2001-ben, illetve 2002-ben indult nagyszabású NKFP pályázati projektet fejtek be sikeresen. A *Pozsony és Nyugat-Magyarország zenéje* projekt keretében elkészült a Johann Wohlmuth által összeállított virginálkönyv és a szerző 1696-os Misereréjének közreadása tanulmánnyal a *Musicalia Danubiana* számára. Elkészült a Pozsonyban őrzött 16. századi Anna Hannsen Schuman kódex 110 tételének kottagrafikája. Új kiadásra készítették elő a magyar zenetörténet egyik leghíresebb emlékét, a Vietorisz tabulatúrás-könyvet. Digitalizálták a Győri Székesegyház 18. századi kottatárának számos tételét. Repertoár-kutatásokat végeztek a történelmi Magyarország egyházi kottatáraiban és levéltáraiban. Elemezték a Magyarországon működött 18–19. századi szerzők (Pleyel, Zimmermann, Tuczak, Spech) bécsi gyűjteményekben őrzött műveit.

Facsimile 1: Autográf partitúra ♦ Autograph score (AU), vol. 1, f. 1', No. 1 Coro

Az *Erkel Ferenc Operái Kritikai Kiadás* c. projekt keretében három kötetben, közel 1000 oldalon megjelent a Hunyadi László partitúra-kiadása, magyar és angol nyelvű bevezető tanulmánnyal (2. ábra). Ugyancsak a pályázat keretében elkészült és kiadásra készen áll a Bánk bán partitúrájának számítógépes grafikája, és a bevezető tanulmány.

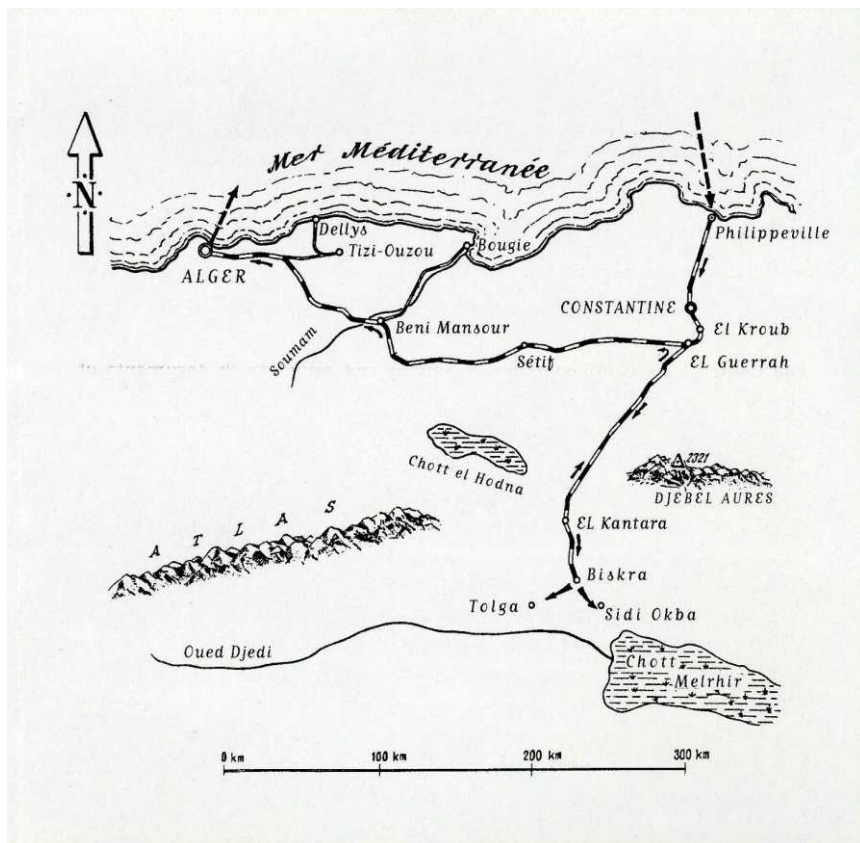
A Kodály és tanítványai pályázati projekt keretében kritikai kiadásra készítették elő Veress Sándor kórusműveit. Elkészítették a száz éve született Gárdonyi Zoltán zeneelméleti munkásságának bibliográfiáját. A 20. századi zenetörténeti kutatásban új témaként megkezdődött a kolozsvári zeneszerző-iskola munkásságának feldolgozása. Levéltári anyaggyűjtést végeztek Kolozsvárott és Bukarestben, a Román Zeneszerzők Szövetségének archívumában. Vizsgálták a nemzetközi avantgarde 1956 és 1967 közötti magyarországi recepciójának történetét.

2. ábra: Faksimile-oldal Erkel Ferenc Hunyadi László című operájának kritikai kiadásából

Bartók-kutatás

A 2006. évi Bartók-jubileumi év keretében eddig kevésbé ismert eredeti dokumentumokból kiállítást rendeztek és nemzetközi konferenciát tartottak. A *Bartók's Orbit / Bartók útján* c. konferencia mintegy 60 előadásából reprezentatív válogatást jelentettek meg a *Studia Musicologica* összevont 2006/3–4. számában. Három külföldön bemutatott Bartók-kiállítást rendeztek.

A primer forrásanyag rendezésével és közreadásával részt vállaltak a *Bartók és az arab népzene / Bartók and Arab Folk Music* c. CD-ROM elkészítésében. Az UNESCO által is támogatott kiadvány Bartók 1913-as biskrai arab gyűjtésének mindezidáig hozzáférhetetlen teljes primer forrásanyagát adja közre gazdag tudománytörténeti kommentárokkal (3. ábra).

3. ábra: Bartók algériai népzene gyűjtő-útjának topográfiaja (Ifj. Bartók Béla nyomán)

Utómunkálatokat végeztek a *Bartók Béla Zeneműveinek Kritikai Összkiadása* sorozat két kötetén (Concerto, Népdalfeldolgozások énekhangra és zongorára). Szerkesztették a jelenleg folyamatban lévő NKFP-pályázat keretében készülő köteteket: Vonósnégyesek, *A kékszakállú herceg vára*. Megvalósult az opera legkorábbi kéziratából tervezett, magyar és angol nyelvű tudományos kommentárral kísért bibliofil faksimile kiadás. Angol változatban új kiadást készítettek Lampert Vera Bartók népdalfeldolgozásainak forrásait tartalmazó katalógusából. A genfi Contrechamps kiadónál megjelent Bartók írásainak francia nyelvű válogatása, melynek összeállításában az archívum munkatársai segítettek.

A Bartók Archívum gyűjteményének hosszú távú megőrzése, védelme és a feldolgozás megkönnyítése érdekében a Bartók Hagyatékban nagyszabású digitalizálási munkákat folytattak. Digitalizálták Bartók valamennyi kottás népzenei gyűjtőfüzetét és szöveglejegyző füzetét (mintegy 5000 oldal); folyamatosan gyarapszik a digitalizált kompozíciós kéziratok, fényképek és levelek állománya.

A 2006 márciusában megnyílt Bartók-kiállítás alkalmat adott a Bartók Archívum alapgyűjteményét képező hagyatéki letét kiegészítésére. A zeneszerző örököse rendkívül értékes korai kéziratokat és szerzői bejegyzéseket tartalmazó kottákat adott át; a gyűjtemény ily módon a gyermekkori kompozíciók tisztázataival, korai fogalmazványokkal, valamint a megjelent művek valamennyi szerzői javítópéldányával (*Handexemplar*) gazdagodott. Az év során további felbecsülhetetlen értékű anyaggal gyarapodott a gyűjtemény a több száz használati tárgyat, viseleti darabot, fotót, levelet tartalmazó Pásztory Ditta-hagyaték letétbe helyezése révén.

Dohnányi-kutatás

A Dohnányi Ernő Archívum három értékes kéziratgyűjteméssel gyarapodott a Florida államban élő Dohnányi örökösök letéti anyaga, Dániel Ernő zongoraművész, Dohnányi egykori tanítványának hagyatéka, valamint a Szlabey-hagyaték révén. A gyarapodás az MTA Zenetudományi Intézetben működő, s az Oktatási és Kulturális Minisztérium által támogatott archívum elmúlt öt éves sikeres tevékenységének elismerését jelzi. Ennek révén az Archívum a Dohnányi-kutatás nemzetközi centrumává nőtte ki magát, mind a gyűjtemény nagyságát, mind az itt létrejött tudományos eredmények volumenét tekintve. Nem kis szerepe volt ebben az éves rendszerességgel megjelenő Dohnányi Évkönyvnek, melynek újabb kötete látott napvilágot. Dohnányi zeneműveinek készülő tematikus katalógusa a színpadi művek feldolgozásával folytatódott.

Népzene kutatás és archiválás

A magyar népzene kritikai összkiadásához (*A Magyar Népzene Tára*) elkészültek a XII. kötet jegyzetfejezetei, és folytatódott a XI–XII. kötet dallamtípusaival kapcsolatba hozható történeti, szomszédnépi és rokonnépi összehasonlító anyag feltárása, elemzése. Elkészült és az intézet honlapjára került a VI–X. kötet típusainak jegyzéke.

4. ábra: A Bartók-rend internetes keresőrendszere

A magyar népzene új stílusát reprezentáló háromkötetes forráskiadványhoz elkészült és megjelent *A magyar népzene új stílusa (Fejlődéstörténeti áttekintés)* c. tanulmány, amely alapvető stílustörténeti megállapításokat tesz e stílusréteg kialakulásával, elterjedésével kapcsolatban. A szerkesztéssel és megírással párhuzamosan folynak a példák számítógépes grafikai munkálatai is. Eddig 800 dallam készült el a tervezett közel 3000-ból.

A Bartók-rend internetes közreadásához új adatbáziskezelő-rendszert adaptáltak, és megtervezték a rend kezelőoldalainak funkcióit és grafikai megjelenését. Elkészült 1600 kottasor a több lejegyzési fázist és réteget tartalmazó támlapok grafikájából. A Bartók-rend eredeti fonográf-hengerein őrzött felvételeket (6380 dallam + 1017 bemondás) digitálisan dallamokra bontották (4. ábra).

A Magyarország zenei története 3. kötetéhez megírták *A népdal a 18. században* és a *Verbunkos zene* fejezetét, amelyek a 18. századi zenei történeti források és a recens folklór dallamok összefüggéseit világítják meg. Kiadásra készítették elő Bartók Béla hangszeres magyar népzene gyűjtését és a Bartók Béla–Kodály Zoltán: *Száz magyar katonadal* c., az első világháború alatt készült gyűjteményét. Összeállították a *Kodály tanítványainak népzene tudományi bibliográfiája 1925–2005* és *A magyar népzene tudomány Kodály halála után* c. bibliográfiákat. Monográfiát tettek közzé Mikszáth Kálmán és a gyermekjátékok témakörében.

A Népzenei Gyűjtemény 690 dallammal gyarapodott új gyűjtések révén. A gyarapodást 90 gyermekjáték, 450 karacsáj és barak dallam, továbbá 150 erdélyi és moldvai magyar dallam eredményezte. Forrásértékű publikációk feldolgozása során 750 dallamot jegyeztek le.

A Népzenei Gyűjtemény központi adatbázisa az AP-lemezek és jegyzőkönyvek összehasonlító adatbevétele során 30 000 rekorddal gyarapodott. Jelenleg az adatbázisban 159 917 rekord található. Ebből 88 287 tételt tesz ki a teljes részletességgel ellenőrzött rekordok száma. A digitalizált hangfelvételek mennyisége 1562 óra hangzóanyaggal növekedett. 1000 oldal népzenei támlap és 6000 oldalnyi jegyzőkönyv elektronikus másolata készült el.

Néptánc kutatás és archiválás

A Néptánc Archivum *Táncírás* gyűjteménye 4 tétellel (33 oldalnyi tánclejegyzéssel), a *Szöveges gyűjtemény* pedig 10 tétellel (közel 700 oldal) gyarapodott. Elkészült 300 tematikus cédula számítógépes adatbevétele a kéziratanyagának digitalizálása keretében. A Táncdallamtár támlapanyaga 300 támlappal gyarapodott, és elkezdődött a gyűjtemény anyagának az általános folklór adatbázisba való átvitele. Továbbfejlesztették a táncírásanyagának adatbázisszerű rendezését szolgáló AutoCAD alapú szerkesztőprogramot. Az év során kötet jelent meg szerkesztésükben a *Magyar Táncfolklórisztikai Szöveggyűjtemény* sorozatában (2/A kötet). A táncelméleti kötetek, típus- és egyéniség-monográfiák sorozatában nyomdába került a *Dance Structure* c. tanulmánykötet. Megjelent és Comenius-díjban részesült *A magyar néptánc hagyomány* c. CD-ROM.

Konferenciát rendeztek a 80 esztendőes Pesovár Ernő, a Néptánc Osztály egykori vezetője tiszteletére. Az *MTA Zenetudományi Intézet Néptánc Archivumából* c. videosorozatban újabb rész készült el.

Zenei muzeológia

Az új állandó kiállítás előkészítése és a gyűjtemény korszerű feldolgozása során kutatták a gyűjtemény ritkaságszámba menő 18. századi orgonájának eredetét, melynek hangszer-szekrényét restauráltatták. Tanulmányozták Johann Pachelbel 19. századi pesti zongorakészítő tevékenységét, a Schunda hangszergyár történetét, a magyar zenekultúra és éremművészet kapcsolatait a 20. században, valamint a *Bartók a magyar képzőművészetben* témát. Külföldi adományozótól három muzeális hangszer, két zongora és egy gépzongora került a Zenei Múzeum állományába. Nyilvántartásba vették és rendezték Pásztor Ditta hagyatékának tárgyi anyagát, és előkészítették az abból rendezendő *Edes Dittám* c. emlékkiállítást.

III. Hazai kapcsolatok és pályázatok

Felsőoktatás

Az intézet szorosan együttműködik a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenetudományi Tanszékével a zenetudományi képzésben, annak gyakorló-kutató bázisát alkotja. A zenetudományi PhD-program oktatói között számos intézeti munkatárs tevékenykedik előadóként, témavezetőként, bírálóként. Az egyetem Egyházzenei Tanszékének tanári testülete és az ott folyó mesterképző program (DLA) vezetői az intézet munkatársai közül kerülnek ki. Az egyetemen intézeti munkatárs tanítja a népzenei ismereteket. A munkatársak valamennyi kutatási témában rendszeresen fogadnak magyar és külföldi doktorandusokat és kutatókat alkalmi konzultációra. A néptánc- és táncíráskutatás területén tevékenykedő munkatársak a felsőfokú néptánc oktatás több intézményében tanítanak, illetve időszakos tanfolyamokat tartanak. 2005 folyamán az intézet munkatársai kinevezett oktatóként vagy óraadóként a következő felsőoktatási intézményekben tevékenykedtek: ELTE BTK Kulturális Antropológiai Tanszék, Művelődéstörténeti Tanszék, Néprajzi Tanszék, Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenetudományi Tanszék, Egyházzenei Tanszék, Pécsi Tudományegyetem Romológiai Tanszék, Szegedi Tudományegyetem Néprajzi és Kultúrantropológiai Tanszék, Magyar Táncművészeti Főiskola Néptáncpedagógiai Tanszaka és a Nyíregyházi Főiskola Ének-Zene Tanszéke. Az év során a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetemen az intézet munkatársainak kezdeményezésére és szervezése nyomán megalakult Népzenei Tagozat teret ad a népzene egyetemi szintű oktatásának.

Tudományos együttműködések

Az intézetnek érvényes együttműködési megállapodása van a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Zenetudományi Tanszékével, az ELTE BTK Folklore Tanszékével és a Magyar Táncművészeti Főiskolával. A tudományos együttműködést segítik a szakmai szervezetekkel: a Magyar Néprajzi Társasággal, a Magyar Zenetudományi és Zenekritikai Társasággal, a Magyar Táncstudományi Társasággal kialakított jó kapcsolatok. Az intézet munkatársainak az akadémiai bizottságokban való részvétele (Zenetudományi Bizottság, Néprajzi Bizottság, Művelődéstörténeti Bizottság) a kapcsolatokat még intenzívebbé teszi.

Pályázatok, ösztöndíjak

Az MTA az elnöki keretből Bartók Béla születése 125. évfordulójának megünneplését célzó tudományos programot támogatta.

Bartók Béla szellemi és tárgyi örökségét a Magyar Tudományos Akadémia évtizedek óta különös gonddal őrzi és ápolja. E gondoskodás legfontosabb színhelyét, a Zenetudományi Intézet Bartók Archívumát és Zenetörténeti Múzeumát az Akadémia a zeneszerző 2006-os jubileuma tiszteletére felújította. Így az intézet a nemzetközi és a hazai tudományos közönség előtt külsőleg is méltó módon reprezentálhatta azt a kiemelkedő helyet, melyet az MTA a magyar tudomány és kultúra terén elfoglalt.

Az elnöki keret a jubileum tudományos programjainak megvalósításához segített hozzá.

Bartók útján / Bartók's Orbit. A Zenetörténeti Múzeum felújított helyiségében kizárólag eredeti dokumentumokat bemutató nagyszabású kiállítás nyílt meg az életút és életmű művészi és tudományos állomásairól és témáiról. A rendezők az elnöki támogatási keretből finanszírozták a forgatókönyv elkészítésével, az ismertető megírásával és idegen nyelvű fordításával kapcsolatban felmerült személyi kiadásokat, a nyomdai előkészítés és a digitális fényképezés költségeit és egyéb grafikai munkákat. A kiállításon a keretből vásárolt számítógépet helyezték el, ezen a Bartókról készült CD-ROM-ot nézhették és hallgathatták az érdeklődők (5. ábra).

5. ábra: Solyom László köztársasági elnök megtekintette a „Bartók útján” kiállítást (Vikárius Lászlóval, a Bartók Archívum vezetőjével)

A kiállításához kapcsolódva *Egy óra Bartókkal* előadás- és zenehallgatás-sorozatot szerveztek fiatal művészek közreműködésével, felső tagozatos általános iskolás, középiskolás diákok és egyetemi hallgatók számára. Az eseménysorozat sok száz érdeklődő fiatalhoz hozta közelebb Bartók személyiségét és zenéjét, és megismertette őket a Zenetudományi Intézet és a Bartók Archívum gazdag kulturális és tudományos programjával. Az elnöki keretből a szervezés és koordináció személyi és dologi kiadásait fedezték.

A jubileumi év egyik legjelentősebb eredményeként a Bartók Archívumban letétbe helyezték néhai Bartók Béláné Pásztory Ditta hagyatékának nagyobb részét. A

dokumentumokat, tárgyi emlékeket, leveleket tartalmazó hagyaték feltárása és feldolgozása megkezdődött. Erre a munkára Bartók és Pásztory Ditta életének és működésének beavatott szakértőit kérték fel. Foglalkoztatásukat az elnöki keretből finanszírozták. A támogatási keret terhére megkezdtek a hagyatékot bemutató kiállítás előkészítését és a dokumentumok digitalizálását.

Az elnöki keretből hozzájárultak a Zenetudományi Intézetben folyó, a magyar zenetörténet emlékeit feltáró nagyszabású kritikai közreadási munkák, így a Bartók-összkiadás személyi és dologi kiadásaihoz.

A Bartók-évfordulóhoz kapcsolódva megkezdtek a 2007. évi Kodály-jubileum tudományos programjának megvalósítását a *Bartók és Kodály kapcsolata* témakört feldolgozó kiállítás forgatókönyvének elkészítésével.

Az NKFP 2006-ban az intézet három kutatási témáját támogatta: *Középkori forráskutatás, Pozsony zenei élete a 16–18. században, Bartók Béla műveinek kritikai kiadása*. Nyolc zenetörténeti és népzenei téma részesült OTKA-támogatásban, többek között a *Magyar Népzene Tára 11. és 12.* kötetének előkészítése, a magyar népzene új stílusú dallamainak közreadása, középkori kódexek digitalizálása, *Erkel Ferenc Bánk bán* c. operájának kritikai kiadása és az 1960-as évek zeneszerzői útkeresésének vizsgálata. A Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma a Bartók-évforduló kapcsán öt témát támogatott, többek között a *Bartók útján* c. nemzetközi konferencia és kiállítás megrendezését és *A kékszakállú herceg vára* autográf fogalmazványának kommentált faksimile-kiadását, továbbá hozzájárult a Dohnányi Archivum működtetéséhez. A Nemzeti Kulturális Alap a muzeális orgona szekrényének restaurálásához, a CAO-ECE és a Cantus Planus köteteinek megjelenítéséhez, valamint négy kutató külföldi konferencia-részvételéhez nyújtott támogatást.

Egyéb kapcsolatok

Az intézet munkatársai szakmai kapcsolatokat ápolnak hazai kulturális és művelődési szervezetekkel, intézményekkel, így a Hagyományok Házával, az Európai Folklór Intézettel, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságával. A Régi Zenetörténeti Osztály két munkatársa a Schola Hungarica együttes vezetőjeként gregorián felvételek sorozatával szerepel a nyilvánosság előtt. A Magyar Zenetörténeti Osztály munkatársai zenei és kulturális folyóiratokban kritikusként elemzik a kortárs magyar zeneszerzést, zenei előadóművészetet, operajátszást. A népzene- és néptáncutató munkatársak többsége tanácsadóként, zsűritagként folyamatosan részt vállal a népzenei és néptánc mozgalom irányításában.

IV. Nemzetközi kapcsolatok és pályázatok

Az intézetnek az akadémiák közötti csereegyezmények keretében tématerveben rögzített együttműködési megállapodása van közép- és kelet-európai országokban működő partnerintézetekkel (Szlovénia, Szlovákia, Cseh Köztársaság, Szerbia, Horvátország, Románia, Moldovai Köztársaság, Ausztria, Lengyelország, Észtország, Litvánia). Az intézet munkatársai 2006-ban Szlovéniában és Romániában vettek részt tapasztalatcserén a partnerintézetekben. A munkatársak aktívan részt vettek a nemzetközi szakmai szervezetek munkájában, s többen tisztséget viselnek tudományos

bizottságokban. Ilyenek a Nemzetközi Zenetudományi Társaság (IMS), a Nemzetközi Hagyományos Zenei Tanács (ICTM), a Nemzetközi Tánc Tanács (CID).

A régi zenetörténet kutatói nemzetközi konferenciákon vettek részt és előadást tartottak Niederalteichban, Regensburgban, Oxfordban, Nieborówban (Lengyelország), a magyar zenetörténet, Dohnányi és Bartók életművének kutatói Ausztriában (Bécs, Linz), Berlinben, Stuttgartban, Münchenben, Genfben, Párizsban és Annandale-on-Hudson-ben (USA). A népzene- és néptáncutatók a környező országok magyarsága körében a dunaszerdahelyi Népzenei Archívummal és a szabadkai székhelyű Vajdasági Folklor Egyesülettel működnek együtt a gyűjtő és ismeretterjesztő munkában. Konferenciákon vettek részt Kolozsvárott, Sepsiszentgyörgyön, Zentán, Mainzban, Londonban, Isztambulban, Lipcsében, Tucsonban (USA), valamint Dél-Koreában. Külső bírálóként PhD-védésen működtek közre a Belfast-i Queens Egyetem Zenei Tanszékén.

A nemzetközi kapcsolatok bővülését eredményezte az EU 6 keretprogram keretében hét európai folklórchívum konzorciumaként támogatást nyert *ethnoArc* pályázatban való részvétel, melynek célja népzenei archívumok adatbázisainak összekapcsolása, illetve online keresési lehetőség biztosítása egyszerre több archívumban.

V. Az év folyamán megjelent jelentősebb publikációk

Könyvek

Bereczky János: Mikszáth Kálmán és a gyermekjátékok világa. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 520.

Kárpáti, János – Vikárius, László – Pávai, István: Bartók and Arab Folk Music. Magyar UNESCO Bizottság – Európai Folklor Intézet – MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2006, CD-ROM.

Kovács, Andrea – Dobszay, László – Czagány, Zsuzsa: Corpus Antiphonarium Officii Ecclesiarum Centralis Europae, V/B, Esztergom/Strigonium (Sanctorale). MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2006, 479.

Pávai István – Richter Pál: A Bartók-rend kereshető internetes adatbázisa. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2006, db.zti.hu/br

Sipos, János: Comparative Analysis of Hungarian and Turkic Folk Music, Türk-Macar Halk Müziginin Karşılaştırmalı Araştırması, Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı – Ankarai Magyar Nagykövetség, Ankara, 2006, 280.

Szacsvai-Kim, Katalin (közradja): Ferenc Erkel: Hunyadi László. Opera in 4 Acts, I–III. Rózsavölgyi és Tsa, Budapest, 2006, LXX + 867.

Tallián Tibor: Operaország: Kísérletek a magyar operajátszásról 1994-2005. Jelenkor, Pécs, 2006, 439.

Tari Lujza: Bukovinai székely betlehemesek. Arcanum – Európai Folklor Intézet – MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2006, CD-ROM.

Vikárius, László (közreadja és a kommentárt írta): Béla Bartók: Duke Bluebeard's Castle, Opus 11, 1911, Autograph Draft. Balassi Kiadó – MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 2006, 60 + 51.

Tanulmányok

Dalos Anna: Hagyomány és eszkatológia Jeney Zoltán „Halotti szertartás”-ában. *Holmi*, 2006, 18, 903–912.

Gombos, László: Ernő Dohnányi's Career in His Vienna Years (1901–1905). *Studia musicologica*, 2006, 47, 167–220.

Kiss, Gábor: A Repertory of Mass Ordinary in Eastern Europe – Reconsidered. In: Dobszay, László (szerk.): *Cantus Planus 2004*. Institute for Musicology of the HAS, Budapest, 2006, 715–722.

Kovalcsik Katalin: A folklórzenétől a rockoperáig: A Kalyi Jag jelentősége és helye a magyarországi és európai cigány népzenei együttesek között. *Napút*, 2006, 8/9, 64–73.

Rudasné Bajcsay Márta: „Jaj, Istenem, teremtettél...”: Istenhez fordulás a keservesekben, a legszemélyesebb lírai népdalokban. In: Vargyas Gábor (szerk.): *Ethno-lore: az MTA Néprajzi Kutatóintézetének évkönyve*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2006, 449–466.

Szendrei Janka: A Szent István zsolozsma legrégebbi énekei. In: Füzes Ádám – Legeza László (szerk.): *Memoriae Tradere: Tanulmányok és írások Török József hatvanadik születésnapjára*. Mikes Kiadó, Budapest, 2006, 559–566.

VI. A kutatóhely tudományos teljesítményének főbb mutatói

Az igazgató neve: Tallián Tibor

Intézeti átlaglétszám ¹ : 69		ebből kutató ² : 35
Publikációk		
Az év folyamán megjelent összes publikáció száma ³ : 160		
Könyv		
monográfia ⁴	magyarul: 6	idegen nyelven: 5
szerkesztett kötet ⁵	magyarul: 7	idegen nyelven: 6
egyéb kötet ⁶	magyarul: 3	idegen nyelven: 2
Tanulmány, cikk⁷		
hazai tudományos folyóiratban	magyarul: 36	idegen nyelven: 8
	idegen nyelven külföldi folyóiratban:	6
tanulmánykötetben	magyarul: 25	idegen nyelven: 16
lexikoncikk	magyarul: 5	idegen nyelven: 7
Tudományos ismeretterjesztő írás		
	magyarul: 27	idegen nyelven: 0
Hivatkozás⁸ (bibliográfiai adat nélkül)		
Összes hivatkozás száma	magyarul: 128	idegen nyelven: 32
Részvétel a tudományos életben		
Tudományos előadások száma összesen:	119	ebből nemzetközi: 63
Tudományos rendezvény szervezése összesen:	6	ebből nemzetközi: 3
Szakértői tevékenység		
egyéni szaklektori vélemény összesen:	8	ebből külföldön: 0
opponensi vélemény összesen:	11	ebből külföldön: 1
egyéb szakértői vélemény:	0	ebből külföldön: 0
Részvétel tudományos testületben		
elnöki tisztség összesen:	4	ebből külföldön: 1
tagság összesen:	57	ebből külföldön: 19
Tudományos fokozat, ill. cím megszerzése⁹		
	PhD: 0	MTA doktora: 0
Felsőoktatásban végzett tevékenység		
Felsőoktatási tevékenységet végző munkatársak száma: ¹⁰ 14		
Ebből doktori iskolában oktatók száma:	3	Doktori iskolát vezetőik száma: 0
Elméleti kurzusok száma: ¹¹	37	Gyakorlati kurzusok száma: 36
Pályázati adatok		
OTKA-témák száma:	8	A támogatás összege: 30,0 M Ft
NKTH-pályázat témáinak száma:	3	A támogatás összege: 25,2 M Ft
Nemzetközi pályázatok száma:	1	A támogatás összege: 2,6 M Ft
Ebből EU-forrásból:	1	A támogatás összege: 2,6 M Ft
Egyéb ¹² pályázati témák száma:	19	A támogatás összege: 51,4 M Ft

Rövidítések jegyzéke

FVM	Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium
KVM	Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium
MeH	Miniszterelnöki Hivatal
NFÜ	Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
NKFP	Nemzeti Kutatási és Fejlesztési Pályázatok
NKTH	Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal
OTKA	Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok
ÖTM	Önkormányzati és Területfejlesztési Minisztérium